

Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України
Академія Державної пенітенціарної служби (м. Чернігів)
Львівський державний університет внутрішніх справ
Одеський державний університет внутрішніх справ
Придніпровський районний суд (м. Черкаси)
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
Центральне міжрегіональне управління
Міністерства юстиції (м. Київ)

Правовий дискурс

***Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної
конференції здобувачів та викладачів закладів вищої
освіти***

12 жовтня 2021 року

м. Черкаси
Видавець Третяков О. М.
2021

УДК 34

Рекомендовано до друку вченою радою факультету цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України
(протокол № 1 від 23 вересня 2021 р.)
Дозволяється публікація матеріалів збірника у відкритому доступі
експертною комісією інституту з питань таємниці
(протокол № 8 від 24 вересня 2021 р.)

Правовий дискурс: Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції
здобувачів та викладачів закладів вищої освіти. – Черкаси : Видавець Третяков О. М., 2021. –
231 с.

ISBN 978-617-7827-24-4

Редакційна колегія

ГВОЗДЬ Віктор – начальник Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв
Чорнобиля НУЦЗ України, кандидат технічних наук, професор, заслужений працівник
цивільного захисту України;

ТИЩЕНКО Олександр – заступник начальника Черкаського інституту пожежної
безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України з навчальної та наукової роботи, кандидат
технічних наук, професор, заслужений працівник освіти України;

БІЛЕКА Аліна – доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України к. ю. н.,
доцент;

ДУЛГЕРОВА Ольга – доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України к. і. н.,
доцент;

ЗАСУНЬКО Сергій – начальник факультету цивільного захисту Черкаського
інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету
цивільного захисту України, кандидат юридичних наук, доцент;

КРИШТАЛЬ Тетяна – завідувач кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного
університету цивільного захисту України д. е. н., професор;

СУКМАНОВСЬКА Лідія – доцент кафедри адміністративного права та
адміністративного процесу Львівського державного університету внутрішніх справ
к. ю. н.;

ТЕПТЮК Людмила – доцент кафедри історії та права Черкаського державного
технологічного університету, канд. іст. наук, доцент;

ТЕПТЮК Максим – адвокат, член Національної асоціації адвокатів України;

ЧУБАНЬ Вікторія – доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України к. е. н.,
доцент.

Матеріали збірника присвячені актуальним проблемам, що стосуються сучасного
стану юридичної науки в Україні. У публікаціях досліджуються: теорія та історія держави і
права; конституційне право; муніципальне право; цивільне право і цивільний процес; сімейне
право; господарське право, господарсько-процесуальне право; трудове право; право
соціального забезпечення; земельне право; аграрне право; екологічне право;
природоресурсне право; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне
право; кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право; кримінальний
процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність; судоустрій;
прокуратура та адвокатура; міжнародне право; організаційно-правові основи
антитерористичної безпеки держави.

ISBN 978-617-7827-24-4

© Авторські тексти, 2021

Шановні колеги!

Щиро вітаю Вас із нагоди відкриття першої Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти «Правовий дискурс».

Стрімкий розвиток законотворчої діяльності в Україні, починаючи з 1991 р., був спрямований на створення цілісної, узгодженої системи законів, реалізація яких сприятиме подальшому розвитку України як демократичної, правової держави, зміцненню її зовнішньополітичних, економічних, науково-технічних, культурних та гуманітарних зв'язків із зарубіжними країнами.

Поліпшення процесу підготовки і прийняття законів має стати наслідком інтеграції зусиль законодавчої і виконавчої влади – з одного боку, і суспільства – з іншого.

Завдання вдосконалення законотворчої діяльності вимагає підняття на якісно новий щабель її наукового, нормативно-правового та організаційного забезпечення.

Конференція започаткована з метою залучення здобувачів та викладачів закладів вищої освіти до наукової дискусії з актуальних питань, що стосуються сучасного стану юридичної науки в Україні.

Питання, що виносяться на обговорення учасниками конференції, є вкрай важливими, оскільки від стану юридичної сфери залежить повноцінне функціонування нашої незалежної, демократичної та правової держави.

Хочу побажати учасникам конференції плідної співпраці, активного обміну науковими доробками та цікавими ідеями. Сподіваюсь, що її результати допоможуть отримати нові знання, розробити інноваційні пропозиції, які сприятимуть вирішенню складних та важливих завдань, поставлених перед працівниками правової сфери.

Начальник
Черкаського інституту пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України
кандидат технічних наук, професор,
Заслужений працівник цивільного
захисту України,
генерал-майор служби цивільного захисту

Віктор ГВОЗДЬ

Секція 1. Теорія та історія держави і права

ДІЯЛЬНІСНА ТЕОРІЯ ПРАВОЗНАВСТВА ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ ПРАВА

*Білозьоров Є. В., канд. юрид. наук, доцент
Національна академія внутрішніх справ*

Одним з важливих питань будь-якої науки є методологія. Саме завдяки їй досягається той результат, який є об'єктивним, всебічно висвітлює предмет пізнання та може бути відтворений іншими дослідниками. Означена проблематика властива і правознавству. Перманентно у науковій літературі відзначається необхідність вироблення методологічних засад гносеології державно-правових явищ, виокремлення методів, що властиві саме правничій науці тощо. Хоча, при цьому і до сьогодні багато у чому методологія, якою послуговуються науковці, досліджуючи правові явища, є застарілою та сформованою ще в межах радянської юриспруденції. Відтак, проблематика методології правознавства потребує нагального розв'язання задля того, щоб правнича наука виконувала своє призначення, що і визначає актуальність обраної нами тематики.

Наголосимо, що окремі аспекти окресленої проблематики були предметом пізнання С. Гусарєва, М. Кельмана, А. Кучука, О. Мінченко, І. Сердюка, О. Тихомирова та ін.

Відзначимо, що гіпотезою нашої гносеологічної розвідки є наступне положення: методологія правознавства повинна ґрунтуватися на діяльнісному підході, який виступає важливим гносеологічним інструментом пізнання правових явищ, зокрема, і права загалом.

Гносеологічні можливості діяльнісного підходу обумовлюються, на нашу думку, наступним.

По-перше, право є живим і динамічним явищем, яке об'єктивується через людську діяльність. Поза межами суспільства, комунікативних зв'язків між членами соціуму право навряд чи можливе; особливо зважаючи на те що призначенням права є регулювання суспільних відносин, забезпечення порядку в суспільстві.

«Людська діяльність – процес (процеси) активної взаємодії суб'єкта з об'єктом, під час якого суб'єкт задовольняє свої потреби чи досягає мети.

Діяльністю можна назвати будь-яку активність людини, якій вона сама надає деякий сенс. Діяльність характеризує свідому сторону особистості людини (на відміну від поведінки).» [1].

Відтак, важливим для об'єктивного і всебічного дослідження права та правових явищ є їх гносеологія не з статичних характеристик, а, в першу чергу, з динамічних. Використання положень теорії про людську діяльність дозволить з'ясувати механізм дії права, визначити можливі правові засоби для удосконалення регулятивних можливостей права, зрозуміти специфіку впливу імперативів на людську поведінку тощо.

Відзначимо, що об'єктивність як принцип наукового пізнання зобов'язує вказати те, що теорія діяльності як складова гуманітарної сфери знань була розвинута саме в межах радянської гуманітарної науки, зокрема, психології. Однак, ідеологічна складова суспільного життя суттєво вплинула на неналежне

сприйняття її положень. Хоча у правовій сфері діяльнісний підхід більшою мірою пов'язаний з соціологічною школою права та певною мірою з історичною правничою школою (становлення яких відбувалось у межах західної правової культури), а також комунікативною школою права, засновником якої вважається російський вчений.

По-друге, виходячи з інструментального призначення права (на чому ми наголосили вище) – регулювання соціальної діяльності, пізнання права є можливим саме через застосування знань, отриманих за допомогою діяльнісної теорії.

«У правознавстві принцип діяльності використовується досить широко, що зумовлено соціальною природою та функціональною роллю права, цілеспрямованою діяльністю соціальних суб'єктів, які виступають у правознавстві як суб'єкти права або суб'єкти правових відносин тощо» [2, с. 30] – відзначає вітчизняний науковець С. Гусарєв.

Застосування положень діяльнісної теорії обумовлює необхідність пізнання таких складових суспільних відносин як:

- суб'єкт;
- мета діяльності;
- об'єкт діяльності;
- засоби діяльності та ін.

Як бачимо, наведені елементи значною мірою співвідносяться з структурою правових відносин та елементами складу правової поведінки загалом та правопорушенн, зокрема.

До цього варто додати також те, що використання положень теорії діяльності дозволяє здійснювати ефективну освітню діяльність в сфері права. Так, наприклад, такі навчальні дисципліни як криміналістика, кримінологія, оперативно-розшукова діяльність, судова медицина, судова психіатрія повною мірою ґрунтуються на застосуванні діяльнісного підходу. Одним з факторів цього, на нашу думку, є практична спрямованість цих дисциплін. Саме намагання надати компетентності, пов'язані з виконанням функціональних обов'язків майбутніх правників вимагає застосування діяльнісного підходу. Ігнорування положень діяльнісної теорії стане чинником, на нашу думку, задогматизованості відповідної правничої дисципліни, надання знань, що не діють, не застосовуються в практичній правничій діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Діяльність. URL <https://uk.wikipedia.org/wiki/Діяльність>.
2. Гусарєв С.Д. Діяльнісний підхід у структурі методології сучасного правознавства. *Альманах права*. 2011. Вип. 2. С. 29-33.

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РР.

Брит І. Д.,

НК – Чубань В. С., канд. екон. наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Після жовтневих подій у Петрограді III Універсалом Центральної Ради було проголошено створення Української Народної Республіки (УНР) у складі майбутньої федеративної Росії. Одночасно започатковувалися демократичні реформи в дусі поміркованої соціалістичної платформи. Остаточні всі питання подальшого державного устрою УНР мали вирішити Українські і Всеросійські установчі збори. Проте провести Українські установчі збори не вдалося, а Всеросійські установчі збори було розігнано Радянською владою.

Центральна Рада вступила в затяжний конфлікт з Радянською Росією. Влади УНР не визнавала значна частина українського народу, яка пішла за створеними у грудні 1917 р. в Харкові органами Радянської України. За цих умов напередодні вступу до Києва радянських військ IV Універсалом Центральної Ради було проголошено, що УНР стає самостійною, ні від кого не залежною, вільною, суверенною державою українського народу.

Проте втілити в життя проголошений намір не вдалося. Недооцінка Центральною Радою соціальних проблем, внутрішні суперечності та інші причини привели до того, що український народ у боротьбі між Центральною Радою і більшовиками все більше схилився на бік останніх. А закликавши до України німецько-австрійських окупантів, Центральна Рада остаточно втратила свій авторитет у населення.

За таких обставин окупаційне командування наприкінці квітня 1918 р. ініціювало розгін Центральної Ради і прихід до влади гетьмана П.П.Скоропадського. Маріонетковий гетьманський режим перейменував УНР в Українську Державу, скасував усі соціалістичні за змістом реформи Центральної Ради та здійснив низку інших антидемократичних акцій.

Після повалення російського царату на українській землі було прийнято сотні важливих юридичних документів. Та чільне місце серед них посідають чотири універсали Української Центральної Ради, які започаткували процес юридичного закріплення державної незалежності України.

Протягом визвольних змагань 1917-1920 рр. На українській землі змінилося кілька урядів, кожний з яких залишив власну правову спадщину. Серед усіх документів найбільший інтерес викликають спроби врегулювати конституційний устрій України.

Гетьманський переворот Павла Скоропадського супроводжувався прийняттям Грамоти до всього українського народу і Законів про тимчасовий державний устрій України, датованих 29 квітня 1918 р. Відповідно до цих документів гетьман зосереджував у своїх руках всю повноту влади до обрання Українського Союму. Він особисто затверджував закони, призначав членів Ради Міністрів і Генерального Суду (останній пізніше було реорганізовано в Державний Сенат). Україна стала називатися Українською Державою.

УНР – сторона у підписанні мирного договору у Брест-Литовську, попереднього перемовного процесу тощо. В зазначеному договорі визнавалась *de jure* Українська Народна Республіка, встановлювались її державні кордони, було закріплене рішення про початок проведення в повному обсязі дипломатичних,

торговельних, політичних відносин між УНР й Німецькою імперією, Австро-Угорською імперією, Болгарським царством та Османською імперією. Важливим було й те, що не тільки зміст, але й сама форма договору (підкреслення в преамбулі миролюбної ініціативи уряду УНР, визнання автентичності українського тексту договору та інше) виводили Українську державу на міжнародну арену як повноцінного суб'єкта міжнародного права.

В результаті міжнародного визнання, Україна в 1917-1920 роках постала як реально чинний суб'єкт міжнародного права. Її міжнародна правосуб'єктність реалізовувалася через укладання міждержавних угод, участь у міжнародних конференціях, а також через встановлення двосторонніх дипломатичних та консульських відносин.

Щоправда, існували певні складності в реалізації України як повноправного міжнародного суб'єкта. В першу чергу, це пояснюється внутрішніми проблемами державотворення, несприятливою позицією західних країн щодо українського питання та зовнішньою інтервенцією, що врешті-решт призвело до руйнації України. Проте підвалини, закладені міжнародною діяльністю Української держави в 1917-1920 роках, сприяли розвитку міжнародно-правового статусу сучасної України, яка з проголошенням незалежності стала повноправним суб'єктом міжнародного права.

Нормативне визнання учасників визвольного руху, насамперед ОУН та УПА, підіймалися ВРУ відразу після здобуття незалежності, була створена спеціальна комісія ВРУ зі сприяння вивчення питань, пов'язаних з Перевіркою діяльності ОУН і УПА [2], врешті 1997 р. Була створена урядова Комісія з вивчення діяльності «ОУН-УПА»[3]. 2005 р. Було опубліковано Фаховий висновок робочої групи істориків при Урядовій комісії, який мав Значний суспільний і науковий резонанс. Проте політичних наслідків у вигляді Прийняття нормативного акту з оцінкою діяльності учасників боротьби за Незалежність не було. В. Ющенко прийняв окремі нормативні акти, спрямовані на відзначення ювілеїв учасників визвольної боротьби середини ХХ ст. та окремих організацій. Окремо він видав Указ, який спрощував доступ до архівних матеріалів про визвольну боротьбу, і указ, який пропонував додаткові заходи щодо визнання українського Визвольного руху ХХ століття. Остаточного завершення цей процес набув після прийняття у 2015 р. Закону «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті». Борцями за незалежність визнано членів усіх Органів влади УНР, Української Держави (Гетьманату), ЗУНР, СхідноЛемківської Республіки, Гуцульської Республіки, а також їх військові й Мілітарні формування, політичні партії та громадські організації, які боролися у Цей час за здобуття і захист незалежності, повстанські й партизанські загони, Що діяли з цією ж метою. Як і в інших меморіальних законах, тут передбачено Відповідальність за порушення його норм (зневажливе ставлення до борців за Незалежність, заперечення факту правомірності боротьби за незалежність).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Постанова Верховної Ради України «Про склад тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України по сприянню у вивченні питань, пов'язаних з перевіркою діяльності ОУН-УПА». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 11.09.2021).

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Урядову комісію з вивчення діяльності ОУН-УПА». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-97-%D0%BF> (дата звернення 10.09.2021).

МІСЦЕ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА У СИСТЕМІ ПРАВОВИХ НАУК

Ващенко Д. О.,

НК – Чубань В. С., канд. екон. наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Теорія держави і права має особливе навчально-наукове значення серед юридичних наук. Для початку, щоб дати визначення поняттю теорії держави і права, потрібно зрозуміти, що таке сама держава, її поняття, та що таке право.

Держава – це суверенна політико-територіальна організація суспільства, що володіє владою, яка здійснюється державним апаратом на основі юридичних норм, що забезпечують захист і узгодження суспільних, групових, індивідуальних інтересів.

Право – це певні можливості суб'єктів суспільного життя, які об'єктивно зумовлюються рівнем розвитку суспільства і мають бути загальними та рівними для всіх однойменних суб'єктів.

Теорію держави і права можна визначити, як систему узагальнених знань про основні і загальні закономірності розвитку держави і права. Складність, багатогранність, динамізм держави і права приводять до того, що окремі їх сторони, аспекти вивчаються багатьма юридичними науками.

Систему юридичних дисциплін можна поділити на групи:

- історико-теоретичні науки (теорія держави і права, історія держави і права, історія політичних і правових знань);
- галузеві науки (конституційне право, цивільне право, трудове право, адміністративне право, кримінальне і інші);
- прикладні науки (криміналістика, судова статистика й інші) [1].

Таким чином, природа теоретичної юридичної науки – розуміння її сутності та змісту, що охоплює сукупність складників, які забезпечують систему наукових знань, умінь, навичок. У сучасне розуміння зазначених категорій «сутність» та «зміст» теоретичної юридичної науки входить: а) теоретична основа як науково-теоретична база, концептуальна система знань, що відображає відповідну галузь дійсності. Структура теоретичної основи складається з термінів, категорій, дефініцій. Наприклад, юридичні категорії – юридична відповідальність, правове регулювання, позовна давність; б) практична основа як організаційнопрактична діяльність і накопичений досвід у правовій сфері. Наприклад, публікації власних досліджень, пропозиції, засновані на теоретичному або практичному досвіді; в) методологічна основа як спосіб організації пізнавального процесу за допомогою певних принципів, прийомів, методів і засобів. Наприклад, історичний метод – вивчення історії розвитку теоретичної юридичної науки.

Система теоретичної юридичної науки – це сукупність взаємозалежних наук, що вивчають право і державу як відносно відокремлені, самостійні соціальні інститути, де і право, і держава досліджуються і як самостійні категорії, і у взаємозв'язку між собою та у взаємозв'язку з людиною та суспільством. Зазначені категорії досліджуються як багатофункціональні складні категорії, що історично розвиваються й одночасно зберігають певне коло власних ознак незмінними. Систему теоретичної юридичної науки доцільно розглядати в об'єктивному і суб'єктивному аспектах [2]. Керуючись «еталонними» ознаками, ми пропонуємо оптимальну структуру системи теоретичної юридичної науки, що складається з п'яти компонентів: а) склад теорії держави і права як науки; б) теоретичні

проблеми співвідношення суспільства, держави і права; в) теорія держави; г) теорія права; д) теоретичні проблеми формування світового правопорядку.

Отже, теорія держави і права в системі юридичних наук займає провідне місце, є методологічною юридичною наукою, містить загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування державно-правових явищ в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2018. – 416 с.

2. Хаустова М. Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні : монографія / М. Г. Хаустова. – Х. : Право, 2018. – 160 с.

МОРАЛЬНЕ ПІДҐРУНТЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЮРИДИЧНОГО ОБОВ'ЯЗКУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ПІКЛУВАТИСЬ ПРО СВОЄ ЗДОРОВ'Я

*Гамбург Л. С., канд. юрид. наук, доцент
Запорізький державний медичний університет*

Оскільки здоров'я людини є вищим невідчужуваним благом, без якого втрачають своє значення багато інших благ і цінностей, то його збереження та зміцнення відіграють основну роль як у житті кожної людини, так і в житті суспільства та держави.

Приписи ст. 5 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я «... громадяни зобов'язані забезпечити пріоритетність охорони здоров'я у власній діяльності» (далі – Основи) та п. а) ст. 10 Основ «Громадяни України зобов'язані піклуватись про своє здоров'я», а також ч. 1 ст. 5 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» «Громадяни зобов'язані піклуватись про своє здоров'я» встановлюють цю вимогу у формі юридичного обов'язку. Але однією з сутнісних ознак останнього є наявність умов для його належного виконання. Тому потрібно з'ясувати співвідношення моралі та права й узагальнити наявну правову базу для виконання громадянами України покладених на них законом юридичних обов'язків щодо забезпечення пріоритетності охорони здоров'я у власній діяльності та турботи про своє здоров'я.

Перш за все необхідно пам'ятати про морально-етичну основу правових норм і відповідну соціальну відповідальність. Моральна характеристика людини оцінює його здатності жити в суспільстві. Специфіку морального обов'язку становить індивідуальне усвідомлення своєї соціальної сутності та добровільне виконання, а також розуміння наслідків невиконання у вигляді нерозуміння і засудження громадською думкою. При цьому моральний обов'язок у разі порушення встановлених законодавцем вимог здатен переходити у певні види соціальної відповідальності, включаючи юридичну із відповідними заходами державного примусу.

Зважаючи на чинник базування закону на праві, близькість морального боргу та юридичного обов'язку підтверджується наявністю підґрунтя останнього у вигляді правового обов'язку, одним зі значень якого є повинність, заснована на

принципах розуму, що характеризує ставлення людей до права. У цьому сенсі правовий обов'язок ближче до моральних явищ, ніж до юридичних.

В законодавстві України є засновані на морально-правовому борзі вимоги щодо юридичних обов'язків громадян опікуватись власним здоров'ям.

Згідно п. б) ст. 10 Основ громадяни України «зобов'язані в передбачених законодавством випадках проходити профілактичні медичні огляди і робити щеплення». Відповідно до ст. 30 Основ особи, які є носіями збудників інфекційних захворювань, небезпечних для населення, усуваються від роботи та іншої діяльності, що може сприяти поширенню інфекційних хвороб і підлягають медичному нагляду та лікуванню за рахунок держави з виплатою в разі потреби допомоги по соціальному страхуванню. За окремими особливо небезпечними інфекційними захворюваннями можуть здійснюватись обов'язкові медичні огляди, профілактичні щеплення, лікувальні та карантинні заходи в порядку, встановленому законами України. Ст. 31 Основ для охорони здоров'я населення передбачені профілактичні медичні огляди неповнолітніх, вагітних жінок, працівників підприємств, установ та організацій зі шкідливими і небезпечними умовами праці, військовослужбовців та осіб, професійна чи інша діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення або підвищеною небезпекою для оточуючих.

Власники та керівники підприємств, установ і організацій несуть відповідальність за своєчасність проходження своїми працівниками обов'язкових медичних оглядів і за шкідливі наслідки для здоров'я населення, спричинені допуском до роботи осіб, які не пройшли обов'язкового медичного огляду.

Перелік категорій населення, які повинні проходити обов'язкові медичні огляди, періодичність, джерела фінансування та порядок цих оглядів визначаються Кабінетом Міністрів України. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 6 листопада 1997 р № 1238 «Про обов'язковий профілактичний наркологічний огляд і порядок його проведення» затверджений Перелік професій та видів діяльності, для яких є обов'язковим первинний і періодичний профілактичний наркологічний огляд, Порядок проведення обов'язкового профілактичного наркологічного огляду громадян, зразок сертифіката про проходження профілактичного наркологічного огляду.

Відповідно до ч. 3 ст. 5 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» громадяни «зобов'язані проходити обов'язкові медичні огляди та робити щеплення у передбачених законодавством випадках». Одним з основних принципів профілактики інфекційних хвороб відповідно до частини 2 ст. 10 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 року № 1 645-III є «дотримання підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності та громадянами санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм при здійсненні будь-яких видів діяльності».

Працівники окремих професій, виробництв і організацій, діяльність яких може призвести до зараження цих працівників та (або) розповсюдження ними інфекційних хвороб, підлягають обов'язковим профілактичним щепленням також проти інших відповідних інфекційних хвороб. У разі відмови або ухилення від обов'язкових профілактичних щеплень у порядку, встановленому законом, ці працівники відсторонюються від виконання зазначених видів робіт. Перелік професій, виробництв і організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним щепленням проти інших відповідних інфекційних хвороб, встановлюється Міністерством охорони здоров'я України.

Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16 вересня 2011 № 595 «Про порядок проведення профілактичних щеплень в Україні та контроль якості й обігу медичних імунобіологічних препаратів» в редакції наказу Міністерства охорони здоров'я України від 11 серпня 2014 року № 551 «Про удосконалення проведення профілактичних щеплень в Україні» затверджені інструктивні підзаконні нормативно-правові акти – «Положення про організацію і проведення профілактичних щеплень» (Положення) і «Календар профілактичних щеплень в Україні» (Календар). У п. 8 Положення передбачено обов'язковий медичний огляд перед щепленням. Календарем встановлено перелік обов'язкових профілактичних щеплень для запобігання захворювань на дифтерію, кашлюк, кір, поліомієліт, правець, туберкульоз і оптимальні терміни їх проведення.

Інші обов'язкові щеплення встановлюються відповідно до Календаря для груп населення: за віком; щеплення дітей з порушенням цього календаря; щеплення ВІЛ-інфікованих; за станом здоров'я; щеплення дітей після алло/ауто-ТГСК (аллогенної/аутогенної трансплантації гемопоетичних стовбурових клітин); щеплення на ендемічних та ензоотичних територіях і за епідемічними показаннями.

У разі загрози виникнення особливо небезпечної інфекційної хвороби або масового поширення небезпечної інфекційної хвороби на відповідних територіях та об'єктах можуть проводитися обов'язкові профілактичні щеплення проти цієї інфекційної хвороби за епідемічними показаннями. Профілактичні щеплення проводяться після медичного огляду особи в разі відсутності у неї відповідних медичних протипоказань.

Морально-правове забезпечення юридичного обов'язку громадян України опікуватись власним здоров'ям є вихідною умовою для розширення реальних соціально-економічних можливостей щодо його конституційного гарантування.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Дика Д. В.,

НК – Худолей О. С., канд. іст. наук, доцент

Черкаський державний технологічний університет

Однією з нагальних проблем, з якими стикається Україна на сучасному етапі, є розробка комплексу заходів, спрямованих на збереження сукупності успадкованих від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини, які є важливою складовою загальнолюдської культури. Сучасні реалії демонструють нам важливість балансу та узгодження інтересів, пов'язаних з охороною культурної спадщини, та інтересів, пов'язаних із економічною діяльністю, розвитком населених пунктів, зокрема, будівництвом та землекористуванням. Забезпечення дотримання паритету інтересів покликане законодавство у пам'яткоохоронній сфері, зокрема, базові закони «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», ратифікована Україною у 2003 р. Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини, ратифікована у 2006 р. Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи.

Однак на практиці інтересами збереження культурної спадщини часто нехтують в інтересах забудовників та інших суб'єктів економічної діяльності, і відбувається це не лише шляхом порушення або маніпулювання чинним

законодавством, а й шляхом його змін, спрямованих на створення обмежень для пам'яткоохоронної та дослідницької діяльності.

Так, Законом України № 3038 від 17 лютого 2011 року «Про регулювання містобудівної діяльності» з Закону «Про охорону археологічної спадщини» було вилучено статтю 9-1 «Наукова археологічна експертиза», яка містила визначення цієї процедури, і якою передбачалося, що «проведення наукової археологічної експертизи передуює погодженню комісіями з розгляду питань, пов'язаних із погодженням документації із землеустрою, проектів землеустрою, якими передбачається: відведення земельних ділянок у власність юридичним особам; використання земельних ділянок для проведення містобудівних, архітектурних та ландшафтних перетворень, будівельних, земляних і підводних робіт, виконання яких може позначитися на стані об'єктів археологічної спадщини; зміна цільового призначення земельних ділянок для потреб будівництва та інших цілей, що може негативно вплинути на об'єкти археологічної спадщини». Також чітко вказувалося на те, що «відсутність висновку за результатами наукової археологічної експертизи є підставою для відмови в погодженні проектів землеустрою, зазначених у частині другій цієї статті» [1]. Відповідні зміни були внесені й до Закону «Про охорону культурної спадщини».

Також були внесені зміни до Закону «Про архітектурну діяльність», де, зокрема, третій абзац ст. 7 набув такої редакції: «Проектна документація на будівництво об'єктів, розроблена відповідно до містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки, не підлягає погодженню з відповідними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, органами охорони культурної спадщини...» [2]. Ці зміни послаблюють контрольні функції органів з питань охорони культурної спадщини, оскільки саме під час погодження проектною документації можна встановити, наскільки вона відповідає «обмеженням забудови».

Законом України № 365 від 2 липня 2013 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері земельних відносин щодо спрощення процедури відведення земельних ділянок» були внесені зміни до ст. 1861 Земельного кодексу України, якими, зокрема, передбачалося, що проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки, «розташованої на території пам'яток культурної спадщини національного значення, їх охоронних зон та охоронюваних археологічних територіях, підлягає також погодженню з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини», а «розташованої на території земель історико-культурного призначення, пам'яток культурної спадщини місцевого значення, їх охоронних зон, в історичних ареалах населених місць та інших землях історико-культурного призначення... підлягає також погодженню з органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері охорони культурної спадщини, відповідним структурним підрозділом обласної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації у сфері охорони культурної спадщини» [3]. Ці зміни знайшли відображення і в Законі «Про охорону культурної спадщини».

На думку фахівців-археологів, зазначеними змінами «встановлено повну заборону для органів охорони культурної спадщини залучати археологів при погодженні проектів землеустрою та загалом проводити будь-які обстеження чи експертизи земельних ділянок, що відводяться..., що призведе до колосальних втрат як з погляду науки, так і з матеріального боку, оскільки держава нестиме колосальні збитки від знищення археологічних пам'яток» [4]. Також вказувалося на те, що невиявлені археологічні пам'ятки можуть знаходитися й поза межами вказаних у ст. 1861 об'єктів, і на те, що, згідно з ст. 37 Закону «Про охорону

культурної спадщини», відведення земельних ділянок здійснюється за погодженням відповідних органів охорони культурної спадщини «з метою захисту об'єктів археології, в тому числі тих, що можуть бути виявлені». Виявити ж ці об'єкти може лише попередня археологічна експертиза земельної ділянки, яка стала необов'язковою внаслідок згаданих вище законодавчих змін.

Рішенням уряду України від 21 лютого 2018 р. спрощено процедуру розроблення та погодження науково-проектної документації на будівництво в історичних населених місцях. Схвалено відповідний проект постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць». Згаданим проектом скасовано необхідність розробки історико-містобудівного обґрунтування (ІМО) в тих історично населених місцях, де в установленому порядку розроблені та затверджені історико-архітектурні опорні плани. А з 1 січня 2019 року інститут ІМО ліквідується взагалі [5].

Отже, одне із важливих завдань, що стоїть нині перед державою, – не знижувати контроль за збереженням культурної спадщини, зокрема за дотриманням вимог законодавства України та інших документів щодо зон регулювання забудови в історичних населених пунктах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про охорону археологічної спадщини» (Ред. Від 05.02.2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15/ed20110205>.

2. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності». Прикінцеві положення [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3038-17/page>.

3. Звернення Всеукраїнської громадської організації «Спілка археологів України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vgosau.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=category&la...

4. Інституційні та правові проблеми збереження культурної спадщини // Національний інститут стратегічних досліджень. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/instituciyni-ta-pravovi-problemi-zberezheniya-kulturnoi>.

5. Про стан збереження культурної спадщини України (Інформаційно-аналітична записка до парламентських слухань "Стан, проблеми та перспективи охорони культурної спадщини в Україні", 18 квітня 2018 р.). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <file:///C:/Users/User/Desktop/0013740.pdf>

ЕТАПИ ЕВОЛЮЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ

Дулгерова О. М., канд. іст. наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

На сьогодні соціальний захист населення є невід'ємною складовою соціальної політики будь-якої держави. Він виступає організаційно-правовим інститутом, спрямованим на встановлення соціальних стандартів життя, закріплення їх на рівні державних гарантій та переведення в реальні показники соціального добробуту громадян держави

Проблеми становлення та розвитку соціального захисту були і залишаються об'єктом та предметом наукових досліджень, яким присвячено велику кількість праць вітчизняних та зарубіжних авторів. Зокрема, історичні аспекти виникнення та розвитку соціального захисту досліджували такі вчені, як Лібанова Е.М., Болотна Н. Б. Трансформацію ролі держави у забезпеченні добробуту громадян відображено у працях Іванової О. Л., Макарова О.В., Злупко С. М., Радецький Й. І., які також у своїх дослідженнях приділяли увагу дослідженню теоретичних засад та історичним витокам соціального захисту населення.

Історія соціального захисту починається з особистої добродійності, яка здавна притаманна людському суспільству. Особиста добродійність завжди була властива людям як вияв природного співчуття і намагання підтримати в такий спосіб власний авторитет. Проте вияви добродійності були адекватною відповіддю на суспільні потреби. З перших кроків цивілізації, коли сім'я, домогосподарство були основним виробничим осередком у суспільстві, цілком логічним було покласти турботу про непрацездатних на інших членів сім'ї. Ті, хто залишався безпомічним поза сім'єю, або ціла сім'я, яка опинилася у скрутному становищі, могли розраховувати на допомогу громади. Захист нужденних здійснювався у формі особистої та громадської добродійності тоді, коли йшлося про виживання людини або сім'ї і, як правило, не мав ознак системності.

Цей процес залежно від ступеня розвитку об'єктів, інституцій, заходів соціального захисту можна умовно поділити на ряд етапів, які обмежені певними часовими рамками.

Перший етап бере початок з добродійності окремих громадян, проявів співчуття. Довгий час утримання непрацездатних членів сім'ї було моральним обов'язком її працездатної частини. Сироти та інші особи, які не мали сім'ї, або нужденні сім'ї могли отримати підтримку з боку громади, яка, як правило, не носила системного характеру [1].

Другий етап характеризується, формуванням специфічної організаційної структури, основою якої можна вважати церкву. У 996 році князь Володимир видав Устав, яким доручив церковним структурам та духовенству здійснювати опікування і нагляд за лікарнями, лазнями, притулками для одиноких та встановив для благодійних закладів "десятину".

Третій етап відноситься до розвитку грошового обігу, що спричиняє виникнення професійного жебрацтва. Петром I законодавчо закріплюються допустимі заходи соціальної допомоги. Замість милостинь пропонуються благодійні внески. Зростає роль держави у регулюванні зайнятості працездатних жебраків (робітничі будинки), медичного обслуговування та утримання сиріт та безпритульних. Закладено основи державного регулювання соціальної безпеки.

Четвертий етап – це формування державної структури соціальної допомоги населенню. За рахунок державних коштів та благодійних внесків заснуються сирітські виховні заклади, народні школи, аптеки, лікарні, богадільні, лепрозорії, божевільні, робітничі будинки. Вперше було введено норми забезпечення богаділень ліжками. Вперше запроваджується пенсійне забезпечення деяких категорій державних службовців, яке носить характер привілею.

П'ятий етап розпочався у XIX ст. з розвитком промислового виробництва, коли у зв'язку з виїздом сільського населення у місто руйнувалась сім'я, яка включала три покоління, з появою підприємств, де використовувалась наймана праця, змінилась економічна роль сім'ї. Запроваджуються пенсії (допомога) у зв'язку з каліцтвом спочатку працівникам державних гірничих заводів та рудників, а згодом й всім робітникам. Пізніше зароджується державне соціальне страхування у вигляді страхування робітників від нещасних випадків на

виробництві, забезпечення на випадок хвороби, та з'являється інституційне забезпечення соціального страхування.

Шостий етап відноситься до радянського періоду. Фінансування заходів соціального забезпечення повністю закріплено за державою. Пізніше джерелом фінансування державного соціального забезпечення стали внески роботодавців. Соціальними гарантіями держави були мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія, норми споживання в інтернатах для дітей і дорослих.

Сьомий етап характеризує соціальний захист незалежної України. Створено законодавчу базу, яка визначає соціальні гарантії та нормативи, забезпечує отримання певного рівня доходів окремими категоріями громадян. Подальший розвиток системи соціального захисту проявляється через реформи (наприклад, системи пенсійного забезпечення) та нововведення. Система соціального захисту України поступово наближається до Європейських країн. Ратифіковано Європейську соціальну хартію. Розглядається можливість прийняття законів: "Про загальнообов'язкове соціальне медичне страхування", "Про ратифікацію Європейської конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів від 24.11.77 р." [2].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Злупко С. М., Радецький Й. І. Людський потенціал, зайнятість і соціальний захист населення в Україні. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І Франка, 2001. – 192 с.
2. Стопчак А. Ю. Історичні аспекти виникнення та еволюції соціального захисту населення в Україні//Вісник Хмельницького Національного Університету.-№1.-Т.1.-2010.

ПРАВА ДИТИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ ЛЮДСЬКИХ ПРАВ

*Завгородня Ю. С., канд. юрид. наук, доцент
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Протягом останніх декількох років у вітчизняній правничій науці все більша увага приділяється проблематиці прав дитини. Водночас, її розв'язання відбувається переважно через призму теорії прав людини, яка була сформульована вітчизняним правознавством наприкінці ХХ століття.

Однак, після проголошення курсу на євроінтеграцію, визнання юрисдикції Європейського суду з прав людини та необхідності виконання його рішень, виходячи з сучасних досягнень правничої науки у окресленій сфері теорія прав людини суттєво переосмислюється, зокрема, через вертикальний вимір людських прав. На сьогодні людські права інтерпретуються як обов'язкові вимоги до держави, що мають універсальний характер та існують незалежно від їх закріплення у тексті нормативно-правового акту.

У цьому контексті не можна не відмітити певну консервативність національної правової думки, що знайшла відображення у назві другого розділу Конституції України, яка була прийнята у 1996 році (маємо на увазі зв'язок людських прав з обов'язками людини та пов'язування різнопорядкових явищ – людських прав та прав громадянина, що суперечить європейській концепції людських прав).

Наведене вказує на необхідність розв'язання низки завдань як передумови висвітлення дійсної природи прав дитини, одними з яких є з'ясування ознак і

сутність прав дитини; визначення співвідношення прав дитини і людських прав. У цьому дослідженні ми зосередимо увагу на останньому з них.

Наголосимо, що розв'язання вказаного завдання є основою реалізації правового принципу рівності (оскільки права дитини, як вказує сама назва, пов'язуються з такою властивістю їх носія як неповнолітній вік, то в першу чергу йдеться про рівність незалежно від віку) та розбудови України як правової держави, вектор на розвиток якої визначений у ст. 1 Конституції України.

Відтак, проблематика співвідношення прав дитини і людських прав потребує розв'язання, що і визначає актуальність дослідження.

Як ми відзначили, права дитини стали предметом інтенції вітчизняних науковців протягом останніх років. Серед авторів робіт, присвячених окресленій проблематиці, слід згадати таких як В. Боняк, В. Глуценко, А. Дакал, С. Киренко, С. Коталейчук, М. Корнієнко, Н. Крестовська, Л. Кривачук, А. Кучук, М. Маніна, Н. Опольська, Л. Седюк, Т. Симоненко, Ю. Трестер, О. Фрицький та ін.

З позитивної сторони слід відзначити спробу Н. Крестовської сформулювати принципи, що мають методологічне призначення для гносеології прав дитини: визнання автономії особистості дитини; визнання відмінностей між природними юридичними і реальними правами; визнання пріоритету інтересів дитини перед інтересами інших суб'єктів права; екзистенційно-гуманістичний підхід, що полягає в усвідомленні дитини як правової людини у процесі постійного розвитку та становлення правової особистості [1, с 411-412].

Однак, не можна повною мірою погодитись із запропонованим підходом, зважаючи на наступне. *По-перше*, не зрозуміло, що автор має на увазі під «природними юридичними правами» і «реальними правами», зважаючи на сучасне сприйняття людських прав як природних, які існують, як ми наголошували, незалежно від їх юридичного закріплення та реальний характер людських прав. Європейський суд з прав людини ще на початку другої половини ХХ століття вказав, що «Конвенція покликана гарантувати не права, які є теоретичними чи ілюзорними, а права, які є практичними та ефективними» [2]. У справі «Кандаракіс проти Греції» Європейський суд з прав людини в черговий раз відзначив, що людські права (зокрема, йшлося про право на доступ до суду) мають бути «практичним та ефективним», а не теоретичним чи ілюзорним. Щоб право доступу було ефективним, особа повинна мати чітку, практичну можливість оскаржити акт, який є втручанням у його права. Право на доступ до суду включає не тільки право порушувати провадження, але й право на «вирішення» спору судом [3]. *По-друге*, не зовсім правильно визначено пріоритет інтересів дитини, оскільки має йтися про сімейні відносини та окремі аспекти реалізації прав дитини, а не абсолютний пріоритет будь-яких інтересів, що явно суперечить загальноприйнятому принципу правової рівності. *По-третє*, ми не підтримуємо використання понять «правова людина», «правова особистість» як таких, що мають, на нашу думку, нульовий зміст.

Відтак, бачимо, що, дійсно, існує необхідність у чіткому і послідовному процесі розуміння прав дитини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Крестовська Н. М. Сучасне розуміння прав дитини. *Форум права*. 2011. № 3. С. 409-413.
2. Case of Airey v. Ireland (Application no.6289/73). 9 October 1979. URL <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420>
3. Case of Kandarakis v. Greece (Applications nos. 48345/12 and 2 others). 11 June 2020. URL <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202754>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЕМПАТІЇ ТА АЛЬТРУЇСТИЧНИХ СХИЛЬНОСТЕЙ МОЛОДІ ЯК ВНУТРІШНЄ ПОКЛИКАННЯ ДО ВОЛОНТЕРСТВА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ І СЬОГОДЕННЯ

*Закалик Г. М., Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
Шувар Н. М., канд. біол. наук, СЗШ №23, м. Львова,
Милян Л. М., СЗШ № 23, м. Львова*

Благодійна діяльність особистості в українському суспільстві завжди мала належне місце і схвалювалася. Добровільна і суспільно корисна діяльність є одним із найбільш затребуваних видів діяльності, де одна людина чи група осіб здійснюють свої дії на задоволення потреб інших. Ця діяльність вважається всебічно корисною, оскільки допомагає державним органам у підвищенні рівня задоволення потреб осіб, які її сильно відчують, водночас, сприяє ресурсності особистості, даючи їй почуття гідності, відчуття суспільної затребуваності та можливості особистісного росту.

Про благодійність в українському соціумі відомі факти ще з часів Київської Русі. Завжди знаходились філантропи та шанувальники українства, які зробили вагомий внесок у збереження та розбудову української нації, стаючи на захист української культури, мистецтва, освіти, науки, мови [11]. Волонтерством і благодійністю займалися як знать, так і більш бідніші верстви населення. Зокрема, княгиня Ольга заснувала першу лікарню у Києві, в якій доглядати хворих було доручено жінкам, а київський князь Володимир у Статуті (996 р.) зобов'язав духовенство займатися громадським піклуванням – через збір десятини на утримання монастирів, церков і лікарень [8]. Князь Київської Русі Ярослав Мудрий як великий будівничий держави й покровитель всіх муз, був ктитором (від грец. κτίτωρ – «будівничий», «засновник» – особа, на кошти якої збудовано або заново убрано іконами, фресками православний храм чи монастир) і вкладав державні й власні кошти у будівництво. За його сприяння відбулося будівництво Софіївського собору. Він опікувався школами та бібліотеками. А Володимир Мономах, переконаний поціновувач книжності й культури, покровитель освіти, у своєму «Повчанні дітям» виклав обов'язки князя стосовно бідних: «Будьте батьками сиріт, не залишайте сильним губити слабких, не залишайте хворих без допомоги» [9]. Відомі галицько-волинські фундатори – Мстислав Володимирович і Данило Галицький та польсько-литовські благодійники князь Любарт, князь Б. Глинський, А. Немерович давали власні землі і кошти на побудову церков [6]. В епоху українського відродження добре відомі пожертви, які сприяли заснуванню братств – у 1585 році у Львові було засновано Успенське братство, а згодом вони існували в більшості міст Галичини, Холмщини, Підляшшя. Відомими меценатами в XIV–XVIII столітті були родина Острозьких, Петро Конашевич-Сагайдачний, Петро Могила, Іван Мазепа, родина Розумовських, Григорій Галаган, Іван Скоропадський, Богдан Лепкий, які приділяли свій час і кошти релігійним та культурним справам України [1]. Неоціненна роль митрополита Андрея Шептицького, названого «духовним батьком українського народу». Він власні кошти скеровував на підтримку молодих талановитих художників і поетів, на його збереження збудовано лічницю, створено величезну колекцію ікон, відкрито однорічну рільничу школу; викуплено ліси на Тернопільщині, на основі чого засновано заповідник, що зберегло унікальну флору і фауну від нищення німцями у роки війни 1941-1944 років [5].

У XIX – на початку XX ст. благодійництво і меценатство було досить поширеним видом діяльності українських інтелігентів та промисловців: Г. Галагана, М. Терещенка, Б. Ханенка, І. Харитоненка та багатьох інших.

Благодійництво та милосердя як складові моралі, стають релігійною нормою, хоча ці поняття не тотожні. Благодійність може бути і без милосердя, а здійснюватися через побоювання, або пов'язана зі спокутуванням особистого гріха, або як масова реакція наслідування (мода на благодійництво) [3, с. 276]. Під благодійністю розуміють надання приватними особами чи громадськими організаціями матеріальної допомоги бідним людям, закладам, що опікуються хворими, особам з вадами, тим, хто потрапив у скрутне становище через стихійне лихо тощо [2, с. 4]. Осіб, які займалися благодійністю називали благодійниками, жертводавцями, добродійниками, доброчинцями, меценатами, ктиторами тощо. Хоча ці поняття не тотожні, внесок їхній неоціненний.

У сучасному суспільстві роль благодійності та участі людей у цьому виді діяльності зростає ще більше. Адже це можливість акумулювання фінансових і людських ресурсів, спрямованих на допомогу соціально незахищених верств населення, військовослужбовцям ЗСУ, учасникам АТО/ОСС, внутрішньо переміщеним особам, переселенцям та іншим постраждалим внаслідок збройного конфлікту чи стихійного лиха.

З огляду на це соціальні та психологічні служби, педагоги тачлени громадських організацій здійснюють цілком новий напрям роботи щодо залучення учнівської та студентської молоді до благодійництва через волонтерство. Адже підліткам і молодим людям напевно найлегше здійснювати саме волонтерську діяльність. Що ж розуміють під цим терміном. Волонтерство – це одна із форм виховання підростаючого покоління, яка спрямована на безкорисливу суспільно корисну і необхідну діяльність, що здійснюється на добровільних засадах. Такий вид благодійної поведінки ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, безоплатності стосовно волонтера та неприбутковості для організації.

Волонтерська діяльність підтримується такими особистісними якостями як: соціальна відповідальність, готовність до безкорисливого служіння суспільству, моральність, уміння спілкуватися і вести переговори, здатність до співчуття і змога співпереживання з іншим, здатність прийти на допомогу іншому тощо.

Обрана тема вивчення прояву емпатії та альтруїстичних схильностей молоді як внутрішнього покликання до волонтерства є актуальною в умовах сьогодення.

Мета дослідження: виявити психологічні особливості молоді – прояв емпатії та схильність до альтруїзму як мотиваторів до участі у волонтерській діяльності.

У дослідженні залучено 32 учнів загальноосвітньої школи (м. Львів) та 32 студентів вищих навчальних закладів м. Львова. Вік респондентів – 15,5-18 років.

При проведенні дослідження використані методи спостереження, метод бесіди та методики «Діагностика рівня емпатійних здібностей» (В. Бойко) [7, с. 82-86] і «Шкала значущості емоцій» (Б. Додонов) [7, с. 70-73] на виявлення здатності до альтруїзму.

Результати дослідження вказували на те, що для переважної більшості респондентів характерний середній рівень емпатії (81 % респондентам шкільного віку та 89 % респондентам з числа студентської аудиторії). При чому вищі показники характерні для дівчат, що становило у середньому відхилення на 3,5-4,8 %. Очевидним стало те, що як зазначає М. С. Друк, відсутність у хлопців високого рівня емпатії та нижчі, ніж у дівчат показники середнього рівня

емпатійності по досліджуваній вибірці, можна пояснити вкоріненими соціальними стереотипами, що виховуються у них змалечку. А саме «здатність придушувати емпатійну чуйність, адже вона не відповідає їхній гендерній ролі» [4, с. 120].

Варто підкреслити, що нами спостерігалася тенденція до зниження схильності молоді до альтруїзму. За даними проведеного дослідження – лише у 16% школярів-старшокласників і в 19% студентів достатній рівні сформованості альтруїзму. Зниження схильності до альтруїзму можна підтвердити результатами, отриманими при проведенні подібного дослідження у 2005-2006 н.р. І. Стецько, де високий і достатній рівні сформованості альтруїзму виявлено у 39% старшокласників [10].

Такі результати нашо вхують на думку про проведення для молоді тренінгових занять:

- на розвиток впевненості у собі, своїх здібностях;

- на розвиток комунікації;

- на посилення емпатії та прояву альтруїзму до потреб суспільства, зокрема до однолітків та старших людей.

Тренінги включали короткі лекції про розвиток благодійницького руху та волонтерство у сучасному суспільстві, націлені на виховання патріотизму, моральності, співчутливості та потребі прийти на допомогу іншим. Вправи, що мотивували до роботи, розвивали емпатійність, схильність до альтруїзму, толерантне ставлення до інших, пізнання потреб інших через пізнання такого знайомого незнайомого світу (світу, в якому живуть інваліди чи люди з вродженими вадами). На завершення молоді люди отримали можливість познайомити з життям волонтерів.

Висновки. З проведеного дослідження констатовано, що молоді більше властиві почуття переживання радості, емоційного збудження, безтурботності, насолоди від відпочинку. Такі характеристики емоційного стану ніби є нормальним явищем для цього віку, водночас ставало більшою спрямованістю на самих себе і відволікало увагу звернення до потреб інших.

І хоча загалом можна відзначити, що все ж таки 59% респондентів є вже зрілими особистостями, які проявляли достатньо високі показники щодо комунікативної, альтруїстичної та романтичної емоцій, що може розглядатися важливими якостями емоційно-почуттєвої спрямованості особистості для формування волонтерської діяльності. Однак почуття суспільної активності розвинене ще достатньо слабо, що свідчить про неусвідомленість у потребі бути корисним для суспільства.

Проведена робота має сприяти позитивному результату і в подальшому збільшити число молодих осіб, які будуть залучені до волонтерства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонович В. Б. *Про Козацькі часи на Україні*. К.: Дніпро, 1991. 238 с.
2. Бокальчук В., Кузьмук О. Зарубіжний досвід залучення позабюджетних коштів на розвиток культури. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/February/2htm>.
3. Ванюшина О. Ф. Волонтерський рух в Україні: еволюція, сучасний стан та статус. *Вісник Національного університету оборони України*. 2015. Вип. 1 (44). С. 275-281.
4. Друк М. С. Характер зв'язку гендерних характеристик та рівня емпатії у осіб молодого віку // Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 31 січня – 1 лютого 2020 р.). – К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2020. Ч. 2. С. 118-121.

5. Закалик Г. М., Терлецька Ю. М., Шувар Н. М. *Психологія розвитку та успіху особистості*: Навчальний посібник для студентів ЗВО. Львів: Видавництво "Львівська політехніка", 2019. 488 с.

6. Огієнко Іван. Українська церква. Нариси з історії Української Православної Церкви. URL: <http://litopys.org.ua/ohienko/oh09.htm>

7. Петровська К. В. *Діагностика рівня сформованості суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань*: Навчально-методичний посібник. Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2011. 123 с.

8. Повість минулих літ Нестор. URL: <http://litopys.org.ua/litop/lit01.htm#page>

9. Повчання Володимира Мономаха (переклад В. Яременка). URL: <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar09.htm>

10. Стецько І. Діагностика сформованості альтруїстичних якостей у старшокласників // Гуманізм та освіта : електронне наукове видання матеріалів IX міжнародної науково-практичної конференції. 2008. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Stetsko/>

11. Чупрій Л. Роль спонсорства і меценатства у відродженні історико-культурної спадщини в контексті реалізації гуманітарної політики держави. URL: social-science.com.ua/article/647.

ВІРТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Зеленько К. М.

Черкаський гуманітарно-правовий ліцей,

НК – Усов Д. В., д-р філос. наук, професор

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Вплив сучасних інформаційних технологій породжує проблему віртуалізації ціннісних орієнтацій сучасної людини, або віртуалізації реальності, а також формування власне віртуальної реальності. Дана проблема набула значної актуальності, а дискурс її обговорення поширений на різноманітні наукові дисципліни: від кібернетики до філософії.

Необхідно зазначити, що власне ідея віртуальності у філософській та науковій думці була відома ще від часів античності, але необхідного теоретичного завершення набула в ХХ ст. завдяки досягненням науки, в першу чергу розвитку комунікативних технологій. Поява терміну «віртуальний» відноситься до середньовічної філософії. Його запропонував ірландський філософ Іоан Скот Еріугена. Він використовує поняття «віртуальний» для «позначення подій, що існують тимчасово й у частковій формі, а також для пояснення зв'язку загальної абсолютної сутності з активністю одиничних предметів» [2, с. 189].

В другій половині ХХ ст. відбулося «відродження» ідеї віртуальності як наслідок науково-технічної революції, що спричинила значну кількість нових винаходів одночасно у різних сферах науки й техніки. У квантовій фізиці були відкриті так звані віртуальні частинки, що характеризуються особливим статусом існування на відміну від інших елементарних частинок; в інформатиці з'являється поняття віртуального об'єкту, наприклад, віртуальна машина, віртуальна пам'ять; у літакобудуванні була розроблена віртуальна кабіна літака, яка особливим чином, за допомогою головного шолома, надавала пілотові інформацію про політ і бойову обстановку; в ергономіці була створена модель віртуального польоту літака, що фіксує особливий тип взаємодії пілота й літака в окремих режимах

польоту; у психології були відкриті віртуальні стани людини. Ці відкриття сформували теоретичне підґрунтя для появи терміну «віртуальна реальність» для позначення особливого штучного світу, створеного за допомогою комп'ютерної техніки.

Досягнення графічної візуалізації та прогрес у створенні машинного інтерфейсу призвели до появи систем віртуальної реальності, що дозволяють створювати штучну реальність засобами комп'ютерних технологій.

Загальнонаукове розуміння віртуальності вказує на специфічний, ієрархічний спосіб стосунків між різнорідними об'єктами: «об'єкти віртуального світу породжуються об'єктами попереднього рівня. Віртуальні об'єкти при цьому існують лише актуально, тобто «тут» і «зараз», поки в базовій реальності проходять процеси породження віртуальних об'єктів; після закінчення процесу породження відповідні віртуальні об'єкти зникають» [1, с. 33]. Віртуальна реальність розуміється як специфічний різновид символічної реальності, коли практика комп'ютерно-кібернетичного моделювання дозволяє продукувати нелімітовану безліч уявних світів.

Надання віртуальній реальності вигляду «реальності» забезпечується через те, що «остання наділена певного роду автономністю, тобто в ній існують певні власні «закони природи»: у ній свій час, свій простір, відмінні від законів часу й простору реальності, що її породжує, яка у віртуалістиці отримала назву константної реальності, тобто як такої, що існує постійно, а не актуально» [3, с. 158].

Серед інших істотних характеристик, окрім автономності, дослідники виділяють наступні: породжувальність – віртуальна реальність продукується активністю певної іншої реальності, зовнішньої стосовно неї; актуальність – віртуальна реальність існує актуально, тільки «тут і тепер», тільки коли активна реальність, що породжує її; інтерактивність – віртуальна реальність може взаємодіяти з усіма іншими реальностями, у тому числі з тією, що породжує її, як онтологічно незалежну від них [4, с. 110].

Із глобальним поширенням інформаційних технологій, зокрема засобів масової комунікації та Інтернету, та зростаюче їх використання людьми в їхньому повсякденному житті призводить до формування в межах філософської парадигми власної проблематики віртуальності, яка проявляється у вигляді соціального типу віртуальної реальності, де остання розглядається як спроба штучного конструювання соціальної дійсності. В цьому напрямку проблема віртуального є проблемою змішування реальностей, коли копія набуває більшого значення і тим самим більшої реальності, ніж оригінал, коли відбувається подвоєння реальності, яке супроводжується змішуванням ціннісно-сміслових координат.

Проблема віртуалізації буття людини в світі набуває нового, особливо гострого значення у світлі поєднання таких новітніх технологій як «додаткова реальність» (augmented reality) та мобільних технологій, які проявляються у створенні новітніх мультимедійних мобільних пристроїв та мобільного Інтернету, який став доступний у глобально розповсюджених мережах мобільних операторів.

У світлі новітніх комунікативних технологій це означає те, що будь-який реальний об'єкт традиційного світу людини може набувати мультимедійних віртуальних особливостей, існувати одночасно в двох реальностях, константній та віртуальній. Наприклад, звичайний дорожній знак із застосування технології додаткової реальності може перетворитися на інтерактивну карту місцевості, на

якій він знаходиться, із вказування найближчих чи найбільш популярних орієнтирів поблизу нього.

Підсумовуючи усе вищезазначене, можна зробити висновок – розвиток сучасних технологій передачі інформації та комунікації дозволяє говорити про формування культури реальної віртуальності, як культури в межах якої віртуальний простір посідає провідне місце, та відповідно сама ця культура зосереджена на продукуванні віртуальних образів. Сучасне інформаційне суспільство відзначається диверсифікацією, різноманітністю, відсутністю єдиних настанов і орієнтацій, і саме тому нагальною потребою постає пошук таких способів взаємодії людей та їхньої кооперації, які, не знищуючи соціального співжиття, виключали б примус, авторитарний стиль керування. На нашу думку, одним із варіантів такої взаємодії є толерантність, принципи якої дедалі частіше застосовуються до аналізу процесів віртуалізації суспільного буття.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Захряпин А. В. Виртуальное мировоззрение как феномен развития науки и общества. Саранск: Тип. «Рузаевский печатник», 2008. 94 с.
2. Любивий Я. В. Проблема реструктуризації соціальних цінностей у віртуалістичних, самоорганізаційних та холистичних концепціях / Ціннісні орієнтації сучасного інформаційного суспільства. К.: Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України. С. 179-290.
3. Носов Н. Виртуальная реальность // Вопросы философии. М., 1999. №10. С. 152-164.
4. Юхвид А. В. Виртуология. Онто-философские аспекты // Философские науки. 2010. №9. С. 103-111.

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ДЕРЖАВНОСТІ СУЧАСНИХ ДЕРЖАВ

*Карагіоз Р. С., канд. політ. наук, доцент
Одеський державний університет внутрішніх справ*

У ХХ ст. доктрина верховенства права вийшла за межі Великобританії і була прийнята правовими системами багатьох європейських держав і міжнародним правом. Така ситуація з перетворенням цього принципу в загальноєвропейську правову цінність не є дивною. Адже ідея обмеження державної влади правовими засобами не є виключно англійським досягненням. Аналогічні концепції створюються у XVIII – XIX ст. і в інших європейських державах. Так, у Німеччині формується теорія правової державності («Rechtsstaat-lichkeit»), яка починаючи з XIX ст. використовується для протиставлення правовій державі (Rechtsstaat) і поліцейській державі (Polizeistaat). У Франції від часів Революції говорять про принцип законності і верховенства закону (Le Principe de Legalite et Suprematie de la Regle de la Loi), який протиставляється королівському свавіллю. У другій половині ХХ ст. у Франції також стає популярною теорія правової держави (l'état de droit) [1, с. 231].

Ступінь ідентичності зазначених концепцій продовжує в наш час залишатися дискусійним питанням. Однією з позицій є ототожнення концепції «the Rule of Law» з «Rechtsstaat», коли остання розглядається в якості німецького варіанту першої. Таку позицію займає Б. Таманага [2]. Інший підхід до співвідношення двох зазначених концепцій демонструє В. М. Кампо, розглядаючи

їх як вирази «двох правових традицій – англосаксонської та романо-германської, які не є ні тотожністю, ні частинами одна одної» [3, с. 25].

Як зазначає український дослідник М. Козюбра, історія становлення та розвитку ідеї верховенства права свідчить, що вона виникла, а згодом сформувалася у вигляді концепції як реакція на сваволю, деспотію і тиранію з боку монархічних режимів і виступала як протипоказ зловживанням владою, у тому числі з допомогою закону. Історичний досвід переконливо довів, що писаний закон далеко не завжди ставав гарантією від державного свавілля. Тому мета верховенства права – це не просто формальне забезпечення порядку, передбаченого законами та іншими нормативними актами, встановленими державою, а утвердження такого правопорядку, який обмежує абсолютизм державної, передусім виконавчої, влади, ставить її під контроль суспільства, створюючи для цього відповідні правові механізми. Інакше кажучи, навіть бездоганний, з точки зору юридичної техніки, закон не завжди є панацеєю верховенства права. Звідси випливає перший і загалом нині майже беззаперечний висновок: самостійного значення, відмінного від принципу верховенства закону, принцип верховенства права набуває тоді, коли право розглядається як явище, яке не міститься виключно в законах та інших нормативних актах, тобто, коли має місце теоретичне і практичне розрізнення права і закон [4, с. 36].

Доктрина німецької «Rechtsstaat», як і англійська концепція «theRuleofLaw», зароджувалась у загальному руслі становлення і розвитку нового юридичного світогляду. Сама назва доктрини «Rechtsstaat» свідчить про те, що вона, на відміну від концепції «the Rule of Law», зосереджує свою увагу на природі не стільки права, скільки держави.

Щодо визначення принципу верховенства права та його ролі в політичній та правовій практиці, вітчизняні дослідники розглядають цей принцип як багатоаспектне явище. У понятті верховенства права переплітаються правові й політичні, культурні і етичні мотиви, внутрішньодержавні і міжнародні, національні та загальнолюдські аспекти, наукова істина і цінності добра й справедливості, досягнення правової теорії і практичний юридичний досвід, правові ідеї і здоровий глузд.

С. І. Максимов зазначає, що верховенство права є універсальним феноменом у двох значеннях. По-перше, як єдиний феномен європейської культури, що охоплює досвід як англосаксонських, так і континентально-європейських країн. По-друге, в умовах глобалізації він стає універсальним принципом співіснування та співробітництва між різними народами й культурами [5, с. 126].

Відомий вітчизняний дослідник П. Рабінович, досліджуючи права людини і громадянина, трактує верховенство права «як всезагальну роль права у стосунках між усіма учасниками суспільного життя, у життєдіяльності державних і недержавних організацій, соціальних спільнот, груп, об'єднань, усіх людей» [6, с. 11].

У теоретичній площині принцип верховенства права розглядається у двох аспектах: в широкому, як принцип правової організації державної влади у суспільстві в цілому – «верховенство права над державою». У вузькому розумінні – як співвідношення однорідних категорій – права і закону в регулюванні суспільних відносин, їхньої ролі у досягненні правопорядку – «верховенство права над законом». Саме в такому аспекті принцип верховенства права міститься в Конституції України, а саме у ст. 8, що закріплює визнання та дію принципу верховенства права. Відтак, Конституція України тлумачить зазначений принцип у вузькому сенсі, з позиції співвідношення права і закону, прямої дії конституційних норм, як «верховенство права над законом».

Відтак, впровадження принципу верховенства права передбачає наявність певних умов в межах існуючої політико-правової системи, а саме: повага до прав і свобод людини; верховенство Конституції; принцип розподілу влади, який передбачає існування відносно самостійних і незалежних одна від одної гілок влади; законність, що залежить від наявності й суворого дотримання писаних законів; обмеження дискреційних повноважень; принцип визначеності; принцип пропорційності регламентує співвідношення між поставленою метою та засобами і способами її досягнення; принцип правової безпеки і захисту довіри до надійності свого правового становища; незалежність суду і суддів [7, с. 6].

Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зіллер Ж. Політико-адміністративні системи країн ЄС: Порівняльний аналіз / пер. з фр. / Ж. Зіллер. Київ: Основи, 1996. 420 с.
2. Таманага Б. Верховенство права. Історія. Політика. Теорія. Київ, 2007. 202 с.
3. Кампо В. М. Деякі проблеми реалізації принципу верховенства права в практиці конституційної юстиції. *Бюлетень VII Зборів Світового конгресу українських юристів. Київ, 2010. С. 25.*
4. Козюбра М. І. Верховенство права і Україна. *Право України. 2012. № 1-2. С. 30-63.*
5. Максимов С. І. Конституційний принцип верховенства права: загальне та особливе. *Філософія права: сучасні інтерпретації: вибр. праці: статті, аналіт. огляди, переклади (2003-2010)*. Харків: Право, 2010. 336 с.
6. Рабінович П. М. Права людини і громадянина в Конституції України (до інтерпретації вихідних конституційних положень). Харків: Право, 1997. 212 с.
7. Козюбра М. І. Верховенство права. *Законодавчий бюлетень*. Київ: IREX UMedia. 2005. С. 5-13.

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА У СИСТЕМІ ЮРИДИЧНИХ НАУК

*Клименко А. Н., Даценко В. О.,
НК – Чубань В. С., канд. екон. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Теорія держави і права як навчальна дисципліна вивчається першою серед інших юридичних дисциплін студентами (курсантами) на першому курсі, оскільки без оволодіння її основами неможливе успішне вивчення інших юридичних дисциплін.

Теорія держави і права як наука і навчальна дисципліна тісно пов'язана з іншими суспільними науками і міждисциплінарними знаннями (зокрема філософією права, соціологією, політологією, психологією, історією держави і права, державного управління тощо).

Одночасно теорія держави і права є суто юридичною наукою, що вивчає державу і право як систему юридичних явищ, які виражені в нормах права та організаційних структурах практичної спрямованості (Конституція, закони, органи державної влади, судові органи, органи місцевого самоврядування тощо). Формуючи базові поняття, вивчаючи загальні положення державотворення і

становлення правової системи, теорія держави і права посідає провідне місце серед юридичних наук. Положення теорії держави і права утворюють теоретичну і методологічну базу правознавства, об'єднують юридичні науки в цілісну єдину систему [1].

«Теорія держави і права використовує досягнення як галузевих юридичних наук, так і інших суспільних наук, виконує інтегруючу функцію: по-перше, забезпечує взаємодію різних наук у дослідженні права; по-друге, поєднує результати їхніх досліджень з елементами філософії права. Місце теорії держави і права у системі юридичних наук визначається тим, що вона є: загальнотеоретичною і методологічною, базовою щодо інших юридичних наук; об'єднує та використовує дані юридичних наук для глибших загальнотеоретичних узагальнень; досліджує основні закономірності й тенденції розвитку держави і права в цілому; виробляє загальні поняття і принципи, на які спираються інші юридичні науки».

У сучасний період розвитку суспільства юридична наука стає однією з сфер ідеолого-правового життя суспільства, долучаючи все більше інтелектуальних і матеріальних ресурсів суспільства, здійснюючи дедалі більший вплив на суспільно-політичні, культурно-правові та інші сфери суспільного життя. У цих умовах раціональне використання наукового потенціалу, підвищення ефективності юридичної науки набуває істотного значення. До важливих особливостей сучасного наукового знання про право та державу належить прискорення темпів розвитку науки і впровадження її досягнень у практику, що потребує від вчених нових логіко-гносеологічних та методологічних завдань. Це викликає необхідність систематизації уявлень щодо розвитку юридичної науки і її соціально-правових наслідків, без якої сучасний стан розвитку суспільства ус організаційно кладнений «архірозумінням» про основні правові категорії [2].

Отже, модернізація наукового знання відповідно до сучасних суспільно-політичних умов орієнтує вчених на всебічне дослідження специфіки юридичного знання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Меліхова О. Ю. Поняття, ознаки та функції юридичної науки як об'єкта правового механізму управління: теоретико-правовий аналіз. Юридичний науковий електронний журнал. 2013. № 1. С. 127-130.
2. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. Ред. Д-ра юрид. Наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. Нац. Ун-т внутр. Справ. – Харків, 2018. – 416 с.

ЮРИДИЧНІ ІННОВАЦІЇ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА: АКТУАЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ

*Кучук А. М., д-р юрид. наук, професор
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка*

Друга половина ХХ століття стала переломним періодом для не просто розвитку суспільства, а для його кардинальної зміни. Інтенсивний розвиток науки та техніки, інформаційних технологій наскільки вплинув на соціум, на життєдіяльність людей, що радикально змінив самі суспільні відносини, а, точніше, світосприйняття людини. Що не могло не вплинути на поведінку членів соціуму.

Означене дозволило філософам вести мову про зміну епохи модерну епохою постмодерну, епохою інформаційного суспільства.

Водночас, не можу не відзначити, що окремі суспільства не повною мірою сприйняли чи відчували на собі ці кардинальні зміни (переважно це держави з низьким економічним розвитком, у яких фактично нерозвиненими є інтернет-технології. Маю на увазі недоступність для більшості населення можливості користуватися/оплачувати доступ до мережі Інтернет). Відзначимо, що у юридичній літературі почали активно обговорювати питання про наявність (формування) такого права як доступ до інтернет.

Як відзначається у огляді Організації Об'єднаних Націй з питань електронного уряду, то різко зросла кількість країн, які використовують електронне урядування для надання державних послуг в Інтернеті через універсальні платформи, що полегшує доступ до державних послуг. У 2003 році лише 45 країн мали єдину платформу, і лише 33 країни надавали онлайн-транзакції. Згідно з опитуванням 2016 року, 90 країн зараз пропонують один або кілька порталів з єдиним входом для публічної інформації або онлайн-послуг, або обидві країни та 148 країн надають принаймні одну форму онлайн-транзакційних послуг. Все більше країн докладають зусиль за допомогою електронного уряду для забезпечення того, щоб державні інституції були більш інклюзивними, ефективними, підзвітними та прозорими. Багато урядів по всьому світу відкривають свої дані для публічної інформації та перевірки. Опитування 2016 року показує, що зараз 128 країн надають набори даних про державні витрати в машиночитаних форматах [1].

Зазначу також, що за даними Google «тільки незначно більше, як 60 % українців, користуються інтернетом. Це відносно низький показник порівняно з іншими розвиненими країнами світу. У сусідній Польщі цей показник досягає майже 80 %, Мексиці – 77 %, Малайзії – 76 %. Відповідно, Україна знаходиться в кінці списку європейських країн за доступністю до мережі» [2].

Наведене свідчить про необхідність застосування у різних сферах досягнень науки, інформаційних технологій задля відповідності відповідної діяльності вимогам сьогодення.

Повною мірою попередній висновок стосується і правничої сфери, яка має вчасно реагувати на виклики сьогодення, пропонуючи відповідні засоби.

У цьому контексті варто відзначити важливість при підготовці правників опановувати юридичні інновації. Розуміючи значимість означеного, у 2019 році в Україні була проведена Літня школа з юридичних інновацій для викладачів закладів вищої освіти, зацікавлених у впровадженні курсу з юридичних інновацій в освітній процес. Метою цієї школи стало підвищення якості правничої освіти, шляхом популяризації та запровадження навчального курсу з юридичних інновацій у закладах вищої освіти [3].

«Під час тижневого заходу 12 викладачів та чотири студенти – члени спільноти «Kyiv Legal Hackers», відібрані організаторами на конкурсній основі з 73 бажаючих взяти участь у літній школі, поглибили спеціальні знання та отримали навички з впровадження юридичних інновацій та сучасних технологій у праві. Крім цього, вони розробили проекти програми навчального курсу з юридичних інновацій для викладання цих питань у правничих школах України» [4].

Таким чином, важливим засобом удосконалення підготовки правників має запровадження навчальної дисципліни «Юридичні інновації».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. The United Nations E-Government Survey 2016: E-Government in Support of

Sustainable Development was launched in July 2016. URL <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2016>

2. Е-держава чи е-суспільство? Де ми найбільше відстаємо від Європи. URL <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/09/20/7054605/>

3. Літня школа з юридичних інновацій. URL: <https://minjust.gov.ua/m/litnya-shkola-z-yuridichnih-innovatsiy>

4. Викладачі українських вишів розробили проекти модельного навчального курсу з юридичних інновацій. URL: <https://newjustice.org.ua/uk/novini/vikladachi-ukrayinskih-ivshiv-rozrobili-proekti-modelnogo-navchalnogo-kursu-z-yuridichnih-innovatsij/>

МЕХАНІЗМИ, ОСНОВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ І ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Мазниченко Д. О.,

НК – Черненко О. М., канд. мед. наук, доцент,

Пархоменко Т. В.

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Одна з основних закономірностей еволюції держави полягає в тому, що в міру вдосконалення цивілізації (як сукупності матеріальних і духовних досягнень суспільства) і розвитку демократії воно перетворюється з примітивного, «варварського» освіти примусово-репресивного характеру в політичну організацію всього суспільства, де активно функціонує весь комплекс інститутів держави, забезпечуючи рівновагу соціальних і політичних сил, сталий розвиток соціуму.

Історичний процес йде від недосконалого, нерозвинутої держави, що виступає переважно у вигляді диктаторської державної влади, до розвинутої держави, де по наростаючій реалізуються народовладдя, економічна і політична свободи особистості.

Основна закономірність зумовлює і інші тенденції функціонування та розвитку держави.

Демократично розвинене суспільство потребує того, щоб його різнобічні об'єктивні потреби були в центрі уваги держав. Джерело нової закономірності розвитку сучасної держави – зростання його соціальної ролі в житті суспільства. Названа закономірність проявилася повною мірою у другій половині ХХ ст. Держава почала поширювати свою організуючу і направляючу діяльність на економічну, соціальну і культурну сфери життя суспільства через новостворені установи і органи міністерства економіки, праці і соціального забезпечення, культури, освіти, у справах молоді та ін.

Все більшого значення в житті держави та суспільства набуває право. Дана закономірність виявляється у реальному розвитку конституційно-правових механізмів, що стримують політичну владу, вводять її в чітко окреслені законні рамки, в становленні незалежного правосуддя, підвищення ролі закону і обмеження відомчої нормотворчості.

У міру свого розвитку держава все більше стає «державою людини», в якому людина, його природжені, невід'ємні права і свободи, морально-духовні гуманітарні основи його буття висуваються на перше місце. Послідовний розвиток отримують інститути моральної демократії – федералізм, парламентаризм, вільні вибори, муніципальне самоврядування, незалежні засоби

засоби масової інформації. Виникають глобальні проблеми як позитивного так і негативного характеру (світовий ринок, інформаційна революція тощо), так і негативного плану (енергетична криза, наявність ядерної зброї, тероризм та ін) зумовлюють нову тенденцію – все більш тісно співпраці різних держав при вирішенні цих проблем, а також зближення, взаємодії культур і народів.

При розгляді питання про тенденціях розвитку держави слід мати на увазі наступне. По-перше, тут названі лише загальні закономірності еволюції держав, і їх перелік не є вичерпним і назавжди даними, оскільки деякі з них можуть видозмінюватися, нейтралізувати один одного, інші – залишатися невиявленими. По-друге, закономірності в якості стійких зв'язків можуть існувати лише протягом певного історичного періоду, потім вони зникають або переростають в інші зв'язки і відносини. В історії тієї чи іншої держави нерідко спостерігають в інші зв'язки і відносини. В історії тієї чи іншої держави нерідко спостерігаються довгі періоди «застою», стагнації, часом «зигзаги», повороти тому, особливо тоді, коли влада використовується в групових, класових, кланових, особистих інтересах, підпорядковується ідеологічним партійним установам.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гусарев С. Д., Олійник А. Ю., Слюсаренко О. Л., Загальна теорія держави і права. (Терміни, визначення, елементи змісту) Навчальний посібник К -1998. -237 с.
2. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] За ред. М. В. Цвірка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина – Харків, 2002 – 432 с.
3. Зайчук О. В., Заєць А. П., Журавський В. С., Копиленко О. Л., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / О. В. Зайчук (ред.), Н. М. Оніщенко (ред.), - 2-ге вид., 2008 – 688 с.

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ НАУК

*Митник Ю. А., Голубничий В. В.,
НК – Чубань В. С., канд. екон. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Теорія держави і права є суспільною наукою, оскільки вивчає такі суспільні явища, як держава і право, їх структуру, функції, принципи, механізми держави, основні інститути держави. Держава і право виникають як явища суспільного життя, результат спільної життєдіяльності людей.

Теорія держави і права як наука і навчальна дисципліна тісно пов'язана з іншими суспільними науками і міждисциплінарними знаннями (зокрема філософією, економічною теорією, соціологією, політологією, соціальною психологією тощо) [1].

Філософія – це наука про загальні закони розвитку природи, суспільства, мислення. Філософія виробляє узагальнену систему поглядів на світ, місце в ньому людини, загальні принципи буття і пізнання, досліджує пізнавальне, ціннісне, соціально-політичне, моральне, естетичне ставлення людини до світу. Філософія не залишає поза своєю увагою державу і право, однак вона визначає їх сутність, природу, призначення і місце в системі соціальних явищ і цим обмежується. Що стосується теорії держави і права, то вона вивчає державу і право багатогранне, звертаючись при цьому до передових досягнень філософії і

використовуючи філософські категорії – сутність, зміст і форма, частина і ціле, можливість і дійсність, система і структура та ін.

Філософія виробляє засоби світоглядної орієнтації людини, дає ключ до розгадки державно-правових явищ. Теорія держави і права озброює філософію матеріалом, який дозволяє робити узагальнення і формулювати загальні принципи соціального прогресу, свободи, а також виробляти загальнометодологічні принципи дослідження в галузі всіх окремих наук, у тому числі в царині держави і права.

Не випадковим є те, що філософія права як частина загальної філософії започаткувала теорію держави і права, перетворилася на методологічне підґрунтя юриспруденції завдяки дослідженню глобальних державно-правових категорій (насамперед категорії «право»). Однак філософія права не займається практичним вивченням основних закономірностей держави і права. Вона не підмінює собою теорію, покликану здійснювати аналіз емпіричного матеріалу, що міститься в історично сформованих нормах права, у переплетінні випадкового і необхідного в правовій дійсності, у порівнянні правових систем держав. Філософія права зосереджується на методологічному аспекті пізнання правових явищ і процесів, вивчає їх з філософської точки зору. Можна сказати, що філософія права – це система знань про фундаментальні принципи буття права, про онтологічну природу права, його людську і соціальну сутність. Центральною частиною, фундаментом філософії права є філософія прав людини.

Останнім часом, завдяки тісному зв'язку логіки і теорії держави і права, сформувалася як самостійна наука логіка права. Її досягнення широко використовуються в теорії права.

Економічна теорія вивчає систему виробничих відносин, організацію господарського життя, поведінку індивідів та інститутів, що займаються виробництвом, обміном і споживанням товарів і послуг.

Теорія держави і права використовує положення і висновки економічної теорії, у тому числі такі її категорії, як виробничі відносини, продуктивні сили, власність, статутний капітал та ін. Якщо предмет економічної теорії охоплює закономірності економічних явищ, то предмет теорії держави і права – закономірності державних і правових явищ. Між цими науками існують тісна взаємодія, взаємопроникнення, взаємовплив. Економічні відносини потребують найадекватніших собі державно-правових інститутів. Інститути держави і права, виникаючи у відповідь на економічні потреби, самі виступають важливим чинником формування соціально-економічних відносин.

Соціологія – наука про суспільство в цілому та окремі його структури, соціальні групи, про соціальні процеси, закономірності індивідуальної та групової поведінки. Об'єктом соціологічного дослідження є всі соціальні явища, у тому числі державно-правові. Будучи засобом пізнання держави і права, соціологія завдяки цьому поглиблює свій власний предмет.

Теорія держави і права використовує результати соціологічних експериментів для підвищення соціальної ефективності норм права, засобів удосконалення державного апарату, пізнання причин і умов правопорушень, вивчення рівнів правосвідомості, соціальної структури та ін. На стику цих наук утворилася соціологія права як наука про соціальні умови існування, розвитку і дії права.

Політологія досліджує політику – діяльність і відносини у здійсненні влади в суспільстві, а також закономірності функціонування і розвитку політики і політичної влади, політичних інтересів, відносин, свідомості, діяльності. Об'єкт політології – політичне життя суспільства в різних проявах, діяльність держави та

її органів, політичних партій, політичних і громадських організацій, поведінка людей тощо. Питань права політологія торкається менше (лише при вивченні методів досягнення влади праву відводиться першорядне місце), а питання держави, співвідношення цивільного суспільства і держави, людини і держави в ній посідають значне місце. Проте їх вивчення відбувається з точки зору політичної, а не юридичної. Теорія держави і права покликана досліджувати державу як правове явище.

Політологія у певний спосіб, як і філософія, озброює теорію держави і права матеріалом, котрий дозволяє різнобічне вивчити питання про місце держави і права в політичній сфері і політичних процесах, про взаємодію держави з іншими політичними інститутами. У свою чергу, політологія користується теоретико-юридичними досягненнями у вивченні проблем держави.

Соціальна психологія (від грец. *psyche* – душа, *logos* – вчення) вивчає закономірності, механізми і факти психічного життя людини, соціальної групи, суспільства, її увага зосереджена на закономірностях поведінки людей, обумовленої їх належністю до соціальних груп. Досягнення соціальної психології враховуються теорією держави і права при вивченні правосвідомості, ефективності впливу права на поведінку людей і т. ін. Соціальна психологія допомагає теорії держави і права узагальнювати результати практичної діяльності державно-правових інститутів (насамперед інститутів управління), поведінки посадових осіб і громадян за допомогою виявлення соціально-психологічних механізмів. На стику соціальної психології і права успішно розвивається правова психологія, яка вивчає психічні закономірності практичної юридичної діяльності [2].

Досягнення соціальної психології враховуються теорією держави і права при вивченні правосвідомості, ефективності впливу права на поведінку людей і т. ін. Соціальна психологія допомагає теорії держави і права узагальнювати результати практичної діяльності державно-правових інститутів (насамперед інститутів управління), поведінки посадових осіб і громадян за допомогою виявлення соціально-психологічних механізмів. На стику соціальної психології і права успішно розвивається правова психологія, яка вивчає психічні закономірності практичної юридичної діяльності.

Отже, усі суспільні науки так, чи інакше вивчають державу і право. Але саме теорія держави і права враховує прогресивні надбання інших суспільних наук і використовує їх для кращого розуміння державно-правової дійсності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Меліхова О. Ю. Поняття, ознаки та функції юридичної науки як об'єкта - правового механізму управління: теоретико-правовий аналіз. Юридичний науковий електронний журнал. 2013. № 1. С. 127-130.
2. Теорія держави і права : підручник / [О. М. Бандурка, О. М. Головка, О. С. Передерій та ін.] ; за заг. Ред. Д-ра юрид. Наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. Нац. Ун-т внутр. Справ. – Харків, 2018. – 416 с.

КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК ОСНОВА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Митник Ю. А.,

НК – Томенко М. В., д-р політ. наук, професор

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Конституція України постала не на порожньому місці. Біля її витоків – “Руська правда”, “Литовські статuti”, акти періоду Гетьманщини (“Березневі статті” тощо) – конституційні акти, що ставили Україну в один ряд з іншими європейськими країнами. Особливе місце в цьому переліку займає Конституція Пилипа Орлика 1710 року. У цьому документі задекларовано основні засади розбудови демократичної держави [1].

Розглянуто п’ять основних уроків Конституції Пилипа Орлика, яка була розроблена під впливом ідей Івана Мазепи, для сьогodнішньої конституційної дискусії. Визначено, що Конституція, написана в контексті провідних ідейних тенденцій західноєвропейського парламентаризму, заклала головні принципи республіканської форми правління та демократичного політичного ладу в Україні.

Історія української Конституції підказує дуже багато уроків для сьогodнішньої конституційної дискусії. Зокрема, як відомо, документ, що зветься Конституцією Пилипа Орлика, насправді був документом колективним і виник після аналізу помилок та поразки в червні 1709 року гетьмана Івана Мазепи та його команди під Полтавою.

Мазепа та Орлик чудово розуміли, що прості люди, які проживають в містечках і селах, сім’ї військових тощо занадто затиснуті великою кількістю податків, не мають достатніх прав і вольностей, а тим паче знають про корупцію в оточенні тодішньої влади. Крім того, швидка геополітична зміна курсу Івана Мазепи від стратегічного партнерства з Росією до стратегічного партнерства зі Швецією зокрема та Європою загалом не була донесена та роз’яснена широкому загалу.

Щоб отримати довіру українського суспільства, фактично, і були сформульовані статті Основного Закону, які давали би можливість насамперед простим людям переглянути ставлення до тодішньої влади (гетьмана та його команди) й, відповідно, заручитися її підтримкою. Отже, багато статей Конституції, які ми позначаємо як демократичні, справедливі й такі, що випередили в часі багато норм європейських конституцій, з’явилися ще 5 квітня 1710 року.

Очевидно, що і через 310 років у Конституції Пилипа Орлика можна знайти багато концептуально важливих речей, які не лише є слухними, а й мають слугувати своєрідними уроками у нинішній конституційній дискусії чи в ставленні можновладців до Основного Закону.

«Пакти й конституції...» написані гетьманом Війська Запорізького Пилипом Орликом і його сподвижниками й прийняті 5 квітня 1710 року в Бендерах, фактично є першою європейською Конституцією в сучасному її розумінні. Для належної оцінки змісту цього документа варто взяти до уваги історичні обставини, які передували його появі. У 1907 році гетьман Іван Мазепа та тодішня українська еліта, що підтримувала його, зазнала поразки у військовому протистоянні з Петром I під Полтавою. Однією з головних причин програшу слід вважати відсутність широкої підтримки суспільством та низовим військом «швидкої» геополітичної переорієнтації Івана Мазепи з Росії Петра I на Швецію Карда XII. Тому низка розділів Конституції Пилипа Орлика, що, безсумнівно,

готувалася з урахуванням ідей Івана Мазепи, є своєрідною реакцією на уроки поразки під Полтавою.

Конституція складається з преамбули та 16 параграфів, де сформульовані головні принципи побудови держави. У преамбулі схематично викладено історію Війська Запорозького – всього малоросійського народу. Тут Пилип Орлик витворив історико-політичний міф про те, що першим прийняв християнство каган «хозарів-козаків», а не князь Володимир Святославович. У такий спосіб документ закладав, так би мовити, історичний пріоритет Української держави та козаків, які, на думку Пилипа Орлика, були попередниками Володимира Великого в процесі залучення українських земель до європейської цивілізації. Зазначена схема (хозари-козакі – оборонці народку та території України) стала підґрунтям ідеї окремішності русько-малоросійського-українського народу та його природного права на власну державу. Ця ідея в розширенішому, але завуальованішому вигляді пізніше була подана в «Історії Русів» (1818-1822 рр.).

У першому параграфі розглянуто питання віри, заявлено про православ'я як панівну релігію в державі, а також про відновлення автокефалії. Другий параграф важливий тим, що чітко окреслював кордони держави, визначені Зборівським договором 1649 року. Гетьман зобов'язувався оберігати територіальну цілісність країни.

Принциповий характер мають шостий і сьомий параграфи, де сформульована ідея поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Так, законодавча влада належить Раді, членами якої є полковники зі своєю старшиною, сотники, «генеральні радники від усіх полків» і «посли від Низового Війська Запорозького для слухання й обговорення справ». Рада повинна збиратись тричі на рік – на Різдво Христове, свята Великодня та Покрови, а також за рішенням гетьмана. Усі важливі державні справи гетьман мав попередньо узгоджувати, «на власний розсуд (Гетьмана) ніщо не повинно ні починатися, ні вирішуватися, ні здійснюватися». Суд також мав діяти незалежно, адже гетьман «не повинен карати сам із власної ініціативи й помсти, але таке правопорушення – й умисне, й випадкове – має підлягати (розгляду) Генерального Суду, що повинен винести рішення не поблажливе й не лицемірне, а таке, якому кожен мусить підкорятися, як переможений законом».

«...Але коли деякі Гетьмани Війська Запорозького узурпували владу, порушуючи всіляке природне право й рівність, вони на власний розсуд встановили такий закон: «Я так хочу, я так велю». Через таке деспотичне право (завдяки) некомпетентності гетьманського правління на батьківщині і у Війську Запорозькому виникли численні безпорядки, порушення законів і вольностей, громадські утиски, насильницьке розміщення військових постойв, зневажливе ставлення до старшин, полковників та знатних козакі ... Якщо у діях Ясновельможного гетьмана буде помічено щось несумісне з правами та вольностями, шкідливе та некорисне для Вітчизни, тоді Генеральна Старшина, полковники і генеральні радники будуть уповноважені вільними голосами чи приватно або, якщо виникне така необхідність, й публічно на раді висловити Його Вельможності докір щодо порушення прав та вольностей без осудження та найменшої образи високої регіментарської честі. На ті докори Ясновельможний гетьман не має ображатися та мститися, а навпаки, намагатися виправити недоладності». (зі ст. VI Конституції Пилипа Орлика)

Автор Конституції, а ми розуміємо, що й у цілому тодішня козацька еліта, звертає увагу на так звану чиновницьку корупцію. У Розділі X читаємо: треба: «заборонити ці зловживання, що так поширилися... Тягарі й здирництво нещасного престолюду беруть свій початок із підкупу за сприяння особам, які

просять і домагаються судових посад... розбещуючи урядовців, козаків і простолюдинів, завойовуючи прихильність Гетьмана підступними дарунками». Передбачалося, що такі посади мають бути виборними.

«...Оскільки ж усі тягарі і здирство нещасного простолюду беруть свій початок із підкупу за сприяння особам, що просять і домагаються судових посад, не користуючись довір'ям і не маючи заслуг, але ненаситно прагнучи до власного збагачення, розбещуючи урядовців, козаків і простолюдинів, завойовуючи прихильність Гетьмана підступними дарунками, за допомогою яких намагаються без вільних виборів, всупереч праву і рівності, піднятися на вершину полкових та інших урядів і почестей, тому найсерйознішим чином постановляємо, що Ясновельможний Гетьман не надаватиме нікому ніяких урядів ані почестей, керуючись якоюсь попередньою оцінкою вартості полковницьких відзнак чи інших козацьких та простих посад, і не нав'язуватиме на них нікого силоміць. Але завжди як козацькі, так і прості урядники, а особливо полковники, повинні обиратися вільним волевиявленням і голосуванням, і після виборів затверджуватися гетьманською владою, хоча вибори цих виборних (осіб) не повинні оголошуватися і здійснюватися без гетьманської згоди. Цей закон належить виконувати і полковникам, не призначаючи сотників та інших урядників на основі дружніх стосунків і особистої прихильності без вільного голосування всього повіту, але обираючи і не усуваючи від урядів через приватні сутички» (зі ст. X Конституції Пилипа Орлика).

«Якщо хтось із старшин, полковників, генеральних радників, знатних козаків та всіх інших урядників, а також із рядових козаків учинить злочин, що шкодить гетьманській честі, виявившись винним через нечестивий умисел або випадково, у такому разі подібних винуватців (злочину) не повинен карати сам Ясновельможний Гетьман із власної ініціативи і помсти, але таке правопорушення — і умисне, й випадкове — має підлягати (розгляду) Генерального Суду, який повинен винести рішення не поблажливе й не лицемірне, а таке, якому кожен мусить підкорятися, як переможений законом» (зі ст. VII Конституції Пилипа Орлика).

Фактично Конституція Пилипа Орлика – єдиний документ, який писався не для політичної еліти, а для всього українського народу. Саме тому в документі бачимо цілу низку так званих соціальних статей на захист простих людей загалом і встановлення справедливих податків зокрема.

«Оскільки податки на річну платню компанійцям і сердюкам (кінним і пішим козакам з гетьманської лейб-гвардії) та інші публічні видатки, а також стації на компанійців та сердюків були встановлені як загальна повинність для всіх жителів України, і козаків, і простолюду, отож і податки, й згадані вище стації мають бути всюди ліквідовані і повністю відмінені. Таким чином, державна скарбниця, закрита для задоволення державних потреб, повинна бути відновлена за рахунок регулювання видатків. Що ж стосується платні кінним і пішим після закінчення війни, то вона повинна залишатися серед військових служб у віданні Гетьмана, про що на Генеральній Раді буде обговорено і прийнято постанову» (зі ст. XV Конституції Пилипа Орлика).

«... Після того, як наша власна батьківщина буде втихомирена від збурення війнами й звільнена від московського рабства, нехай буде призначена і через спеціально встановлених комісарів здійснена ревізія усіх видів публічних і приватних володінь і за високим рішенням Генеральної Ради у присутності Гетьмана нехай буде ухвалено урочисто й непорушно: кому належить згідно з законом, а кому не належить користуватися правом володіння публічними маєтками, і які саме належить виконувати повинності підданам. Подібним же

чином збільшуються тягарі нещасного пригнобленого простолюду й тому, що чимало заможних козаків під приводом права підсусідства захищають прийнятих на свою садибу простолюдинів від будь-якої міської й сільської повинності. Так само і заможні купці, відзначені гетьманськими вольностями, а також ті, що перебувають під заступництвом і опікою полковників, уникають виконання належних публічних повинностей і відмовляються надавати допомогу нещасному простолюдинові. Через це Ясновельможний Гетьман своїми Універсалами повинен буде подбати як про повернення селян, прихованих (у володіннях) царя, так і про заборону звільняти купців від несення публічних повинностей, не протегуючи їм у цьому надалі» (зі ст. XII Конституції Пилипа Орлика).

«Часто люди бідні скаржаться на численні здирства з боку збирачів державних податків та податкових чиновників, а також ярмаркових об'їждчиків. Бідній людині взагалі неможливо на ярмарку продати будь-яку річ для полегшення своєї бідності та купити щось для власних потреб без ярмаркової плати. А не дай Боже, хоч чимось завинити, то будеш обідраним ярмарковими об'їждчиками з ніг до голови. Тому нехай збирачі податків та податкові чиновники збирають до державної скарбниці тільки те мито і тільки з тих товарів, які будуть виражені у майнових угодах, нічого зайвого від купців не вимагаючи і людям бідним здирства не чинячи. Так само й об'їждчики ярмаркові повинні збирати мито з тих, кому належить його платити, а не з убогих людей, які прибули на ярмарок, щоб щось продати або купити для власних потреб» (зі ст. XVI Конституції Пилипа Орлика).

«... Подібно до того, як Ясновельможному Гетьману з обов'язку його уряду належить керувати й наглядати за порядком щодо всього Війська Запорозького, так само він повинен пильно дбати про те, щоб простим козакам і простолюдинам не чинилось надмірних утисків, спустошливих поборів і здирств. Бо ці надужиття спонукають люд залишати обжиті місця і відходити до чужих країв за межі рідної землі, аби полегшити подібні тягарі і шукати життя кращого, спокійнішого і легшого. Через це нехай пани полковники, сотники, отамани, урядники і виборні не наважуються пригноблювати свою домашню челядь і простих козаків, а особливо простолюдинів, які не знаходяться у прямій залежності від їхніх урядів чи в їхньому особистому підданстві, посилаючи (їх) косити сіно чи збирати врожай, виганяючи на укріплення валів, відбираючи насильно, шляхом грабунку чи примусового продажу земель, за якусь незначну провину все рухоме й нерухоме майно. Також ремісників не примушувати без дозволу до виготовлення замовлених до хатнього вжитку речей, а козаків не звільняти від служби заради (виконання) приватних доручень. Ясновельможний Гетьман повинен заборонити ці зловживання, що так поширилися, й, уникаючи їх сам, гідним наслідування прикладом, і викорінюючи» (зі ст. X Конституції Пилипа Орлика).

Спеціальний розділ конституції визначає права та привілеї Війська Запорозького, зокрема тої частини, що історично мала землі, укріплення та фортеці, розташовані на Дніпрі, та називалася Січчю (Розділ IV). Ще один пункт документа є яскравим прикладом пошуку підтримки серед простого козацтва: вдови козаків, їхні дружини та діти-сироти, козацькі господарства й господарства жінок, чоловіки яких перебувають на війні чи на військовій службі, не мали притягуватися до жодних обов'язкових для простого люду загальних повинностей і обтяжуватися сплатою податків (Розділ XI).

«Встановлюється і оголошується непорушним, що вдови козаків, їхні дружини та діти-сироти, козацькі господарства і (господарства) жінок, чоловіки яких перебувають на війні або на якихось віськових службах, не притягатимуться

до жодних обов'язкових для простого люду загальних повинностей і не будуть обтяжені сплатою податків» (ст. XI Конституції Пилипа Орлика).

Розділ XIII гарантує, що Київ та інші міста України зберігають недоторканими й непорушними всі свої справедливо отримані права та привілеї.

«Силою цього Виборчого акту ухвалюється, щоб столичне місто Русі Київ та інші міста України зберігали недоторканими й непорушними всі свої справедливо отримані закони та привілеї й це мусить у відповідний час обов'язково підтверджуватися гетьманською владою» (ст. XIII Конституції Пилипа Орлика) [2].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституційне право України / За ред. проф. В. Ф. Погорілка. – К., 1999.
2. М. Томенко Україна: історія Конституції.- К., 2015

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА

*Мінченко О. В., д-р юрид. наук, доцент
Національна академія внутрішніх справ*

В умовах інформаційного суспільства відбулись кардинальні зміни багатьох соціальних явищ, у тому числі й правових. Особливо слід вказати на царину людських прав. Так, розвиток наукових технологій не міг не позначитися на особливостях забезпечення цілої низки прав, починаючи від права на життя (наприклад, у практиці Європейського суду з прав людини сформовані право положення щодо евтаназії, абортів, сурогатного материнства тощо), закінчуючи правом на приватність (згадаємо виокремлення права на забуття). Особливо слід відзначити право на свободу вираження поглядів, яке чи не найбільшою мірою зазнало впливу (до того ж, як позитивного, так і негативного) ІТ сфери, засобів комунікації. Так, на сьогодні важко заперечити наявність спроможності донести свою думку до значної кількості осіб, незважаючи на географічні межі, зокрема, через соціальні мережі (які стали значною складовою виборчого процесу), що посилює можливість дифамації. Інтернет мережа стала фактором виходу правом на свободу вираження поглядів за темпоральні та географічні межі, створивши спроможність доносити до адресатів необхідну інформацію у короткі терміни, не зважаючи на територіальний чинник, а також поширювати недостовірну інформацію, маніпулюючи громадською думкою.

Означене значною мірою впливає на приватну сферу, значно обмежуючи її, особливо у контексті захисту репутації особи. Яскравим прикладом чого є виникнення згаданого вище права на забуття. Людина змінюється і, згодом, переоцінює окремі явища, власну поведінку тощо та хотіла б очікувати від інших такого ставлення, що базується на його характеристиках у теперішній період часу. Однак, цьому заважає можливість віднаходження значної кількості інформації про людину в мережі Інтернет.

Відтак, доволі часто виникає контрадикція між правом на свободу вираження поглядів та правом на приватність, зокрема, у контексті захисту репутації особи. Аналіз практики Європейського суду з прав людини за цією категорією справ дозволяє зробити висновок про те, що рішення, які виносить Суд, від находячи баланс між вказаними правами, є доволі неоднозначними, зважаючи на наявність у більшості з таких рішень особливих думок. Тому

важливим завданням правничої науки є висвітлення означеної проблематики та віднайдення шляхів її розв'язання, що і визначає актуальність дослідження.

Аналіз вітчизняних джерел за предметом гносеології вказує на дещо інший, ніж в західній правничій культурі, підхід. Так, наприклад, у вітчизняній правничій літературі, а також правозастосовних актах переважно використовується не термін «захист репутації», а інший – «захист честі, гідності та ділової репутації». При цьому увага зосереджується на розмежуванні складових вказаного поняття: з'ясовується, що таке честь, як інтерпретується гідність та що складає ділову репутацію. «Необхідною умовою правильного застосування судами ЦК та інших нормативних актів при розгляді справ про захист честі, гідності та ділової репутації в мережі Інтернет є з'ясування правової сутності таких понять, як «честь», «гідність», «ділова репутація», оскільки в доктрині, судовій практиці, постановах Пленуму Верховного Суду України ним даються різні тлумачення» [1, с. 126] – відзначає О. Гончаренко.

До того ж, проблематика захисту честі, гідності та ділової репутації переважно досліджується не в межах конституційного права, а в межах цивільного права. У цьому аспекті варто відзначити роботи таких науковців як О. Аврамова, М. Галянич, О. Гончаренко, І. Грищенко, М. Гуренко, В. Кузьменко, Л. Кушнір, І. Лагутіна, Д. Луспеник, Д. Маріц, К. Машевська, І. Мельник, К. Можаровська, М. Німак, Я. Протопопова, О. Пушкіна, І. Саприкіна, А. Стародубцев, І. Староста, Р. Стефанчук, А. Уразова, А. Церковна, А. Штефан, М. Ясинок та ін.

Окремі аспекти співвідношення права на свободу вираження поглядів та правом на захист репутації висвітлювали такі правники як Х. Воробець, О. Жуковська, В. Лутковська, В. Малиновська, К. Можаровська, О. Нагнічук, В. Паліюк, С. Шевчук, Л. Ярмол та ін.

Відтак, малодослідженість обраної тематики є додатковим фактором актуальності цього дослідження та вказує на необхідність відповідної наукової розвідки. Чітке і системне осмислення проблематики співвідношення права на свободу вираження поглядів та права на захист репутації є основою ефективної правозастосовної діяльності у цій категорії справ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко О. А. Особливості захисту честі, гідності та ділової репутації в мережі Інтернет: практичний аспект. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 34. С. 116-129.

КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОФІЛЬ СТУДЕНТІВ-УЧАСНИКІВ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК: НЕОБХІДНІСТЬ ПІЗНАННЯ

*Орлова О. О., канд. юрид. наук, доцент,
Стояцька Г. М., канд. філос. наук, доцент
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Безпрецедентне значення юридичного клінічного руху та зростання його соціальної ролі в контексті правової просвіти населення та спорадичних реформ правничої освіти, підвищення ролі практичної складової підготовки здобувачів-правників є беззаперечними реаліями сьогодення. В цьому сенсі підвищення уваги до особистісних характеристик здобувачів, що присвячують свій час діяльності юридичних клінік, спроби відслідкувати закономірності у психологічних чинниках, що зумовлюють бажання молоді бути частиною широкого простору безоплатної правової допомоги, спонукають здійснювати

емпіричні дослідження, здатні надати досвідний матеріал для вдосконалення клінічного руху. Питання пошуку психологічних закономірностей та комунікативних характеристик, які обумовлюють особистісне бажання займатись клінічною діяльністю, зумовлені ще й підвищенням значення надання правової допомоги у дистанційному форматі. Нові соціальні реалії, в яких існує суспільство вже понад півтора роки, зумовлює необхідність вдосконалювати комунікативні здібності та навички, які можуть допомогти оптимізувати діяльність юридичних клінік в контексті надання допомоги у форматі віддалених або знеособлених консультацій. В цьому сенсі вивчення саме комунікативних особливостей здобувачів-клініцистів постає актуальною та своєчасною проблемою не лише з точки зору діяльності юридичних клінік, але й загалом з точки зору юридичної психології, яка аналізує діяльність правника в цілому. Крім того, на сьогодні, наразі, в Україні практично відсутні спеціальні психологічні емпіричні дослідження такої соціальної групи як здобувачі правничої або правоохоронної освіти, які присвячують час практичній діяльності юридичних клінік.

Зміни та перетворення, що відбуваються в нашій країні в різних сферах не минули і правничу освіту. Підвищення якості освіти значною мірою залежить від включення в неї практико-орієнтованих складових. Це призвело до посилення уваги науковців до діяльності юридичних клінік. Значною працею, що присвячена окресленій проблематиці останніх років, є монографія М. Лоджук, в якій надається загальнотеоретична характеристика змісту правового регулювання діяльності юридичних клінік в Україні [1]. Оpubлікована низька посібників з основ юридичної клінічної діяльності та практики, де увага зосереджена на складових викладання навчального курсу у закладах вищої освіти, а також наукових статей. Проте, саме дослідження психологічних особливостей комунікативного профілю особистості та роль юридичних клінік на становлення правника потребує висвітлення.

Що стосується досліджень, присвячених класичній 16-факторній методиці Реймонда Кеттела, то вона є вичерпним показником різноманітних профілів особистості у нормальному діапазоні. Її ефективність було доведено у різних ситуаціях, де потрібна глибока оцінка всього спектру психологічних особливостей особистості, а дослідження щодо її аналізу є систематичними. Зокрема, серед найбільш значущих робіт останніх років можна вділити дослідження Boyle G., L. Stankov N., Martin K. Petrides, Eysenck M., Ortet G., Kumar R., Pietrzak D., Page B., Korcуска J.S., Bach Gorman A., Young S.R., Keith T.Z., Bouiri O., Lotfi S., Talbi M., Cattell H., Mead A., серед вітчизняних дослідників Чудакову В.П.

Таким чином, існує потреба соціально-психологічного дослідження задля вивчення зв'язку між комунікативними рисами особистості та усвідомленням стратегічних завдань первинної безоплатної правової допомоги на базі юридичної клініки. Увага до комунікативного профілю здобувачів-клініцистів обумовлена перманентними структурними та законодавчими змінами, що супроводжують первинну безоплатну правову допомогу загалом та правову освіту і юридичну клінічну діяльність зокрема.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лоджук М.Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога. Монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 328 с.

МЕТОДОЛОГІЯ ПРАВОЗНАВСТВА: НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІНИ ПАРАДИГМИ

*Пекарчук В. М., д-р іст. наук, професор
Академія державної пенітенціарної служби*

Актуальність дослідження зумовлюється бінарним характером методології сучасного правознавства: по-перше, спостерігається єдність вчених щодо розуміння важливості методології для наукового пізнання правових явищ і процесів; по-друге, на сьогодні відсутня єдність у розумінні сутності та змісту методології сучасного правознавства. загальною вадою існуючих досліджень проблематики методології правознавства є відсутність спроб переосмислити значимість самої методології, відсутність критичного сприйняття методології правознавства як засобу об'єктивності отримуваних знань про правові явища та процеси.

Відповідно, існує необхідність переглянути положення про методологію правознавства, що склались на сьогодні.

На нашу думку, факторами, що підтверджують нашу тезу є наступні.

По-перше, право на сьогодні розглядається переважно як соціокультурне явище, а, відповідно, його зміст є різним в різних правових цивілізаціях. Більш того, як право у різних цивілізаціях виокремлюються різні соціальні явища. Відповідно, право нерозривно пов'язане з цінностями суспільства та є елементом культури відповідного соціуму. А культурні явища навряд чи можливо повною мірою пізнати використовуючи лише раціональні засоби, аристотелівську логіку.

По-друге, існує дуже тісний зв'язок між правом та мораллю. Так, навряд чи можливе аморальне право (у його розумінні в межах окремих правових цивілізацій, у тому числі в межах західної правової культури).

По-третє, як впливає з попередніх двох постулатів, у межах різних правових цивілізаціях як право сприймаються різні явища. Тому, використання одного і того ж методологічного інструментарію науковцями в різних правових культурах призведе до інших результатів. Так, дослідження джерел права в межах західної правової культури та в межах сім'ї мусульманського права одними і тими ж методами не дозволить отримати одні і ті ж результати. Більш того, можна стверджувати, що коли вчений з правовим менталітетом, заснованим на сприйнятті релігійно-правового тексту як джерела права буде досліджувати право, наприклад, в Англії, він отримає дещо інші результати, ніж правник з західним правовим менталітетом (хоча методологічні засоби будуть одні й ті ж).

Наведене дозволяє зробити висновок про невиконання методами, які означаються вітчизняними юристами-науковцями при проведенні наукових розвідок в царині права, функції забезпечення верифікації отриманих знань. У правових дослідженнях важливе значення має, у першу чергу, ментальна (ідеологічна) складова, яка є фактором отримання вченим відповідних результатів. Тому не можна не згадати у цьому контексті слова вітчизняного вченого М. Козюбри про те, що «духовно-практичне освоєння соціальної дійсності через її багатоманітність не зводиться до наукового пізнання з його орієнтацією на такі критерії, як раціональність, об'єктивність, нейтральність, верифікованість тощо» [1, с. 24].

Таким чином, до особливостей об'єкту пізнання правничих наук, які впливають на доцільність виокремлення більш значимих, ніж методологія, явищ віднесено наступні положення: 1) право є елементом культури, воно є явищем соціокультурним, його зміст є різним в межах різних правових культур; 2) тісний зв'язок права і моралі, сприйняття права за формулою, відображеною

давньоримськими правниками: *jus est ars boni et aequi*; 3) у різних правових культурах як право сприймаються різні явища.

У межах правничої науки, зважаючи на її особливості як частини гуманітарних досліджень, недоцільно застосовувати таку ж процедуру отримання знань, як і в природничих науках.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Козюбра М.І. *Методологія правознавства і методологія права: співвідношення понять та їх особливості. Право України.* 2014. № 1. С. 22-32.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

*Собченко А. О., Прокопенко Д. В.,
НК – Чубань В. С., канд. екон. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Особливо стрімкого розвитку «теорія права» набула в ХХ ст., склалися різні типи праворозуміння.

Прихильники «позитивістської теорії» права ХІХ – початку ХХ ст. (так званої аналітичної юриспруденції: П. Лабанд, К. Бергбом – Німеччина; Д. Остін – Англія) зосередилися на аналізі чинного права, на конкретних приписах й формах, дали узагальнення правового матеріалу, отриманого окремими галузями права (кримінального, цивільного, кримінально – процесуального); виробили ряд понять (об'єктивне право, суб'єктивні права, застосування права та ін.)

Право, згідно з «нормативістським розумінням», є сукупністю загальнообов'язкових правил поведінки, встановлених державою й забезпечених у разі необхідності примусом. Родоначальником нормативістської школи був австрійський юрист Ганс Кельзен (1881–1973). Найвідоміша його робота називається «Чиста теорія права». Кельзен був переконаний, що юридична наука покликана займатися не соціальними або моральними передумовами права, а юридичним (нормативним) змістом. Разом з Л. Дюгі заснували «Міжнародний журнал теорії права». Тематика публікацій була орієнтована на розробку загальних проблем для різноманітних правових систем: природа права, співвідношення держави і права, права і суспільства, фундаментальні поняття і методи теорії права. Теорія держави і права стала фундаментальною юридичною наукою. Представниками нормативізму були також У. Блекстон (1723–1790) та І. Бентам, Дж. Остін (1790–1859) в Англії, у Німеччині – К. Бергбом («Юриспруденція і філософія права» (1892)), в Італії – Н. Боббіо [1].

Концепції «природного права» досить різноманітні, але всіх їх об'єднує погляд на право не як на акт державної волі, що передбачає законний примус у разі непокори, а як втілення справедливості і розуму. Прихильниками природної концепції у ХХ ст. були Гюстав Радбрух, Дж. Дель Веккіо, Лої Фуллер. Сучасні природно-правові теорії, спираючись на класичні вчення ХVІІ–ХVІІІ ст., визнають існування поряд з позитивним правом ідеального порядку відносин між людьми. Цей вищий нормативний порядок і називають природним правом. Згідно з такими поглядами, закони держави є дійсними та легітимними лише в тому випадку, якщо вони відповідають ідеальному праву. У 60-ті роки ХХ ст. почалося відродження теорії держави і права на базі розвитку нових галузей – інформатики, кібернетики, соціології права та ін. Нині теорія держави і права є

міждисциплінарною наукою. Вона використовує досягнення як галузевих юридичних наук, так й інших суспільних наук. При цьому виконує інтегруючу функцію: по-перше, забезпечує взаємодію різноманітних наук у дослідженні права; по-друге, об'єднує результати їх досліджень з елементами філософії права. У СРСР вона трактувалася як марксистсько-ленінська наука. Уже в першому офіційному радянському підручнику проблеми держави і права розглядалися з матеріалістично – класових позицій. У 20 – ті роки ХХ ст. з'являються цікаві роботи з теорії держави і права Є. Пашуканіса, І. Разумовського, М. Рейснера, П. Стучки, що не втратили актуальності й по сьогодні. Проте в 30-ті роки того ж століття ці оригінальні концепції кваліфікуються як ідеологічно хибні та категорично заперечуються. Також свій вклад у розвиток понятійного апарату теорії держави і права внесли такі вчені – в Україні: М. І. Козюбра, В. В. Копейчиков, Є. В. Назаренко, П. Є. Недбайло, М. Ф. Орзіх, П. М. Рабінович, О. В. Сурілов, М. В. Цвік та ін.; у Росії: М. Г. Александров, С. С. Алексєєв, А. М. Васильєв, А. І. Денисов, В. П. Казимірчук, М. С. Строгович, Р. О. Халфіна, А. Ф. Шебанов та ін.

Із здобуттям Україною незалежності загальна теорія держави і права переживає часи відродження, активно розвивається. Формується сучасна вітчизняна школа теоретиків держави і права. В системі НАН України функціонує спеціалізована наукова установа – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, питаннями наукових досліджень в галузі держави і права опікується галузева державна академія – Академія правових наук України [2].

Розбудова державності України в умовах сьогодення вимагає переосмислення та концептуалізації наукових ідей і поглядів, що торкаються сутності та значення чинників, які впливають на формування правової держави. Розвинена наука, високий рівень освіти та культури, в тому числі й культури управління – це той фундамент, без якого неможливо досягти справжньої незалежності держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права: модульний курс. Видавництво: Центр учбової літератури, 2010. – 264 с.
2. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Шевчук В. В.

Одеський державний університет внутрішніх справ

Європейські цінності – це загальні принципи і норми життєдіяльності людини, суспільства й держави, що забезпечуються повагою і прагненням їх дотримання.

Загальноновизнаними європейськими цінностями, на думку самих європейців, опитуваних у 27 країнах ЄС, виявилися: права людини (37 %), мир (35 %), демократія (34 %), верховенство закону (22 %), повага до інших культур (17 %), солідарність (15 %), повага до життя людини (14 %), рівність (13 %), особиста свобод (11 %), толерантність (10 %), самовираження (4 %), і на останньому місці у переліку цінностей – релігія (3 %) [1].

Європейський Суд з прав людини зазначив, що демократія, без сумніву, є головною ознакою європейського державного порядку [2, 59].

Демократія розвивається під впливом різних факторів, які прийнято поділяти на внутрішні (формуються всередині країни, виявляючись у різноманітних сферах життєдіяльності суспільства) і зовнішні (проявляються у формі запозичення окремих елементів і моделей демократичних перетворень інших держав). Сьогодні функціонування інституту народовладдя залежить не лише від історичного минулого та сучасних особливостей розвитку даної країни, а й від впливу глобалізованого світу, європейських цінностей [3, 19].

Так, демократія в сучасному розумінні є системою державних, громадських, ідеологічних інституцій, покликаних забезпечити не лише народовладдя, але й створити всі необхідні умови для цивілізованого життя людей [4, 229]. Відповідно, демократія в сучасному світі стала основною юридичною цінністю і до її встановлення прагнуть всі європейські держави.

У сучасній Європі ядром демократичних цінностей виступає людина, а до системи цінностей, які сформувалися в процесі розвитку людства, в першу чергу слід віднести свободу, рівність, справедливість.

Першорядне значення в наведеному переліку має свобода окремої людини як самостійної розумної істоти, незалежної і рівної серед собі подібних.

Конституційно-правова свобода – це свобода в межах, окреслених правом і заснована на ньому конституцією держави. При цьому принцип конституційно-правової свободи поширюється на всіх суб'єктів конституційних правовідносин, у тому числі і на особу, і на державу. Конституційно-правова свобода особи полягає в можливості робити все, що прямо не заборонено законом». На відміну від свободи індивіда, свобода держави, її органів та інших суб'єктів (юридичних осіб публічного права) полягає в можливості робити тільки те, що «прямо передбачено законом». Крім того, наявність у держави суверенітету дає змогу говорити про її свободу у світовій спільноті. Спільне між наведеними свободами полягає у тому, що жодна з них не може бути безмежною. У сучасному конституціоналізмі свобода має конституційно-правові межі. Право забезпечує, і це є особливо важливим для торжества конституціоналізму, не тільки «свободу для» – для активної діяльності, дійового самовираження особистості, але й «свободу від» – від обмежень та втручання в життєдіяльність особистості [5, 5].

Однак, свобода завжди пов'язана з врегулюванням відносин між вільними індивідами, особою та державою і має засновуватися на принципі правової рівності.

Забезпечення рівності в суспільстві відбувається в поєднанні з принципом справедливості. Справедливе застосування норм права визначається як «недискримінаційний підхід, неупередженість».

Принцип багатоманітності суспільного життя є базовим для становлення інститутів громадянського суспільства, діяльність яких «здатна стати основою для функціонування інститутів учасницької та деліберативної демократій, що підтверджує зв'язок громадянського суспільства та демократичної держави» [6, 12].

Плюралізм як демократична цінність завжди корелюється з толерантністю. Суспільство, якому притаманна будь-яка суспільна ворожнеча, «не зможе претендувати на національну єдність, а буде штучно роздроблене до того часу, поки не навчиться миритися з багатоманітністю» [6, 11].

Толерантність є незаперечною цінністю сучасного цивілізованого світу і це підтверджує формулювання статті 2 п. 2.3 Декларації принципів толерантності – «Світ неможливий без терпимості, а розвиток і демократія неможливі без миру» [7]. Саме тому, утвердження принципів толерантності у відносинах між різними

націями та етнічними меншинами є важливим негласним критерієм інтеграції у європейське співтовариство.

Фундаментальним є принцип верховенства права на підставі якого в більшості країн світу, незважаючи на відмінності в їх економічних, політичних, правових системах, відбуваються всі демократичні процеси.

Зазначені європейські цінності є сучасними стандартами на які мають орієнтуватися держави, що позиціонують себе як демократичні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Європейські цінності: реальність чи міф? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25131805.html>

2. Избранные решения Европейского суда по правам человека. Статья 11 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Объединенная коммунистическая партия Турции (United communist party of Turkey) и др. против Турции (жалоба № 19392/92, решение от 30 января 1998 г.). 2012. URL: <http://www.ihahrnis.org/sites/default/files/files/izbrannye-resheniya-espch-11st-ru.pdf>

3. Теорія та практика побудови і розвитку демократичної, соціальної, правової держави в Україні у контексті євроінтеграції: колективна монографія / Л.Г. Матвєєва, І.Й. Магновський, Л.Б. Тарасенко та ін. Одеса: РВВ ОДУВС, 2021. 290 с.

4. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави і права: Підручник. К.: Кондор, 2005. 609 с.

5. Крусян А. Р. Політики-правові цінності сучасного українського конституціоналізму (в контексті аксіологічного виміру конституційного права). *Актуальні проблеми політики*. 2012. № 45. С. 3-13. URL: <http://app.onua.edu.ua/index.php/app/article/view/868/836>

6. Павшук К. О. Демократичні засади конституційного ладу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2014. 21 с. URL: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%A0%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%BB/%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0%20%D0%BA%D0%B0%D1%84%D0%B5%D0%B4%D1%80+%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%8F%20%D0%AF%202021/%D0%A0avshuk_2014.pdf

7. Декларація принципів толерантності: ЮНЕСКО; Міжнародний документ від 16.11.1995. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503#Text

POSTMODERN PHILOSOPHICAL PROJECTS OF TOLERANCE

Usov Dmytro

*Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes
of the National University of Civil Protection of Ukraine*

At the beginning of the XXI century, the problem of tolerance has become especially relevant. The processes of globalization, people's desire for justice and freedom, deepened by the constant transformations and crises of modern society, religious, national and ethnic conflicts of different cultures and peoples actualize the understanding of the place and role of tolerance in the modern society. The universality of the category of tolerance is manifested in the fact that thinkers of different epochs tried to define its essence. In this context, it is appropriate historical and philosophical understanding of the place and role, tolerance in the transition from modern to postmodern philosophical project.

The contemporary global situation of development of the society, the rapid process of integration and assimilation of cultural identities requires from the individual

a high level of moral qualities and appropriate political culture towards the understanding with others. The creation of a contemporary civil society is impossible without the goal-oriented proliferation of the leading fundamental values of democratic coexistence. One of these "basic" values is the realization of a large number of outlooks on the problem and the acceptance of the right of others to adhere to their beliefs. The significance of the idea of tolerance is manifested in the functioning of social life in general as a community of citizens, which is characterized by the ability to discuss freely and change of the urgent social issues, readiness for dialogue.

The theory of the German philosopher Otfried Höffe about a sense of justice and tolerance was important for understanding the tolerance. However, these ponders are no longer concerned with a conflict, tormented by war and poverty, but with an orderly democratic society, a society where people (within both real and formal equality) feel like citizens who (through elections and other mechanisms) influence, can influence on the course of events in their country. In the classic work "Democracy in an Age of Globalisation" O. Höffe claims that only a tolerant, rooted in understanding feeling of difference between fair and unjust attitude of people and cultures to each other can reconcile, be recognized as significant and important as we are or our community or culture. It should be underlined that it is O. Höffe, who emphasizes in his ponders on three important things: the need and ability to democratically curb power, determines (through the concept of freedom, dignity, human rights) the limit of tolerance in a democratic society [1, 189], and also defines tolerance as a goodness, but (as well as justice) special, due to the ability of a man to object (although under pressure of circumstances, if not his own conscience) from the aggressive, often unfair promotion of their own worldview. For the full-fledged functioning of a modern democratic society, O. Höffe, relying on the understanding of justice as a social morality of mutual duty, insists on the necessity to cultivate a sense of justice and tolerance. But they are inherent only for free and equal citizens: "Modern societies are characterized by coexistence and mutual resistance of different approaches. Recognition of their equality requires a specific sense of justice – tolerance" [1, 184].

Tolerance in a democratic society is based, according to O. Höffe, on a sense of self-worth, but has a certain limit – it is a violation of human freedom. Therefore, modern democratic societies need "not only tolerance and the ability to compromise, but also the ability in the name of justice to curb the power and influence of some groups and strengthen others" [1, 189]. Tolerance as a feature of justice is considered by O. Höffe as a property of a man to voluntarily objection to fulfilling his own desires and the ability to do good and fair deeds justly. O. Höffe emphasizes the important idea that "people owe their legal consciousness not to governments or authorities, not to courts, not even to parliaments, but first of all to themselves. They are shaped as people of law, where both the author and the addressee are equally important. In accordance with the relationship between human rights and their responsibilities, people give themselves the right to freedom, giving up wild freedom" [1, 60-61].

This idea is continued by another German philosopher E. Tugendhat, who develops the theory of "universal and equal respect for all" [3]. He believes that only on the basis of the existence of common moral ideas (a sense of justice) for all citizens is a real development of a just society possible. If such treatment of others is not conscious and voluntary, then even the fear of external punishment will not be hindered by unjust acts. Therefore, the moral human attitude to others requires special virtues, especially a sense of justice, tolerance and respect for human dignity. E. Tugendhat continues the idea that justice is one of the most important moral and social values. It is not just a moral value that coexists with other values. The basic idea is that everyone has equal moral rights, and each member of the moral community has both rights and

responsibilities to others. Every citizen of the moral community is free to recognize this system of mutual sanctions when he is sure that others are doing the same. Asked why we must subordinate our behavior, after all, our lives to a system of moral norms and values, E. Tugendhat argues that morality is a free normative system, and a person belonging to the moral community freely recognizes this system of mutual sanctions, for confidence that others are doing the same. Tugendhat concretizes his reflections in the thesis that the primacy of equality does not concern any particular morality, but morality in general, and is essential for the latter. After all, morality is such a normative system, which is not based on violence and punishment, but is internally recognized: "every member of the moral community voluntarily recognizes mutual internal sanctions" [3, 15].

Defending human rights as moral rights, E. Tugendhat focuses not primarily on the contractual (although, of course, recognizes it), but on the existential dimension of justice. It is he who holds the thesis that shame and guilt are evidence of unjust behavior. Emphasizing the personal dimension of justice, Tugendhat not only continues Aristotle's famous idea of basic human virtues, he seeks to interpret justice as a way of realizing human existence in its individual and social dimensions and embodying not so much a legal as a moral duty.

Thus, true tolerance is based on the relationship of rights and responsibilities, respect for them, which is more important than the enforcement of social norms and the external recognition of moral values.

Understanding, recognizing the other, tolerant attitude to him, as evidenced by the works of J. Habermas and his followers – A. Honneth and R. Forst, occurs not only in communication but also in different dimensions of life, with the possibility and right for everyone of people being different. And true tolerance is rooted not so much in agreements as in the existence of common views.

To understand the modern dimensions of the problem of tolerance and the place of the problem of freedom in it, it is necessary to refer to A. Honneth's work "The Right to Freedom: An Essay on Democratic Morality", which thoroughly examines the transition from historical discourse to "real, social freedom". In the introduction to the work entitled "Theory of justice as a social analysis" [2, 14-43]. Honneth notes that the conditions of justice (as well as human freedom) can be rooted, embodied in appropriate ways of communication, actions and deeds, socio-cultural practices of everyday life. In general, Honneth emphasizes the need to understand society through three basic models of freedom: negative, reflexive and social. Ignoring at least one of these dimensions leads to social pathologies, because our individual self-limitation requires compliance with certain agreements. A. Honneth comprehensively develops algorithms for linking the sense of justice and tolerance on the basis of the idea that the justice of social relations is determined not so much by the distribution of material goods, but by the processes of social and individual recognition. Moral autonomous, according to A. Honneth, can be called one who in his communication focuses not on universal principles of morality, but one who knows how to apply these principles to specific circumstances. Therefore, only a conscious renunciation of one's own unlimited freedom can be the basis for recognizing the naturalness of such a renunciation for other people.

A feature of the philosophical discourse of the problem of tolerance in the reflections of A. Honneth is the definition of recognition as a fundamental value of human existence. Violation of the mechanism of mutual expectations of people's recognition of each other as moral and socially significant individuals can lead to irreversible unjust consequences. According to Honneth, people consider unjust the social order in which they despise their rights, which they consider inalienable. Destructive and painful for modern man is individual injustice, which manifests itself in

the impossibility of gaining recognition at the level of its specific achievements and individual characteristics and is accompanied by loss of personal dignity and inability to have adequate self-esteem. According to A. Honneth, not so much material as moral tension of social conflicts becomes the basis of the collective struggle for justice and recognition.

Thus, the separation of different types, forms of tolerance and postulation of the importance of tolerance as respect for the peaceful coexistence of people with different ethos and "worlds of life" acquires important theoretical and practical meaning. The problem of tolerance arises from attempts to resolve cultural, ethnic and other conflicts and contradictions by peaceful means, to mitigate the situation of identity crisis for an individual, social groups or society as a whole.

Thanks to the work of such thinkers as P. Ricœur, J. Habermas, A. Honneth, E. Tugendhat, R. Forst tolerance appears not only as a special virtue of justice, but as one of the relevant concepts of modern social and political philosophy. When it comes to a lack of tolerance, it is an unjust society. Going beyond this injustice requires an awareness of the importance for the peaceful coexistence of people, for their lives and freedom of respect for the moral autonomy of the individual, his views, even when they seem incompatible with our ideas and beliefs.

It should also be emphasized that a fruitful understanding of the problem of tolerance, in its genesis from modern to modern discourses, is possible only within the framework of a consistent study of the problem of cultural, national and personal identity. After all, tolerance, as well as human dignity and other human and civic virtues, can exist and develop only in the space of freedom as a real, effective synonym of the right to self-determination and respect for the peculiarities, individuality of other people and cultures. In this context, tolerance appears as a dialogical, free recognition of the value of another being or the existence of another as an equal, autonomous national, cultural value.

LIST OF REFERENCES

1. Höffe O. Democracy in an Age of Globalisation. Transl. from Germ., Sytnichenko L., (transl.). Kyiv: PPS, 2007.
2. Honneth A. Das Recht der Freiheit. Grundriss einer demokratischen Sittlichkeit. Frankfurt/M., 2013.
3. Tugendhat E. Das Problem einer autonomen Moral // Ernst Tugendhats Ethik. Einwände und Erwiderungen. München, 2006. S. 13-31.

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ТЛУМАННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА КОНСТИТУЦІЇ

*Аблязов Д. Е., канд. юрид. наук,
Кузнецова Л. В., канд. юрид. наук, доцент
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова*

Принцип верховенства конституції, його зміст та сутність тісно пов'язаний із специфікою доктринального тлумачення конституції як акту позитивного права. Звісно, що за самою конституцією завжди визнається особливий статус, що не дозволяє поставити знак рівності між нею та іншими законами, які видаються державою (в цьому сенсі цілком праві ті, хто вказує, що конституція є єдиним актом, який за визначенням має прийматись не державою, а народом для самого себе і для держави, яка служить інтересам народу). Але при цьому позитивний характер конституції дозволяє обґрунтувати її основоположну роль щодо системи законодавства, властивий їй прямий характер нормативної дії та її вищу юридичну силу. В контексті цього, говорячи про зв'язок конституції та актів позитивного права (в першу чергу законів), слід зазначити таке: виступаючи основою системи законодавства конституція може бути розглянута і визначена в тому числі й як "основний закон", але при цьому жоден закон не може претендувати на те, щоб набути статус самої конституції. Саме в цьому сенсі і має розумітися теза про неможливість зрівняння конституції і закону. Тобто конституція є законом і може практично діяти як закон, однак жоден закон не є конституцією і не може узурпувати її найвищий правовий статус. З цього випливає і те, що звичайні процедури щодо законів не можуть застосовуватись за аналогією й стосовно конституції.

Наступний важливий момент пов'язаний із вжитком поняття "верховенство конституції" та забезпеченням практичної реалізації цього принципу стосується вже не просто визнання за конституцією статусу нормативної позитивної реальності, а й її характеристика як постійно діючого та ефективного юридичного правового акту.

Водночас, говорячи про стабільність конституції, слід пам'ятати, що це поняття лише частково співпадає з поняттям "жорсткості" конституції. Справді, "жорсткість" або "гнучкість" конституції характеризують не її саму, а наявність або відсутність спеціальної процедури внесення змін до неї (мається на увазі "ускладнений порядок внесення змін до конституції" [1, с.52]), а також характер співвідношення конституції та законів [2, с.25]. Тому навіть у державах, де відсутня класично витлумачена писана конституція у формі єдиного кодифікованого юридичного акту, ми все одно можемо вказати на характерну стабільність норм, що визначають порядок функціонування органів державної влади, встановлюють права і свободи людини і громадянина, і які в країнах з писаними конституціями характеризуються як "конституційні норми". Звісно, що в цих випадках застосування поняття "стабільності" конституції значно ускладнюється за тієї причини, що сама конституція, як юридичний акт,

виявляється відсутньою. Однак, якщо ми розумітимемо у даному випадку під конституцією фактичні правовідносини, що встановлюються між державою та особою, а також реальний порядок організації і здійснення державної влади, то тоді можна твердити, що зазначені правовідносини завжди характеризуються високим рівнем стабільності.

Отже, як бачимо, принцип верховенства конституції є взаємопов'язаним не лише з визнанням за нею властивостей позитивного права (тобто коли конституція визначається як закон, а не редукується до політичної декларації або загальнонаціональної угоди чи договору), а й з її характеристикою як найбільш стабільного нормативно-правового акта (порівняно до інших актів, що складають систему законодавства тієї або іншої країни), зміна якого відображає певні докорінні зміни в загальній системі державних і суспільних відносин.

Таким чином, верховенство конституції проявляється, з одного боку, в її безпеченості від змін у разі змін поточного законодавства, і, з другого боку, – в її обов'язковому впливі на систему законодавства (загалом або частково) в разі її зміни.

Водночас, говорячи про зв'язок принципу верховенства конституції та його забезпечення в Україні з питаннями розвитку сучасної системи законодавства, не можна не відмітити цілої низки проблем, які наразі повинні бути усвідомленими не тільки науковцями (адже з їх боку ми якраз і не спостерігаємо зневаги до цих важливих питань), а й, в першу чергу, політиками, які формують законодавчий корпус вітчизняного парламенту і несуть прямий обов'язок щодо якісного виконання законодавчої діяльності.

Взагалі проблема забезпечення принципу верховенства Конституції України не повинна і не може досліджуватись окремо від проблематики її взаємозв'язку з системою діючого законодавства. Водночас, шляхом розв'язання цієї проблеми має бути лише той, який передбачає забезпечення таких умов, які б поставили систему законодавства в умови, коли закони та інші нормативно-правові акти органічно розвивають основні принципи та норми конституції та служать на їх забезпечення і практичну реалізацію. Тому загальний принцип верховенства конституції зберігає свою імперативну силу й щодо процесу розвитку системи законодавства України, який так само як і всі інші процеси, повинен спрямовуватись з урахуванням загальної настанови на визнання, гарантування та втілення принципу верховенства конституції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваленко А. И. Конституционное право зарубежных стран. Москва: Артания, 2010. 192 с.
2. Шаповал В. М. Теоретичні проблеми реалізації норм Конституції України. *Право України*. 2007. № 6. С. 3-8.
3. Юзьков Л. П. Верховенство Конституції і конституційність законів. *Правова система України: теорія і практика*. Тези доповідей і наукових повідомлень наук.-практ. конф. (Київ, 7-8 жовтня, 2018 року). Київ, 2018. С. 18-20.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ФУНКЦІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

Гаврильців М. Т., канд. юрид. наук, доцент

Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ

Основоположним і вихідним інститутом парламентаризму є парламент, що покликаний виконувати широке коло функцій, які знаходять своє вираження у парламентських повноваженнях. Ключова роль з'ясування функціональних ознак парламенту проявляється в одному з найсуттєвіших принципів парламентаризму, а саме – в ефективності функціонування парламенту як єдиного законодавчого і вищого представницького органу в державі, в діяльності якого знаходить своє вираження суверенна воля народу. Серед усіх функцій, що здійснює парламент, тільки законодавча властива виключно цьому вищому органу в системі державного механізму, що підвищує його роль і призначення в державному механізмі.

Дослідження законодавчої функції Верховної Ради України є надзвичайно актуальним і в науково-теоретичному аспекті обґрунтовується насамперед необхідністю виявлення факторів і умов, що безпосередньо впливають на розвиток цього складного нормотворчого процесу в зв'язку з конституційно-правовою реформою і визначення перспектив його подальшого розвитку й удосконалення.

Законодавча функція парламенту є провідною, пріоритетною у системі функцій Верховної Ради України, адже головним покликанням парламенту є прийняття законів, що визначають якість і стан правової системи в державі. Окрім того, у ході здійснення законодавчої функції парламенту її особливість полягає в тому, що законодавчі повноваження органу держави знаходять своє логічне завершення в інших функціях Верховної Ради України та на всіх стадіях парламентських процедур.

Законодавча функція Верховної Ради України – це основний напрям і вид діяльності Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади в державі, приймати, вносити зміни, доповнення, поправки до законів, а також скасовувати закони на підставі та в спосіб, що визначені чинним законодавством України.

Законодавча функція знаходить своє відображення у ст.ст. 6, 75, п. 3 ст. 85, ст.ст. 91, 92 Конституції України. Пріоритетною функцією Верховної Ради України є, природно, її законодавча функція, яка знаходить своє відображення у ст.ст. 6 і 75, п. 3 ст. 85, ст.ст. 91, 92 Конституції України [1].

Основним Законом України доволі чітко врегульовано такі аспекти законодавчої функції Верховної Ради України: по-перше, основні елементи законодавчої процедури (ст. 94 Конституції); по-друге, коло суспільних відносин, які повинні регулюватись виключно законами України (ст. 92 Конституції); по-третє, коло суб'єктів законодавчої ініціативи (ст. 93 Конституції України) [1].

Основними нормативно-правовими актами, які безпосередньо регулюють процес здійснення законодавчої функції Верховної Ради України та деталізують положення Конституції України про цю функцію, закріплені в положеннях Законів України: «Про Регламент Верховної Ради України», «Про комітети Верховної Ради України» та «Про статус народного депутата України», а також Указі Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності».

Для ефективного здійснення повноважень Верховної Ради України та реалізації її законодавчої функції ключове значення має наявність досконалого нормативного підґрунтя, яке б на законодавчому рівні регламентувало прийняття законів щодо здійснення законотворчої процедури.

Оскільки основним призначенням закону є забезпечення правового регулювання різних видів суспільних відносин, реалізація суспільних потреб та інтересів з урахуванням соціальних і політичних реалій, які обумовлюють стратегічні напрями діяльності держави та суспільства, законодавча діяльність парламенту повинна проводитись у межах відповідного правового поля. Власне для забезпечення ефективної законодавчої діяльності необхідна наявність системи ефективного законодавства, що її регламентує. Ці нормативно-правові акти створюють правове підґрунтя для виконання законодавчої функції парламенту України.

Ефективна робота щодо законотворення потребує також розробки та уніфікації універсальних техніко-юридичних правил і вимог щодо їх підготовки, тому нагальною є потреба запровадження єдиного наукового підходу та вдосконалення і розробки чіткого інструментарію законодавчої техніки, підготовки та прийняття систематизованих «Правил законодавчої техніки», закріпленні на науково-теоретичному і прикладному рівнях визначення поняття «законодавча техніка» як регламентованого юридичною процедурою правового засобу створення законів, їх систематизації, відокремивши його від категорій, що включають в себе механізм створення (написання) підзаконних нормативно-правових актів. Зазначені правила могли б знайти відображення у законі «Про нормативно-правові акти» [2, с. 8].

Змістовні та процесуальні аспекти законодавчої функції Верховної Ради України потребують удосконалення, зокрема, необхідним у науці конституційного права України визнається прийняття законів України «Про закони і законодавчу діяльність» і «Про нормативно-правові акти». Ці закони покликані визначити правовий статус закону як основного акта вищої юридичної сили, його місце в системі нормативно-правових актів держави (особливі умови конституційності, мету та завдання, прийняття), конкретизацію стадій законодавчого процесу, процедуру підготовки, оформлення проекту закону, внесення законопроектів на розгляд парламенту, прийняття закону, його промульгацію, відповідальності за порушення процедур тощо.

Це забезпечить, зокрема, зміцнення режиму законності та правопорядку на основі місця закону в системі правового регулювання та посилення його ролі в системі правового регулювання; створення організаційно-правових засад законодавчої діяльності Верховної Ради України, з'ясування умов дії закону, процедури його зміни, суб'єктів законодавчої процедури, а також нормативних вимог щодо систематизації законодавства.

Одним з напрямів удосконалення правової політики в сфері законодавчої функції парламенту повинна стати обов'язкова підготовка науково обґрунтованих концепцій законів. Це зобов'яже суб'єкта законодавчої ініціативи аналізувати різноманітні соціальні фактори, що зумовлюють потребу в законодавчому регулюванні певних видів суспільних відносин; виявляти й враховувати інтереси окремих соціальних груп; здійснювати спеціальні дослідження з метою визначення оптимальних варіантів нормативно-правового регулювання відносин у суспільстві.

Необхідною умовою ефективного здійснення законодавчої діяльності Верховної Ради України насамперед є вдосконалення процедури прийняття законів. Це сприяло б уникненню зайвого поспіху в ухваленні законодавчих актів,

допомогло більш продуманій організації законодавчої роботи та відмові від абстрактних, популістських і політично мотивованих рішень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Копиленко О., Богачова О. Законотворчий процес: стан і шляхи вдосконалення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. №3. С. 5-14.

СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ

*Калашнік Є. О., Гудим І. В.,
НК – Орлова О. О., канд. юрид. наук, доцент
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Відповідно до статті 1 Конституції України [1], наша держава є соціальною, тобто політика в країні спрямована на створення умов, що забезпечують гідний рівень життя населення й вільний розвиток людини як особистості.

Проблематикою соціальних прав людини опікувалися такі відомі науковці як В. Погорілко, С. Добрянський, І. Козюбра, С. Алексеев, Н. Завадська, М. Колодій, М. Оніщенко, Ф. Погорілко, П. Рабінович, І. Хавронюк, Ю. Олійник, В. Зайчук, Д. Гусарев, Д. Тихомиров та інші.

Вважаємо, що саме суспільний розвиток закономірно й безпосередньо впливає на формування демократичних цінностей в Україні, держави та, як наслідок, на розвиток усталених соціальних норм.

Разом з тим, не потрібно забувати і про політику, яка обов'язково має спрямовуватися на створення й підтримання наступних умов: гідного рівня життя, існування можливостей для вільного розвитку кожного громадянина.

Якщо розглядати реалізацію соціальних прав людини як окремий чинник функціонування вказаних прав, то із врахуванням принципів як справедливості, так і рівноправності, з'являється розуміння того, що насправді, цей аспект є одним з найважливіших функцій сучасної держави, що формує рівень дієвості її соціальної функції. У процесі реалізації цієї ж соціальної функції, держава здійснює комплекс дій, що передбачують створення необхідних умов задля забезпечення гідного рівня життя у спробах подолання досить актуальної у всі часи проблеми – соціальної нерівності. Однак, перед державою не стоїть завдання ліквідувати будь-яку нерівність в суспільстві, мета полягає конкретно у здійсненні політики в соціальній сфері, а саме – створення умов, за яких об'єктивно забезпечується мінімальний життєвий стандарт, але в той же час не зникає і не зменшується особиста відповідальність кожного за свій матеріальний добробут і соціальний стан. Розглядаючи відносини в цій сфері, між суб'єктом і державою доцільно зазначити, що будуватися вони мають виключно на принципах рівності, солідарності, партнерства й соціальної справедливості.

На жаль, аналізуючи вітчизняне законодавство стає зрозумілим факт того, що поняття «соціальні права» є досить недооціненим, адже зазначається вкрай рідко, й до того ж, навіть в юридичній літературі не має чіткого визначення.

Поняття соціальних прав, за часи розвитку юриспруденції, набуло досить широкої інтерпретації. На чолі з науковим керівником, опісля дискусії, нами було вирішено схилитись до найбільш об'єктивного тлумачення цього поняття запропонованого юристами – науковцями В. А. Іваненком і В. С. Іваненком:

«Соціальні права – це визнані суспільством і державою та закріплені в нормативно-правових актах права, якими повинна володіти кожна людина з метою забезпечення і захисту своїх певних властивостей, інтересів і можливостей, необхідних їй для нормального фізіологічного, матеріального і духовного існування і розвитку, для соціально гідного життя і суспільно значущої діяльності» [2, с. 20].

Як демонструє аналіз робіт із вживанням категорій «соціальна держава» і «соціальні права», досить тісно пов'язані між собою. Ступінь наповнення, а також об'єм реалізації соціальних прав характеризує рівень соціальності держави і є досить суттєвою характеристикою демократії в країні.

Процес реалізації ідей становлення соціальної держави неможливий без детального дослідження усіх практичних механізмів забезпечення соціальних прав. Особливий характер соціальних прав, а також їх безпосередня залежність від можливостей держави, наприклад, фінансових, передбачає їх не менш особливу, зумовлену економічними й фінансовими показниками розв'язку деталізацію в більш галузевому законодавстві, що отримує своє підтвердження на рівні правових позицій Конституційного Суду України. До речі, варто зазначити, що Конституційний Суд України відіграє дуже вагомий позицію у забезпеченні соціальних прав людини, з огляду хоча б на те, що в нашому законодавстві просто неймовірна кількість так званих відсильних норм, які є ключовими недоліками правового регулювання відносин у сфері соціального забезпечення.

Отже, соціальні права людини впевнено можна вважати одним з центральних, проте відокремленим конституційно-правовим інститутом, який закономірно включає сукупність конституційно-правових норм, що закріплюють можливості на отримання людиною певних соціальних благ, що необхідні для забезпечення гідного рівня життя і соціальної захищеності. А отже, забезпечення саме соціальних прав – це безпосередньо один з найважливіших принципів реалізації прав і свобод людини, який фактично становить їх нормативний зміст.

Однак, навіть враховуючи усі негативні тенденції, що супроводжують процеси реалізації соціальних прав в сучасній Україні, варто зазначити, що сучасне українське законодавство стабільно доповнюється та вдосконалюється, більш набуває все більш підкресленого юридичного характеру у вигляді відповідних зобов'язань держави, що виражається у постійному розвитку і вдосконаленні даного конституційно-правового інституту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Иваненко В. А., Иваненко В. С. Социальные права человека и социальные обязанности государства. Москва, 2003. 404 с.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Калюжна Є. С.

Одеський державний університет внутрішніх справ

Зі здобуттям незалежності, Українська держава отримала можливість змінити свою національну систему права, обравши як її підґрунтя, зокрема, кардинально іншу аксіологічну складову. Відхід від превалювання колективного

над приватним, визнання саме людських прав як того явища, що визначає зміст діяльності держави та забезпечення яких є її головним обов'язком; закріплення верховенства не закону, а права; проголошення як основної цінності не побудову світлого майбутнього, а людини – це лише невелика кількість змін, що знайшли відображення у Конституції України, прийнятій у 1996 році.

Однак, тривалий час через сприйняття Конституції як суто декларативного документу, положення якого мають бути конкретизовані у текстах нормативно-правових актах, у тому числі й підзаконних, означені зміни сприймалися як формальні та фактично не реалізовувались. І до сьогодні стан забезпечення людських прав в Україні перебуває на доволі низькому рівні, особливо якщо порівнювати європейські держави. На це вказують різноманітні рейтинги (індекси), що складаються міжнародними організаціями, у тому числі й неурядовими.

Водночас, не можна не відмітити той факт, що однією з дієвих інституцій, що виконує функцію контролю за забезпеченням державами людських прав, які закріплені у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, є Європейський суд з прав людини. Означений Суд відіграє важливу роль у змінах національного законодавства України, зокрема та правової системи загалом. Так, не можемо не відзначити, що у 2006 році Верховною Радою України було прийнято Закон «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», відповідно до якого практика цього Суду визнається джерелом національного права.

Слід також згадати, що закріплення у низці законів принципу верховенства права супроводжувалось нормативним приписом про необхідність розуміння змісту цього принципу через практику Європейського суду з прав людини. Відтак, проблематика системного вивчення впливу практики Європейського суду з прав людини є доволі актуальною та потребує свого розв'язання.

Питання діяльності Європейського суду з прав людини, виконання рішень цієї правозахисної інституції, правової природи його практики, у тому числі й в контексті української юриспруденції стало предметом посиленої уваги науковців протягом останніх десяти років.

Важливим внеском у розвиток окресленої тематики приділив А. Кучук, у роботі якого висвітлюються аксіологічні аспекти практики Європейського Суду з прав людини. Важливим є висновок вченого про те, що «для України, в якій продовжуються державотворчі процеси, визначаються пріоритети розвитку, важливим є обрання відповідної системи цінностей (до того ж, не тільки *de jure*, але і *de facto*): в якій право розуміється як воля держави і, відповідно, визнається пріоритет держави над людиною або іншої – в якій право розглядається як свобода, а відтак, права людини є визначальним фактором прийняття державних рішень» [1, с.15]. При цьому зрозуміло, що імплементація практики Європейського Суду з прав людини може відбуватися лише в умовах правової системи, названою останньою, що є додатковим фактором необхідності пізнання проблематики, винесеної в назву цієї статті задля розбудови України як правової держави.

Вітчизняна правнича наука приділяє увагу особливостям застосування практики Європейського суду з прав людини у окремих галузях національного права. Так, у цьому контексті варто згадати наукову публікацію В. Ількова, присвячену розкриттю практики страсбурзького Суду як джерела права в адміністративному судочинстві. Не можна не погодитись з автором відносно того, що «при застосуванні національними судами практики ЄСПЛ найбільш важливими питаннями є правильне та точне застосування норм-принципів, які сформульовані Європейським судом з прав людини та можуть бути використані

національним судом» [2, с. 88]. Наведені положення також вказують на важливість пізнання практики Європейського суду з прав людини, необхідність розв'язання питання впливу цієї практики на національну правову систему.

Однак, зміни, що відбулися в суспільстві, починаючи з другої половини ХХ століття не могли не позначитися на теорії людських прав. Стрімкий розвиток інформаційної сфери, глобалізація та євроінтеграція стали тими факторами, що вплинули на розвиток людських прав. Так, «на сучасному етапі розвитку суспільства значна частина правників стверджує про появу четвертого покоління людських прав – соматичних прав» [3, с. 115-116]. Не можна не погодитись і з тим, що важливим фактором зміни концепції людських прав став розвиток бізнесу, зокрема, у контексті вертикальності людських прав (адресатом людських прав є не тільки держава, а й бізнес) [4, с. 56-62].

Європейський суд з прав людини забезпечує актуальність положень Конвенції про захист людських прав та основоположних свобод, відповідність її норм сучасності. При цьому тлумачення Європейським судом з прав людини положень, має відповідати «загальному духу Конвенції, інструменту, покликаного підтримувати та просувати ідеали та цінності демократичного суспільства» [5].

Європейський суд з прав людини, інтерпретуючи Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, є свого роду суб'єктом створення правових доктрин у царині людських прав, які впливають на правові системи держав-учасниць цієї Конвенції. Таким чином, важливим є пізнання діяльності Європейського суду з прав людини як установи, що впливає на розвиток національних систем права багатьох держав.

Звертаючись до Європейського суду з прав людини, заявники скаржились на те, що відмова у реєстрації не відповідала національному законодавству, не мала легітимної мети та не була необхідною в демократичному суспільстві, а адміністративна практика в Україні в таких справах суперечить принципам, закріпленим у ст. 11 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [6].

Європейський суд з прав людини уже в котрий раз наголосив, що термін «відповідно до закону» не лише відсилає до приписів національного законодавства, але й вимагає урахування відповідності закону «якості закону». Зокрема, у контексті цієї справи йдеться про юридичну визначеність. Так, страсбурзький суд відзначив, що «положення Закону України «Про об'єднання громадян», які регулюють реєстрацію об'єднань громадян, є занадто розмитими, щоб бути достатньо «передбачуваними» для зацікавлених осіб, та надають державним органам занадто широкі межі розсуду у вирішенні питання, чи може певне об'єднання бути зареєстрованим. За такої ситуації доступна заявникам процедура судового перегляду не могла стати на заваді свавільній відмові у реєстрації» [6].

Наведене рішення є визначальним для юридичної практики України, виходячи з наступного.

По-перше, з рішення Європейського суду з прав людини впливає доволі усталене і звичне для західної правової традиції положення, яке і до сьогодні не повною мірою сприйняте українською юриспруденцією. Маємо на увазі розмежування права та закону та віддання пріоритету за наявності контрадикції між ними праву, а не закону. Саме це і обумовлюється принципом верховенства права. Доречно наголосити, що ця ж ідея знайшла відображення і у рішенні Конституційного Суду України у справі про призначення судом більш м'якого покарання, що було прийняте ще у 2004 році. «Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм,

а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. ... Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи» [7] – відзначив орган конституційного контролю в Україні.

По-друге, Європейський суд з прав людини наголосив на важливості органів державної влади аргументувати прийняте рішення. При цьому недостатньо відзначити нормативний припис, відповідно до якого обмежуються людські права. «Суд зазначає, що ані рішення судів, ані аргументи Уряду в даній справі не містять пояснення або ж навіть якоїсь вказівки на необхідність існування обмежень щодо можливості об'єднань самостійно здійснювати пропагандистську діяльність та лобіювати в органах державної влади ідеї та мету об'єднання, їх можливості залучати волонтерів у якості членів або здійснювати видавничу діяльність» [6]. При цьому, Суд акцентує увагу на трискладовому тесті щодо визначення правомірності обмеження людських прав.

Таким чином, приєднавшись до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Україна визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини. Практика цього Суду, зокрема, у справах проти України, є джерелом національного права. Розглядаючи скарги заявників на невиконання Україною своїх зобов'язань у царині людських прав, Європейський суд з прав людини формує правоположення, які стають складовою частиною вітчизняної правової системи, у окремих випадках є фактором необхідності зміни законодавства, впливають на зміну правової доктрини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кучук А. М. Практика Європейського суду з прав людини у контексті аксіологічного підходу. *Практика Європейського суду з прав людини як джерело національного права: матеріали круглого столу* Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. С. 12-15.
2. Льков В. В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело права у адміністративному судочинстві: загальні засади. *Наше право*. 2017. № 2. С. 83-89.
3. Ivani, O., Kuchuk, A., Orlova, O. Biotechnology as Factor for the Fourth Generation of Human Rights Formation. *Journal of History Culture and Art Research*. 2020. 9(1). 115-121.
4. Orlova, O. Kuchuk, A., Ivani, O. Business and Human Rights: Dialectics of Interaction. *Advances in Economics, Business and Management Research*. 2020. 129. 56-62.
5. European Court of Human Rights. Case of Soering v. the United Kingdom (Application no. 14038/88). URL <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57619>
6. Європейський суд з прав людини. Рішення у справі «Корецький та інші проти України» (заява № 40269/02). URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_446#Text
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 р. URL <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v015p710-04>.

Секція 3. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право

ЗАКОННА СИЛА СУДОВИХ РІШЕНЬ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Андрієвська Л. О.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Серед об'єктів дослідження в науці цивільного процесуального права одними з найбільш дискусійних є позов та судові рішення. Причиною цього є те, що вказані правові категорії пов'язують між собою матеріальні та процесуальні правовідносини. Тому дуже важко визначити скільки в них від матеріального права, а скільки від процесу. Позов, маючи підстави у матеріальних правовідносинах, розглядається вже у процесуальному порядку. Рішення суду, навпаки, отримане в процесі судового розгляду, будучи процесуальним актом, впливає на суспільні відносини, є елементом механізму їх правового регулювання [1].

Внаслідок змін у цивільному процесуальному законодавстві України час від часу змінювалася й система судових актів, що ухвалюються в процесі розгляду та вирішення цивільних справ, руху цивільної справи по судових інстанціях. У зв'язку з цим наукові дослідження даної проблематики, здійснені у різні періоди, так і не утворили єдиної цілісної системи знань про судові рішення як узагальнюючу категорію для всіх судових актів у цивільному процесі. Судове рішення є ключовим елементом у механізмі захисту прав, свобод та охоронюваних законом інтересів суб'єктів правовідносин, який втілює як проміжні, так і остаточні результати діяльності суду та учасників цивільного процесу, отримані в ході такого захисту [1].

Судове рішення в цивільному процесі (у розумінні його як узагальнюючого поняття для всіх судових актів, що ухвалюються в порядку цивільного судочинства) – це судовий акт, який у відповідній процесуальній формі (рішення, ухвали, постанови чи судового наказу) закріплює висновок суду щодо вирішення на основі верховенства права вимоги правового характеру або іншого юридичного питання, поставленого перед судом в процесі розгляду та вирішення цивільної справи з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [2, с. 322-334].

В юридичній літературі наводяться різні класифікації судових рішень (судових актів). Так, С. К. Загайнова в залежності від реалізації кінцевої мети правосуддя пропонує виділяти: 1) заключні судові акти, що завершують розгляд цивільної справи в рамках окремого судового провадження чи у межах окремого правозастосовного циклу; 2) проміжні судові акти, які супроводжують усю діяльність щодо здійснення правосуддя, спрямовані на ухвалення заключного судового акту [3, с. 8]. Така класифікація є більш точною і правильною, адже кожне винесене судове рішення набуває своєї значущої юридичної сили, що є важливим в цивільному процесі.

Суд в ухвалі, як і в судовому рішенні, адресує наказ певному колу осіб з метою визначити їх поведінку (наприклад, здійснити або утриматися від

здійснення тих чи інших дій). Якщо ж цей наказ суду не наділити законною силою, то здійснення правосуддя стало б практично неможливим; ухвала суду першої інстанції законна, тобто вона відповідає вимогам законності. Законність ухвал, як і судових рішень, полягає в суворому й неухильному застосуванні закону згідно з його змістом і метою [4, с. 51]. Як акт застосування закону ухвала суду є вимогою закону щодо тих умов і питань, для вирішення яких вона постановляється; у судових ухвалях, у яких суд викладає конкретні обставини справи, піддає їх аналізу та висловлює своє судження відносно конкретних правовідносин осіб, які беруть участь у справі, міститься об'єктивна істина; судові ухвали спрямовані на зміцнення законності та правопорядку. Таким чином, законна сила ухвал суду першої інстанції, як зазначає О. Шиманович, породжується в принципі тими ж обставинами, що й законна сила судових рішень [5, с. 112-113].

Ухвали суду, що виносяться в ході процесуальної діяльності, і якими справа по суті не вирішується, окремо від судового рішення законної сили не набирають. Однак, оскільки вони винесені органом державної влади і є актами застосування права, їм також властиві обов'язковість та властивість реалізованості [6, с. 446-447].

Тобто наявність деяких властивостей законної сили у судової ухвали не можна вважати безумовною ознакою того, що судова ухвала наділена законною силою. Навіть ті автори, які або ґрунтуючись на тому, що законодавець офіційно визнав законну силу і за судовими ухвалями, або через власне переконання в цьому визнають існування законної сили судової ухвали, все одно вказують на її обмежену дію порівняно з законною силою рішення [7, с. 496].

В юридичній літературі справедливо наголошується на тому, що поняття законної сили не співпадає за своїм змістом з поняттям юридичної сили. На відміну від рішення суду, яке у встановленому процесуальним законом порядку набирає законної сили, судова ухвала набирає чинності (юридичної сили), однак законна сила цьому процесуальному акту не властива. [8, с. 45].

Таким чином, законна сила судового рішення – це властивість, яка є регулятором тих суспільних відносин сторін (маючи на увазі індивідуально-правове регулювання), що були предметом судового розгляду. Поняття законної сили не співпадає за своїм змістом з поняттям юридичної сили. На відміну від рішення суду, яке у встановленому процесуальним законом порядку набирає законної сили, судова ухвала набирає чинності (юридичної сили), однак законна сила цьому процесуальному акту не властива. Тому з метою покращення нормативної моделі інституту судових рішень в цивільному процесі пропонується внести зміни та доповнення до ЦПК України, які вдосконалюють зміст рішення суду першої інстанції, доповнюють зміст властивостей виключності та преюдиціальності рішення суду, що набрало законної сили, уточнюють порядок набрання чинності судовою ухваляю, вдосконалюють зміст постанови судів апеляційної та касаційної інстанції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андронов І. В. Судові рішення в цивільному процесі України: монографія. Одеса: Юридична література, 2018. 372 с.
2. Андронов І. В. Судове рішення як акт правосуддя в цивільному процесі. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». Т. 16. Одеса, 2015. С. 322-334.
3. Загайнова С. К. Судебные акты в гражданском и арбитражном процессе: теоретические и прикладные проблемы : автореф. дис. . д-ра юрид. наук. Екатеринбург, 2008. 51 с.
4. Гурвич М. А. Решение советского суда в искомом производстве. М. 1955. 128 с.

5. Шиманович О. До питання про законну силу ухвал суду першої інстанції в цивільному процесі України. Підприємництво, господарство і право: Щомісячний науково-практичний господарсько-правовий журнал. 2005. № 3. С. 112-116.
6. Сахнова Т. В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты. М.: Волтерс Клувер. 2008. 696 с.
7. Васильев С. В. Гражданский процесс: Курс лекций. Х. Эспада, 2010. 856 с.
8. Скобелев В. П. Понятие и содержание законной силы судебного решения. Тенденции развития гражданского процессуального права России. СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс». 2008. С. 452-469.

ПОНЯТТЯ СПАДКОВОГО ПРАВА ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ

Зіньова О. С.

Київський кооперативний інститут бізнесу і права

Особливе місце у системі цивільного права займає посідає спадкове право. Наявність права власності і розвиток шлюбно-сімейних відносин у суспільстві зумовили потребу відповіді на питання щодо долі майна, яке залишається після смерті людини. Можливість визначити долю майна після смерті і передати його в спадщину є однією із найважливіших гарантій стабільності відносин приватної власності. Спадкове право залишається актуальним у будь-якій державі, оскільки майже кожна людина неминуче стає спадкоємцем і одного разу приречена стати спадкодавцем [1, с. 6].

Серед численних науковців-цивілістів існують різні думки та погляди стосовно визначення поняття спадкового права.

Так, наприклад, Є. О. Харитонов визначає спадкове право як сукупність правових норм, які визначають підстави та регулюють порядок переходу майна померлої особи до інших суб'єктів цивільного права [2].

О. Є. Кухарев визначає, що спадкове право в об'єктивному розумінні – це сукупність цивільно-правових норм, які регулюють відносини посмертного переходу прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) в порядку універсального правонаступництва [3, с. 7].

З приводу належності місця спадкового права в системі права України, також не існує єдиної точки зору. Якщо С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, О. М. Клименко, С. Я. Рабовська, Л. О. Кармаза та ін. визначають спадкове право як інститут цивільного права [4], то Ю. О. Заїка та Є. О. Рябоконт стверджують, що спадкове право є підгалуззю цивільного.

Проаналізувавши думку таких відомих цивілістів як Є. О. Харитонов, Р. А. Майданик, О. В. Дзера, В. І. Борисова], необхідно погодитись із тим, що спадкове право є саме підгалуззю цивільного права, а не його інститутом.

Наявність різних точок зору на поняття спадкового права вплинула історія виникнення самих спадкових відносин в державі, починаючи із первісного ладу, та їх подальша трансформація. Дослідивши усі історичні етапи розвитку спадкового права України, можна допустити, що спадкове право існувало як інститут до перших кодифікацій цивільного права в Україні (1922 р., 1963 р., 2003 р.), а з прийняттям першого Цивільного кодексу – ЦК УСРР 1922 р. спадкове право поступово перетворювалося в підгалузь цивільного права, набираючи масштаби правової регламентації.

Таким чином, можна дати таке визначення поняття спадкового права: спадкове право – це підгалузь цивільного права, що становить сукупність

цивільно-правових норм, які в поєднанні із нормами інших галузей національного законодавства регулюють відносини переходу прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців), а також визначають межі дозволеної та, в окремих випадках, необхідної поведінки суб'єктів спадкових правовідносин.

Значення спадкування полягає в тому, що кожному члену суспільства має бути гарантована можливість жити та працювати із свідомістю того, що після його смерті все надбане ним за життя (втілене у матеріальних благах і обтяжене боргами) перейде згідно з його волею, а якщо він її не виявить, то згідно з волею закону до близьких йому людей. І тільки у випадках, прямо передбачених у законі, те, що належало спадкодавцеві за життя, у певній частині перейде до осіб, до яких сам спадкодавець не виявляв прихильності (так звані необхідні спадкоємці). Неухильне проведення цих положень забезпечує інтереси як самого спадкодавця та його спадкоємців, так і усіх третіх осіб (боржників та кредиторів спадкодавця, фіскальних органів тощо), для яких смерть спадкодавця може потягнути ті чи інші правові наслідки [5].

Таким чином, підвівши певні підсумки, погоджуємося із твердженням науковців-цивілістів, що спадкове право – це одна із найдавніших, найскладніших та найцікавіших підгалузей цивільного права. В ній відбиваються економічні, політичні, соціальні аспекти життя суспільства, родинні й шлюбні відносини. Це підгалузь права, яка була та є актуальною із позиції її дослідження, розвитку, вдосконалення, оскільки стосується особистих інтересів людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Заїка Ю. О. Спадкове право: навч. посіб. / Ю. О. Заїка, Є. О. Рябокони. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – 352 с. – Бібліогр.: с. 332.
2. Харитонов Є. О. Цивільне право України [Електронний ресурс] : Підручник / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – Вид. 3, перероб. і доп. – К. : Істина, 2011. – 808 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1584072046113/pravo/tsivilne_pravo_ukrayini_-haritonov_yeo.
3. Кухарев О. Є. Спадкове право України: Навч. посібник / О. Є. Кухарев. – К. : Алерта, 2013. – 328 с.
4. Спадкове право: Нотаріат. Адвокатура. Суд: Наук.-практ. посіб. / [С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, О. М. Клименко, С. Я. Грабовська, Л. О. Карма за та ін.]; за заг. ред. С. Я. Фурси. – К. : Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2007. – 1216 с. – (Серія «Ваш радник»).
5. Цивільне право [Електронний ресурс] : підручник : у 2 т. / [В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.]; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – 656 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1584072045843/pravo/tsivilne_pravo_-borisova_vi.

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «ЗАКОН» У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ РИМСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

*Кобилка Є. О.,
НК – Білека А. А., канд. юрид. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Римське право є особливим та унікальним явищем в історії європейської культури, яке зберігає свою актуальність і сьогодні. Інтерес до нього пояснюється

тим, що попри значну кількість наукових праць і досліджень римського права, воно здатне зберігати невичерпний потенціал для нових наукових розвідок.

Аналітична система Стародавнього Риму, що діяла в Римській державі (царського, республіканського періодів і періоду імперії) та Візантії охоплює понад тисячу років юриспруденції, від Законів Дванадцяти таблиць (бл. 439 р. До Р. Х.) до лат. *Corpus Iuris Civilis* (528-35 pp.) імператора Юстиніана I. Це римське право, Кодекс Юстиніана, діяло у Східній Римській імперії (331–1453), а також послужило основою правових систем у континентальній Європі, а також в Ефіопії та найдавніших європейських колоніях, включаючи латиноамериканські.

Першопочатково римські правові приписи були тісно пов'язані з *fas* (порядком відносин з богами), що пізніше знайшло відображення в царських законах (*leges regiae*). Для римлян, як і для більшості народів, характерний розподіл систем правової регуляції на релігійне право і на право людське. Виокремлення цих видів права можливе на основі витоку: релігійне право (*fas*) – похідне від волі богів; людське право (*ius*) – результат свідомої творчості людини.

Етимологічно *fas* – те, що світиться, світло або вказівка (богів), божественне визначення *Fas* органічно включає в себе як релігію, яка набуває правової форми, так і елементи приватного та публічного права. *Fas* спирається на волю богів, тому воно, за визначенням, є незмінним, істинним і священним, якщо лише надприродні сили не захочуть змін. Варрон виділяє чотири аспекти безпосередньо релігійно-правового існування, які співвідносяться з трьома категоріями юристів: *personae res actiones, de hominibus, de locis res sacrae religiosae, de temporibus de sacris*.

На думку відомого російського дослідника римського права Л. Кофанова, коректно вести мову про сакральне право. Для позначення цього феномена римляни використовували терміни *Ius sacrum* та *ius divinum*, які можна визначити як «вимоги, які порядковують відносини між людьми і богами, що кодифікувалися колегією понтифіків» і «пов'язані із зобов'язанням дотримуватися ритуалів, жертвоприношення і культів», Порушення норм сакрального права розумілося як порушення волі божества, тобто такого неправомірного діяння, яке вимагає спокути прагнення привнести юридичну чіткість в сакральну сферу в Римі спостерігається досить пізно, приблизно з кінця V ст. до н. е. (закон, який регулював освячення).

Найважливішим джерелом права республіканського Риму були закони (*leges*), прийняті на народних зборах того або іншого виду (по куріях, центуріях). Для цього магістрат, мав право скликати народні збори, розробляв письмовий проект закону. Запропонований магістратом і прийнятий народом закон потребував схвалення з боку сенату. Структура законів свідчить про розвинену юридичну техніку. У законі виділялися 3 частини: 1) напис (*titulus*) містила вказівки імен ініціаторів закону, вид народних зборів і обставини, що викликали видання закону; 2) зміст самого закону; 3) санкція. Санкція могла оголошувати заборонений юридичний акт нікчемним або загрожувати застосуванням несприятливих наслідків. Закони були основним джерелом формування національної системи права, яка поширювалася тільки на римських громадян.

В даний час римське приватне право є безцінним теоретичним, термінологічним і методологічним джерелом для розуміння і вивчення сучасних правових систем, в основі розвитку яких лежить рецепція римського приватного права.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. <https://uk.m.wikipedia.org>
2. Навчальний посібник «Римське право (в схемах)», видавець Біла К. О., 2018 рік Дніпро.
3. Навчально-методичний посібник «Римське приватне право», видавець Гладкий С. О., 2016, Полтава.

ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО

*Кузнецова Л. В., канд. юрид. наук, доцент,
Солонько М. Ф., канд. юрид. наук
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова*

Взагалі нерухоме майно протягом усієї історії людства, незалежно від економічної формації суспільства, було одним з центральних інститутів господарських відносин. На сьогоднішній день нерухоме майно залишається одним з основних засобів збереження та накопичення капіталу. Саме ця соціально-економічна значимість нерухомості викликає необхідність установлення спеціального режиму правового регулювання відносин, пов'язаних з її обігом. Однією з особливостей правового режиму нерухомого майна є необхідність державної реєстрації переходу права власності на нерухомість і державної реєстрації правочинів з нерухомістю.

У юридичній науці склалися три теорії нерухомості. Перша, найбільш розповсюджена пропонує визнавати нерухомістю речі, які мають міцний зв'язок із землею.

Друга теорія, посиляючись на судову практику свого часу, пропонувала при визначенні ознак нерухомості керуватися критерієм «наявності юридичного зв'язку прав володільця будови із землею, на якій воно збудоване», вважаючи, що не треба визнавати нерухомістю споруди, збудовані на чужій землі і тимчасові.

Існувала і проміжна думка, згідно з якою можна виокремити і третю теорію. На думку вчених-правознавців, споруди, збудовані на чужій землі, у силу зобов'язального права необхідно вважати речами рухомими, а будови, створені у силу речового права на цю землю, – нерухомими речами. Остання теорія може знайти в сучасних правових системах як прихильників, так і опонентів, але, дуже важко не вважати нерухомістю будівлю, що зведена на землі, взятій у довгострокову оренду.

У цивільному праві тривають дискусії щодо поняття «нерухоме майно». Попри те, що поділ майна на рухоме та нерухоме закріплено в цивільному законодавстві більшості країн світу, у вітчизняній цивільно-правовій доктрині немає єдиної думки з приводу нерухомості і критеріїв віднесення до неї.

Поняття нерухомого майна надається в ст.182 ЦК [1]. Особливості цього виду майна виявляються та мають значення для цивільного обороту, який вимагає створення умов для впевненості осіб, які беруть в ньому участь, у набутті прав на придбане майно, стабільності, визначеності, доказовості, зовнішнього розрізнення, забезпечення безпеки прав на нерухомість та інтересів третіх осіб. Це досягається, як правило, встановленням більш складних вимог у порівнянні з оборотом інших об'єктів.

Слід констатувати, що вказане визначення нерухомої речі за діючим законодавством є універсальним. Так, воно містить ознаки нерухомого майна, які

повинні бути притаманні тому чи іншому об'єкту при визначенні його належності до нерухомого майна.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень: Закон України від 01.07.2004 р. URL: Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>.

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

ПРО ДжЕРЕЛА виникнення та змісту РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Митник Ю. А.,

НК – Білека А. А., канд. юрид. наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Термін джерело означає першооснову усього того, що відбувається – умови, місце, причини, які зумовлюють ту чи іншу подію або явище.

Джерело права – це умова та причина, що вказує на необхідність права в суспільстві та впливає на процес функціонування права.

В історичному значенні під джерелом права розуміють сукупність звичаїв, літописів, судових рішень, нормативно-правових актів, збірників кодексів тощо, які характеризують шляхи становлення права і надають йому формального виразу.

В матеріальному значенні під категорією «джерело права» визначають сукупність економічних відносин та інтересів, які вимагають надання їм правової форми та характеризують як об'єктивні умови що впливають на процес функціонування права. В ідеологічному значенні під категорією «джерело права» визначають сукупність правових поглядів, концепцій та доктрин.

В спеціально-юридичному значенні категорію «джерело права» визначають як сукупність правових документів, які містять сукупність правових норм, що забезпечують формальну визначеність та загальнообов'язковість права. Це і є форма зовнішнього виразу змісту права.

Що стосується Стародавнього Риму, то в ньому були свої джерела права: джерела виникнення та змісту, джерела пізнання, джерела правоутворення.

Розглянемо лише джерела виникнення та змісту. Основою виникнення римського права є поява рабовласницької держави, а його змістом є рабовласницький спосіб виробництва. В об'єктивованій формі така воля виражалася в праці. Це стверджується висловлюваннями давньоримських юристів: «Те, що вирішив принцепс, має силу закону», «нема сумніву, що сенат може творити право» (Ульпіан – Д. 1.4.1; Д.1.3.9); «будь-який закон є думка (винахід) і дар бога» (Марціан – Д. 1.3.2).

Право зумовлене економічним ладом суспільства, його соціальною структурою, політичними відносинами. Воно піддається впливу історичних традицій, пануючої ідеології тощо. В рабовласницькій і феодальній формаціях право відкрито закріплює станові привілеї, позаекономічний примус,

використовує найжорстокіші санкції для охорони економічного і політичного всевладдя пануючого стану. З встановленням буржуазного ладу значення і характер права різко змінюються. Відносини капіталістичного виробництва та обміну вимагають розвинених правових систем, відображення в них демократичних принципів, економічних методів примусу, широких можливостей привласнення чужої неоплаченої праці, охорони приватної власності і підприємництва. Однак спрямованість права залишається такою самою – захист інтересів можновладців.

Рабовласницький спосіб виробництва засобами права закріплював за рабовласником все, вироблене рабом. Проте розвиток продуктивних сил стримувався незацікавленістю раба в підвищенні продуктивності праці, бо все вироблене ним, привласнювалось його володарем.

На зміну рабовласницькому способу виробництва врешті-решт приходять новий економічний лад, який приводить у відповідність і правову систему. При феодализмі кріпак вже має право на частку виробленого продукту, яку залишає за собою.

Отже, підставою виникнення права були інтереси пануючого стану, прагнення зберегти своє панування. Джерелом змісту права є матеріальні умови життя цього стану, тобто економічний лад.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Що означає термін джерело [Електронний ресурс]? – Режим доступу: <http://jure.in.ua/tema-2-dzherela-rymskogo-pryvratnogo-prava/>.
2. Поняття і значення джерела права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bestreferat.ru/referat-190087.html>.
3. Висловлювання давньоримських юристів щодо основи виникнення і змісту римського права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studopedia.com.ua/1_28155_dzherela-piznannya-rimskogo-prava.html.
4. Чим зумовлене право [Електронний ресурс]? – Режим доступу: <https://studfile.net/preview/7482745/page:13/>.
5. Рабовласницький спосіб виробництва та феодализм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfile.net/preview/7482745/page:13/>.
6. Що було підставою виникнення та змісту права [Електронний ресурс]? – Режим доступу: <https://studfile.net/preview/7482745/page:13/>.

МІСЦЕ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

*Решетник В. А.,
НК – Кришталь Д. О., канд. наук з держ. упр.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Цивільне процесуальне право, будучи самостійною галуззю права України, тісно пов'язане й взаємодіє з іншими галузями права, без чого неможливе нормальне функціонування будь-якої галузі права. Цивільне процесуальне право належить до сфери публічного права, адже правосуддя здійснюється виключно судами (ст. 124 Конституції [1]), а суд є органом судової влади. Водночас цивільне процесуальне право має ряд ознак приватного права. Воно спрямоване на захист

інтересів фізичних та юридичних осіб. Для нього є характерними принципи змагальності й диспозитивності.

Визначальними для цивільного процесуального права, як і для інших галузей права, є норми конституційного права. Конституція України містить норми прямої дії (ст. 8). Серед них є норми цивільного процесуального права (ст. ст. 6, 9, 10, 32, ч. 4 ст. 55, 56, 57, 59, 63, 68 Конституції). Норми розділу VIII Конституції передбачають здійснення правосуддя виключно судами, поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, які виникають у державі, визначають систему судів загальної юрисдикції, принципи здійснення правосуддя та врегульовують інші питання діяльності судів. Норми цивільного процесуального права мають ііс лише відповідати положенням Конституції, а й забезпечувати реалізацію цих положень щодо права громадян на: судовий захист (ст. 55), відшкодування матеріальної та моральної шкоди завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб ст. 56), захист у судовому порядку права па житло (ст. 47), правову допомогу (ст. 59), тобто захист прав та інтересів суб'єктів відносин, урегульованих нормами права.

Цивільне процесуальне право, як зазначалося, органічно пов'язане з цивільним правом. Без цивільного права та галузей, які виокремилися із цивільного – трудового, сімейного, земельного та ін. – цивільне процесуальне право було б безпредметним, а без нього норми зазначених галузей матеріального права не могли б бути примусово здійснені, тобто не мали б юридичного захисту і тому не могли бути нормами права. Норми означених галузей матеріального права встановлюють, що необхідно захищати, а норми цивільного процесуального права визначають, як треба захищати. Органічний зв'язок цивільного процесуального права із цивільним правом також має значення для встановлення особливостей цивільного процесуального методу правового регулювання. Зв'язок між цивільним матеріальним та цивільним процесуальним правом також виявляється в тому, що ЦК України[2] передбачає, як уже зазначалося, порядок захисту прав (ст. ст. 16, 17, 18, 19 ЦК, регулює питання про допустимість засобів доказування у справах щодо правочинів, укладених без дотримання обов'язкової письмової форми. СК містить ряд норм, які мають суттєве значення для розгляду спорів, що впливають із сімейних відносин.

Цивільне процесуальне право тісно пов'язане із господарським процесуальним правом. Висловлювалась навіть думка, що законодавство про арбітражний суд – органічна частина цивільного процесуального права і має бути включено до його складу. Однак з огляду на розвиток підприємницької діяльності та законодавства, зокрема у зв'язку з прийняттям ГК України, що регулює цю діяльність, із такою думкою навряд чи можна погодитись. Разом із тим між; цивільним процесуальним і господарським процесуальним правом є багато спільного. Обидві ці галузі, як і кримінально-процесуальне право, регулюють діяльність суду та інших учасників процесу і відносини щодо здійснення правосуддя у справах, віднесених до їх компетенції, а також суспільні відносини, що виникають у зв'язку із цим[3].

Спільними є й принципи цивільного процесуального та господарського процесуального права. Однак це не виключає відмінностей між цими галузями права. Цивільне процесуальне право регулює, як зазначалося, діяльність суду та інших учасників процесу здійснення правосуддя у цивільно-правових справах, у справах наказного провадження, а також у справах окремого провадження та суспільні відносини, що виникають у зв'язку із цією діяльністю, щодо розгляду й

вирішення вказаних категорій справ. Господарське процесуальне право регулює діяльність господарського суду та інших учасників господарського процесу щодо розгляду й вирішення господарських спорів, справ про банкрутство, а також справ щодо спорів, які виникають при укладенні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів та з інших підстав і такі, що виникають у зв'язку із цією діяльністю, а також суспільні відносини щодо розгляду й вирішення вказаних категорій справ. У господарському процесі розглядаються, як правило, спори між суб'єктами підприємницької діяльності (ст. 1 ГПК[4]). Цим і визначається відмінність між цивільним процесуальним і господарським процесуальним правом. Різною є підвідомчість цивільних справ, які розглядаються судами загальної юрисдикції (ст. 15 ЦПК), та господарських спорів, які розглядаються господарськими судами (ст. 12 ГПК). Господарські суди, як зазначено, розглядають також справи щодо спорів, які виникають при укладенні та зміні господарських договорів (ст. 12 ГПК).

Цивільне процесуальне право також пов'язане з кримінально-процесуальним правом. Цивільне процесуальне, господарське процесуальне і кримінально-процесуальне право регулюють діяльність суду та інших учасників процесу щодо здійснення правосуддя у справах, віднесених до їх компетенції, та суспільні відносини, які виникають у зв'язку із цим. Цим і визначається зв'язок між цивільним процесуальним та кримінально-процесуальним правом. Цивільне процесуальне та кримінально-процесуальне право мають ряд спільних принципів: законності, рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності, гласності судового процесу, здійснення правосуддя професійними суддями, застосування національної мови у судочинстві, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень суду, обов'язковість рішень суду, безпосередності. Між тим, цивільне процесуальне і кримінально-процесуальне право відрізняються одне від одного предметом та методом правового регулювання. Одним із провідних принципів цивільного процесуального права є принцип диспозитивності, що означає свободу осіб, які беруть участь у справі, щодо розпоряджання своїми матеріальними і процесуальними правами в межах, установлених законом. У кримінально-процесуальному праві цей принцип застосовується у значно обмеженому обсязі. У цивільному процесі немає стадії досудового розслідування справи.

Зв'язок між цивільним процесуальним і кримінально-процесуальним правом виявляється і в тому, що вирок у кримінальній справі, що набрав законної сили, є обов'язковим для суду, який розглядає справу щодо цивільно-правових наслідків дій особи, стосовно якої ухвалено вирок суду, з питання, чи мали місце ці дії і чи вчинені вони цією особою (ч. 4 ст. 61 ЦПК), тобто ці факти є преюдиційними і не підлягають доказуванню у цивільному процесі при розгляді справи, учасником якої є особа, стосовно якої винесено вирок суду в кримінальній справі, який набрав законної сили.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, N 30, ст. 141.
2. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2003 р., , N 40, N 41, N 42, N 43, N 44, ст. 356.
3. Цивільний процес: Навч. посіб. / За ред. Ю В. Білоусова.- К.: Прецедент, 2005.
4. Господарський процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56; 1997.- № 25.-Ст. 171; 2001. -№36. -ст.188.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВІ: НАСЛІДКИ ТА ПРОТИДІЯ

Шевченко Н. С.,

НК – Литвиненко А. О.

Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова

Кожен з нас з народження наділений правами, які ніхто не може забрати. Наприклад право на життя, здоров'я, фізичну недоторканність. Але дуже прикро коли на ці права зазіхають ті, які б мали нас оберігати- це наші рідні, які живуть з нами під одним дахом. Більшість з нас хоч раз думав про те, якою він хоче бачити свою сім'ю. Хтось хоче створити сім'ю до якої хочеться скоріше б повертатися додому тому що там є затишок, підтримка. Але бувають сім'ї в, яких немає ні першого ні другого. В цих сім'ях кожен член боїться повертатися додому бо знає, що його чекає за дверима власного здавалося б затишного та спокійного будинку. Найчастіше бояться повертатися додому жінки, а найгірше діти. Людина, яка піддається насильству, постійно перебуває у пригніченому стані та боротись із «тираном» практично не має сили. Ця людина знає, що це таке боятися знаходитися вдома. Боятися сварок, криків, принижень, а найгірше регулярних бійок. Це можна назвати домашнім насильством. Це і є головною проблемою даної статті.

Це проблема дістала дуже великого масштабу 25 листопада 2000 року ООН оголосила – Міжнародним днем боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок.

Якщо дати точне визначення домашнє насильство- це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю.

Сім'я в якій проявляється той чи інший вид домашнього насилля може бути зразковою для зовнішнього оточення. Але мало хто знає , що коїться в стінах сімейного здавалося б затишного будинку. Буде страшно спостерігати за тим , як із власного дому виходить дитина налякана і в синцях або жінка, яка боїться свого чоловіка , через те що вона постійно потерпає він насилля. Хоч більшість потерпілих від домашнього насилля мовчить і боїться розповідати про це нікому не хоче але статистика говорить, що кожна 5 жінка в Україні потерпає від жорстокості він власного чоловіка.

Іноді буває ми спостерігаємо дуже страшну картину коли дитина боїться обох своїх батьків у стані алкогольного сп'яніння. Насильство над дітьми одна із найжахливіших проблем, яка завжди існувала і скоріш за все, ще дуже довго буде існувати у сучасному суспільстві. Нерідко зустрічаються такі випадки як; торгівля дітьми, залучення до жебрацтва, проституція, економічна експлуатація, позбавлення житла, коштів для існування, зневага потребами й інтересами. Наслідками насильства над дітьми можуть бути різними. Розпочинаючи з фізичних показників травм, які залишаються на завжди, а також не слід забувати про психологічний стан дитини. В майбутньому діти, які потерпали від насильства самі стають копіювати тих, хто знущався з них і також в свою чергу стають домашнім тираном.

Зважаючи на те, що вищезгадані наслідки, які може мати домашнє насильство для психічного та фізичного здоров'я постраждалої особи, можуть спричинити її нездатність об'єктивно оцінювати існуючі ризики для її та дітей життя та здоров'я, важливо пам'ятати, що Закон України «Про запобігання та

протидію домашньому насильству» надає повноваження та зобов'язує уповноважені органи вживати заходів до захисту постраждалих осіб за своєю ініціативою [1].

Так, відповідно до ч.4. ст. 25 Закону – Терміновий заборонний припис виноситься за заявою постраждалої особи, а також за власною ініціативою працівником уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України за результатами оцінки ризиків.

Відповідно до ч.1. ст. 26 Закону – у разі вчинення домашнього насильства стосовно дитини із заявою про видачу обмежувального припису стосовно кривдника мають право звернутися батьки або інші законні представники дитини, родичі дитини (баба, дід, повнолітні брат, сестра), мачуха або вітчим дитини, а також орган опіки та піклування.

На момент підготовки матеріалу вже наявна позитивна судова практика видачі обмежувальних приписів за заявою органу опіки та піклування в інтересах дітей, які постраждали від насильства зі сторони вітчима [2].

Дуже добре коли сусіди або просто звичайні прохожі звертають увагу на це і допоможуть чи то дитині чи то жінці.

Інша сторона домашнього насилля щодо жінок може проявитися в тому, що, не витримавши багаторічних знущань і не відчуваючи себе ніде в безпеці, під час захисту жінка вбиває свого насильника. Переважно ці вбивства здійснюються у відповідь на протиправні дії кривдника і мають характер захисту.

З аналізу кримінальних справ, пов'язаних із зґвалтуванням, нанесенням тілесних ушкоджень та іншими насильницькими злочинами щодо жінок, можна виокремити вироки, у яких обвинуваченою є жінка, яка вбила чоловіка, колишнього чоловіка чи співмешканця через те, що він її зґвалтував чи побив. Вбивство відбувалося в стані сильного душевного хвилювання, і, як правило, випадки гвалтування і насильства були неодноразові до моменту вбивства [3].

Таким чином, держава не забезпечила жінці, потерпілій від домашнього насильства, належного захисту її прав, гарантованого законом та зобов'язаннями України за Європейською Конвенцією, що призвело до вбивства кривдника жертвою. Це потрібно враховувати при наданні правової допомоги по таких справах.

Отже, якщо зробити висновки із цієї теми. На нашу думку кожен повинен знати та вміти правильно діяти в ситуаціях, як правильно вчинити, що в таких ситуаціях потрібно робити. Наприклад, викликати поліцію і коротко розповісти про ситуацію свідком якої стала особа. Кожен з нас в змозі допомогти потерпілому від домашнього насилля, що допоможе подолати цю проблему в країні. Головне не проходити осторонь.

Дотепер домашнє насильство кваліфікується у нас як адміністративний проступок відповідно до статті 173 з приміткою 2 Кодексу України про адміністративні правопорушення. У деяких з цих справ зазначено: звинувачувана говорила про те, що потерпілий, якого вона вбила, погрожував позбавити її життя чи покалічити. Проте у вирокі суду зазначено, що, оскільки нема тілесних ушкоджень, не можна робити висновок про скоєння насильства. Поняття "домашнє насильство" взагалі не використовується у вироках суду. Натомість є таке поняття, як «неприятні стосунки» або «неприятні стосунки на побутовому ґрунті». Тож часто кривдники не отримують належного покарання і протидії суспільства й продовжують знущатися зі своїх домашніх. Зрештою у деяких жінок уривається терпець, і вони наважуються на крайній крок. Усе це показує, яким актуальним для держави є питання протидії домашньому насильству, насильству стосовно жінок. Необхідно приділяти більше уваги і працівникам правоохоронних

органів, і адвокатам, і суддям. І, звісно ж, місцевим органам влади, особливо в сільській місцевості, соціальним службам. Неувага держави в цьому випадку має надто сумні наслідки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII// <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

2. Ефективне запобігання та реагування на випадки насильства в сім'ї. Методичний посібник для тренерів з проведення тренінгів для дільничних інспекторів міліції /Авт. Кочемировська О., Стрейсяну Д.Й, Христова Г. / Заг. ред. Павлиш С., Христова Г. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2010. – 364 с. Електронний ресурс: https://drive.google.com/file/d/0BzyNdbFDRRN_LV9HTm5RT0dtVnc/view

3. Кочемировська О. О., Христова Г. О. Стандарти надання соціальних послуг особам, які постраждали від насильства в сім'ї: міжнародний досвід та рекомендації для України / Наук. ред. О. Кочемировська / Заг. ред. С. Павлиш. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 228 с. Електронний ресурс: https://drive.google.com/file/d/0BzyNdbFDRRN_cWl4Yzd6dFpMZVU/view

Секція 4. Господарське право, господарсько-процесуальне право

СУТНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЇХ ІСТОТНИХ УМОВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Андрухів Є. М.,

НК – Мелех Л. В., канд. юрид. наук, доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

Актуальність обраної теми пов'язана з великою кількістю запитань, що виникають у процесі укладення господарських договорів, а саме щодо необхідності досягнення їх сторонами згоди з усіх істотних умов господарських договорів для того аби останні вважалися укладеними.

Договір – це найбільш стала у часі правова форма, історія якої нараховує тисячоліття [1, 197].

В умовах перехідного періоду та дотепер становлення і цінність господарсько-договірних відносин у Цивільному кодексі та Господарському кодексі України визначило принципово нові проблеми в Україні, що набули нового значення. Саме це зумовлено підвищенням ролі господарського договору в регулюванні господарських відносин [4, 150].

Господарський договір виступає правовою формою взаємовідносин господарюючих суб'єктів між собою, визначає їх майнові обов'язки і направлений на досягнення певного результату ведення господарства [2, 115].

Господарський договір є однією з найбільш поширених юридичних підстав виникнення господарських зобов'язань, правовою формою існування значного масиву господарських відносин. За допомогою договірної конструкції здійснюється ринковий обмін результатів суспільного виробництва, що набувають товарної форми на грошовий еквівалент; формується майнова основа господарювання; створюється ринкова інфраструктура, оформлюються організаційні зв'язки між учасниками відносин у сфері господарювання [3, 909].

Відповідно до частини першої та частини другої статті 638 Цивільного кодексу України договір є укладеним, якщо сторони досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди [5].

Згідно із частиною другою та частиною третьою статті 180 Господарського кодексу України господарський договір вважається укладеним, якщо між сторонами у передбачених законом порядку та формі досягнуто згоди щодо усіх його істотних умов. Істотними є умови, визнані такими за законом чи необхідні для договорів даного виду, а також умови, щодо яких на вимогу однієї із сторін повинна бути досягнута згода. При укладенні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору [6].

Але слід зазначити, що за ознакою впливу на юридичну силу договору та відповідності умов певному виду, крім істотних, виділяють ще звичайні та випадкові умови [1, 350]. Звичайними є такі умови господарського договору, які є

характерними для певного його виду, але відсутність яких у договорі не впливає на його юридичну силу [7, 21].

Відповідно до частини четвертої статті 180 Господарського кодексу України умови про предмет у господарському договорі повинні визначати найменування (номенклатуру, асортимент) та кількість продукції (робіт, послуг), а також вимоги до їх якості. Вимоги щодо якості предмета договору визначаються відповідно до обов'язкових для сторін нормативних документів, зазначених у статті 15 цього Кодексу, а у разі їх відсутності – в договірному порядку, з додержанням умов, що забезпечують захист інтересів кінцевих споживачів товарів і послуг [6].

Згідно із частинами п'ятою та шостою вищенаведеної статті Господарського кодексу України ціна у господарському договорі визначається в порядку, встановленому цим Кодексом, іншими законами, актами Кабінету Міністрів України. За згодою сторін у господарському договорі може бути передбачено доплати до встановленої ціни за продукцію (роботи, послуги) вищої якості або виконання робіт у скорочені строки порівняно з нормативними. У разі визнання погодженої сторонами в договорі ціни такою, що порушує вимоги антимонопольно-конкурентного законодавства, антимонопольний орган має право вимагати від сторін зміни умови договору щодо ціни [6].

Окремими авторами відстоюється позиція, згідно з якою недодержання сторонами обов'язку зазначення ціни повинно тягнути за собою визнання договору неукладеним (таким, що не відбувся) і застосування відповідних правових наслідків. Але одночасно з цим вони закликають враховувати положення статті 632 Цивільного кодексу України і роблять висновок: «таким чином, з точки зору стабільності господарських зав'язків визначення умови про ціну як істотну для всіх господарських договорів є занадто категоричним. За відсутності ціни в договорі визнавати його неукладеним доцільно було б тоді, коли ціна не може бути визначена в наведений вище спосіб (наприклад, при укладенні ліцензійних договорів на використання об'єктів інтелектуальної власності або договорів комерційної концесії з огляду на унікальність нематеріальних об'єктів – результатів творчої діяльності)» [8, 57].

Відповідно до частини сьомої статті 180 Господарського кодексу України строком дії господарського договору є час, впродовж якого існують господарські зобов'язання сторін, що виникли на основі цього договору. На зобов'язання, що виникли у сторін до укладення ними господарського договору, не поширюються умови укладеного договору, якщо договором не передбачено інше. Закінчення строку дії господарського договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, що мало місце під час дії договору [6].

Отже, попри те, що різноманітність господарських договорів у чинному законодавстві є достатньо великою, усі вони вважаються укладеними за умови досягнення його сторонами згоди щодо усіх істотних умов відповідного договору, погодивши у будь-якому разі предмет, ціну та строк дії договору.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чернега А. П. До поняття договору у сфері господарських відносинах. *Часопис Київського університету права* 2010. № 2. С. 197-201.
2. Малишко В. М., Бородін Є. В. Поняття господарського договору: Доктринальний аспект. *Юридичний вісник* 2014. № 2 (31). С. 115-118.
3. Пшенічнова З. І., Севастьянова А. Ю. Місце господарського договору в системі господарського права: значення та ознаки. *Молодий вчений* 2018. № 11 (63). С. 908-911.

4. Леонт'єва Л. В. Правове регулювання господарсько-договірних відносин у цивільному та господарському кодексі України. *Юридичний науковий електронний журнал* 2021. № 3 С. 150-152.

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

6. Господарський кодекс України: Закон України від 16.03.2003 р. № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n1309>.

7. Жирун А. В. Генезис поняття «Умови господарського договору». *Науковий вісник Ужгородського національного університету* 2013. Серія Право. Вип. 22. Ч. 1 Т.2. С. 19-22.

8. Гембара О. Ю. Ціна як істотна умова господарського договору. *Науковий вісник публічного та приватного права* 2016. Вип. 3. С. 55-58.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ Й УПОРЯДКУВАННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Дерев'янко Б. В., д-р юрид. наук, професор

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва

імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України

На сучасному етапі розвитку суспільства транспорт є однією з найбільших базових галузей економіки, що забезпечує сталий розвиток національної економіки, зовнішньоекономічні зв'язки України та її інтеграцію в глобальну економічну систему. Велике значення в умовах соціально орієнтованої економіки України набуває належна організація транспортного процесу на всіх його стадіях, що стає можливим при адекватному використанні правових засобів. Важливість викладеного дедалі зростає у зв'язку з інтеграційними процесами та необхідністю вирішення завдань забезпечення сталого економічного розвитку країни, яке можливе лише за умови функціонування ефективної транспортної системи. Тому сьогодні виглядає нагальним запровадження заходів з оптимізації управління у галузі залізничного транспорту через розділення функцій політичного керівництва і поточного адміністрування, а також функцій державного управління та господарювання. Е. М. Деркач вбачає оптимальною таку модель державного управління у галузі залізничного транспорту, за якої у складі Міністерства інфраструктури України буде створено Агентство залізничного транспорту. До повноважень цього Агентства має бути віднесено надання адміністративних послуг і функції поточного адміністрування, а контрольно-наглядові функції у сфері залізничного транспорту необхідно покласти на інший урядовий орган (наразі Укртрансбезпека), що забезпечить таку організацію управління у сфері залізничного транспорту, за якої функції органу управління та функції господарюючого суб'єкта будуть відділені [1, с. 149-150].

Загалом у новій науковій праці із транспортного права наявна значна кількість нових, а подекуди революційних ідей, спрямованих на удосконалення господарської діяльності у сфері транспорту [1].

Так, сьогодні недостатньо уваги приділяється правовому забезпеченню надання лоцманських послуг морськими та річковими лоцманами. Ця площина послуг у сфері транспорту є достатньо монополізованою. І взагалі видається, що лоцмани мають періодично підтверджувати свій професійний рівень, постійно підвищувати кваліфікацію. З іншого боку, важливим буде і запровадження більш щільного державного регулювання через процедуру ліцензування [1, с. 318-320].

В Україні законодавство про ліцензування представлено законодавством трьох рівнів. Загальні засади ліцензування окремих видів господарської

діяльності визначаються нормами Цивільного кодексу України (статті 91, 227, 426, 464, 1107-1114) [2] та Господарського кодексу України (статті 12, 14, 43, 51, 128, 131, 239, 245) [3], а також нормами Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [4; 5, с. 168-169]. А оскільки норми названих статей носять загальний характер, то специфіка ліцензування господарської діяльності у різних сферах знаходиться у межах спеціального законодавства (зокрема у законах) [5, с. 169]. Тому логічним є внесення змін до спеціального транспортного законодавства.

Транспортне законодавство України є дуже широким та розпорошеним. Різноманітні акти приймалися у різний час різними державними органами. Відносини за участі різних видів транспорту регулюються актами окремого навіть не галузевого, а підгалузевого законодавства. Можливо тому вкрай важливими і потрібними виглядають спроби консолідувати широкий і подекуди глибокий масив транспортного законодавства. Пропозиції щодо необхідності розробки та прийняття на законодавчому рівні кодифікованого акта у сфері транспорту висловлювалися мабуть з моменту появи перших транспортних засобів. Але далі цих пропозицій мало хто із дослідників заходив. Дуже нечасто до обґрунтування необхідності прийняття умовного «Транспортного кодексу» дослідниками додавалися хоча б схематичні нариси його майбутнього змісту.

У зв'язку із викладеним у попередньому абзаці, слід уважніше придивитися до пропозицій, викладених у підсумках згадуваного дисертаційного дослідження Е. М. Деркач. У цій роботі також пропонується напрям розвитку транспортного законодавства у бік прийняття комплексного законодавчого акту, що врегулює діяльність всіх видів транспорту, а саме єдиного Транспортного кодексу, який об'єднає норми транспортних кодексів, статутів та законів. Це має сприяти уніфікації термінології та покращенню господарської практики застосування відповідного законодавства, усуненню внутрішніх протиріч та дублювань правових приписів, впорядкуванню чинних нормативних актів у транспортній сфері, створенню умов для рівноправного розвитку всіх форм господарювання, розвитку сучасного ринку транспортних послуг тощо. І саме заслугою Е. М. Деркач є розроблення концептуальних засад проєкту Транспортного кодексу: мають бути збалансовані публічні та приватні інтереси, передбачені сучасні тенденції комерціалізації перевізного процесу, його діджиталізації, розвитку мультимодальних (змішаних) перевезень, регламентовано правовий статус нових учасників ринку транспортних послуг. Транспортний кодекс має складатися із Загальної та Особливої частини. До Загальної частини доцільно включити універсальні положення щодо усіх видів транспорту: загальні положення, визначення основних понять, що вживаються в тексті кодексу; принципи транспортної діяльності; засади державного управління та регулювання у галузі транспорту; тарифи, збори, плата у галузі транспорту; технічне регулювання у галузі транспорту; ліцензування у галузі транспорту; забезпечення безпеки на транспорті; загальні положення про інфраструктуру транспорту; розвиток конкуренції у галузі транспорту; державно-приватне партнерство у галузі транспорту; організація транспортної діяльності; учасники транспортних відносин; окремі види господарської діяльності у галузі транспорту (перевезення вантажів, транспортно-експедиторська діяльність та інші); транспортні договори; відповідальність на транспорті; акти, претензії, позови. В Особливій частині могли б знайти відображення особливості правового регулювання господарської діяльності окремих видів транспорту, зокрема: правове регулювання господарської діяльності у сферах автомобільного транспорту; залізничного транспорту; повітряного транспорту; морського транспорту; внутрішнього

водного транспорту; правове регулювання перевезень вантажів у прямому змішаному сполученні (мультимодальних перевезень) [1].

Наведені складові Загальної та Особливої частин майбутнього Транспортного кодексу сьогодні можуть знайти місце у легальній або хоча б доктринальній концепції удосконалення й упорядкування транспортного законодавства. А уже пізніше за цими складовими значною за кількістю та рівнем командою науковців може бути розроблено відповідні проекти майбутнього кодифікованого акту, винесені на громадське обговорення, а в підсумку затверджені і прийняті як кодифікований закон.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Деркач Е. М. Правове регулювання господарської діяльності у сфері транспорту: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2021. 545 с.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22. Ст. 144.
4. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 23. Ст. 158.
5. Деревянко Б. В. Ліцензування як засіб регулюючого впливу держави на діяльність навчальних закладів. *Форум права*. 2011. № 4. С. 167–178. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/6598>

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ВИДИ ДОГОВОРІВ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ

Калініченко А. Р.,

НК – Тетюк Л. М., канд. іст. наук, доцент

Черкаський державний технологічний університет

Договір (*contractus*) – одне з найбільш поширених у Римі джерел виникнення зобов'язань. Римські юристи зазначали, що в основі договору лежить взаємна угода кількох осіб. Договір як підстава виникнення зобов'язань мав місце тоді, коли воля сторін була спрямована на встановлення, зміну, припинення прав і обов'язків, тобто на встановлення зобов'язальних відносин. Розрізняли одно- і двосторонні договори, так само як і зобов'язання, що виникали з них. Договори, в яких одна сторона має тільки право, а інша – тільки обов'язки, називалися односторонніми (наприклад, договір позики), а договори, в яких кожна із сторін мала і права, і обов'язки – двосторонніми. Права і обов'язки розподілялися між сторонами не завжди рівномірно. Інколи одна сторона мала за договором більше прав і менше обов'язків, а друга, навпаки, – менше прав і більше обов'язків. Існували договори, в яких права і обов'язки розподілялися між сторонами рівномірно, тобто права і обов'язки однієї сторони відповідали обов'язкам і правам іншої. Вони називалися синалагматичними (наприклад, договір купівлі-продажу).

Ризиковані або алеаторні договори – це договори, при яких наперед невідомо, яка з сторін одержить винагороду, а яка збитки. Кожна сторона несе певний ризик, все залежить від випадку; до цього виду договорів належать *emptio spei* або *emptio rei speratae* (купівля надії або купівля майбутньої речі). Наприклад, особа купує за встановлену плату врожай фруктового саду наступного року. Врожаю може й не бути, вона ризикує втратити гроші, які заплатила, тоді вигоду одержить інший. Врожай перевершив всі сподівання, особа одержала великий

прибуток, а її контрагент за проданий врожай одержав дуже малий еквівалент; він продав збиткове. В цьому прикладі все залежало від випадку. Кожна сторона однаково ризикувала.

Суворі і вільні контракти. Суворий контракт (*stricti iuris negotio*) – це контракт, який зобов'язує боржника до точного й буквального виконання обіцяного. Що не обіцяно, не підлягає виконанню; зміст такого зобов'язання точний, визначений і завжди піддається обліку (*certa obligatio*): наприклад, одна особа зобов'язується сплатити іншій 1 березня сто асів. В більшості випадків суворі зобов'язання мають односторонній характер.

Вільний контракт (*bonae fidei negotia*) – це контракт, який зобов'язує до виконання не тільки обіцяного, а й всього, що в цьому випадку може вимагатися в силу довір'я й добросовісності. Вимога може бути і меншою, і більшою, *obligatio* завжди *incerta*, тобто зобов'язання невідоме, хоча б обіцянка й була висловлена ясно; в більшості випадків ці зобов'язання мають двосторонній характер.

В договорах *bonae fidei* обидві сторони зобов'язуються виконати все те, що вимагає добросовісність незалежно від того, виражено це ясно, чи ні. Такі договори завжди зобов'язують сторони до дбайливості передбачливої людини (*diligentia, Deligentis patris familias*) і до повного відшкодування збитків у випадку неповного, несвоєчасно здійсненого або нездійсненого зобов'язання. Розрізняли договори оплатні, коли майнову вигоду мають обидві сторони (наприклад, при купівлі-продажу), і безоплатні, коли вигоду має тільки одна сторона (наприклад, безпроцентна позика, позичка). Римське право знало також ряд інших договорів: абстрактні і каузальні, формальні і неформальні тощо. Римські юристи звели всю сукупність відомих їм договорів у певну систему.

Вони розрізняли два види договорів – контракти і пакти.

Контракти класифікувались і одержували свою назву від способу їх виникнення. їх правова підстава (*causa civilis*) виникала або в результаті використання усної мови (*verba*), або письмової форми (*litterae*), або дії, передачі якої-небудь речі (*res*), або неформальної угоди; тому існували контракти вербальні та літеральні, реальні і консенсуальні. Кожна з цих чотирьох категорій контрактів охоплювала суворо обмежену кількість відповідних правовідносин. Всі ці контракти одержали особливу назву і теорію, а також були забезпечені правом позову. Поступово реалії життя буквально примусили римських юристів визнати п'яту групу так званих безіменних контрактів. За своєю юридичною природою вони були ближчими до групи контрактів реальних, оскільки взаємні зобов'язання сторін виникали з моменту фактичної передачі речі одним з контрагентів іншому або внаслідок фактичного виконання ним обумовленої в контракті компенсативної дії.

Пакти – неформальні угоди, тобто саме ті, які породжувало ділове життя за межами кола контрактів. Вони не мали позовного захисту і юридичного значення: тут покладалися лише на совість контрагентів, на їхні моральні якості, а не на право. Невиконання пакту не мало наслідком юридичної відповідальності. Проте з розвитком ремесел, торгівлі, сільського господарства цивільний обіг не міг вже задовольнитися замкнутим колом контрактів. Нові відносини вимагали нових договірних форм. Римляни змушені були визнати за деякими пактами силу контрактів, надавши їм позовного захисту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Підпригора О. А. Римське приватне право. Академічний курс: Підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / О. А. Підпригора. – 3. вид., перероб. та доп. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 440 с.

2. Гришко В. І., Віннічук І. В. Система договорів у римському праві та їх рецепція // Молодий вчений, № 12.1. (76.1), грудень 2019, С. 38-41.

3. Рецепція римського приватного права в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-7622.html>.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН У ГІРНИЧО-ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

Носик Р. М.,

НК – Іваненко Д. Д., канд. юрид. наук

Криворізький навчально-науковий інститут

Донецького державного університету МВС України

В Україні правове регулювання господарських відносин у гірничо-промисловому комплексі регулюється на законодавчому рівні. В нашій країні діє «Гірничий закон України», в якому зазначаються основні положення щодо діяльності гірничо-промислового комплексу.

Так відповідно до статті 1 Гірничого закону України від 6 жовтня 1999 р. *гірничих (гірничодобувних) промислових* – це комплекс галузей важкої промисловості з розвідування родовищ корисних копалин, їх видобутку з надр землі та збагачення [1].

Економічний аспект відображає використання ресурсного потенціалу надр як природних об'єктів для господарської діяльності у відповідності з положеннями гл. 15 Господарського Кодексу “Використання природних ресурсів у сфері господарювання” [2].

Природні ресурси в цілому виступають як засоби виробництва і використовуються у створенні матеріальної основи суспільного життя. Вони є вихідним матеріалом для будь-якого продукту, необхідною умовою будь-якого виробництва, що спрямовано на задоволення матеріальних та інших потреб людей. Відтак відносини, які виникають у зв'язку з використанням надр з господарською метою за участю суб'єктів господарювання, є господарськими відносинами і регулюються нормами господарського законодавства.

Правове регулювання відносин у гірничодобувній промисловості здійснюється у межах різних галузей права та може розглядатись в різних аспектах, але основними на мою думку потрібно вважати екологічний, економічний та господарсько-правовий аспекти.

Гірничо-металургійна галузь займає провідне місце у господарській сфері держави, у її промисловому й експортному потенціалі. В останні роки уже значним стало те, що держава вийшла на міжнародний рівень експорту металургії та протягом усіх років незалежності крім 2020 входила до десятки світових лідерів. У 2020 році Україна посіла високе 11 місце. Орієнтованість підприємств гірничо-металургійного комплексу на експорт призвела до відсутності внутрішньої і наявності жорсткої зовнішньої конкуренції. На світових ринках українські підприємства є конкурентами металургійних підприємств інших держав. Сьогодні Україна втратила місце у десятці країн-лідерів експортерів продукції металургійного виробництва [3, с. 27].

Експортні надходження України від продажу металопродукції у різні роки становили до 25 % від усіх надходжень держави. Особливим також слід вважати те, що Україна є відносно невеликою країною, яка займає лише 0,4 % земної суші, але має у своїх надрах 5 % мінеральної сировини всієї планети.

Одними із основних гірничо-промислових елементів в Україні можна вважати саме шахти. Шахтами слід вважати підприємства з підземного видобутку кам'яного вугілля або металу. В Україні є два досить великих басейни кам'яного вугілля Львівсько-Волинський та Донецький. Але на жаль на 2020 рік доступ саме до більшості підприємств Донецького басейну зник через порушення територіальної цілісності держави з боку Російської Федерації і ведення проти нашої країни агресивної війни.

Через високу конкуренцію на ринках металопродукції важливим засобом регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів ГМК є стандартизація. Так само важливе значення має дотримання стандартів вугілля, продуктів видобутку газу та нафти тощо [3, с. 28].

Найбільше добування саме бурого вугілля в Україні сконцентроване саме в Дніпропетровському, Донецькому басейнах, Дніпропетровсько-Донецькій западині й на Закарпатській вугленосній площині.

Загалом металургійні підприємства мають експортну орієнтацію, їх діяльність в цілому є достатньо рентабельною. А гірничі підприємства в більшості є дотаційними і збитковими. Серед багатьох факторів такий результат спричинено великими глибинами та незначною шириною вугільних пластів [3, с. 26]. Ще однією особливістю гірничо-металургійного комплексу України є виготовлення напівфабрикатів замість технологічного продукту. Основні покупці таких напівфабрикатів знаходяться за межами України [3, с. 27].

Трудові правовідносини в гірничодобувній промисловості регулюється міжнародними та національними правовими актами, головними серед яких я виділяю: Гірничий закон України, Конвенції МОП № 176 «Про безпеку та гігієну праці в шахтах», № 124 «Про медичний огляд людей з метою визнання їхньої придатності о праці на підземних роботах у шахтах та копальнях», «Про використання праці жінок на підземних роботах у шахтах будь-якого роду», «Щодо безпеки та гігієни праці на шахтах», Наказ Держгірпромнагляду «Про затвердження правил безпеки у вугільних шахтах», та інші нормативно-правові акти з охорони праці [4].

Наявність законодавчого регулювання у сфері гірничо-промислової праці є необхідним та важливим, що обумовлюється саме її специфікою.

Україна має дуже потужні перспективи у розвитку своєї економіки саме завдяки гірничо-металургійному комплексу. Необхідно лише доопрацювати врегулювання відносин у межах цієї галузі саме в правовому аспекті і можливо через кілька років Україна підніметься в рейтингу, що на собі позитивно відчують усі її громадяни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гірничий Закон України від 6 жовтня 1999 року № 1127-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 50. Ст. 433.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18-22. Ст. 144.
3. Деревянко Б. В. Господарське право: особлива частина (правове регулювання господарських відносин в окремих галузях економіки): навчальний посібник / д-р юрид. наук, проф. Б. В. Деревянко; МВС України, Донецький державний університет внутрішніх справ. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 314 с.
4. Назимко О. В. Правове регулювання праці працівників гірничодобувної промисловості України: дис. ... канд. юрид. наук. Дніпропетровськ, 2015. 199 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/k/dissertations/1/1.pdf>

Секція 5. Трудове право; право соціального забезпечення

ВІДПУСТКА У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ ДЛЯ ЧОЛОВІКІВ

Іщенко О. Ю.

Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Київ)

Народження дитини – це надзвичайно щаслива подія для кожної сім'ї. Проте традиційно основне навантаження щодо піклування та догляду за малюком лягає на плечі матері. Віднедавна, і чоловіки можуть присвятити більше часу своїм дітям, що сприятиме посиленню ролі батька у процесі виховання дітей та розвитку відповідального батьківства в Україні.

Так, 09 травня 2021 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька на догляд за дитиною» від 15 квітня 2021 року № 1401-IX (далі – Закон), який усунув законодавчі прогалини, які обмежують права чоловіка на відпустку для догляду за дитиною. [1]

А вже 7 липня 2021 року, на черговому засіданні Уряд затвердив Порядок надання 14-денної відпустки при народженні дитини для чоловіків та інших членів сім'ї, який спрощує процедуру отримання такої відпустки шляхом визначення чіткого механізму, умов та підстав її надання. [2]

Законом забезпечено рівні можливості матері та батька у догляді за дитиною та запроваджено новий вид відпустки при народженні дитини.

Відтепер, до числа осіб, які мають право на таку відпустку, належать:

- чоловік, дружина якого народила дитину;
- батько дитини, який не перебуває у зареєстрованому шлюбі з матір'ю дитини, за умови що вони спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки;
- баба або дід, або інший повнолітній родич дитини, які фактично здійснюють догляд за дитиною, мати чи батько якої є одинокою матір'ю (одиноким батьком).

Оплачувана відпустка тривалістю до 14 календарних днів надається одноразово, але не пізніше трьох місяців з дня народження дитини.

Чоловік, дружина якого народила дитину, при поданні заяви про надання відпустки має пред'явити документ, необхідний для державної реєстрації народження дитини або свідоцтво про народження дитини, свідоцтво про шлюб.

Також передбачено, якщо працівник, який протягом трьох місяців з дня народження дитини звільнився та працевлаштувався на інше підприємство (в установу, організацію) чи до фізичної особи, яка використовує найману працю, тоді він повинен до заяви про надання відпустки додати також довідку про її невикористання на попередньому місці роботи.

У Порядку наведено визначення термінів, якими слід керуватися при наданні відпустки («одинокі мати», «одинокі батьки», «інший повнолітній родич дитини») та визначено перелік документів для кожної категорії осіб.

Так, для підтвердження статусу «одинокі батьки» такі особи додають свідоцтво про смерть матері дитини або рішення суду про позбавлення її батьківських прав, визнання безвісно відсутньою чи оголошення померлою.

Для підтвердження статусу «одинокої матері» такі особи також додають копію витягу з Книги реєстрації народжень (якщо немає свідоцтва про народження дитини, в якому відомості про батька дитини внесені в установленому порядку за вказівкою матері) або свідоцтво про смерть батька дитини чи рішення суду про позбавлення його батьківських прав, визнання безвісно відсутнім чи оголошення померлим. [3]

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України від 15 квітня 2021 року № 1401-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька у догляді за дитиною» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-IX#Text>.

2. Постанова КМУ від 07 липня 2021 року № 693 «Про затвердження Порядку надання відпустки при народженні дитини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/693-2021-%D0%BF#Text>.

3. Чи мають чоловіки право на відпустку при народженні дитини? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/m/chi-mayut-choloviki-pravo-na-vidpustku-pri-narodjenni-ditini>.

OVERALL CHARACTERISTICS OF AMENDMENTS TO THE LABOUR CODE FOR THE PERIOD OF TAKING MEASURES ON PREVENTING OF CONTRACTION AND ZYMOSES OF CORONAVIRUS DISEASE COVID-19

Chuban' V. S.

Cand. Sc. (Economics), Associate Professor

Reader in Department of Management in the Civil Protection Sphere

Kricher O. Yu.

Cand. Sc. (History)

teacher of Foreign Languages Department

(Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes of NUCD of Ukraine)

The Cabinet of Ministers of Ukraine passed a resolution on the extension of the quarantine to prevent the zymosis of coronavirus disease (COVID-19) till May 11, 2020. The resolution was made during the government session on April 22, 2020. Due to the implementation of quarantine, a large number of economic agent market participants, except some objects of critical infrastructure, had to restrict or hold up on their business activities. According to the Chamber of Commerce and Industry of Ukraine as of April 3, 2020, approximately 700,000 enterprises, institutions and organizations that gave work to more than 3,5 millions of people in Ukraine hold up on the activities.

Thus, recent events in the country have led to the situation when businesses that have been forced to suspend or restrict their economic activity, faced the acute issue of organizing and managing the work of their employees during quarantine, without allowing violations of labor laws.

On March 18, 2020 and March 30, 2020, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Law № 530-IX and the Law № 540-IX, which introduced a number of legislative innovations, in particular, in the labor legislation (fig. 1).

A new definition of "Employment Contract" was introduced in Art. 21 of the Labor Code of Ukraine. It goes as follows: "The employment contract is an agreement between the employee and the owner of an enterprise, institution, organization or its

authorized body or individual under which the employee undertakes to perform work and the owner of the enterprise, institution, organization or an authorized body or an individual undertakes to pay wages and provide working conditions for the employee necessary for the performance of work provided by the labor legislation, a collective agreement and the agreement of the parties "[1].

The phrase "defined by this agreement, subject to internal labor regulations" was removed from the text of Art. 21 of the Labor Code of Ukraine. That is, from now on, the employee is not obliged to follow the internal regulations and perform work that is clearly defined in the employment agreement.

An employee is allowed to enter into employment contracts at one or more companies simultaneously, unless otherwise provided for by the legislation, collective agreement or agreement of the parties.

It is determined that remote work (home-based job) is a form of workplace management when work is performed by the employees at their places of residence or in any other place of their choice, including with the help of information and communication technologies, but outside the employer's premises [2].

Performing remote work (home-based job) does not entail any restrictions on the scope of labor rights of employees. In this case, if an employee and an employer have not agreed otherwise in writing, remote work (home-based job) involves full and complete labor remuneration within the time limits specified in the current employment contract.

The contract on remote work (home-based job) must be concluded in writing (Article 24 of the Labor Code of Ukraine).

Remote work is possible as agreed by the employer and if technically possible. Taking the above said into consideration, we believe that it is necessary to agree on working conditions.

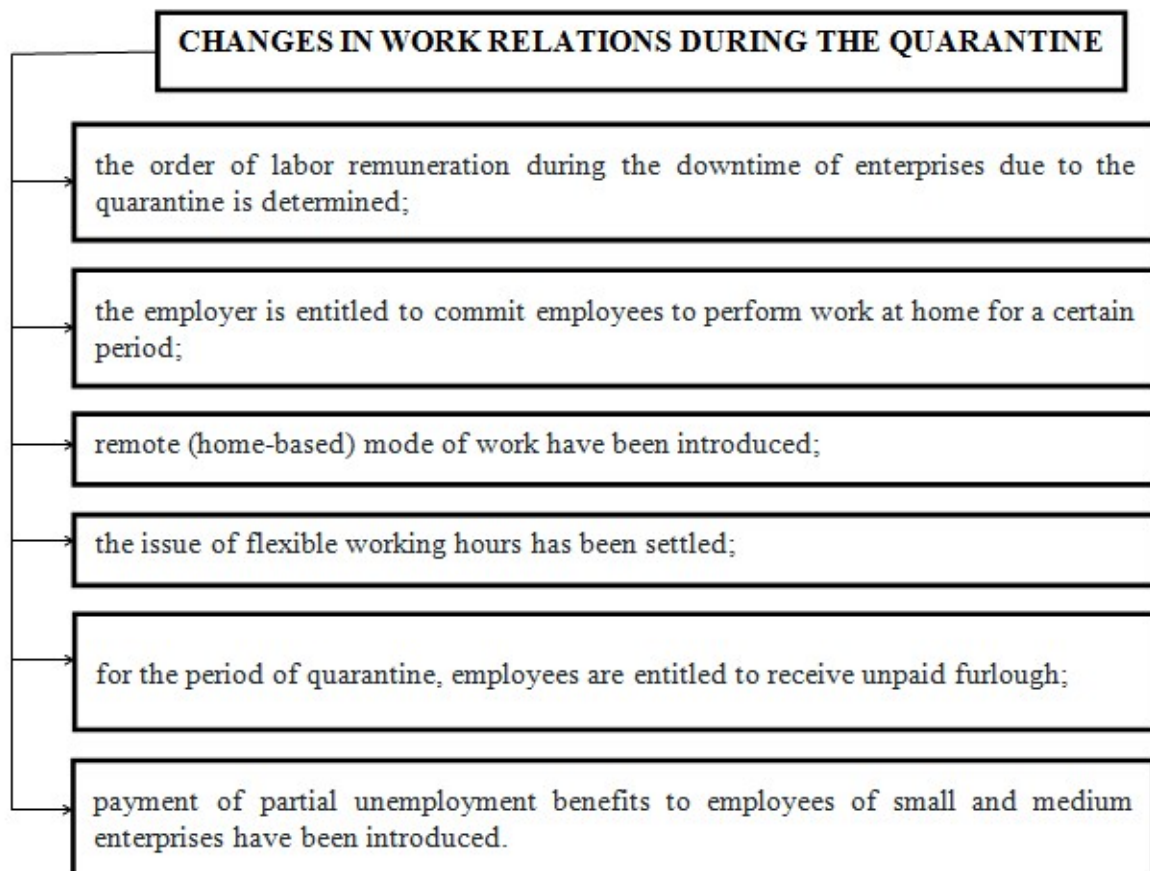

Fig. 1. Changes in the work relations during the quarantine to prevent the zymosis of coronavirus disease (COVID-19)

Thus, an employee writes a statement of remote (home-based) work, which determines the reasons, deadlines, place where he/she will perform his/her duties (home address), and technical resources. Meanwhile, the employer should issue an order (a regulation) on remote (home-based) work, in which it is advisable to spell out all possible nuances: the conditions of remote work (for example, the task is sent to the employee's e-mail or through some program), the deadline, terms of work, labor remuneration etc.

Flexible working hours are set out in the new version of Article 60 of the Labor Code of Ukraine. By agreement between the employee and the owner of the enterprise, institution, organization or a body authorized by them, flexible working hours may be established for the employees for a definite or indefinite period of time, both when hiring them and later on.

At the time of the threat of zymosis of epidemic, pandemic and (or) military, man-made, natural or other threats, the conditions of remote (home-based) work and flexible working hours may be established by the order (regulation) of the owner or their authorized body without obligatory concluding of written contract for remote (home-based) work.

Flexible working hours are a form of workplace management which allows for the establishment of a work schedule that is different from the rules of internal labor regulations, subject to the established daily, weekly or for a certain accounting period (two weeks, months, etc.) working hours.

Flexible working hours can include:

- 1) fixed working hours during which an employee must be present at the workplace and perform their duties; in this case, the division of the working day into parts may be envisaged;
- 2) variable working hours during which the employees at their discretion determine the periods of work within the established working hour standards;
- 3) break time for rest pause and meals.

The record of hours worked is provided by the employer. In case of industrial and technical necessity and/or to perform urgent or unforeseen tasks, the employer has the right to temporarily (for up to one month period during the calendar year) treat employees who have flexible working hours according to generally established at the enterprise, institution, organization work schedule.

Flexible working hours do not entail changes in the rationing and remuneration, and do not affect the scope of labor rights of the employees.

It should be noted that not a single recently adopted legislative act provides for the abolition or mitigation of liability for violations of labor legislation. It means that after the end of the quarantine period, employers will have to face the consequences of any violations of labor laws.

Thus, the state through the system of state bodies together with business and society has every chance to overcome the consequences of quarantine and the contraction of coronavirus disease COVID-19 without incurring significant losses. At the same time, we hope that the government mechanisms aimed at providing of the additional social and economic guarantees will be effective and efficient.

LIST OF REFERENCES

1. The Law of Ukraine "On amendments being made to some legislative acts of Ukraine aimed at providing of the additional social and economic guarantees related to the zymosis of coronavirus disease (COVID-19)». Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20>
2. The Labor Code of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБІГ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Білека А. А., канд. юрид. наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Незважаючи на розпочату в 90-х роках земельну реформу із передачі земель державної власності у приватну (розпаювання земель колгоспів та радгоспів між їх членами, індивідуальна приватизація, викуп тощо), повноцінне право на розпорядження землями сільськогосподарського призначення її власники отримали лише з 01 липня 2021 року на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31 березня 2020 року, який передбачив відкриття ринку землі в Україні [1].

У 2002 році запроваджено мораторій на відчуження певних видів сільськогосподарських земель, який наразі продовжує поширюватися на відчуження земель наступних видів: землі товарного сільськогосподарського виробництва; земельні ділянки, виділені з земельних часток (паїв); земельні частки (паї) та всі землі сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності. Слід наголосити, заборонено змінювати цільове призначення перерахованих видів земель, які перебувають у приватній власності [2].

Відкриття ринку землі в Україні висуває на порядок денний ряд питань, пов'язаних з процедурою здійснення реєстрації права власності на землю. Варто наголосити, що, передусім, земельна ділянка повинна мати кадастровий номер, наявність якого можна перевірити на Публічній кадастровій карті України [3]. Відсутність кадастрового номера зумовлює необхідність звернення до розробника документації із землеустрою для виготовлення технічної документації щодо встановлення чи відновлення меж ділянки в натурі. Після виготовлення технічної документації щодо встановлення чи відновлення меж ділянки в натурі, земельна ділянка підлягає реєстрації в Державному земельному кадастрі, під час якої їй буде присвоєно кадастровий номер.

Наступним кроком є реєстрація права власності у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, яку можна здійснити звернувшись до виконавчих органів сільських, селищних та міських рад, нотаріуса чи ЦНАП за наявності витягу із Державного земельного кадастру; копії та оригінала паспорта та ідентифікаційного номера; підтвердження сплати адміністративного збору та документа про права на ділянку (державний акт на право власності на землю, договори купівлі-продажу, дарування, міни, рішення суду, свідоцтво про право на спадщину).

Реєстрація права власності в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно дозволяє отримати паперовий чи електронний витяг із Державного реєстру речових прав і гарантує право користування, володіння розпорядження земельною ділянкою [4].

Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31 березня 2020 року, який передбачив відкриття ринку землі в Україні [1], є, безперечно, першим кроком у реформуванні ринку сільськогосподарської землі. Визначена поетапність запуску обігу ринку землі дає всім його учасникам додатковий час для належної підготовки до нього. Поряд з цим, оренда землі не змінює свого статусу в разі зміни власника землі, тому прогнозовано залишиться пріоритетним інструментом на аграрному ринку [2].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» від 31 березня 2020 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/T200552?an=1>.
2. Бондарєв Т., Сторожук Т. Ринок землі в Україні: ключові правила [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://biz.ligazakon.net/aktualno/8715_zemelna-reforma-shcho-zmnitsya-z-1-lipnya-2021-roku.
3. Публічна кадастрова карта України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/udva>.
4. Аграріям пояснили, як зареєструвати право власності на землю [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kurkul.com/news/26628-agrariyam-royasnili-yak-zareyestruvati-pravo-vlasnosti-na-zemlyu>.

СТАРТ РИНКУ ЗЕМЛІ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Свіренюк О. О.

Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Київ)

01 липня 2021 року набув чинності Закон України 552-ІХ від 31 березня 2020 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» (далі – Закон).

Зокрема, Законом внесено зміни до значної кількості законодавчих актів, зокрема до 6-ти кодексів України та 24-чотирьох законів України. Найбільше змін передбачено в Земельному кодексі України, а саме:

- розпорядження землями за межами населених пунктів;
- дерегуляція та спрощення багатьох земельних процедур (скасування державної експертизи землепорядної документації та дозволу на зняття та перенесення ґрунтового покриву земельної ділянки, удосконалено норми щодо зміни цільового призначення земельних ділянок приватної власності, розроблення агрохімічного паспорта, закріплено принцип екстериторіальності у здійсненні державної реєстрації земельних ділянок, тощо);
- порядок безоплатної приватизації;
- встановлення меж територіальної громади;
- земельні торги (врегулювання, порядок проведення земельних торгів, норми, передача переважного права, державна реєстрація, тощо);
- здійснення державного контролю за використанням та охороною земель.

[1]

Вперше за роки незалежності України громадянам надано право на пряму між собою укласти договір купівлі-продажу земельної ділянки сільськогосподарського призначення, що робить їх реальними власниками своєї

землі. Це дозволить власникам сільськогосподарської землі, які її не використовують, зміцнити своє економічне становище.

Відповідно до законодавства, викупити землю можуть громадяни України, яким належить право:

- постійного користування;
- право довічного успадкованого володіння земельними ділянками державної і комунальної власності, призначеними для ведення фермерського господарства;
- орендарі ділянок, які набули право оренди через переоформлення права постійного користування до 2010 року.

Ці категорії громадян можуть викупити земельні ділянки з розстрочкою до 10 років. Ціна землі буде дорівнювати нормативній грошовій оцінці, без проведення земельних торгів. [2]

У разі купівлі ділянки з розстроченням платежу право власності переходить до покупця після першої сплати.

Звичайно, найбільше переваг відчують власники земельних ділянок. Відтепер у них з'являється додатковий капітал. Зокрема, експерти передбачають зростання розміру орендної плати. Також землевласники зможуть об'єднувати свої ділянки із суміжними, у такий спосіб перетворюючи свої володіння на ще більш привабливий об'єкт для бізнесу. Додатково у землевласників буде можливість взяти кредит під заставу земельної ділянки.

Із моменту запровадження ринку землі, в Україні всього зареєстровано 9423 правочини, з них – 380 по Черкаській області на загальну площу 681,6 га (станом на 25 серпня 2021 року). [3]

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>.

2. Старт ринку землі: найважливіші питання та новації у сфері землеустрою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/start-rinku-zemli-nauvajlivishi-pitannya-pro-novatsii-u-sferi-zemleustroyu>.

3. Міністерство аграрної політики та продовольства України: в Україні зареєстровано 9423 земельні угоди [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/ua/news/zemelni-uhody-operativ>.

Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Брус В. В.,

НК – Білека А. А., канд. юрид. наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Корупція стала частиною сучасного державного і суспільного механізму, пронизавши всі його структури та рівні. Вона уніфікує методи і форми відносин державних органів влади з представниками легального бізнесу та організованої злочинності й інтегрує їх у єдину систему тіньових (кримінальних) відносин. Активізація корупції і розширення її обсягів дає підстави говорити про неї як про об'єктивний процес, притаманний всім країнам. Поширення корупції на сучасному етапі має певні особливості [2, с.106]: політизація корупції: корупція в класичному вияві, притаманне діловій практиці ведення бізнесу, стає все більш політизованою, переміщуючись у владні структури; перехід корупційних зв'язків з розряду тимчасових та випадкових явищ в розряд усталених корупційних схем; інтернаціоналізація і глобалізація корупції; розширення сфери легалізації корупції, тобто маскування корупційних афер під законні операції. Як наслідок, легалізована корупція випадає з поля зору правоохоронних органів і набуває ще більших масштабів.

Соціальні, економічні, політичні, правові та інші процеси і явища, які існують на загально-соціальному рівні, у тому числі, у формі соціальних протиріч, і не маючи своєчасного і належного вирішення, створюють детерміністичне підґрунтя корупції. Вони зумовлюють виникнення та розвиток чинників, що стають безпосередніми причинами та умовами корупційних діянь [3, с.22].

Оскільки корупція є явищем за своєю сутністю багатогранним, слід приділити значну увагу детермінантам, що впливають на її появу, існування, розвиток. Політичний аспект корупції проявляється у тому, що корупція і політика – явища взаємопов'язані. Корупція безпосередньо пов'язана зі здійсненням публічної влади у всіх сферах соціального життя, а тому впливає на підготовку і реалізацію політичних рішень. У свою чергу політика, яку проводить держава як у сфері протидії корупції, так і в інших сферах, впливає на стан, структуру і динаміку корупції. Корупція як явище не може існувати за межами влади. Вихідним моментом корумпованих відносин є наявність у суб'єкта корупції владних повноважень [4, с.129].

Правовий аспект корупції проявляється в тому, що, з одного боку, особи, які вчинюють такі діяння, порушують закон, а з другого – держава вживає передбачених законом правових та інших заходів щодо боротьби з цим явищем. Правові заходи передбачають не тільки покарання на підставі закону про корупційні діяння, а й створення нових і удосконалення існуючих нормативно-правових актів, що регулюють соціальні відносини. Всі правові фактори групуються [4, с.131]: а) законодавство щодо системи оподаткування (система законодавства є чи не найголовнішим фактором, що створює підґрунтя для

корупційної діяльності. Зокрема, це певні недоліки у законодавстві та труднощі, що виникають при нарахуванні і сплаті податків. Крім того, постійні зміни податкового законодавства та високі податкові ставки сприяють корупційним діям. Для вирішення цих проблем необхідно скористатися досвідом інших країн для удосконалення нашої податкової системи. Ще однією важливою проблемою, що має місце в податковому законодавстві і є передумовою виникнення проявів корупції, є двозначність трактування окремих норм податкового законодавства; б) законодавство щодо врегулювання діяльності правоохоронних органів (недоліки законодавства призводять до перевищення керівними особами владних повноважень. Вдосконалення законодавства не тільки може знизити ризики проявів корупції у правоохоронних органах, але й навіть сприяти їх викориненню). У сфері політики негативним наслідком корупції є втрата державними інститутами підтримки суспільства через недовіру населення до корумпованих чиновників; дискредитація в очах громадян ідей, підходів і принципів, які держава декларує, але не виконує (наприклад, відкритість і прозорість); «захоплення» окремих сфер державного управління угрупованнями, які використовують свої публічні повноваження виключно в особистих інтересах; зниження довіри міжнародних партнерів і авторитету держави у світовій спільноті; зниження якості публічного управління; встановлення системи ухвалення неофіційних рішень; наявність тісних зв'язків між організованою злочинністю, державними службовцями і корумпованими політиками тощо [1, с.67].

Корупція як багатоаспектне соціальне явище є своєрідним відображенням політичних, економічних, ідеологічних, управлінських та інших соціальних явищ і процесів, які відбуваються у суспільстві та державі, результатом недосконалого функціонування державних та суспільних інститутів, закономірною реакцією членів суспільства на вади суспільного розвитку [2, с.108]. Неефективність боротьби з корупцією полягає в тому, що в корупцію залучено усе суспільство. У наявності негативна морально-психологічна атмосфера в суспільстві – подвійний моральний стандарт. В той же час слабкість політичної влади, протиріччя і запізнілість законодавчих рішень є сьогодні первинними причинами корупції.

Отже, в цілях протидії корупції є за необхідне реалізація наступних ключових рішень [1, с. 70]: політична воля і публічне політичне рішення як на державному, так і на регіональному рівнях країни; удосконалення законодавства, його деталізація і доповнення, а також посилення санкцій за корупційні правопорушення; створення на державному і регіональному рівнях незалежного контролюючого органу по протидії корупції; вдосконалення системи соціального забезпечення із створенням гідної оплати праці державних (муніципальних) службовців і посадовців, з урахуванням займаної посади і наявності відповідної кваліфікації; побудова системи жорсткого і регламентованого кадрового відбору на займані посади з перевіркою відповідності кандидата з декларуванням прибутків і наявного майна, включаючи відповідну перевірку членів його сім'ї, а також зіставлення отриманих прибутків реальним витратам; впровадження формалізованої і прозорої системи комплексного регулювання діяльності посадовців з єдністю вимог і обмежень, пов'язаних з реалізацією посадових повноважень і виконанням службових обов'язків; підвищення рівня правосвідомості населення і розвиток інститутів громадського контролю, а також зміцнення в суспільстві думки про негативне відношення до будь-яких корупційних проявів; зміцнення довіри громадян до влади і підвищення престижу державної служби.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Власенко М. А. Политико-правовые аспекты противодействия коррупции в России / М. А. Власенко // Каспийский регион: политика, экономика, культура, 2010. № 1 (22). – С.66–71.
2. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. кол. доц. І. О. Ревак. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 220 с.
3. Марич Є. В. Боротьба з корупцією (Бібліотека державного службовця): посібник / Є. В. Марич, Р. П. Марчук. – К.: КМЦППК, 2012. 64 с.
4. Шевченко О. В. Проблемні аспекти боротьби з корупцією в правоохоронних органах України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.vru.gov.ua/content/article/visnik_06_12.pdf>.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

*Брус В. В., Миколенко А. С., Орлов В. О.,
НК – Чубань В. С., канд. екон. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Національна інноваційна система, відповідно до визначення закріпленого в Концепції розвитку національної інноваційної системи, яка була затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України №680-р від 17 червня 2009 року [2], – це сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу.

Правова основа національної інноваційної системи в Україні формується комплексом законів, зокрема: «Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про інноваційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про вищу освіту», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про наукові парки», «Про індустріальні парки», а також спеціальними законами з підтримки розвитку окремих галузей промисловості (літакобудування, суднобудування, космічної сфери тощо).

Для кращого узгодження правового регулювання законодавства у сфері інноваційної діяльності, у 2016 році Міністерство освіти і науки України підготувало законопроект «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності» [3]. Однак через відсутність його погодження зацікавленими міністерствами цей проект досі не ухвалено Верховною Радою України.

Домінування механізмів самофінансування інноваційної діяльності і обмеженість зовнішніх джерел залучення коштів спричиняє консервацію існуючої технологічної структури економіки, не забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів у наукомісткі технології, гальмує прогресивні структурні зрушення у національному господарстві, що обумовлює потребу вдосконалення законодавчого забезпечення механізмів фінансування науково-технологічної та інноваційної діяльності.

Теперішній стан і тенденції фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні характеризуються певними особливостями [1], що зображені на рис. 1.

Аналіз п'яти міжнародних рейтингів, що оцінюють інноваційність економік окремих країн світу, свідчить, що результативність інноваційної діяльності України у 2019-2020 рр. знизилась за всіма індексами. Серед причин цього варто виділити скорочення витрат на дослідження і розробки та на освіту у відсотковому співвідношенні до ВВП, що вплинуло на показник якості людського капіталу і досліджень. Крім того, рівень розвитку інноваційної інфраструктури залишається на досить низькому рівні у порівнянні з провідними країнами світу. До слабких сторін можна також віднести захист прав інтелектуальної власності, розвиток кластерів, частку населення, яка є користувачем мережі Інтернет.

Серед досягнень України – покращення позиції за такими показниками: індекс приваблювання талантів, ринкові та нормативні можливості на ринку праці, інституції, креативність, проникнення високих технологій, навички.

Для збільшення державного фінансування на інноваційну діяльність необхідно утворити фонд розвитку інновацій, за типом «фонд фондів», як єдиної державної установи, діяльність якої спрямована на надання державної фінансової підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання за принципом: «від фундаментальної науки до ринку».

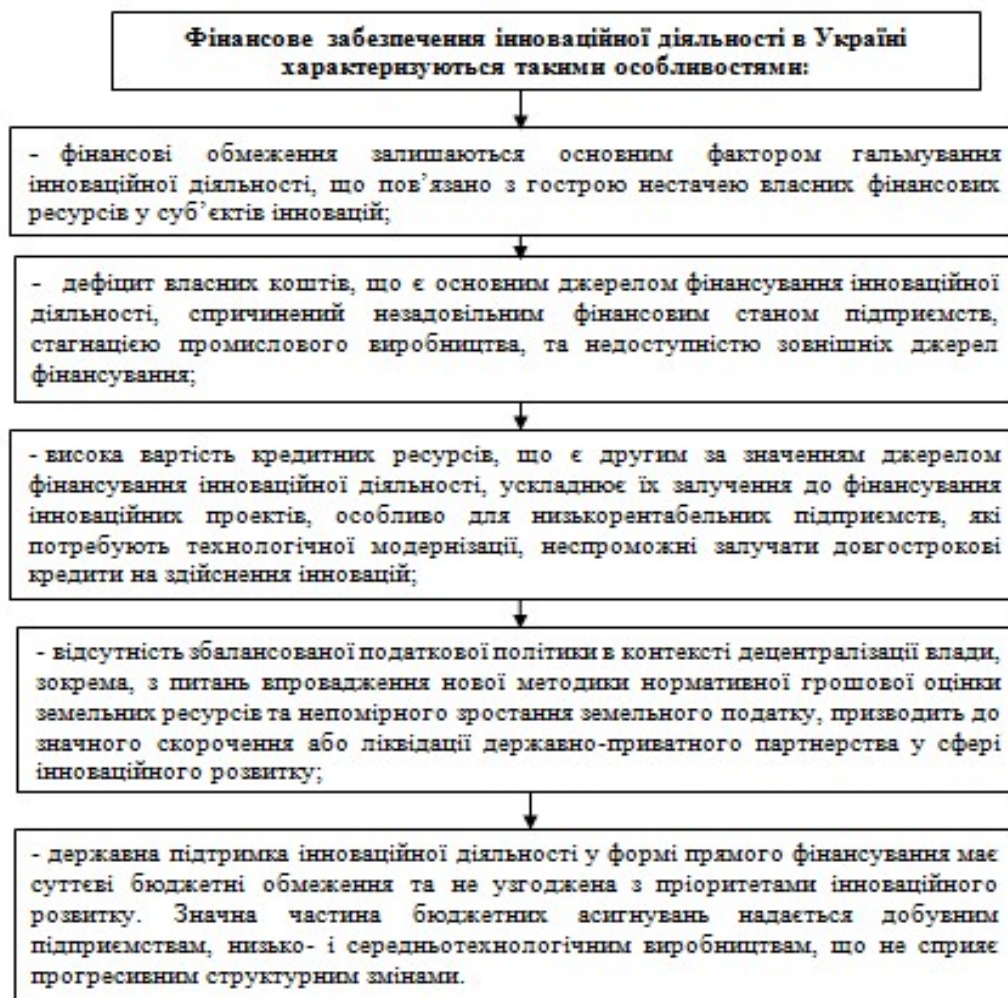

Рис. 1. Особливості фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні

Вважаємо, що потрібно прискорити розгляд проекту нової редакції Концепції розвитку національної інноваційної системи України (на період 2016 – 2026 років) та при затвердженні проекту закону України про державний бюджет України на 2020 рік та наступні роки врахувати вимоги Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо забезпечення наукової сфери відповідним бюджетним фінансуванням.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Chuban' V. S., Krichker O.Yu. Legal groundwork for innovation activity funding in Ukraine. Актуальні проблеми інформаційного права в умовах глобалізації : збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Черкаси, 28 листопада 2019 року. Черкаси : Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, 2019. 260 с. – [Укр., рос., англ. мови]. – С. 76-77.

2. Концепції розвитку національної інноваційної системи, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України №680-р від 17 червня 2009 року : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80>.

3. Проект нової редакції Концепції розвитку національної інноваційної системи України (на період 2016 – 2026 років) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/113979>.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ»

Ващенко Д. О.,

НК – Тищенко О. М., канд. техн. наук, професор

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Корупція – негативне явище, що притаманне всім країнам. Своїми коренями корупція сягає у сиву давнину, настільки давно, що може здаватися, що це ганебне явище виникло разом з появою перших цивілізацій.

Сьогодні, в умовах реформування майже всіх сфер життя в Україні, суспільна небезпека корупційних правопорушень, їх розповсюдженість в органах державної влади і місцевого самоврядування викликають зневагу та недовіру населення до владних інститутів, що становить загрозу національній безпеці України, а також зумовлюють необхідність запобігання будь-яким проявам корупційного спрямування[1].

Результати соціологічних досліджень засвідчують, що частка громадян, які мають безпосередній досвід корупції, протягом останніх років суттєво зменшилася (якщо у 2013 році такий досвід мало близько 60 %, то станом на початок 2021 року – не більше 40 % громадян). Спостерігається також поступове покращення порівняльних показників рівня корупції в Україні. Однак результати цих же досліджень показують, що досягнутий за останні роки прогрес не задовольняє суспільство, оскільки є надто повільним. Корупція, як і раніше, залишається однією з найважливіших проблем. Низькі темпи реалізації антикорупційної політики в Україні суттєво сповільнюють її економічне зростання [2].

В умовах реформування сучасного українського суспільства дослідження проблем запобігання та протидії корупції є вкрай актуальним з низки причин: по-перше, корупційні прояви в державному апараті є головною перешкодою на шляху

реалізації будь-яких реформ; по-друге, високий рівень корупції в суспільстві, знижує довіру населення до влади; по-третє, необхідним є виконання антикорупційних рекомендацій; по-четверте, зниження рівня корупції сприяло б залученню міжнародних інвестицій тощо.

До того ж, в умовах поглиблення соціально-політичної та фінансово-економічної кризи в Україні корупція є серйозною загрозою національній безпеці держави. Вона стала одним із негативних чинників, що істотно впливає як на функціонування окремих органів публічної влади, так і на зниження ефективності системи публічного управління в цілому.

Останнім часом були зроблені певні законодавчі та організаційні зміни, які могли б зменшити рівень корупції в Україні, але створені органи та агенції, так же як і ухвалене антикорупційне законодавство поки що не запрацювали належним чином.

Системна боротьба з корупцією потребує належної інституалізації цього процесу. Важливим є реалізація низки завдань у сфері антикорупційної політики, які поки що не реалізовані жодним органом держави, зокрема проведення на постійній основі оцінки стану справ з корупцією, моніторингу реалізації державної антикорупційної політики, формування світогляду несприйняття корупції. Таке оцінювання здійснюється неурядовими організаціями та громадськими об'єднаннями, але інструментів врахування цих досліджень в роботі органів публічної влади немає.

Одним із шляхів підвищення ефективності протидії корупції є інституційна реформа органів, що здійснюють досудове розслідування і кримінальне переслідування у справах про корупційні злочини. Тому парламент схвалив створення нового автономного органу (поза системою існуючих правоохоронних органів), основною функцією якого буде виявлення і розслідування корупційних злочинів, що становлять особливу суспільну небезпеку.

Національне антикорупційне бюро України – це правоохоронний орган України, який має широкі повноваження у сфері попередження, виявлення, припинення та розкриття корупційних злочинів, вчинених вищими посадовими особами, а також запобігання вчиненню нових.

Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) було створено на підставі прийняття Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року. Під час його проходження у Верховній раді України, як законопроекту, він називався Проект Закону України «Про систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції». Даний Закон набув чинності 25 січня 2015 року [3].

Отже, ефективність протидії та запобігання корупції в органах публічної влади залежить від чотирьох головних складових: наявності належної правової бази антикорупційного спрямування; ефективного і повного її застосування; розвитку системи громадського контролю та формування антикорупційної громадської свідомості; організаційно-управлінського забезпечення антикорупційної діяльності.

Перше, що необхідно Україні для ефективною реалізації антикорупційної політики – це політична воля, усвідомлення того, що це треба Україні, і що за нас це ніхто не зробить. По-друге, принцип верховенства права повинен бути не просто декларацією, а реально діяти на всіх рівнях здійснення влади. По-третє, тісна співпраця з неурядовими організаціями є запорукою здійснення громадського контролю та формування у громадян свідомого негативного ставлення до корупційних проявів.

Корупцію неможливо знищити в якомусь конкретному публічному органі, або за допомогою лише одного органу. Це явище системне і тому долати його треба також гуртом і системно.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Індекс корупції CPI 2015 (Official site of Transparency International Ukraina) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tiukraine.org/%D0%A1PI-2015>.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/NAZK-Antykoruptsijna-strategiya-23.06.2020.pdf>.
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=954>.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ

Вільська Є. Р.,

НК – Коропатов О. М., канд. юрид. наук, доцент

Одеський державний університет внутрішніх справ

На сучасному етапі розвитку України питання запобігання та протидії корупції нажалі не втратили своєї актуальності та невирішеності в усіх сферах державного управління. Корупція завдає істотної шкоди, уповільнюючи економічний розвиток суспільства і підриваючи основи державного устрою.

Не дивлячись на те, що триває антикорупційна реформа, приймаються новели в законодавстві України, проводиться інша діяльність в цій сфері та ще досі залишаються відкритими питання вдосконалення системи й механізму запобігання корупції, питання приведення національного адміністративного законодавства у відповідність до європейських вимог та стандартів.

На думку С. С. Рогольського, корупцію можна визначити як незаконне прийняття майнових та немайнових послуг, благ і переваг особами, уповноваженими на виконання державних функцій, або особами, що відповідно до закону прирівнюються до них, із використанням свого правового статусу та пов'язаних із ним можливостей, а також підкуп зазначених осіб шляхом незаконного надання їм фізичними та уповноваженими представниками юридичних осіб цих благ, послуг та переваг з метою отримання від осіб, уповноважених на виконання державних функцій, або осіб, що прирівнюються до них, певних привілеїв [1, с.10].

Запобігання корупції це – частина загальнодержавної антикорупційної політики, яка об'єднана національною ідеєю подолання цього негативного явища, полягає у недопущенні її фактів, та розповсюдження, вжиття дієвих заходів щодо унеможливлення корупції.

В Україні заходи запобігання корупції в діяльності Національної поліції, відображенні у нормах Закону України «Про запобігання корупції» [3]. Звернемо увагу, що в нормах Закону України «Про Національну поліцію» [2] не визначено спеціальних заходів попередження чи подолання корупції у поліції, тому при визначенні кола заходів запобігання корупції в поліції слід користуватись нормами Закону України «Про запобігання корупції» [3]. Так пункт з) частини першої статті 3 якого вказує, що поліцейські є тими суб'єктами, на яких поширюється дія цього закону. Аналогічне за змістом положення міститься й у частині 1 статті 61 Закону України «Про Національну поліцію», норма якого

вказує, що «На поліцейських поширюються обмеження, визначені Законом України «Про запобігання корупції», цим та іншими законами України».

До заходів запобігання корупції в органах поліції Закон України «Про запобігання корупції» [3] відносить:

а) Обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища (ст. 22). Поліцейському забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах.

б) Обмеження щодо одержання подарунків (ст. 23). Забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб: 1) у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування; 2) якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи.

в) Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції» [3] та ст. 66 Закону України «Про Національну поліцію» [2]). Поліцейським забороняється займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю та входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації).

г) Обмеження спільної роботи близьких осіб (ст. 27 Закону). Поліцейські не можуть мати у прямому підпорядкуванні близьких їм осіб або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам. При прийнятті на роботу поліцейський зобов'язаний повідомити керівництво органу, на посаду в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі близьких їм осіб. [4,с.27]

До заходів запобігання корупції в поліції також слід відносити не тільки існуючі законодавчі обмеження та заборони а й факт існування юридичної відповідальності (дисциплінарної, адміністративної та кримінальної) за вчинення корупційних правопорушень під час проходження особами служби в поліції. Важливим заходом запобігання та протидії корупції в органах Національної поліції є механізм створення та функціонування уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання та виявлення корупції [5,с.16]

На підставі викладеного можна зробити висновок, що питання запобігання корупції в діяльності органів Національної поліції становить собою частину загальнодержавної антикорупційної політики, яка об'єднана національною ідеєю подолання цього негативного явища, включає стратегію розвитку публічно-правових відносин щодо усунення, нейтралізації чи обмеження дій поліцейських, детермінант корупції та цілеспрямованому впливі за допомогою комплексу адміністративно-правових інструментів для досягнення поставлених цілей, що складаються у сфері реалізації завдань та функцій Національної поліції України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ., 2005. 24с/.
2. Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 URL : <http://zakon4.rada.gov.ua> (дата звернення 20.07.2021).
3. Про запобігання корупції URL : закон України від 14.10.2014 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>. (дата звернення 20.07.2021).
4. Практичний посібник з питань боротьби з корупцією та службовими правопорушеннями в поліції. Женевський центр демократичного контролю над збройними силами (ДКЗС). Женева, 2012. 414с.
5. Романов М. В. Основні засади запобігання корупції. Харків. ТОВ «Видавництво «Права людини», 2017.176с.

СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

*Головач О. А.,
НК – Обрусна С. Ю., д-р юрид. наук, доцент
Харківський національний університет внутрішніх справ*

Система публічного управління передбачає наявність суб'єкт-об'єктних відносин. Як відомо, суб'єкт є носієм певних якостей і характеристик, що визначають якісні особливості об'єкта. Традиційний підхід до тлумачення поняття «суб'єкт управління» тлумачить його як сукупність органів влади, установ, підрозділів управління чи посадових осіб, які виробляють та приймають рішення щодо здійснення впливу на об'єкт управління [13, с. 35].

Об'єкт управління розглядається у цьому контексті як суспільство загалом, адміністративно-територіальні утворення, процеси, відносини у різних галузях, сферах діяльності, організації, колективи, окрема людина, тобто отримувач послуг.

Отже, у контексті надання публічних послуг, суб'єктами є органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, а також інституції, що перебувають у їхньому управлінні, що у сукупності і є органами публічної влади.

Аналогічний зміст визначено у терміні «публічна адміністрація»: органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та інші суб'єкти, які відповідно до закону чи адміністративного договору мають повноваження забезпечувати виконання законів, діяти у публічних інтересах [2].

Схожий підхід щодо розуміння поняття «суб'єкт надання публічної послуги у соціальній сфері» простежується в Законі України «Про соціальні послуги»: суб'єктами, що надають соціальні послуги є підприємства, установи, організації, заклади незалежно від форми власності та господарювання, фізичні особи-підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги [3].

Як бачимо, законодавець вказує на інституції незалежно від форм власності, зазначаючи при цьому, що вони мають відповідати критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги.

Найбільшого розвитку у вітчизняній системі надання публічних послуг зазнала сфера адміністративних послуг. Відтак, законодавство містить визначення поняття суб'єкт надання адміністративної послуги – орган виконавчої влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, державний реєстратор, суб'єкт

державної реєстрації, уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги [3].

Зміст поняття «суб'єкт надання публічної послуги» розкрито у Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади, в якій зазначається, що залежно від суб'єкта, що надає публічні послуги, розрізняють державні та муніципальні послуги [4].

Державні послуги надаються органами державної влади та державними підприємствами, установами, організаціями, а також органами місцевого самоврядування в порядку виконання делегованих державою повноважень за рахунок коштів державного бюджету [4].

Суб'єкт надання муніципальних послуг розглядається як муніципальні послуги, що надаються органами місцевого самоврядування, а також органами виконавчої влади та підприємствами, установами, організаціями в порядку виконання делегованих органами місцевого самоврядування повноважень за рахунок коштів місцевого бюджету [4].

Наведене визначення потребує уточнень, тому що наведення в визначенні підприємств, установ та організацій зроблено без уточнень до якої форми власності їх потрібно віднести. Йдеться про ці інституції у порядку виконання делегованих органами місцевого самоврядування повноважень, що дає змогу зробити висновок про можливість делегування повноважень таким інституціям тільки органами місцевого самоврядування.

На окрему увагу заслуговує положення, згідно із яким, коли суб'єктом надання послуги є орган державної влади, який утворив ЦНАП, останній може надавати послуги органів місцевого самоврядування й навпаки: центри, утворені райдержадміністраціями, на основі узгоджених рішень можуть забезпечувати також надання адміністративних послуг [5].

Як бачимо, подальший розвиток вітчизняної системи надання публічних послуг нерозривно пов'язаний із розширенням кола їх надавачів. Передбачено нормативні передумови для формування ринку послуг. Зокрема, в Стратегії реформування системи надання соціальних послуг йдеться про створення для суб'єктів, що надають соціальні послуги, рівних умов на ринку таких послуг [6].

Дослідження правової бази свідчить про відсутність єдиного підходу законодавця до трактування поняття «суб'єкт надання публічних послуг». Залишається дискусійним питання категорії інституцій, які можуть виступати у такій ролі.

Доцільно зазначити, що не зважаючи на значні розходження щодо визначення змісту вказаної категорії, і соціальна сфера, і сфера адміністративних послуг разом із іншими є системою надання публічних послуг, що актуалізує питання вироблення єдиного підходу в досліджуваному питанні.

Доцільним у частині визначення статусу інституції, що виконує делеговане завдання, є розгляд її як посередника між суб'єктом надання послуги та її отримувачем. Прикладом цього можуть слугувати центри надання адміністративних послуг, причому регулювання відносин, що виникають при залученні подібного посередника, мають найбільш розвинуту нормативну базу саме у сфері надання адміністративних послуг.

Подальшого опрацювання потребують не лише питання нормативного впорядкування поняття «суб'єкт надання публічних послуг», а й процедури делегування повноважень щодо їх надання інституціям неопублічної сфери, а також врегулювання суб'єкт-об'єктних відносин у процесі надання послуги.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Теорія та історія державного управління : навч. посіб. К. : Вид. дім. «Професіонал», 2008. 288 с.
2. Концепція реформування публічної адміністрації. URL : http://pravo.org.ua/files/stat/Concept_public_administration.pdf.
3. Про соціальні послуги : Закон України № 966-IV від 19.06.2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 45. Ст. 358.
4. Концепція розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади : схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 90-р від 15.02.2006 р. Офіційний вісник України. 2006. № 7. С. 168-170.
5. Про затвердження Примірного регламенту центру надання адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України № 588 від 01.08.2013 р. Урядовий кур'єр. 2013. № 163.
6. Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг № 556-р від 08.08.2012 р. URL : <http://www.zakon3.rada.gov.ua>.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

*Клименко А. Д.,
НК – Білека А. А., канд. юрид. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Серед деструктивних явищ, які потребують комплексної протидії з боку суспільства, визначне місце посідає корупція. Історичне коріння такого соціального явища як корупція бере свій початок ще у Стародавньому світі. Корупційні прояви зафіксовано в архівних документах Стародавньої Греції IV-V ст. до н. е.: спочатку вони мали здебільшого побутовий характер і проявлялися у формі «псування їжі та питної води», а пізніше до них стали відносити аморальні вчинки (розбещеність, розпусність молоді), а також окремі суспільні правопорушення, які каралися в судовому порядку. Використання терміну «корупція» стосовно політики приписується давньогрецькому вченому, мислителю Аристотелю, який визначав тиранію як неправильну, зіпсовану (корумповану) форму монархії.

Прикладом викриття корупційних діянь державних чиновників у Стародавньому Римі стала історично відома промова Марка Цицерона, виголошена ним у 75 р. До н. е. у Римському Сенаті проти намісника Сицилії, якого звинуватили жителі у вимаганні та привласненні предметів мистецтва. Коли Цицерона призначають керувати островом Сицилія, де вже був злодійкуватий намісник Гай Веррес, сицилійці звертаються по допомогу до адвоката Цицерона, і він сміливо виступає проти корупції. П'ять промов «Проти Верреса» стали блискучими зразками політичного красномовства: Цицерон перемиг, гроші повернуті сицилійцям, а Гай Веррес був зісланий у вигнання. Пізніше імператор Риму, відомий державний, політичний діяч та полководець Гай Юлій Цезар запровадив досить суворе покарання за підкуп та хабарі посадовцям. Зокрема, він ввів заборону на отримання намісниками в провінціях золотих вінків від їхніх мешканців та постійно виражав своє невдоволення проявами підлабузництва. Масштаби охоплення корупційними підкупами виборців у Стародавньому Римі були настільки широкими, що римляни стали розглядати отримувані ними суми як законну плату. Оскільки Римська імперія у той час завойовували нові території

та розширяла свої державні кордони, то призначені на відповідальні пости в загарбаних провінціях посадовці діставали можливість сплачувати своїм виборцям обіцяні в ході передвиборних кампаній грошові суми. Полководці Римської імперії були найбільш успішними та перспективними політиками: вони отримували посади та необмежені можливості для особистого збагачення. Пізніше це призвело до надмірного розростання бюрократичного апарату в Римській імперії, а посади стали розглядатися як вид власності, який можна було використовувати для експлуатації населення загарбаних територій та у такий спосіб отримувати прибутки. Наслідки впливу таких корупційних діянь були руйнівними та стали однією з причин розпаду Римської імперії.

У Стародавньому Римі та Стародавніх Афінах формами протидії корупції були передусім суспільний контроль і колективна мораль. Бюрократичний апарат у Римській імперії був надмірно розгалуженим, тому корупція за таких умов процвітала. Саме в цих стародавніх містах-державах (полісах) було розроблено перші антикорупційні заходи, вжиття яких спрямовувалося на обмеження можливостей у наданні чиновниками прихованих послуг та здійсненні ними різних махінацій, пов'язаних із зловживанням наданими їм владними повноваженнями. Про державних чиновників того часу говорили: «Він приїхав бідним у заможну провінцію, а поїхав заможним із бідної провінції». Тобто йдеться про незаконне збагачення шляхом зловживання посадовим становищем. Про хабарі згадується в давньоримських «12 таблицях» (V ст. до н. е.). Свідченням існування корупції в Римській імперії можна розглядати і низку спеціальних норм щодо запобігання зловживань владними повноваженнями, які встановлено в законодавстві стародавньої Римської республіки.

Вже в далеку давнину корупція розглядалася як соціальне зло, якого потрібно уникати, позбавлятися та протидіяти йому. Історичний досвід переконливо свідчить: пороки, аморальну поведінку людини в будь-якому суспільстві неможливо викоринити повністю, – її можливо лише обмежити певною мірою. До механізмів, за допомогою яких на практиці можна реалізувати ці обмеження, можна віднести: державу, етику, мораль, релігію, медіа, громадські організації, суди та ін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. https://anticorruptionlesson.edera.com/evolucion_yavischa_korupcyu_storychnyu_rakurs
2. Симоненко В. Корупція – це реальна загроза безпеки держави / В. Симоненко // День [Текст] . 2006. № 166. С. 1,2.

ДО ПИТАННЯ ПРО «COMMUNITY POLICING»

Клименко А. Д.,

НК – Білека А. А., канд. юрид. наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

«Community Policing» – це постійна взаємодія правоохоронців з населенням та місцевою владою заради підвищення рівня безпеки на місцях.

«Community Policing» – це принцип у роботі поліції, побудований на постійній комунікації, коли поліція та громада усвідомлює спільну відповідальність за безпеку. Окрім цього, поліція реагує на місцеві потреби й

вимоги, які визначає сама громада. Проблеми на місцях вирішуються індивідуально, шляхи їх вирішення узгоджуються з населенням та органами влади.

Співпраця поліції та громади першочергово зосереджується на попередженні та уникненні правопорушень.

У свою чергу механізм «Community Policing» акцентує увагу в роботі поліції на тих аспектах, які важливі саме в повсякденному житті людей, і посилює почуття безпеки безпосередньо за місцем їх проживання. Саме це розбудовує взаємодовіру між населенням і поліцією, заохочує людей до участі в житті громади, робить діяльність поліції більш видимою, а громаду – соціально-відповідальною.

Комунікація поліції та громади допоможе ефективніше запобігати новим правопорушенням, а це дозволить заручитися підтримкою громади та будувати довіру між поліцейськими та мешканцями. Такий формат дозволить абсолютно по-іншому налагодити роботу, яка сприятиме формуванню позитивного іміджу поліції серед громадян.

Співпрацюючи з громадою, поліція отримує можливість підвищувати обізнаність мешканців про свою роботу. Взаємодія всіх сторін допоможе дізнатися про проблеми один одного та побачити шляхи їх вирішення задля досягнення спільної мети.

До слова, «Community Policing» є складовою частиною повсякденної роботи поліції у Бельгії, Болгарії, Чехії, Данії, Німеччині, Естонії, Іспанії, Ірландії, Італії, Латвії, Литві, Нідерландів, Польщі, Великій Британії та США [1].

Згідно законодавству та існуючій практиці, community oriented policy (COP) є поширеною ідеєю, яка висувається у якості діючої парадигми профілактичної діяльності поліції України. Зважаючи на активні реформи існуючої профілактичної роботи у цьому напрямку, слід зазначити, що деякі міркування змушують виказати окремі думки з приводу використання цієї ідеологемі.

Community oriented policy (COP) виникла як необхідність посилення взаємодії поліції та власників будинків щодо забезпечення правопорядку та безпеки на дільницях патрулювання поліції. Ця ідея, що застосовується в деяких країнах світу у якості базової для організації сучасної профілактики правопорушень, ґрунтується на визнанні пріоритетності дій патрульної поліції по охороні правопорядку, довірі та взаємодії поліції з населенням, існуванні взаємних прав та обов'язків поліціантів та населення у справі управління профілактикою правопорушень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. <https://smr.gov.ua/uk/2016-03-14-08-10-17/vzaiemodiia-politsii-tahromady/14013-community-policing.html>.

ВИДАННЯ ПРИПИСУ ТА ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ РЕАГУВАННЯ З ПИТАНЬ ТЕХНОГЕННОЇ ТА ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

Корчова І. В.

Академія Державної пенітенціарної служби

Аналіз положень Кодексу цивільного захисту України (далі – КЦЗ України) дає підстави стверджувати, що в його нормах втілено принцип невідворотності настання наслідків для суб'єктів у разі порушення ними вимог законодавства з

питань техногенної та пожежної безпеки. Так, ст. 69 КЦЗ України покладає на посадових осіб центрального органу виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сфері техногенної та пожежної безпеки (ДСНС України), обов'язок видавати приписи з питань пожежної та техногенної безпеки, з підстав зазначених у цій статті (зокрема, через недотримання вимог пожежної безпеки) [1]. Водночас ч. 2 ст. 68 КЦЗ України наділяє цих же осіб повноваженням звертатися до адміністративного суду щодо застосування заходів реагування у вигляді повного або часткового зупинення роботи певних об'єктів, у разі встановлення тих порушення вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки, які створюють загрозу життю та здоров'ю людей [1].

Певний час після введенню в дію КЦЗ України спостерігалася неоднакова практика реалізації зазначених вище повноважень, а саме суди по різному тлумачили можливість одночасного застосування цих двох наслідків. І хоча певною мірою зараз практика усталена, це не виключає потребу наукового дослідження таких наслідків порушення вимог законодавства з питань техногенної та пожежної безпеки.

Як свідчить аналіз актів правосуддя, представлених в Єдиному державному реєстрі судових рішень, суди неоднозначно розуміли призначення таких наслідків, а відтак, склалося кілька підходів щодо можливості їх поєднання.

Так, згідно з одним підходом, припис, строк виконання якого ще не сплив, розглядався як перешкода для звернення до суду із позовом про застосування заходів реагування. Зокрема, цей підхід було втілено в ухвалі Вищого адміністративного суду України (далі – ВАС України) від 27.11.2014 [2].

Не змінила ситуацію і поява Порядку проведення планових (позапланових) перевірок щодо додержання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки, затвердженого наказом МВС України від 02.11.2015 № 1337 (на сьогодні втратив чинність), де в п. 28 розділу III зазначалося, що наявність припису не позбавляє ДСНС України або її територіальний орган права звернення до адміністративного суду з позовом про застосування заходів реагування [3]. Суди, що відмовляли в задоволенні позовів про застосування заходів реагування, тлумачили дану норму таким чином, що сам факт видання припису не позбавляє права звернення до суду, однак зазначали, що в п. 28 не визначено «наслідків наявності факту не закінчення строків, встановлених приписом для усунення порушень» [4].

Отже, за такого підходу право на звернення з позовом про застосування заходів реагування виникає після закінчення строку виконання припису. Разом з цим, залишається відкритим питання, яким чином можливо було б дотримати строки звернення до суду, які тоді встановлювалися абз. 2 ч. 2 ст. 99 КАС України і становили 15 днів з дня складання акта перевірки, тоді як для усунення деяких порушень такого часу об'єктивно недостатньо.

Діаметрально протилежна правова позиція викладена в мотивувальній частині ухвали ВАС України від 31.03.2016 [5]. Прибічники іншого підходу не пов'язують можливість звернення ДСНС України або її територіального органу до адміністративного суду з позовом про застосування заходів реагування у сфері державного нагляду (контролю) з фактом відсутності припису, за умови, що в ході перевірки виявлені такі порушення, які створюють загрозу життю та/або здоров'ю людей.

Поділяємо позицію, що такі наслідки порушення вимог законодавства з питань техногенної та пожежної безпеки як видання припису та звернення до суду щодо застосування заходів реагування є різними за своєю правовою природою та мають різне призначення. Так, виходячи зі змісту ст. 8 Закону

України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (далі – Закон), припис – це обов'язкова для виконання у визначені строки письмова вимога посадової особи органу державного нагляду (контролю) суб'єкту господарювання щодо усунення порушень вимог законодавства [6]. Факт видання припису створює відповідні юридичні наслідки: по-перше, це є підставою у подальшому здійснити позапланову перевірку суб'єкта щодо виконання даного припису (ч. 1 ст. 6 Закону); по-друге, невиконання припису тягне за собою застосування до суб'єкта, якому адресований припис, штрафних санкцій у порядку, встановленому законом (ч. 1 ст. 12 Закону). Отже, видання припису дозволяє посадовим особам ДСНС України не упускати з поля зору виявлені порушення та повернутися для здійснення перевірки їх усунення, а також стимулює усунення таких порушень.

Якщо припис видається при виявленні будь-яких порушень вимог законодавства з питань техногенної та пожежної безпеки, то підставою для звернення до суду щодо застосування заходів реагування є виявлення тих порушень, що створюють загрозу життю та/або здоров'ю людей. Мета таких заходів – оперативно упередити заподіяння шкоди таким соціальним благам, адже очікування усунення таких порушень та продовження роботи об'єктів, де вони виявлені, може призвести до негативних наслідків.

Таким чином, аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати про самостійність досліджуваних наслідків порушення вимог законодавства з питань техногенної та пожежної безпеки, при цьому припис не є перешкодою для реалізації повноважень, передбачених ч. 2 ст. 68 КЦЗ України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17/print> (дата звернення – 13.08.2021).
2. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 27.11.2014 (справа № 825/2643/14, К/800/51577/14). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/41721834> (дата звернення – 13.08.2021).
3. Порядок проведення планових (позапланових) перевірок щодо додержання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері цивільного захисту, техногенної та пожежної безпеки, затверджений Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 02.11.2015 № 1337. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1467-15/ed20151102/print> (дата звернення – 13.08.2021).
4. Постанова Чернігівського окружного адміністративного суду від 23.12.2016 (справа № 825/2224/16). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/63649023> (дата звернення – 13.08.2021).
5. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 31.03.2016 (справа №810/2796/15, К/800/44136/15). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56881131> (дата звернення – 13.08.2021).
6. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 № 877-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16/print> (дата звернення – 13.08.2021).

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 172-6 «ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ» КУпАП

Красій М. О., канд. юрид. наук

Інститут гуманітарної підготовки та державного управління

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Чинний Закон України «Про запобігання корупції» передбачає для службових осіб ряд обов'язків, зокрема, дотримання правил фінансового контролю, невиконання яких тягне за собою притягнення, в тому числі, і до адміністративної відповідальності.

Однією із найзастосовуваних статей Глави 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією» Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) є ст. 172-6 «Порушення вимог фінансового контролю». Ця норма складається з чотирьох частин, які в сукупності складають три зовсім різні склади адміністративних правопорушень: ч. 1 – несвоєчасне подання без поважних причин декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; ч. 2 – неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента або про суттєві зміни у майновому стані; ч. 3 – дії, передбачені частиною першою або другою, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення; ч. 4 – подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Розглядувана норма покликана забезпечити виконання Розділу 7 «Фінансовий контроль» Закону України «Про запобігання корупції» – своєчасне подання «електронних декларацій», достовірність поданих даних та повідомлення про суттєві зміни майнового стану. Ст. 172-6 КУпАП, згідно із Законом «Про запобігання корупції», є правопорушеннями, пов'язаними з корупцією – ця норма не містить ознак корупції [1, с. 231].

М. І. Хавронюк цілком слушно зазначив, що діяння, передбачені ст. 172-6 КУпАП, є діяннями з формальним складом, які можуть бути вчинені тільки умисно. Це впливає зі ст. ст. 10 та 11 КУпАП. Зокрема, не можна вважати адміністративним правопорушенням необережне діяння, наслідки якого в законі не визначено. Отже, із суб'єктивного боку, правопорушення, передбачене ст. 172-6 КУпАП, може бути вчинено тільки умисно [10, с. 380–381].

Навіть більше, слід погодитися із пропозицією О. О. Дудорова, К. Б. Дудорової та Р. О. Мовчана – за прикладом її частини першої в ч. 2 ст. 172-6 КУпАП, де йдеться про неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента або про суттєві зміни в майновому стані, варто зазначити, що така поведінка є протиправною лише за відсутності поважних причин [11, с. 239]. Повністю підтримуємо позицію авторів, і вважаємо, що доцільно було б вказати на умисну форму вини, застосувати термін «завідомо» в усіх частинах ст. 172-6 КУпАП.

Термін «завідомо» означає наперед, задалегідь, явно, свідомо [4].

Доцільно було б ст. 172-6 «Порушення вимог фінансового контролю» КУпАП викласти в такій редакції:

«Завідомо несвоєчасне подання без поважних причин декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Завідомо неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента або про суттєві зміни у майновому стані тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення тягнуть за собою накладення штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією доходу чи винагороди та з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік.

Подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, тягне за собою накладення штрафу від однієї тисячі до двох тисяч п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.».

З наведеного випливає, що не можна вважати адміністративним правопорушенням необережне діяння, наслідки якого в законі не визначено. Доцільно вказати на умисну форму вини, застосувати термін «завідомо» в усіх частинах ст. 172-6 КУпАП.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шаблистий В. В. Корупція з необережності (до проблеми встановлення вини та моменту виявлення пов'язаних із корупцією адміністративних і кримінальних правопорушень). Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 1. С. 230–233. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2020/57.pdf (дата звернення: 30.07.2021).

2. Настільна книга детектива, прокурора, судді : коментар антикорупційного законодавства / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : ВД «Дакор», 2016. 496 с.

3. Дудоров О. О., Дудорова К. Б., Мовчан Р. О. Неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про суттєві зміни в майновому стані: проблеми судової практики та вдосконалення антикорупційного законодавства. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 5. С. 231–240. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2019/58.pdf (дата звернення: 30.07.2021).

4. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL : <http://sum.in.ua/>. (дата звернення: 7.07.2021).

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЯВІВ АКАДЕМІЧНОЇ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Кришталь А. О., канд. пед. наук

*Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Складні умови сьогодення кидають виклик майбутнім фахівцям різних напрямів підготовки. Якість набутих знань, сформованість відповідних умінь і навичок та наявність професійно важливих компетентностей стають апріорі актуальними на ринку праці. Проблема недотримання принципів академічної доброчесності в українських закладах вищої освіти почала привертати увагу науковців, освітян та стейкхолдерів протягом останніх років.

Досвід європейських країн у боротьбі з порушенням академічної доброчесності активно вивчається [1] та імплементується в систему української вищої освіти. Так, у вищих навчальних закладах Великобританії запроваджено

використання спеціалізованого програмного забезпечення для виявлення плагіату, однак його застосування не завжди прозоре. Аналогічна ситуація з системами для виявлення плагіату спостерігається в Австрії: процедура перевірки супроводжується не достатньо активним стягненням штрафів і застосуванням санкцій у випадках виявлення плагіату, існує обмеження доступу щодо статистичних даних. Робляться спроби підвищення рівня академічної доброчесності шляхом навчання здобувачів вищої освіти академічному письму.

У закладах вищої освіти Швеції боротьба з недотриманням академічної доброчесності часто має формальний характер, робота спеціальних комісій з перевірки характеризується як бюрократизована.

На противагу, рівень порушення академічної доброчесності у США суттєво нижчий, ніж у країнах Східної Європи, що пояснюється соціо-культурними відмінностями. У разі виявлення випадків плагіату у вишах цієї країни застосовуються відповідні санкції.

В Україні питання академічної доброчесності тривалий час вважалося морально-етичним складником процесу навчання, аж до моменту офіційного приєднання України до Болонського процесу (2005 рік), з якого почалося суттєве реформування вищої освіти та приведення її стандартів у відповідність до загальноєвропейських.

Прийняття кодексів академічної доброчесності у закладах вищої освіти, проведення тренінгів, семінарів та інших інформаційних заходів з метою заохочення суб'єктів навчання до етичної поведінки, а також формування навичок протидії академічній недоброчесності; забезпечення умов для розвитку чесності, довіри, взаємоповаги, відповідальності, справедливості та партнерства між учасниками освітнього процесу та контроль за дотриманням прописаних правил стали основоположними у політиці академічної доброчесності.

Так, Кодекс академічної доброчесності Національного університету цивільного захисту України [2] розроблено відповідно до Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про авторське право і суміжні права», Бухарестської декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі, Етичного кодексу вченого України, Статуту Національного університету цивільного захисту України, а також низки нормативно-правових актів, чинних в Університеті щодо означеного питання. У випадку порушення академічної доброчесності передбачена відповідальність: отримання незадовільної оцінки за результатами контрольного заходу, повторне проходження оцінювання, контрольна робота, іспит, залік тощо; повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; зниження семестрового академічного рейтингу; позбавлення права на навчання за індивідуальним графіком на певний термін, дострокове складання сесії; відрахування з Університету (для здобувачів освіти) та відмова у присудженні наукового (освітнього) ступеня чи присвоєнні вченого звання; позбавлення присудженого наукового (освітнього) ступеня чи присвоєного вченого звання; позбавлення права брати участь у роботі визначених відповідними законами органів чи займати визначені відповідними нормативно-правовими актами посади; догана; недопущення до участі в конкурсі на заміщення посади науково-педагогічного працівника; позбавлення на певний строк премій, надбавок, інших заохочень (для наукових і науково-педагогічних працівників).

Поняття академічної доброчесності досить обширне і має на меті інтегрування відповідних фундаментальних цінностей та механізмів їх запровадження у систему вищої освіти. Політика вишів щодо забезпечення академічної доброчесності повинна ґрунтуватися на вивченні та аналізі освітніх

потреб суб'єктів навчання, забезпеченні належних умов для праці та саморозвитку.

Таким чином, проблема академічної недоброчесності є наріжним каменем для багатьох країн світу, України – зокрема. Активне впровадження принципів академічної доброчесності та їх сумлінне дотримання усіма учасниками освітнього процесу є запорукою успіху та підйому системи української вищої освіти на якісно новий щабель розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сасик В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? // Освітня політика [Електронний ресурс] / В. Сасик. – Режим доступу : <https://saiup.org.ua/novyny/akademichna-dobrochesnist-mifichna-kontseptsiya-chy-diyevuj-kontsept/>

2. Кодекс академічної доброчесності Національного університету цивільного захисту України. – Харків : НУЦЗУ, 2018. – 13 с.

ДО ПИТАННЯ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ

*Кришталь Т. М., д-р екон. наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Необхідність соціального захисту визнано основними міжнародними документами з прав людини. Зокрема, стаття 22 Загальної Декларації прав людини гарантує, що кожна людина як член суспільства має право на соціальне забезпечення, здійснення необхідних для підтримання її гідності й для вільного розвитку прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль, міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави. До того ж документом проголошено, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини. Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом [1].

Право на гідний життєвий рівень (у тому числі їжу, одяг, житло, медичний догляд і соціальне обслуговування), що необхідний для підтримання здоров'я та добробуту її самої та сім'ї, на забезпечення у випадку безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості, втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини, зафіксовано також у статті 25 Міжнародного пакту «Про економічні, соціальні і культурні права» [2].

У Конвенції міжнародної організації праці № 102 викладено концепцію соціального захисту, яка проголошує право всіх громадян на соціальну допомогу незалежно від трудового стажу та розміру виплачених страхових внесків, виокремлюючи дев'ять напрямів, за якими повинна надаватися допомога. Це – медичне обслуговування профілактичного або лікувального характеру, допомога у зв'язку з хворобою, допомога по безробіттю, допомога по старості, допомога у випадку трудового каліцтва або професійного захворювання, допомога по

інвалідності, допомога у зв'язку з вагітністю і пологами, родинна допомога, допомоги у зв'язку з втратою годувальника [3].

Слід зауважити, що Міжнародна організація праці (МОП) спрямовує зусилля на практичне втілення загальних принципів соціальної справедливості в законодавство окремих країн і має одну з найдосконаліших систем міжнародного контролю за виконанням ратифікованих конвенцій.

Так, 26 лютого 1965 р. набула чинності Європейська соціальна хартія, якою регламентовано захист соціальних та економічних прав з метою підвищення життєвого рівня та соціального добробуту населення [4]. Україна підписала Європейську соціальну хартію 7 травня 1996 р. і 14 вересня 2006 р. ратифікувала цей документ.

Міжнародне співтовариство постійно працює в напрямі забезпечення соціального розвитку та добробуту людини, в тому числі з питань спільних цінностей, цілей і стратегій. Кожна держава повинна бути не пасивним спостерігачем у процесі дотримання прав і свобод громадян, а дієвим учасником забезпечення їхньої реалізації.

Основний Закон України констатує, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [5].

Ми поділяємо думку вітчизняних учених Є. Майовець та Л. Павлової, що система соціального захисту – це сукупність правових, економічних та соціальних заходів, гарантованих Конституцією України, щодо створення та забезпечення здорового соціально-економічного мікроклімату для життя та розвитку як економічно активної частини населення, так і тих, хто опинився у складних життєвих обставинах, гарантуючи обом групам соціальну безпеку (розвиток без війни і тероризму), соціальні зобов'язання, котрі ґрунтуються на соціальній справедливості й рівності прав [6].

Правовий механізм реалізації соціального захисту населення має передбачати розробку і затвердження комплексу нормативно-правових актів, що формують юридичне підґрунтя для прийняття обґрунтованих практичних рішень, а саме: визначити коло осіб, на яких поширюються заходи соціального захисту та принципи його надання; врегулювати сфери відповідальності самих індивідів, суб'єктів господарювання і держави (в тому числі центральних органів влади, місцевого самоврядування) у сфері соціального захисту; регламентувати види та форми матеріальної, фінансової та інших видів допомоги, які надаються в рамках реалізації заходів соціального захисту.

Наявність досконалої, дієвої та ефективної системи соціального захисту є показником рівня розвитку держави, її відповідності вимогам часу, а також рівня добробуту населення країни.

В Україні спільно з МОП розроблено три Програми гідної праці в Україні, Державна соціальна, цільова програма подолання та запобігання бідності в Україні. Головною метою соціального захисту є надання кожному члену суспільства, незалежно від соціального походження, національної або расової належності можливості вільно розвиватися, реалізувати свої здібності. А головним завданням на державному рівні є підтримання стабільності в суспільстві, тобто попередження соціальної напруженості, яка виникає у зв'язку з майновою, расовою, культурною, соціальною нерівністю.

Формування ефективної системи соціального захисту населення в Україні передбачає розгляд і детальний аналіз існуючих систем соціального захисту в

розвинених країнах світу. На жаль, вирішення цього питання ускладнюється нинішньою соціально-економічною ситуацією в Україні, пов'язаною зі зниженням рівня життя, збільшенням міграції робочої сили, збільшенням безробіття та кількістю незахищених соціальних груп населення.

Підсумовуючи слід зазначити, що право на соціальний захист – це одне з найважливіших соціально-економічних прав громадян, а забезпечення реалізації гарантій соціального захисту є невід'ємною складовою державної соціальної політики сучасних демократичних держав.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. – Режим доступу: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version>
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042
3. Конвенція міжнародної організації праці «Про мінімальні норми соціального забезпечення» № 102 від 28.06.1952 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_011
4. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р. № ETS 163 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062
5. Конституція України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
6. Павлова Л. О. Аналіз структурних елементів системи соціального захисту населення в Україні / Є. Й. Майовець, Л. О. Павлова // Наук. вісн. НЛТУ України. – Львів, 2013. – Вип. 23.1. – С. 308–313.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ КОНСУЛЬТАЦІЙНИХ ПУНКТІВ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРИ ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

*Кришталь Т. М., д-р екон. наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
Городецький К. В.
ДПРЗ ГУ ДСНС України у Херсонській області*

Навчити населення правильно діяти у надзвичайних ситуаціях та в умовах терористичного акту на сьогодні одне із пріоритетних завдань, що стоїть перед державою. Саме для реалізації цього завдання місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування проводиться інформаційно-просвітницька робота з питань поведінки населення в умовах Н, в тому числі, через утворені при них консультаційні пункти.

Консультаційний пункт з питань цивільного захисту при органах місцевого самоврядування є осередком просвітницько-інформаційної роботи і пропаганди знань серед населення відповідної адміністративної території з питань захисту та дій населення у надзвичайних ситуаціях. Метою створення такого пункту є забезпечення органами місцевого самоврядування виконання завдань щодо навчання незайнятого у сфері виробництва та обслуговування населення захисту та діям в умовах надзвичайних, несприятливих побутових або нестандартних ситуацій.

Діяльність консультаційного пункту організовується відповідно до вимог Кодексу цивільного захисту України, постанови Кабінету Міністрів України від

26.06.2013 № 444 «Про затвердження порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях», постанови Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11 «Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту» та наказу МНС України від 07.06.2011 № 587 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку створення, обладнання та забезпечення функціонування консультаційних пунктів з питань цивільного захисту при житлово-експлуатаційних організаціях та сільських (селищних) радах» та інших нормативно-правових актів, що регламентують підготовку населення до дій у надзвичайних ситуаціях.

Зокрема, у статті 39 Кодексу цивільного захисту України [1] констатується, що навчання населення діям у НС здійснюється:

- за місцем роботи – працюючого населення;
- за місцем навчання – дітей дошкільного віку, учнів та студентів;
- за місцем проживання – непрацюючого населення.

Організація навчання працюючого та непрацюючого населення діям у НС покладається на ДСНС України, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, які розробляють і затверджують відповідні організаційно-методичні вказівки та програми з підготовки населення до таких дій.

Статтею 42 Кодексу визначено, що непрацююче населення самостійно вивчає пам'ятки та інший інформаційно-довідковий матеріал з питань цивільного захисту, правила пожежної безпеки у побуті та громадських місцях і має право отримувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, через засоби масової інформації іншу наочну продукцію, відомості про НС, у зоні яких або у зоні можливого ураження від яких може опинитися місце проживання непрацюючих громадян, а також про способи захисту від впливу небезпечних факторів, викликаних такими НС [1].

Такі пункти створюються і діють в межах територій, що ними обслуговуються [2].

Мережа консультаційних пунктів на певній адміністративній території створюється розпорядженням голови райдержадміністрації, міського голови:

– у містах – при житлово-експлуатаційних організаціях (ЖЕО) незалежно від форм власності та підпорядкування, житлово-будівельних кооперативах, об'єднаннях співвласників багатоквартирних житлових будинків, центрах надання адміністративних послуг тощо;

– у сільських районах – при сільських, селищних радах, центрах надання адміністративних послуг (за наявності).

Один консультаційний пункт може обслуговувати мешканців групи будинків (мікрорайону), у яких мешкає не більше 1500-2000 громадян, які не зайняті у сфері виробництва та обслуговування. Населення, яке мешкає у власних будинках, рішенням начальників цивільного захисту міст і районів закріплюється для навчання за відповідними консультаційними пунктами за територіальним принципом [2].

Порядок створення консультаційних пунктів для навчання непрацюючого населення визначається відповідним розпорядчим документом обласних державних адміністрацій, яким затверджується та вводиться в дію Типове положення про консультаційні пункти з питань цивільного захисту при органах місцевого самоврядування.

Мережа консультаційних пунктів у місті, районі створюється відповідним розпорядчим документом міського голови, голови районної у місті держадміністрації, у якому визначається [3]:

- на базі, яких організацій та установ створювати консультаційні пункти;

- прізвища осіб, які відповідальні за їх створення і роботу;
- порядок фінансування та матеріально-технічного забезпечення;
- обладнання та оснащення навчальними засобами та інші організаційні питання.

При розробленні розпорядження про створення консультативного пункту його проект погоджується відповідними структурними підрозділами (посадовими особами) органу влади, які забезпечують створення та функціонування такого пункту (житлово-комунальне, фінансово-господарське, правове забезпечення тощо).

Організаційна структура консультативних пунктів залежить від фінансових можливостей, кількості непрацюючого населення, яке він обслуговує, території, в межах якої діє орган місцевого самоврядування населення.

Чисельність працівників, які забезпечують роботу консультативних пунктів, джерела фінансування та видатки на їх утримання визначаються і затверджуються місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, рішеннями яких ці пункти створюються.

Загальне керівництво консультативним пунктом здійснює голова органу місцевого самоврядування, керівник організації, на базі якої створено пункт.

Безпосередня відповідальність за організацію роботи консультативного пункту покладається на штатну (позаштатну) спеціально призначену посадову особу ЖЕО, сільської (селищної) ради.

Слід зазначити, що до роботи в таких пунктах на добровільних засадах можуть залучатися волонтери, зокрема, з числа ветеранів служби цивільного захисту, науково-педагогічний персонал закладів вищої освіти, а також здобувачі вищої освіти старших курсів навчальних закладів ДСНС.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку створення, обладнання та забезпечення функціонування консультативних пунктів з питань цивільного захисту при житлово-експлуатаційних організаціях та сільських (селищних) радах: Наказ МНС України від 07.06.2011 № 587. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0587735-11#Text>
3. Методичні рекомендації щодо організації роботи консультативних пунктів з питань цивільного захисту при органах місцевого самоврядування // За заг. ред. В. В. Гарькушки, О. Г. Арнаутова. – Запоріжжя, 2017. – 150 с.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ АБО СУДНАМИ ОСОБАМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СТАНІ АЛКОГОЛЬНОГО, НАРКОТИЧНОГО ЧИ ІНШОГО СП'ЯНІННЯ АБО ПІД ВПЛИВОМ ЛІКАРСЬКИХ ПРЕПАРАТІВ, ЩО ЗНИЖУЮТЬ ЇХ УВАГУ ТА ШВИДКІСТЬ РЕАКЦІЇ

Піковський В. Ю.

Придніпровський районний суд, м.Черкаси

Особи допускаються до керування транспортними засобами за наявності у них національного посвідчення водія України на право керування транспортними засобами відповідної категорії (далі – посвідчення водія), крім випадків встановлення особам тимчасового обмеження у праві керування транспортними засобами.

На сьогодні керування транспортним засобом у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння – поширене та водночас тяжке порушення ПДР. Існує безліч трагічних випадків через відповідне недбальство водіїв, що загострює актуальність піднятої теми в умовах сьогодення.

Законодавець передбачив відповідальність за керування транспортними засобами у різних станах та відобразив це у ст. 130 КУпАП.

Вказана стаття Кодексу містить 6 частин, передбачає повторність вчинення, види керованого наземного та плаваючого транспорту, види сп'яніння, в яких під час керування, призводять до відповідальності, а також відмову від проходження огляду на стан сп'яніння.

Отже, керування транспортними засобами особами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а також передача керування транспортним засобом особі, яка перебуває в стані такого сп'яніння чи під впливом таких лікарських препаратів, а так само відмова особи, яка керує транспортним засобом, від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, – тягнуть за собою накладення штрафу на водіїв у розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк один рік і на інших осіб – накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Повторне протягом року вчинення будь-якого з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, тягне за собою накладення штрафу на водіїв у розмірі двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк три роки та з оплатним вилученням транспортного засобу чи без такого або адміністративний арешт на строк десять діб з позбавленням права керування транспортними засобами на строк три роки та з оплатним вилученням транспортного засобу чи без такого і на інших осіб – накладення штрафу у розмірі двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з оплатним вилученням транспортного засобу чи без такого або адміністративний арешт на строк десять діб з оплатним вилученням транспортного засобу чи без такого.

Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яка двічі протягом року піддавалася адміністративному стягненню за керування транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують її увагу та швидкість реакції, за відмову від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, тягнуть за собою накладення штрафу на водіїв у розмірі трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування транспортними засобами на строк десять років та з конфіскацією транспортного засобу, який є у приватній власності порушника, або адміністративний арешт на строк п'ятнадцять діб з позбавленням права керування транспортними засобами на строк десять років та з конфіскацією транспортного засобу, який є у приватній власності порушника, і на інших осіб – накладення штрафу у розмірі трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією транспортного засобу, який є у приватній власності порушника, або адміністративний арешт на строк п'ятнадцять діб з конфіскацією транспортного засобу, який є у приватній власності порушника.

Вживання особою, яка керувала транспортним засобом, після дорожньо-транспортної пригоди за її участю алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, а також лікарських препаратів, виготовлених на їх основі (крім тих, що входять до офіційно затвердженого складу аптечки або призначені медичним працівником), або після того, як транспортний засіб був зупинений на вимогу поліцейського, до проведення уповноваженою особою медичного огляду з метою встановлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують його увагу та швидкість реакції, чи до прийняття рішення про звільнення від проведення такого огляду, тягне за собою накладення штрафу на водіїв у розмірі двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк п'ятнадцять діб, з позбавленням права керування транспортними засобами на строк три роки і на інших осіб – накладення штрафу у розмірі двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк п'ятнадцять діб.

Керування річковими, морськими, малими, спортивними суднами або водними мотоциклами особами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а так само передача керування судном особі, яка перебуває в стані такого сп'яніння чи під впливом таких лікарських препаратів, а також відмова осіб, які керують річковими, морськими, малими, спортивними суднами або водними мотоциклами, від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від сорока до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк десять діб, з позбавленням права керування всіма видами плаваючих засобів на строк від одного до трьох років.

Дії, передбачені частиною п'ятою цієї статті, вчинені особами, які не мають права керування річковими, морськими, малими, спортивними суднами або водними мотоциклами, тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або адміністративний арешт на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

Вживання особою, яка керувала річковим, морським, малим, спортивним судном або водним мотоциклом, після аварійної події за її участю алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, а також лікарських препаратів, виготовлених на їх основі (крім тих, що входять до офіційно затвердженого складу аптечки або призначені медичним працівником), або після того, як судно було зупинено на вимогу поліцейського або іншої уповноваженої законом посадової особи до проведення уповноваженою особою медичного огляду з метою встановлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують його увагу та швидкість реакції, чи до прийняття рішення про звільнення від проведення такого огляду тягне за собою накладення штрафу на осіб, які мають право керування річковими, морськими, малими, спортивними суднами або водними мотоциклами, у розмірі однієї тисячі двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права керування всіма видами плаваючих засобів на строк три роки і на інших осіб – накладення штрафу у розмірі однієї тисячі двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [1].

Зупинимося детальніше на керуванні саме транспортними засобами у стані сп'яніння.

Огляду на стан сп'яніння підлягають водії транспортних засобів, щодо яких у поліцейського уповноваженого підрозділу Національної поліції України (далі – поліцейський) є підстави вважати, що вони перебувають у стані сп'яніння згідно з ознаками такого стану.

Ознаками алкогольного сп'яніння є:

- запах алкоголю з порожнини рота;
- порушення координації рухів;
- порушення мови;
- виражене тремтіння пальців рук;
- різка зміна забарвлення шкірного покриву обличчя;
- поведінка, що не відповідає обстановці [2].

Огляд на стан сп'яніння проводиться:

- поліцейським на місці зупинки транспортного засобу з використанням спеціальних технічних засобів, дозволених до застосування МОЗ та Держспоживстандартом (далі – спеціальні технічні засоби);

- лікарем закладу охорони здоров'я (у сільській місцевості за відсутності лікаря – фельдшером фельдшерсько-акушерського пункту, який пройшов спеціальну підготовку) [3].

У разі відмови водія транспортного засобу від проходження огляду на стан сп'яніння на місці зупинки транспортного засобу або його незгоди з результатами огляду, проведеного поліцейським, такий огляд проводиться в найближчому закладі охорони здоров'я, якому надано право на його проведення відповідно до статті 266 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – заклад охорони здоров'я).

У випадку скоєння дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП), унаслідок якої є особи, що загинули або травмовані, проведення огляду на стан сп'яніння учасників цієї пригоди є обов'язковим у закладі охорони здоров'я.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року.
2. Інструкція про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1413-15#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1413-15#Text)
3. Відповідальність за керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/vidpovidalnist-za-keruvannya-transportnymu-zasobamy-v-stani-alkogolnogo-narkotychnogo-chy-inshogo-sp-yaninnya/>

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ПРИНЦИП АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

Позігун І. О.

Одеський державний університет внутрішніх справ

В умовах превалювання природного розуміння права, за якого розмежовується право та закон, саме першому віддається перевага, при цьому ті приписи законодавства, що не відповідають принципам права не набувають нормативного характеру. Нині важко уявити природно-правову школу без

включення до її складу верховенства права, яке є не просто окремим принципом, а цілісною доктриною, що включає низку основоположних засад, які визначають організацію та функціонування суспільства.

Верховенство права на сьогодні є важливою складовою не тільки загальних принципів права, але і галузевих принципів, у тому числі й адміністративного. Однак, нині верховенство права ще не стало предметом комплексного дослідження саме як принципу адміністративного процесу, що і визначає актуальність його гносеології.

Одним з перших системно дослідив принципи права в межах вітчизняної правової системи А. Колодій, виклавши результати свого пізнання у дисертації «Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання)» [1]. Водночас, не можна не відзначити, що зважаючи на останні досягнення правничої епістемології, вказане дисертаційне дослідження виходить не з положень природно-правової школи права, а саме з юридичного нормативізму. На це вказує позиція автора щодо форм існування принципів права, серед яких вказується або відображеність їх у приписах законодавства, або виведення їх через аналіз приписів законодавства. Відтак, без приписів законодавства принципи права не існують. Існування принципів права ставиться в залежність від приписів нормативно-правових актів. А відповідно, вони ніяким чином не впливають на останні, навпаки, принципи є похідними. Що повною мірою спотворює сутність досліджуваного правового явища. Додамо, що таку ж позицію автор виклав і у науковій праці, опублікованій через близько десять років після оприлюднення дисертації: «Важливою ознакою принципів права є спосіб їх матеріалізації у праві. Загальновідомо, що розрізняють два способи вираження принципів права: безпосереднє формулювання їх у нормах права (текстуальне закріплення) і виведення принципів права зі змісту нормативно-правових актів (змістовне закріплення)» [2, с. 43]. До того ж, наголосимо, що у назві роботи А. Колодій використав термін «принципи права України», що вказує на обмежене сприйняття цього правового явища, яке відповідає нормативістському розумінню права, оскільки за природно-правового розуміння принципи не розглядаються суто як національне правове явище. Недослідженим у цій роботі є і принцип верховенства права.

Ми аналізуємо цю роботу на підтвердження факту сприйняття принципів права через призму юридичного нормативізму та необхідності переосмислення сутності цього явища, у тому числі й задля адекватного розуміння верховенства права. У цьому контексті слушною є теза окремих вітчизняних вчених відносно того, що «принципи є підставою права, містяться у його змісті, виступають як орієнтири у його формуванні, відображають сутнісні характеристики права та основні зв'язки, які реально існують у правовій системі» [3, с. 6].

Відомий вітчизняний вчений М. Козюбра наголошував, що «відсутність належного світоглядно-методологічного осмислення принципів права» виступає негативним чинником розвитку юриспруденції, для правничої діяльності властиве незастосування принципів права як окремого джерела права [4, с. 143].

Серед зарубіжних вчених, які обрали як предмет пізнання принципи права загалом та окремі аспекти явища, що позначається терміном «верховенство рправа» слід згадати таких як Т.Р.С. Аллан, Р. Алексі, Г. Алпа, Дж. Бентам, Ж. Бержель, А. Дайсі, Р. Дворкін, Б. Леоні, Д. Ллойд, Ж. Мере, Л. Пінеші, К. Собота, Б. Таманага, Ф. Хайек, Г. Харт та ін.

Наступну групу джерел складають джерела, предметом пізнання яких є адміністративного процесу, у тому числі й у взаємозв'язку з принципом верховенства права.

Значним внеском у розроблення вказаної проблематики стали роботи таких вітчизняних дослідників як А. Апаров, К. Бережна, О. Гоптарев, М. Корнієнко, О. Корчинський, А. Кучук, Є. Легеза, Б. Логвиненко, М. Лученко, Ю. Матвеева, О. Мілієнко, О. Орлова, А. Пахлевандзаде, С. Потапенко, А. Пухтецька та ін.

Переважно частина вказаних вітчизняних науковців присвятила свої дисертаційні дослідження тим чи іншим принципам адміністративного процесу, принципам адміністративного процесу загалом. Так, наприклад, предметом гносеології О. Корчинського стали правові засади організації адміністративного судочинства в Україні. Водночас, варто вказати й на те, що на думку О. Корчинського правові засади організації адміністративного судочинства в Україні слід сприймати як «сукупність адміністративно-правових норм, в яких закріплені єдині цілі та завдання, принципи організації та діяльності, функції, основні суб'єкти, механізми та взаємозв'язки адміністративних судів, які лише у сукупності та взаємодії дозволяють забезпечити охорону та захист прав і законних інтересів людини і громадянина в публічно-правовій сфері» [5, с. 3]. Хоча не можна не звернути увагу на певний когнітивний дисонанс, оскільки виходячи з наведеної дефініції вбачається, що «принципи» є вужчими за «засади», хоча у висновках до дисертації науковець відзначає, що «засади організації та функціонування адміністративного судочинства визначаються передбаченими Конституцією України та Кодексом адміністративного судочинства України принципами» [5, с. 156].

Важливою складовою верховенства права є гласність і відкритість адміністративного процесу. Ця тематика стала предметом дослідження О. Мілієнко. На думку вказаного автора, принципи адміністративного судочинства слід сприймати як «стійкі абстрактні правила поведінки, які втілюють цінності, на яких має ґрунтуватись адміністративне судочинство, визначаючи цим зміст і спрямованість правового регулювання адміністративного судочинства, впливають на зміст багатьох норм про адміністративне судочинство, виступають підґрунтям для їх тлумачення, а також інструментом для заповнення прогалів та усунення колізій» [6, с. 11].

Наведена дефініція дозволяє зробити висновок про сприйняття науковцем положень саме природно правової школи, яка не пов'язує принципи права загалом та адміністративного процесу з наявністю певного нормативно-правового акту.

Таким чином, на сьогодні в Україні верховенство права як принцип адміністративного процесу не став предметом комплексного дослідження, що визначає актуальність цієї проблематики та, зважаючи на визнання в Україні принципу верховенства права, є фактором необхідності її розроблення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01; 12.00.02. Київ., 1999. 36 с.
2. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 42-46.
3. Братасюк М., Росоляк О. Принципи та норми права в контексті самовизначення людини-особистості як суб'єкта права. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Випуск 2 (10). С. 5-10.
4. Козюбра М. І. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2017. № 11. С. 142-164.
5. Корчинський О. І. Правові засади організації адміністративного судочинства в Україні: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2018. 185 с.

6. Мілієнко О. А. Принципи гласності і відкритості в адміністративному судочинстві України: теорія, досвід реалізації та адаптації до європейських стандартів: автореф. дис.. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2016. 18 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УПРАВЛІННЯМ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Скоробогатов Ю. А.

Управління цивільного захисту Черкаської обласної державної адміністрації

Упродовж багатьох років Фонд державного майна України (далі – Фонд) виступав власником та органом управління захисних споруд цивільного захисту державної форми власності, які перебували на балансі господарських товариств, але не ввійшли до їх статутного капіталу у процесі їх приватизації.

Однак, за всі ці роки Фондом не вживались заходи щодо забезпечення належного утримання вищенаведених споруд. На сьогодні захисні споруди перебувають в аварійному стані, затоплені, обладнання демонтовано або знаходиться у непридатному стані, відсутні конструктивні елементи захисних споруд. Фактично використання даних захисних споруд за цільовим призначенням неможливе.

Зазначені споруди мали бути давно виключені із фонду захисних споруд і продані (приватизовані) ще до того, як набули аварійного стану, проте на сьогодні ці заходи не виконані, хоча упродовж більш як 10 років щороку проводяться комісійні перевірки цих споруд, за результатами яких визначаються завдання Фонду вжити заходів щодо виключення з обліку аварійних та непридатних захисних споруд та приведення решти у належний стан, однак жодну споруду за цей час не виключено із обліку та не приведено у належний стан.

На сьогодні, враховуючи відповідні доручення Прем'єр-міністра України та Офісу Президента України, облдержадміністраціями організовано роботу щодо передачі функцій з управління майном, що не увійшло до статутного капіталу господарських товариств у процесі їх приватизації.

За результатами лише незначна частина територіальних громад висловлюють готовність прийняти у комунальну власність ряд захисних споруд і вишукати кошти на їх відновлення, однак радами не прийняті відповідні рішення у зв'язку з низьким рівнем підготовки Фондом цього процесу, який порушив питання передачі перед Урядом та Офісом Президента України, не провівши при цьому необхідну підготовчу роботу, не здійснивши реальну оцінку плюсів та мінусів такого управлінського рішення, не підготувавши техніко-економічне обґрунтування такої передачі, не оформивши належним чином документи про право власності на землю та споруди, без чого вчинення будь-якого правочину є неможливим.

Згідно з чинним законодавством, яке регулює питання майна, власності та господарських операцій, істотною умовою будь-якого правочину щодо нерухомого майна є наявність належно оформленого права власності на земельну ділянку. Без наявності відповідних документів, нерухоме майно не можна передати в оренду, повне господарське відання чи оперативне управління, не можна продати чи передати іншому органу управління. Цим самим виключається будь-яка можливість покращити ефективність управління державним майном, як це декларує Фонд, пропонуючи передати його до сфери управління обласних державних адміністрацій.

Для належного виконання завдань, щодо прийняття облдержадміністраціями функцій з управління майном – захисними спорудами цивільного захисту, що не увійшли до статутного капіталу господарських товариств у процесі приватизації, Фонд має вирішити ряд проблемних питань, а саме:

- підготувати та подати до ДСНС України, у відповідності до вимог, визначених наказом МВС від 09.07.2018 №579 [2], матеріали щодо виключення з обліків фонду захисних споруд цивільного захисту непридатних (аварійних) захисних споруд;

- оформити належним чином правовстановлюючі документи на захисні споруди та земельні ділянки, на яких розташовані об'єкти передачі, зокрема витяги з Державного земельного кадастру та витяги (інформаційні довідки) із державного реєстру речових прав та надати їх облдержадміністрації або територіальним громадам;

- оформити облікові документи на захисні споруди цивільного захисту у відповідності до вимог, визначених наказом МВС від 09.07.2018 №579 [2] (паспорт, облікова картка, технічний паспорт);

- оформити інші документи та сформувавши повний пакет необхідний для належної передачі вищенаведеного державного майна.

Без вирішення Фондом вищенаведених проблемних питань, виконання завдання щодо передачі обласним державним адміністраціям функцій з управління майном – захисними спорудами цивільного захисту, що не увійшли до статутного капіталу господарських товариств у процесі приватизації, є неможливим.

Разом з тим, частину вищенаведених проблемних питань можуть вирішити територіальні громади, на території яких розташовуються зазначені споруди. У випадку прийняття ними майна у комунальну власність вони самостійно своїми рішеннями зможуть передавати його в оренду, вирішувати питання виділення під ці об'єкти земельних ділянок, списання чи продажу об'єктів, натомість місцеві органи виконавчої влади цих повноважень позбавлені, оскільки єдиними орендодавцями державного майна, яке перебуває на балансах господарських товариств, є Фонд державного майна України, його регіональні відділення і представництва (стаття 5 Закону України „Про оренду державного та комунального майна”), також виключно Фонд може вирішувати питання щодо приватизації, продажу та передачі вищенаведених споруд іншим власникам, що може бути здійснено після погодження ДСНС України їх виключення із фонду захисних споруд.

Враховуючи вищенаведене Фонду державного майна України необхідно:

- підготувати повний пакет документів, необхідний для належної передачі вищенаведеного державного майна;

- доопрацювати техніко-економічне обґрунтування передачі державного майна, узгодивши його із Мінекономіки та відповідними фінансовими підрозділами облдержадміністрацій;

- до завершення підготовки пакету документів – вжити заходів щодо передачі вищенаведеного майна до територіальних громад, які функціонально та фінансово можуть забезпечити більш ефективне його використання без витрачання коштів державного бюджету;

- забезпечити підготовку та подання до ДСНС України документів щодо виключення із фонду захисних споруд тих об'єктів, які за своїм технічним станом не можуть у подальшому бути використані за своїм призначенням;

– після погодження ДСНС України вищенаведених документів та виключення споруд із фонду – забезпечити проведення їх приватизації та продажу.

Враховуючи зазначене, необхідно виконати вищенаведені заходи щодо передачі функцій з управління майном, що не увійшло до статутного капіталу господарських товариств у процесі їх приватизації та прийняти остаточне рішення щодо економічної доцільності вжиття вищенаведених управлінських рішень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09 липня 2018 року №579 «Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18#Text> (дата звернення: 19.08.2021).

КРИПТОВАЛЮТА ТА ЇЇ ОПОДАТКУВАННЯ

*Стеблянка А. В., асистент
Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету*

Особливістю криптовалюти є те, що остання не має централізованого емітента, єдиного центру контролю за транзакціями і характеризується анонімністю платежів. Разом з цим, якщо брати до уваги правовий статус криптовалюти в Україні, операції з нею та її оподаткування не визначено, що обумовлено відсутністю методологічної та юридичної бази регулювання, що, відповідно, становить серйозну проблему [1, с. 100]. У зв'язку з цим увага як багатьох країн, так і нашої держави зосередження на питанні оподаткуванні криптовалюти, адже її оподаткування може призвести до суттєвого поповнення бюджетів усіх рівнів.

Зауважимо, що у світі немає єдиних стандартів оподаткування криптовалют, що пов'язано, по-перше, з тим, що багато країн відмовляються визнавати їх використання законним, по-друге, що у кожній країні, де криптовалюта офіційно дозволена, існує власний підхід до оподаткування.

Досвід зарубіжних країн щодо оподаткування криптовалютних операцій досить різний. Наприклад, в Європі не застосовують податок на додану вартість до операцій з цифровими валютами. Загалом європейський підхід до регулювання цифрових валют зводиться до того, що при відсутності в країнах-учасниках Європейського Союзу спеціального регулювання цифрових валют рекомендується застосовувати оподаткування операцій, які здійснюються з їх використанням.

У Сінгапурі дещо інший підхід, де податки доводиться платити компаніям та індивідуальним підприємцям, що зареєстровані в Сінгапурі та реалізують товари або послуги за цифрову валюту або займаються обміном Bitcoin. При цьому довготривалі інвестиції в Bitcoin не підлягають оподаткуванню [2].

У Сполучених Штатах Америки для цілей сплати федеральних податків цифрові валюти (у тому числі Bitcoin) розглядаються як майно, при продажі якого власники отримують прибуток від «приросту капіталу», а не прибуток від «курсової різниці». Прибуток від випуска біткоїнів обкладається податками [3]. Крім цього, необхідно платити податки на прибуток від приросту капіталу. А ті, хто працює або платить за роботу біткоїнів, зобов'язані платити зарплатні

податки. Як і ті, хто оплачує біткоїнами ренту і будь-які інші платежі. Таким чином, податки на криптовалюту у вказаній країні дуже суворі і за їх невиконання порушника можуть покарати.

Разом з цим, дослідження практики оподаткування окремих країн показує, що криптовалюта має різний статус: платіжний засіб, майно, товар. Водночас перелік податків у досліджуваній сфері включає:

- корпоративний податок, яким обкладається прибуток від торговельних операцій за умови, що торгівля біткоїнами відноситься до основного або одного з основних видів діяльності платника податків (Сінгапур, Великобританія);

- прибутковий податок, який сплачується фізичними особами з доходів криптовалюти (Японія, Австрія, Австралія, Великобританія, Канада);

- податок на прибуток, яким обкладається прибуток юридичних осіб (Японія, Австралія, Ізраїль);

- податок на додану вартість при продажу криптовалюти (Китай, Великобританія, Канада, Ізраїль);

- податок на приріст капіталу (Іспанія, Австралія, Великобританія, Ізраїль);

- податок на «розкіш» (Німеччина, Фінляндія) [4].

Вважаємо, що в найбільш розвинених країнах найближчим часом криптовалюта отримає остаточне визначення та, відповідно, протягом наступних декількох років буде створено податкове законодавство, адаптоване виключно під криптовалюту.

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що інститут оподаткування криптовалюти перебуває на стадії розвитку, який поступово входить до правової системи. Однак першочерговим завданням є закріплення офіційного статусу криптовалюти на рівні законодавства, що уможливить отримати об'єкт оподаткування й обрати вектор руху, за допомогою якого визначалася оптимальна модель оподаткування криптовалюти. Вважаємо, що остання підлягає оподаткуванню на загальних підставах, у залежності від статусу, який надається цифровим валютам, однак з визначенням окремих податкових пільг.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стебляно А. В., Репін Д. А. Криптовалюта як феномен сучасності: переваги, недоліки, проблеми правового регулювання. *Правові горизонти*. 2021. Вип. 26 (39). С. 97–101. DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2021.i26.p97>.

2. Кузнецов В. А., Прохоров Р. А., Пухов А. В. О возможных сценариях законодательного регулирования цифровых валют в России. *Деньги и кредит*. 2017. № 7. С. 52–56.

3. Кузнецов В. А., Якубов А. В. О подходах в международном регулировании криптовалют (bitcoin) в отдельных иностранных юрисдикциях : информ.-аналит. материалы. *Деньги и кредит*. 2016. № 3. С. 20–29.

4. Налог на криптовалюту: в каких странах его уже платят? 2017. URL: <https://novator.io/novosti/nalog-na-kriptovalyutu-v-kakih-stranah-ego-uzhe-platyat>.

РОЛЬ ЗАГАЛЬНИХ СЛУЖБ ПІДТРИМКИ ПОСТРАЖДАЛИХ ОСІБ У БОРОТЬБІ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ В УКРАЇНІ

Сукмановська Л. М., канд. юрид. наук

Львівський державний університет внутрішніх справ

Репан М. І.

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» до загальних служб підтримки постраждалих осіб віднесені заклади, які, зокрема, надають допомогу жертвам домашнього насилля:

- центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- притулки для дітей;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка);
- центри соціально-психологічної допомоги;
- територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг);
- інші заклади, установи та організації, які надають соціальні послуги постраждалим особам.

Спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб – це притулки для постраждалих осіб, центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб, кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим особам та особам, які постраждали від насильства за ознакою статі, а також заклади і установи, призначені виключно для постраждалих осіб [1].

Загальними та спеціалізованими службами підтримки постраждалих осіб у рамках їхніх повноважень здійснюються:

- приймання та розгляд звернень від потерпілих осіб (їхніх представників) стосовно одержання допомоги, у тому числі соціальних послуг особам, перебуваючим у складних життєвих ситуаціях;
- повідомлення місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, уповноважених підрозділів органів НП України про факти домашнього насилля при наявній добровільній згоді потерпілої особи, окрім фактів вчинення насилля стосовно дітей та недієздатних осіб чи фактів насилля, що є кримінально-караним діянням, коли такої згоди не потрібно; при виявленні фактів насилля щодо дитини – повідомлення служби у справах дітей та уповноважених підрозділів органів НП України не пізніше 1 доби;
- оцінка потреб потерпілої особи;
- повне та вичерпне інформування постраждалих осіб про їх права і можливості з отримання ефективної допомоги;
- надання у відповідності із компетенцією потерпілим особам соціальних послуг, психологічної, медичної, соціальної безоплатної допомоги, надання тимчасового притулку у визначеному законом порядку;
- надання відомостей місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування про осіб, яким була надана допомога та її результативність [1].

Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі – ЦСССДМ) – це спеціальний заклад, який проводить соціальну діяльність із сім'ями, дітьми та

молоддю, перебуваючими у складних життєвих обставинах і потребуючими сторонньої допомоги. Система центрів утворена із республіканського (Автономної Республіки Крим), обласних, Київського і Севастопольського міських (регіональних), районних, міських, районних у містах (місцевих) центрів.

Діяльність ЦСССДМ спрямовується Мінсоцполітики Автономної Республіки Крим, структурними підрозділами з питань соціального захисту населення обласної, Київської і Севастопольської міських, районних, районних і м. Києві і Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів відповідних рад.

Регіональний ЦСССДМ виконує завдання із: забезпечення участі місцевих центрів із виконання загально-державних і інших соціальних програм щодо питань соціальної діяльності з сім'ями, дітьми та молоддю; реалізації організаційного, правового, методичного, інформаційного забезпечення роботи місцевих центрів, центрів соціально-психологічної допомоги, соціальних гуртожитків для дітей-сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, соціальних центрів матері і дитини, центрів для ВІЛ-інфікованих осіб, центрів ресоціалізації наркозалежних, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей і молоді із функціональними обмеженнями; організації і проведення тренінгів та семінарів; запровадження нових соціальних технік, які спрямовані на: раннє виявлення сімей, дітей і молоді, перебуваючих у складних життєвих обставинах та потребуючих стороннього втручання; виховання відповідального батьківства; попередження випадків відібрання дитини у батьків; сприяння у створенні умов для повернення дітей з інтернатних закладів на виховання батькам; моніторингу за дотриманням державних стандартів соціальних послуг в ході реалізації місцевими центрами соціальної діяльності із сім'ями, дітьми і молоддю.

Місцевий ЦСССДМ здійснює завдання із: проведення соціальної профілактичної роботи, яка спрямована на попередження потрапляння у складні життєві обставини сімей, дітей та молоді; виявлення сімей, дітей і молоді, перебуваючих у складних життєвих обставинах; соціального супроводу сімей, дітей та молоді, перебуваючих у складних життєвих обставинах та потребуючих сторонньої допомоги, надання їм соціальних послуг внаслідок проведення оцінки їхніх потреб у зазначених послугах; організації наставництва над дитиною, що проживає у закладі для дітей-сиріт чи дітей, позбавлених батьківського піклування тощо; взаємодії зі структурними підрозділами місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, територіальною громадою з приводу здійснення соціальної діяльності з сім'ями, дітьми і молоддю [2].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 р. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

2. Про затвердження Загального положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді: постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2013 р. № 573. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/573-2013-%D0%BF>

КОНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН

*Хайлова Т. В., канд. наук з держ. упр., доцент,
Тулінов В. С., канд. юрид. наук
Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Маріуполь*

Факт виникнення і подальшого розвитку такого наукового напрямку, як конституційна економіка, підкреслює актуальність і значимість питань конституційно-правового регулювання економічних відносин сучасних держав. І оскільки дана течія прямо пов'язана з конституційною регламентацією економічних відносин, то вона, безумовно, дає своєрідний поштовх для виникнення нового важливого аспекту характеристики змісту конституції, а саме, характеристики блоку конституційних норм, що регулюють економічні відносини. Для позначення такого блоку ряд дослідників вживає термін «економічна конституція».

Що стосується підходів, вироблених зарубіжною доктриною, то, наприклад, німецький дослідник Ріштобер розуміє економічну конституцію в двох значеннях. З точки зору вузької концепції економічна конституція – це сукупність положень конституції, первинного права Європейського співтовариства і норм міжнародного права, що стосуються пристрою економічного життя. При цьому вирішальне значення має не пряма вказівка норми права на економічну діяльність, а зміст даної норми, що стосується економічного життя. Причому такий зміст має охоплювати найбільш важливі соціальні й значимі її об'єкти. У широкому ж значенні економічна конституція – це сукупність правових норм, які принципово і протягом тривалого періоду визначають хід економічного життя незалежно від рівня законодавства (конституційні норми, різні галузеві закони і т. д.). У даних підходах відбився традиційний для німецької правової доктрини підхід до розуміння закону в формальному і матеріальному сенсах.

Співвідношення понять «конституційна економіка» і «економічна конституція» характеризується, на мій погляд, тим, що термін «конституційна економіка» є первинним, базовим: конституційна економіка – це сенс, парадигма конституційної регламентації економічних відносин, а «економічна конституція» – це вже наслідок, як би інструмент реалізації такого напрямку. При цьому представляється, що виділення економічної конституції в загальній структурі конституційного змісту обумовлено, перш за все, значимістю економічних відносин в житті держави.

Розглянувши загальні положення конституційного регулювання економічних відносин, можна перейти до аналізу конституційної регламентації фінансового блоку економічної сфери.

Фінансову діяльність конституційне законодавство першої хвилі, як правило, зачіпало вельми фрагментарно, приділяючи належну увагу лише головним аспектам основоположних інститутів фінансових відносин таким як податки, бюджет і грошова емісія. Настільки скромний набір об'єктів конституційного регулювання фінансів зумовив відсутність у більшості перших конституцій спеціальних структурних підрозділів, присвячених фінансам.

З огляду на все більшу значущість інституту фінансів, пов'язану з підвищенням продуктивності праці, нарощуванні темпу капіталізації, переходом на електронний обіг грошових коштів, масової індустріалізацією, комп'ютеризацією і глобалізацією сучасних держав, фінансовим відносинам держави почали приділяти помітно більшу увагу. Це і зумовило підвищення рівня їх правового регулювання, тобто посилення уваги конституцій до відповідної

проблематики: хоча фінансові відносини певною мірою завжди охоплювалися конституційно-правовими нормами, саме сьогодні, в умовах тотальної глобалізації економіки, а також посилення ролі фінансових інструментів, фінанси зайняли значно більше простору нішу в системі конституційного права.

Слід зазначити, що правове регулювання фінансових відносин знаходиться в постійному русі, в економічну конституцію багатьох країн вельми активно вносяться поправки. Проте, конституційна регламентація фінансової діяльності потребує серйозного удосконалення.

Звісно ж, що можна виділити два методи конституційно-правової регламентації фінансових відносин: систематизований і несистематизований.

Слід, утім, мати на увазі, що використання систематизованого методу регулювання фінансових відносин не означає, що їх конституційна регламентація обмежується тільки відповідним структурним підрозділом: воно фрагментарно доповнюється нормами інших глав і розділів, тобто несистематизованим методом. Примітно, що при будь-якому з названих підходів найважливіші економічні, в тому числі фінансові питання, як правило, знаходять відбиток у розділах або главах, присвячених основам конституційного ладу, прав і свобод людини і громадянина, повноважень державних органів і (або) територіальних одиниць держави.

Однак, якщо конституції обмежуються використанням лише несистематизованого методу закріплення фінансово-економічних відносин, то такому регулюванню притаманна деяка хаотичність. При цьому змістовна частина подібних відносин часто носить загальний, декларативний характер, нехтуючи деякими деталями і процедурними моментами, дуже важливими для забезпечення як ефективності економічної політики держави, так і реалізації базових конституційних принципів. Саме тому, більш приватною тенденцією сучасного конституційного регулювання економіки є зростання кількості конституцій, що включають в свої тексти структурні елементи, які регламентують фінансові відносини підвищеної значущості.

Дослідження чинної Конституції України дозволяє зробити висновок, що в цілому вона цілком задовольняє сучасні вимоги регламентації основ фінансової системи. Втім, в науковій літературі можна почути думку про те, що містяться в ній положення яких все ж недостатньо для створення сприятливих умов і гарантій стабільності фінансово-економічних відносин. Звісно ж, вдосконалення конституційного регулювання фінансових відносин могло б сприяти доповненню Конституції окремою главою, присвяченій регламентації фінансових відносин. У неї доцільно було б включити положення про цілі, принципи та напрямки фінансової політики держави, в тому числі його бюджетної та податкової систем, що дозволяють гарантувати і державну єдність. Але слід мати на увазі, що навіть найдосконаліша правова, в тому числі – конституційна регламентація фінансових відносин – це далеко не єдина гарантія ефективності фінансової системи держави. Важливі, а іноді і ключові гарантії такої ефективності створюються практикою реалізації правових норм.

Секція 8. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ЗАКУПКИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Головін Д. В.

Одеський державний університет внутрішніх справ

Проблеми протидії наркозлочинності в Україні стають все більш актуальними. Перш за все, це пов'язано з нестабільною політичною та економічною обстановкою в країні, а також появою нових «безконтактних» злочинних способів розповсюдження наркотичних засобів та психотропних речовин.

Одним із дієвих способів встановлення осіб, що займаються незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, є проведення оперативної закупки. Але, на жаль не завжди правоохоронними органами даний ефективний засіб використовується вміло. Так, у зв'язку з «агресивною» політикою держави у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, збільшується кількість оперативних закупок, яка в свою чергу впливає на якість їх проведення. Крім цього, з метою отримання найшвидшого результату, організація оперативної закупки проводиться за якомога коротший час, що впливає на належній рівень підготовки та призводить до провокації злочинів. Все вищевикладене виявляє проблемні питання в сфері застосування оперативної закупки наркотичних засобів та психотропних речовин та призводить врешті-решт до втрачання її результатів доказового значення у кримінальному провадженні.

Аналіз наукових досліджень особливостей оперативної закупки наркотичних засобів та психотропних речовин дозволяє дійти висновку щодо неоднозначності тлумачення сутності, змісту, мети та визначення оперативної закупки. Також, проблемам проведення оперативної закупки наркотичних засобів та психотропних речовин, пов'язаних з організацією даного заходу в умовах обмеження часу, а також при «безконтактному» збуті наркотичних засобів та психотропних речовин, особливо скоєних організованими злочинними групами, увага в науці приділено недостатньо. У сьогоденних реаліях дослідження особливостей проведення оперативної закупки наркотичних засобів та психотропних речовин, з метою вирішення вищевказаних проблемних питань є актуальним та незважаючи на активність наукової думки, щодо даної тематики, потребують глибокого наукового аналізу.

Основні положення проведення оперативної закупки наркотичних засобів та психотропних речовин регламентовано ст. 271 Кримінального процесуального кодексу України [1], окремими положеннями Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2], Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [3], Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджену наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації державної прикордонної служби

України, Міністерства фінансів України, Державної митної служби України, зареєстрованими у Міністерстві юстиції України від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5 (далі – Інструкція) [4].

Аналізом вищевказаних нормативно-правових актів встановлено, що в законодавстві не має єдиного визначення змісту оперативної закупки. Так, відповідно до положень ст. 271 чинного КПК України [1], оперативна закупка визначається як одна із форм контролю за вчиненням злочину, що є різновидом негласних слідчих (розшукових) дій.

Найбільш повне визначення змісту оперативної закупки дається в п. 1.12.3. Інструкції [4], а саме оперативна закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

Основною вимогою діючого законодавства є те, що оперативна закупка наркотичних засобів та психотропних речовин може бути проведена лише під час досудового розслідування, інформація про початок якого, повинна бути внесена до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Але нажаль, зустрічаються випадки, коли обмеженість часу та бажання отримати швидкий результат, штовхають керівників оперативних підрозділів на порушення законодавства.

Значні труднощі на теперішній час викликає проведення оперативної закупки при «безконтактному» збуті наркотичних засобів та психотропних речовин, особливо скоєних організованими злочинними групами. Так званий спосіб «безконтактного» збуту наркотичних засобів та психотропних речовин оснований на використанні сучасних електронних засобів (смартфон, планшет, стаціонарний комп'ютер, ноутбук тощо) та мережі інтернет. При цьому, в зв'язку з тим що саме мережа інтернет на теперішній час стала «нескінченим» інформаційно-комунікаційним джерелом, злочинці, які здійснюють незаконний збут наркотичних засобів та психотропних речовин дуже успішно цим користуються. Мережа інтернет дозволяє злочинцю залишатися умовно анонімним та без ризику для себе рекламувати та реалізовувати наркотичні засоби та психотропні речовини.

Реклама наркотичних засобів та психотропних речовин наркозлочинцями здійснюється дуже активно. Це відбувається не лише за допомогою електронних ресурсів в мережі інтернет, а й безпосередньо на вулицях, у дворах, шляхом здійснення написів на стінах жилих будинків, гаражів з використанням умовних слів «сіль», «марка», «закладка», з додаванням Skype-адреси.

Передача безпосередньо наркотичних засобів та психотропних речовин часто здійснюється шляхом «закладки» або кур'єрських послуг. При цьому кур'єр, як показує практика, не знає самого продавця, а іноді взагалі не володіє інформацією, який «товар» доставляє покупцю. «Закладками» є легкодоступне місце (стовбур дерева, водостічна труба, пустоти під камінням чи цеглиною, біля рекламного щита, під парканом, у клумбах тощо), місце знаходження якого передається покупцю після сплати коштів за «товар».

Тактика проведення оперативної закупки передбачає спочатку встановлення місця знаходження злочинця-продавця наркотичних засобів та психотропних речовин, з подальшим встановленням за ним спостереженням. При подальшому проведенні оперативної закупки повинна проводитися безпосередня фіксація дій злочинця-продавця під час купівлі-продажу наркотичних засобів та психотропних речовин.

З метою якісного здійснення організаційно-тактичної оперативної закупки наркотичних засобів та психотропних речовин необхідно здійснення організаційно-правового забезпечення взаємодії оперативних підрозділів з підрозділами кіберполіції; підвищення спеціальних знань та вмінь працівників оперативних підрозділів, щодо отримання інформації о наркозлочинцях за допомогою мережі інтернет; виявлення та залучення сучасних технологій з метою документування злочинних дій, особливо при відсутності можливості безпосереднього спостереження за особою, що здійснює незаконний збут наркотичних засобів та психотропних речовин.

З огляду на вищевикладене можна констатувати наступні особливості проведення оперативної закупки наркотичних засобів та психотропних речовин. По-перше в законодавстві спостерігається неоднозначність тлумачення сутності, змісту, мети та визначення оперативної закупки, що тягне за собою проблеми організаційно-тактичного характеру та дає достатньо широкий діапазон для їх тлумачення. Оперативна закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавством, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила. По-друге оперативна закупка наркотичних засобів та психотропних речовин повинна проводитись лише відповідно діючому законодавству, а саме під час досудового розслідування, після внесення інформації про нього до Єдиного реєстру. По-третє організаційно-тактичні алгоритми проведення оперативної закупки наркотичних засобів та психотропних речовин при «безконтактному» їх збуті потребують теоретико-правового та науково-практичного оновлення. Це повинно відбуватися за наступними напрямками: здійснення організаційно-правового забезпечення взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції та кіберполіції; підвищення спеціальних знань та вмінь працівників оперативних підрозділів, щодо отримання інформації о наркозлочинцях за допомогою мережі інтернет; залучення сучасних технологій з метою документування злочинних дій, особливо при відсутності можливості безпосереднього спостереження за особою, що здійснює незаконний збут наркотичних засобів та психотропних речовин.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012. Відомості Верховної Ради України. 2013, №9-10, №11-12, №13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 20.08.2021).

2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» : від 18.02.1992. Відомості Верховної Ради України. 1992, №22, ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 24.08.2021).

3. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» : від 15.02.1995. Відомості Верховної Ради України. 1995, № 10, ст.62. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 27.08.2021).

4. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджену наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Державної митної служби України, зареєстрованими у Міністерстві юстиції України від 16.11.2012 №114/1042/516/1199/936/1687/5 : від 16.11.2012. Текст взято з сайту Мін'юсту України <http://www.minjust.gov.ua>. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (дата звернення 01.09.2021).

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ВАГІТНИХ ЖІНОК І ЖІНОК, ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ ВІКОМ ДО ТРЬОХ РОКІВ

Даценко В. О.,

НК – Білека А. А., канд. юрид. наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Звільнення від відбування покарання вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до трьох років є одним із спеціальних видів звільнення від відбування покарання. Кримінальне законодавство ставить на перше місце інтереси дитини, її виховання та нормальні умови для вагітної жінки, а не виконання покарання та реалізацію цілей відбування покарання.

Проблемам звільнення від відбування покарання вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до трьох років присвячувалося багато наукових праць, але й досі низка питань має ряд суперечностей.

Цьому питанню присвячена стаття 83 ККУ. Засуджених до обмеження волі або до позбавлення волі жінок, які стали вагітними або народили дітей під час відбування покарання, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини, суд може звільнити від відбування покарання в межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною трирічного віку. Тобто, вагітність – це фізіологічний і психічний стан жінки, який може значно ускладнити відбування покарання та досягнення його мети. Тому застосовується цей вид звільнення від відбування покарання, який обумовлюється необхідністю створити жінці та дитині сприятливі умови для життя та можливістю досягнення мети покарання без подальшого його відбування.

Звільнення від відбування покарання застосовується до засудженої, яка має сім'ю або родичів, що дали згоду на спільне з нею проживання, або яка має можливість самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини. Тобто, важливими умовами для застосування звільнення від покарання такої жінки є позбавлення волі на строк не більше п'яти років, стан її вагітності або народження нею дитини під час відбування покарання, також, якщо в жінки наявна сім'я або родичі, що дали згоду на спільне проживання з нею або наявність у неї можливості самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини.

Нагляд за звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років, здійснюється уповноваженим органом з питань пробації за місцем проживання. Ця частина передбачає обов'язковий контроль за звільненими від покарання жінками, який здійснюють органи кримінально-виконавчої системи за місцем проживання засудженої. Якщо поведінка звільненої від покарання жінки є неналежною, цей орган вносить подання до суду про направлення засудженої для відбування покарання, призначеного за вироком суду.

Після досягнення дитиною трирічного віку або в разі її смерті суд залежно від поведінки засудженої може звільнити її від покарання або замінити його більш м'яким покаранням чи направити засуджену для відбування покарання, призначеного за вироком. У цьому разі суд може повністю або частково зарахувати у строк відбування покарання час, протягом якого засуджена не відбувала покарання. Цією частиною передбачаються різні варіанти подальшої долі засудженої за вироком суду залежно від її поведінки після досягнення

дитиною трирічного віку або в разі смерті дитини. Засуджена може бути звільнена від покарання, воно може бути замінене більш м'яким видом покарання та може бути направлена для відбування покарання, призначеним вироком суду, якщо своєю поведінкою не довела своє виправлення.

Якщо засуджена, яка була звільнена від відбування покарання, відмовляється від дитини, передала її у дитячий будинок, зникла з місця проживання або ухиляється від виховання дитини, догляду за нею, або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про небажання стати на шлях виправлення, суд може за поданням контролюючого органу направити засуджену для відбування покарання, призначеного за вироком. Ця частина говорить про те, що засуджена може бути направлена на відбування покарання згідно строку в разі відмови від дитини, передачі її у дитячий будинок, зникнення з місця проживання, ухилення від виховання дитини та догляду за нею, систематичні вчинення адміністративних правопорушень, які тягнуть за собою адміністративні стягнення, що свідчить про те, що жінка не збирається стати на шлях виправлення.

Якщо в період звільнення від відбування покарання засуджена вчинила новий злочин, суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими у статтях 71 і 72 ККУ. Тобто, вчинення засудженою в період звільнення від відбування покарання нового злочину відповідно до ч. 6 ст. 83 тягне за собою призначення їй покарання за правилами, передбаченими ст. 71 – 72. (Ст.71. Призначення покарання за сукупністю вироків. Ст. 72. Правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення.)

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шимончук І. В. Застосування інституту звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають малолітніх дітей, та його роль у досягненні цілей кримінальної відповідальності. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2009. № 2.
2. Наумов О. О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2015.
3. Шимончук І. В. Історико-правовий аналіз інституту звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають малолітніх дітей. Юриспруденція: теорія і практика. 2010. № 8.
4. Книженко О. О. Деякі питання звільнення від відбування покарання випробуванням // Вісн. ун-ту внутр. справ: Спецвипуск. 2002. Вип. 19.

УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ

*Миколенко А. С.,
НК – Білека А. А., канд. юрид. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Кримінальний кодекс України надає можливість окремій категорії засуджених повністю або частково звільнитися від подальшого відбування покарання після відбуття ними частини строку покарання.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання є звільненням засудженого від подальшого відбування призначеного покарання до закінчення строку покарання за наявності певних підстав, передбачених Кримінальним кодексом України.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання – це звільнення засудженого від подальшого відбування покарання за таких умов:

1) особа відбуває основне покарання у виді виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі;

2) засуджений своєю сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення;

3) він фактично відбув встановлену ч. 3 ст. 81 частину призначеного судом покарання.

Сумлінна поведінка полягає у зразковому дотриманні вимог режиму, правил внутрішнього розпорядку; додержанні дисципліни; виконанні вказівок і розпоряджень адміністрації пенітенціарної установи; наявності заохочень і відсутності стягнень; участі у самодіяльних організаціях засуджених; товариському ставленні до інших засуджених. Крім того, сумлінна поведінка передбачає не тільки наявність у засудженого заохочень, застосованих у порядку, визначеному законодавством, а і те, що він подає позитивний приклад для поведінки інших засуджених.

Сумлінне ставлення до праці передбачає добросовісне виконання трудових обов'язків, використання форм і методів отримання доходів, які допустимі з точки зору не лише індивідуальних, а й суспільних інтересів, сплата податків та інших обов'язкових платежів. Сумлінне ставлення до праці проявляється у покращенні кількісних та якісних показників виконуваної роботи, підвищенні виробничої кваліфікації, бережливому ставленні до обладнання та інструментів, додержанні правил охорони праці та техніки безпеки.

При визначенні сумлінності в поведінці засудженого та його ставленні до праці мають значення не окремі вчинки, а стабільна, постійна лінія поведінки та спосіб життя засудженого. Відомості про це повинні отримуватися з матеріалів, що характеризують поведінку засудженого, не лише за період, що безпосередньо передує поданню його до умовно-дострокового звільнення, а за весь час відбування ним покарання або, принаймні, за значний період цього терміну.

За основу визначення мінімально необхідної частини строку, після відбуття якої можливе застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання, покладено тяжкість вчиненого злочину, форму вини, рецидив злочинів, вид покарання, яке відбуває засуджений, а також той факт, що особа раніше звільнялася умовно-достроково від відбування покарання.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання не може бути застосоване до осіб, які відбувають основне покарання у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт і арешту.

Отже, умовно-дострокове звільнення – один із видів звільнення від покарання, який є комплексним інститутом кримінального та кримінально-виконавчого права та має складну юридичну природу. Суть умовно-дострокового звільнення полягає у достроковому звільненні засудженого, який відбув встановлену частину строку покарання, призначеного вироком суду та довів своє виправлення, від подальшого відбування покарання під умовою обов'язкового дотримання ним ряду обов'язків перелічених у законі та встановлених судом у відповідності з цим законом. Можливість умовно-дострокового звільнення є

проявом довіри до засудженого з боку держави, надання йому певної пільги у вигляді звільнення від покарання раніше визначеного строку, виступає важливим стимулом до виправлення засудженого.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. І. Борисова, В. Я. Тація та В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. X. : Право, 2015.
2. Трубников В. М. Умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання // Національний університет внутрішніх справ. Вісник Національного університету внутрішніх справ. Вип.19: Научное издание. X. : Нац. ун-т внутр. справ, 2002.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 2 «Про умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким»
4. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131).

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ В УКРАЇНІ

*Прокопенко Д. В.,
НК – Білека А. А., канд. юрид. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Як відомо, підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК (ст. 2)[1]. Однак тенденції останніх років свідчать про те, що законодавець все частіше намагається протидіяти за допомогою кримінально-правових приписів не певним, чітко визначеним діянням, а тим чи інших явищам, завдяки чому у кримінальному законі з'являються такі поняття, як тероризм, корупція, домашнє насильство; пропонується визнати злочинами екстремізм, сепаратизм, колабораціонізм тощо, які не можуть бути криміналізовані за визначенням.

Причини таких кроків, як видається, насамперед, пов'язані з явним перебільшенням можливостей кримінального права як соціального регулятора, яке полягає у систематичних, абсолютно необґрунтованих спробах держави вирішити увесь комплекс економічних, політичних, ідеологічних, етнічних, релігійних, соціокультурних та інших питань за допомогою законотворчості та правозастосування у кримінально-правовій сфері [2].

Новий Кримінальний кодекс України (надалі – ККУ), за прогнозами деяких експертів, українці можуть отримати вже у 2021 р. Проект «Загальної частини» оприлюднили для оцінки. Розробники проекту вирішили забезпечити кримінальний закон від, так званого, законодавчого спау. Перша стаття кодексу говорить про стабільність, тобто можливість вносити до нього зміни лише двічі протягом календарного року, крім випадків декриміналізації злочинів. Більш того, кожна зміна до кодексу повинна проходити через експертизу Пленуму Верховного Суду.

Норма Конституції України про те, що незнання закону не звільняє від відповідальності, розміщена у проекті ККУ. Розробники пропонують запровадити презумпцію знання ККУ. Тобто, не лише юристи, а й громадяни мають

ознайомитися з ним, бо ж, можливо, одні діяння декриміналізують, а інші – навпаки.

За словами заступника голови комітету НААУ з питань кримінального права та процесу Олексія Гороха, в основу класифікації злочинів покладено саме шкоду, що завдається. Замість нині чинних ступенів тяжкості, пропонують розширити їх до 9, які поділяються на вже традиційні 4 види: невеликої, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини. Тобто в майбутньому юристи будуть говорити десь так: «Злочин невеликої тяжкості 2-го ступеня».

Розробники нового кодексу взяли з «Особливої частини» кваліфікуючі ознаки та зібрали їх у загальній, таким чином з'явилася нова класифікація злочинів. Планується, що ступені тяжкості будуть ураховуватися при встановленні санкції та визначенні кримінально-правових засобів. Вид злочину впливатиме на призначення та звільнення від покарання й застосуванні інших кримінально-правових засобів.

Якщо в статті «Особливої частини» встановлено відповідальність за злочин, що спричинив істотну майнову шкоду, але цим же правопорушенням може бути спричинена й більша майнова шкода, відображена в іншій статті, то тяжкість злочину підвищується. На 2 ступені – якщо спричинена значна майнова шкода, на 4 – при тяжкій майновій[3].

На початку деяких розділів «Особливої частини» буде закріплений перелік обставин, які знижують і підвищують ступінь тяжкості. Розробники проекту значно розширили перелік. Наприклад, на підвищення тяжкості злочину на один ступінь буде впливати використання ЗМІ, інформаційної системи чи мережі Інтернет, стать, перебування в шлюбі або інших близьких відносинах. О. Горох зазначив, що автори розуміють радикальність норм, а тому готові до діалогу та конструктивної дискусії.

Книга 2 проекту розпочинається з розділу, який визначає правила кримінально-правової кваліфікації. Цей розділ, на думку, одного з авторів, є, такою собі, інструкцією для адвокатів, прокурорів та суддів при кваліфікації злочину [2].

Проект ККУ пропонує замість 12 видів покарань, які діють нині, залишити тільки 3: штраф, позбавлення волі та довічне ув'язнення. Оскільки найвища міра покарання застосовуються в Україні нечасто, мова йде лише про 2 види. Куди ж поділися інші? Звичайно, автори не наважилися «видалити» їх із кодексу. Більшість покарань, таких як громадські та виправні роботи, розробники планують зробити складовою пробації. Інші ж – перейдуть у розділ «Засоби безпеки».

Під останніми розуміють примусову психіатричну допомогу, обмежувальні засоби та оприлюднення інформації про особу, яка скоїла злочин. Тому радіти лиходіям не варто, бо скорочення покарань говорить про їх невідворотність.

Останній засіб викликав дискусію серед адвокатів. Створення відкритого реєстру на кшталт *Opendatabot*, де легко можна переглянути, чи перебуває особа в розшуку, порушує права людини. Правники погодилися, що поки не сформована «Особлива частина» кодексу, важко говорити про те, хто саме має потрапити до подібних реєстрів, якщо, звичайно, норма дійде до парламенту.

Детально регламентований у проекті розділ «Пробація». Арешт планують закріпити двох видів – домашній та пенітенціарний. Якщо з домашнім усе зрозуміло, то от з пенітенціарним не все так просто. Існують певні сумніви щодо того, чи працюватиме даний вид арешту належним чином на практиці.

В основу розв'язання кримінально-правових конфліктів розробники прагнуть покласти інститут реституції та компенсації.

Загалом варто констатувати, що у проєкті здійснена спроба повністю відмовитися від такого інституту, як звільнення від кримінальної відповідальності. Зміст цих норм планується трансформувати у субінститут непризначення покарання.

Наразі серед науковців тривають жваві дискусії з означених питань. Втім, більш детальний аналіз цього документа в правничих колах буде здійснюватися, коли авторський колектив проєкту завершить роботу над «Особливою частиною» ККУ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України від 08.08.2021 р. [Текст] // ВВР, 2001, № 25-26, ст.131.
2. Чугуніков І. Підстава кримінальної відповідальності та тенденції розвитку кримінального законодавства України.
3. Апгрейд карного закону [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zib.com.ua/ua/145188-iz_sankciy_novogo_kk_zniknut_aresht_i_gromadski_roboti_a_zlo.html.

ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТИТИ ВЛАСНІ ПРАВА ТА ІНТЕРЕСИ (МОРАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

*Філянiна Л. А., канд. юрид. наук, доцент
Унiверситет митної справи та фiнансiв*

Права людини є складовим елементом суспільних відносин. Законодавство кожної держави, відповідно до їх участі у міжнародних договорах, регулює об'єм прав і свобод людини. Нормативне закріплення певного переліку прав і свобод людини в національному законодавстві об'єктивно необхідне для нормального функціонування суспільства, держави й визначає умови життєдіяльності індивіда. Так, у ст. 27 Конституції України зазначається, що кожна людина має право на захист своїх прав і свобод від протиправних посягань. Держава бере на себе обов'язок захищати права і основоположні свободи людини і громадянина, а законодавство України визначає способи захисту прав і свобод людини, наприклад, звернення до судових органів, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та інше. Отже, можемо констатувати, що традиційними органами із захисту є державні органи. Нажаль, в нашому суспільстві не розвинута практика звернення до державних органів (суду, прокуратури, національної поліції) із захистом своїх прав і свобод. Обумовлено це різними факторами, такими як: недовіра до судової й правоохоронної системи, обмеження в матеріальних можливостях (сплата держаного мита, послуг адвоката), правовий нігілізм, небажання довготривалого спілкування із судовими й правоохоронними органами (не ефективна втрата часу) та інше. Водночас, національний менталітет, відіграє велику роль у не судових способах захисту прав людини. Деякі особи вважають, що ніхто не може захистити їх від протиправних посягань краще ніж вони самі, «око за око», особливо це стосується насильницьких злочинів. Разом з тим, виникають ситуації коли людині вкрай необхідно самотужки, застосовуючи силу, припиняти ті чи інші посягання. В цьому випадку законодавець дозволяє з метою самозахисту чи захисту іншої особи, суспільних інтересів, інтересів держави від суспільно небезпечного

посягання заподіяти правопорушнику певної шкоди. Причому така шкода, може бути заподіяна, правопорушнику тільки для негайного припинення чи відвернення посягання і не допускає перевищення відповідних меж. Кримінальний кодекс України дає визначення такому явищу як – необхідна оборона. Але спробуйте у стресовій ситуації, коли на тебе нападає особа явно із злочинними намірами, адекватно прийняти рішення і розрахувати силу удару/протидії щоб не заподіяти нападнику більш суттєвої шкоди. Отже, головне в такому випадку не перестаратися і не стати правопорушником. Так, приклад, жінка під час сварки з чоловіком, який перебував у стані алкогольного сп'яніння та наносив їй тілесні ушкодження, схопила кухонний ніж та вдарила чоловіка у груди, від чого останній помер. Суд прийшов до висновку, що через різницю у фізичній силі, приналежність до жіночої статі та відсутність сторонніх осіб, котрі могли допомогти їй уникнути насилля. Обвинувачену визнали невинуватою у вчиненні злочину (ст. 118 КК України «Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення») та виправдали.

Натомість, зараз у суді розглядається справа щодо обвинуваченої, яка захищаючи себе і свою неповнолітню доньку від домашнього тирана і його систематичного насилля нанесла потерпілому тілесні ушкодження, що призвели до смерті останнього. Прокуратура такі дії кваліфікувала, взагалі, як умисне вбивство за ст. 115 КК України. Обвинувачена неодноразово зверталася до правоохоронних органів, 22 рази, із заявою про насильство з боку потерпілого. Стосовно дій останнього було складено 15 протоколів про адміністративне правопорушення, проте, через певні їх недоліки суд повертав їх на доопрацювання. Крапку у цій справі звісно поставить суд. Але такій трагедії можна було завадити небайдужістю і компетентними діями правоохоронних органів, громадською правосвідомістю і звісно обізнаністю наших громадян у можливостях звернення за захистом до недержавних органів – громадських організацій, що займаються допомогою постраждалим жінкам від насилля, а саме «Ла Страда – України», «Пані патронеса» та інші.

Отже, застосування сили для відвернення або припинення протиправного посягання можливе тільки у випадку протидії насиллю, але це не гарантує адекватної реакції суспільства, правоохоронних і судових органів. Обставини котрі супроводжують або є причиною для застосування сили з метою захистити власні права та інтереси не достатньою мірою враховуються під час кваліфікації дій, розгляду справи і прийняття рішень. Національне законодавство більшою мірою відповідає міжнародним стандартам у даній сфері, але вимагає створення ефективної системи реагування на такі випадки, зміну підходу до осіб, які вимушено скоюють діяння, що можна кваліфікувати як навмисно-злочинні, проводити спеціальну підготовку співробітників правоохоронних органів, працівників кримінального правосуддя, а також адвокатів.

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ВІКТИМНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Шамрук Н. Б., канд. юрид. наук, доцент
Академія Державної пенітенціарної служби*

Розглядаючи віктимність у якості форми відхилення від норм та правил безпечної поведінки, слід виділити ситуативну, особистісну і рольову віктимність.

Ситуативна віктимність підлітків проявляється найбільш часто, і передбачає життєву ситуацію, яка складається у зв'язку з певними якостями особистості підлітка, коли виникає можливість заподіяння йому фізичної, майнової або моральної шкоди. Прикладом можуть послужити терористичні злочини, активні учасники яких нерідко утримують дітей в якості заручників для гарантій власної безпеки.

Особистісна віктимність залежить від індивідуально-психологічних і зовнішніх характеристик особистості дитини, незалежно від її власного бажання, які налаштовують оточуючих проти неї. Це, зокрема, низка індивідуально-психологічних рис, що прямо сприяють віктимізації підлітка: його власні негативні якості (агресія, демонстративність, зухвалість, нахабство); нейтральні якості (спокій, урівноваженість); а також ознаки закомплексованості (нерішучість, невпевненість). На думку Д. Річардсона і Р. Берона підлітків з вищепереліченими якостями слід віднести до категорії людей, що «притягають» агресію [1, с. 93].

Крім цього, існує так звана іміджева віктимність підлітків, яка полягає у специфічних висловлюваннях, унікальному стилі поведінки, особливостях статі, пантоміми, виборі одягу, які можуть бути неадекватно зрозумілими, інтерпретованими, в силу чого дитина може бути підданою цькуванню або прямій агресії однолітків та дорослих.

Рольова віктимність може знаходити свій прояв також під час звичайних ігор, однак її рівень буде залежати від безпосередніх правил гри та активної чи пасивної ролі, що дісталася дитині.

Необхідно відзначити наявність у підлітків певної вікової віктимності, що пов'язана з відсутністю достатнього соціального та життєвого досвіду, знань, а також з віковою підлітковою кризою, про яку мова йшла у попередньому підрозділі. Таким чином, поведінка, яка не відповідає віку дитини, у результаті її спотвореної інтерпретації вчителями, батьками, однолітками та особливостей їх реагування закріплюється, і тим самим, стає нормою для дитини.

Як слушно підкреслює О. В. Паніна, одним із факторів віктимізації підлітків також вважаються особливі біогенетичні схильності. Оскільки пубертатний період є періодом суттєвих змін, відповідно, всі біологічні зміни організму впливають на зміни у поведінці підлітків. Слід звернути увагу і на гендерні особливості, як фактор віктимізації особистості підлітка. Існують маркери поведінки, що найбільш властиві підліткам жіночої статі або, навпаки, властиві підліткам чоловічої статі. При виконанні ігрової ролі підлітки жіночої статі частіше скаржаться, демонструють страждання, за допомогою маніпуляцій прагнуть привернути увагу і всебічну допомогу оточуючих. Звідси випливає, що вони частіше за підлітків чоловічої статі дотримуються ролі

жертви у взаємодії з дорослими та з однолітками. Зазначений факт пов'язаний з цілою низкою чинників. Один з них визначається прожіночими якостями, які навмисно формуються у родині, до яких слід віднести: пасивність, емоційність, надзвичайна чутливість, дбайливість, повне поглинання власного «Я» сім'єю та материнством. Наступний чинник пов'язаний із відтворенням власної гендерної ідентичності, тобто визначенням належності до певної статі і, як наслідок, наслідування власним батькам. Третій чинник пов'язаний зі специфікою самовідчуття підлітків обох статей, відповідно до якої підлітки жіночої статі будуть відрізнятися більшою самокритичністю, схильністю до аналізу різних сторін свого «Я». Відповідно для підлітків чоловічої статі є характерним спрощене власне сприйняття [2, с. 11].

Отже фактори віктимізації виступають у ролі сукупності життєвих обставин, які у поєднанні із суспільним ладом окремого регіону або території, що входить до його складу, спрощують процес перетворення конкретної особистості у жертву, тим самим спряють реалізації процесу віктимізації. Безумовно, головною умовою віктимізації є явища, які істотно полегшують можливість виникнення конфліктів. Відповідно внутрішні, психологічні чинники віктимності, зокрема, потреба у власному престижі, схильність до ризику, емоційна нестійкість, відхилення у психічному розвитку за рахунок підвищеної самооцінки, неадекватна самооцінка не несуть в собі патології, тому що формуються в результаті помилкового виховання у сім'ї, порушення гармонії у відносинах між батьками та дітьми.

На переконання А. В. Мудрика, факторами ризику проявів віктимної поведінки можуть також стати погане матеріальне становище, часта зміна місця проживання, аморальний спосіб існування співмешканців у сім'ї, відсутність належного нагляду за дитиною, недоліки в її емоційному вихованні, негаразди у відносинах з однолітками, наявність різних травм, особливо фізичних дефектів, відставання у психофізичному розвитку. Саме ці фактори обумовлюють формування неадекватної самооцінки, емоційно-вольової нестійкості у дитини, що поступово переростає у готовність стати жертвою [3, с. 112]

Ще одним фактором, який може негативно впливати на формування особистості підлітка може стати батьківська деспотія, яка поєднується як правило з фізичним, психологічним насильством над дітьми, порушеннями в сімейній ієрархії та призводить до формування у дітей невпевненості, тривожності, нервових зривів тощо [4, с. 159].

Волкова В. В. пропонує виокремити окремі сімейні фактори, що можуть стати причиною віктимізації підлітків.

По-перше, це фактори, пов'язані з емоційно-психологічним станом батьків, зокрема: гіперопіка; фізичні покарання, гучні та несправедливі зауваження і не дійова критика, що компенсують власну нервову напругу батьків; психопатологія батьків, що у наслідку приводить до жорстокого фізичного, психологічного поводження з дитиною; емоційна дезорганізація сім'ї; конкретні особистісні особливості батьків, до яких відносяться депресії або нарцисизм.

По-друге, це фактори, пов'язані з соціально-економічним статусом сім'ї. До них відносять низький соціальний статус, економічну нестабільність; неповні сім'ї, молодий вік батьків тощо. Всі ці фактори можуть призводити до

негативних наслідків для дитини у виді жорстокого поводження, відчуження, ігнорування її проблем, емоційної депривації дитини.

По-третє, це фактори, пов'язані зі стилем сімейного виховання, які також впливають на формування віктимної особистості: невідповідність норм і цінностей, що панують у сім'ї, загальноновизнаним; конфлікти та сімейні труднощі; алкоголізація або наркотизація одного або обох батьків [5, с. 49-50].

Таким чином можемо дійти висновку, що при порушенні сімейних відносин створюється несприятливий емоційний фон для подальшого розвитку дитини, тобто саме сім'я виступає одним з головних чинників віктимізації особистості, у тому числі підліткової. У разі присутності в сімейних стосунках будь-якої форми насильства, прояви віктимності виявляться більш вираженими. Підлітки, залучені у взаємини з урахуванням присутності елементів насильства, виступають частіше в якості жертви.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Роберт Бэрон, Дебора Ричардсон. Агрессия. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 352 с.
2. Панина Е. В. Специфика самосознания подростков разного пола и гендерной ориентации: автореф. дис.... канд. психол. Наук / Ярослав. гос. пед. ун-т им. К.Д. Ушинского. Ярославль, 2014. 23 с.
3. Мудрик А. В. Социальная педагогика учебник для студ. учреждений высш. проф. образования. 8-е изд., испр. и доп. Москва: Издательский центр «Академия», 2013. 240 с.
4. Андронникова О. О. Роль семьи в формировании неадаптивных форм виктимного поведения детей. Семья в XXI веке: Сборник материалов международного экспертного симпозиума. Новосибирск: НРО ОППЛ, 2016. С. 156–164.
5. Волкова В. В. Семейные детерминанты виктимного поведения. Ученые записки Санкт-Петербургского государственного института психологии и социальной работ. 2011. Т. 16. №2. С. 48–52.

Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ МІКРОЧАСТИНОК У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Андреев В. В.

*Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

Під мікрочастинками – речовими доказами – зазвичай розуміють частки всіляких речовин з невеликими лінійними розмірами, що залишаються на місці події, знаряддях злочину, на злочинці або потерпілому.

Мікрочастинки органічного та неорганічного походження нерідко становлять субстрат слідонашарування. Це крупинки кварцу, глини, кам'яного вугілля, цементу, крейди, борошна і т. п. Сюди можна віднести і металеву тирсу, дрібні текстильні волокна, обривки волосся, частинки різного насіння, клітини тканин живих організмів і інші дрібні об'єкти органічного походження.

Результати досліджень мікрочастинок, які виявляються на одязі і тілі потерпілого і підозрюваного у справах про вбивства, зґвалтування, нанесення тілесних ушкоджень та деяких інших, а також локалізація цих частинок можуть свідчити про те, що певні особи перебували в безпосередньому контакті, внаслідок чого частинки одягу, волокна і інші частинки перемістилися з одягу і тіла однієї людини на певні частини одягу і тіло іншого, а також про те, що конкретна особа торкалась будь-яких певних предметів, рослин і речовин, пересувалась по певній поверхні, перелазила через перешкоду, пересувалась по даній місцевості і т.п.

На предметах і перешкодах, з якими стикався злочинець, можуть залишитися дрібні волокна і інші частинки його одягу, а на знаряддях злочинів, якими завдавалися пошкодження і поранення, залишаються кілька клітин пошкоджених живих тканин і текстильні мікроволокна одягу. Подібні частинки навіть в несприятливих умовах іноді зберігаються тривалий час.

Виявлені мікрочастинки можуть бути піддані слідчим (самостійно або за участю фахівця) попередньому (до експертного) дослідженню. Результати подібних досліджень не мають доказового значення, але можуть бути використані для висунення і перевірки слідчих версій, визначення шляхів пошуку нових доказів і т. п.

Сучасні високочутливі методи аналізу дозволяють проводити встановлення групової приналежності мікрочастинок. Зокрема, при проведенні судово-біологічних досліджень мікрочастинок – клітин живого організму, виявлених на знаряддях злочину, визначається:

- приналежність клітин людині або тварині, а також конкретному органу тіла або виду живої тканини;
- групова належність (аналогічно дослідженням крові);
- належність клітин жіночого або чоловічого організму.

Пошук мікрочастинок здійснюється при якісному освітленні. Оглянутий предмет, по можливості, поміщається на лист щільного паперу або поліетиленової

плівки, з тим щоб відокремлені від предмета мікрочастинки не були втрачені. Не слід без потреби переміщати не оглянуті предмети, необхідно також остерігатися поривів вітру та не допускати протягу в приміщенні, де відбувається огляд.

Знаряддя злочину та інструменти слід оберегти від забруднення в ході і після огляду. У зв'язку з цим їх не можна брати брудними руками, класти на інші предмети, загортати в тканину або низькоякісний папір.

Пошук мікрочастинок доцільно починати з вузлового пункту місця події (труп, зламаний сейф, місце згвалтування і т. п.), звертаючи особливу увагу на огляд знарядь злочину та інших предметів, цілком ймовірно залишених злочинцем. З особливою ретельністю оглядаються всякого роду поглиблення, пази, складки.

При огляді трупа мікрочастинок (волокна, залишки бруду, пилу, частинки рослин і т. п.) перш за все слід шукати в області швів, складок, застібок блискавок, обшлагів одягу, в кишенях, на внутрішній поверхні рукавичок, підшовної частини взуття, під нігтями рук, на внутрішніх поверхнях долонь.

У приміщенні обов'язково оглядаються килимки, килими, що знаходяться перед дверима.

Для виявлення мікрочастинок може бути використаний ультрафіолетовий освітлювач, оскільки люмінесценція об'єктів сторонніх речовин може різко відрізнитися від люмінесценції самого предмета.

Виявлені на місці події сліди взуття, знарядь і інструментів не тільки є можливим об'єктом трасологічного дослідження, але і можуть бути використані для вивчення мікрочастинок матеріальної субстанції речовини, що утворила слід.

Якщо в ході огляду з'ясовується, що поверхня предмета – можливого носія мікрочастинок – піддавалася чищенню, мийці або іншій обробці, доцільно виявити і оглянути предмети, на яких могли зберегтися мікрочастинки з початкового об'єкта носія.

Кожен з предметів оглядається окремо з великою обережністю, з тим щоб наявні на ньому мікрочастинки не були зміщені.

Виявлені мікрочастинки та їх локалізація на предметі детально описуються в протоколі огляду і по можливості фотографуються.

Для зняття частинок з об'єктів використовують пінцет, голку, м'яку кисть, магніт. Для їх вилучення з глибоких щілин, з великого килима, и т.п. може бути використаний спеціальний пилоуловлювальний пристрій, що входить в комплект технічних засобів виїзної криміналістичної лабораторії, або в крайньому випадку попередньо ретельно очищений пилосос.

Для вилучення мікрочастинок можуть бути використані також листи дактилоскопічної плівки.

Для упаковки мікрочастинок найзручніше застосовувати добре вимиті і висушені широкогорлі пляшечки з-під ліків, невеликі пакети з міцного щільного паперу. Необхідно пам'ятати, що в умовах кімнатної або ще більш високої температури багато мікрочастинок зазвичай зберігаються не дуже довго.

Великі предмети, в тому числі частини одягу, упаковуються у великі паперові пакети, кожен предмет окремо, без складання, щоб уникнути додаткового контакту між поверхнями. Вологі предмети перед упаковкою бажано висушити. Вміст з-під нігтів з кожного пальця упаковується окремо в пакетики з щільного паперу або мікропробірки. На кожному пакеті вказується, з якого пальця, якої руки, у кого саме вилучено.

Упаковуючи предмети в тверду тару (фанерні або картонні ящики), слід подбати про те, щоб предмет був нерухомий відносно тари і якомога менше

стикався з нею. Для цієї мети можуть бути використані розпірки, дротяний каркас, мотузкові розтяжки.

Всередину упаковки поміщається картонна бирка з пояснювальним написом.

Вилучення та упаковку мікрочастинок матеріалів, речовин і виробів бажано проводити за участю фахівця-криміналіста. Роботу з виявлення і вилучення частинок і речовин біологічного походження бажано проводити за допомогою фахівця в галузі судової медицини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. П. Д. Біленчук, О. П. Дубовий, М. В. Салтевський, П. Ю. Тимошенко «Криміналістика»: Київ: «АТІКА», 1998. 415с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНІХ ОЗНАК ВИБУХО-НЕБЕЗПЕЧНИХ ПРЕДМЕТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ СИСТЕМИ FOXRAY11E

Бруньов О. О.,

Словінський В. К., канд. техн. наук

Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

МВС України

Неруйнуючі методи досліджень розширюють уяву про пристрій та дозволяють встановити ряд додаткових ознак. До них відносяться:

- внутрішнє розміщення деталей і вузлів;
- функціональний взаємозв'язок між деталями та вузлами;
- наявність засобів підризу та їх вигляд;
- наявність вибухових речовин їх об'єм і орієнтовна маса;
- спосіб ініціювання заряду вибухової речовини.

Визначення вказаних ознак тісно пов'язано з технічною оснащеною вибухотехнічної лабораторії, технічними можливостями застосування спеціальних приладів і особливостями конструкції вибухових пристроїв.

Внутрішнє розміщення деталей і вузлів та їх функціональний взаємозв'язок визначається неруйнуючими методами за допомогою рентгенівських приладів.

Здійснюється порівняльний аналіз з еталонними рентгенівськими знімками вибухових пристроїв промислового виготовлення. Завдяки цьому можливо вирішення питань щодо встановлення групової належності механізмів, вузлів, речовин та в цілому об'єктів до пристроїв промислового виготовлення.

При вивченні рентгенівських знімків або зображень, як підсумок, визначається взаємодія частин та механізмів вибухового пристрою, можливість подальшого демонтажу тощо.

Наявність засобів підризу та їх вигляд також вивчається за допомогою рентгенівських приладів.

При вивченні механізмів, що поєднанні з засобами підризу, за допомогою рентгенівського випромінювання можливо отримати інформацію про наявність у досліджуваному об'єкті елементів невилучаємості та/або пасток, уявити принципи дії датчиків цілі та, на підставі цього, обмежити операції щодо демонтажу пристрою.

На знімках можливо уявити об'єм речовини та на підставі цього визначити її орієнтовну масу.

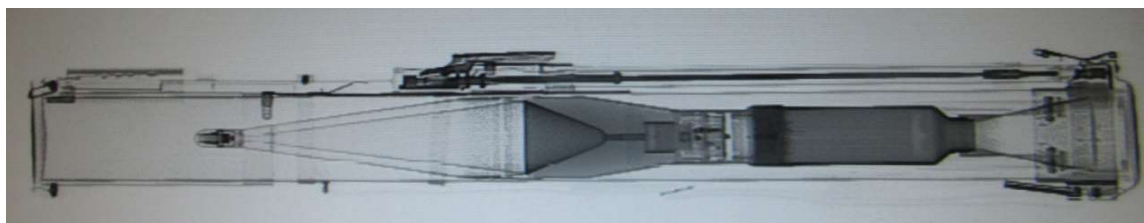
Визначення наявності вибухової речовини можливе за допомогою газоаналізаторів або приладів експрес-аналізу проб, відібраних із зовнішніх та з доступних внутрішніх поверхонь пристроїв і вузлів.

Для вирішення саме таких завдань судовими експертами вибухотеніками Черкаського НДЕКЦ МВС пропонується для проведення досліджень застосувати новітню модель системи foXrayIIe що використовує те саме програмне забезпечення, що і формувачі зображень на базі плоских панелей і є повністю сумісною з плоскими панелями на базі аморфного кремнію (a-Si).

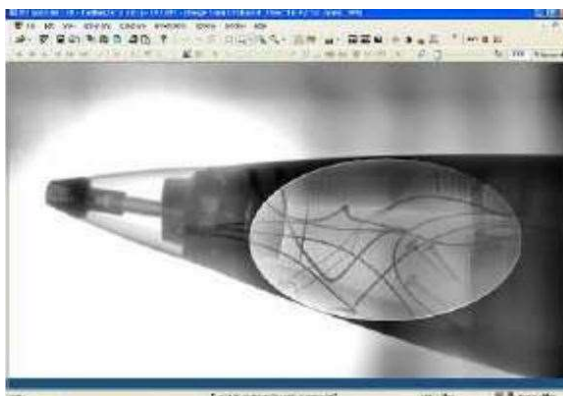
FoXrayIIe – на 100% переносна система, що дозволяє одному оператору легко переносити її, розгортати протягом хвилини і отримувати нескінченну кількість високоякісних зображень. Система може використовуватися для безлічі областей застосування, наприклад, поліцейськими та військовими вибухотехнічними груп по знешкодженню боєприпасів і саморобних вибухових пристроїв, службами охорони аеропортів, поліцейськими і митниками для пошуку наркотиків і контрабанди, охороною VIP-персон, розвідкою і спеціальними агентствами безпеки, судовими експертами та ще багатьма, багатьма іншими. Всі нові VCU дозволяють отримувати зображення з трьох сторін на рівні землі – зона перегляду починається на відстані 1,5 мм від статі і 2 мм з кожного боку, тому переносна система foXrayIIe є ідеальним рішенням неруйнівного контролю. Швидке розгортання системи в поєднанні з миттєвим отриманням зображення дозволяє службам безпеки буквально протягом декількох хвилин оцінити вміст підозрілих об'єктів, таких як залишена без нагляду ручна поклажа (навіть найбільший об'єкт з дозволеною ручній поклажі можна за допомогою VCU-22 переглянути за один підхід).

Застосування кольорових фільтрів при дослідженні вибухонебезпечних предметів дає можливість отримати наступні результати:

двох кольорове зображення (пошук ініціюючих ВР «Чорний квадрат Малевича») рис. 1.

а. Двох кольорове зображення (пошук ініціюючих ВР «Чорний квадрат Малевича») зображення РПГ-22 «НЕТТО» отримано під час сканування

б. Двох кольорове зображення (пошук ініціюючих ВР «Чорний квадрат Малевича») фото з монітору системи foXrayIIe

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху / [Прохоров-Лукін Г. В., Пащенко В. І., Биков В. І. та ін.] – К.: ТОВ «Еліт Прінт», 2011. – 216 с. : іл.
2. Експертний огляд, розрядження, транспортування та знищення вибухових пристроїв і речовин [Текст]: довідково-методичний посібник / Пащенко В. І., Свистунов О. Я., Хомко Р. Л.; УВПД ГШ МВС України. – К., 2009. – 420 с.

ПРО ЙМОВІРНІ ВИСНОВКИ ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

*Бруньов О. О.,
Словінський В. К., канд. техн. наук
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

На підставі оцінки результатів проведеного дослідження експертом може бути сформований такий висновок: категоричний або ймовірний, про неможливість вирішити запитання. Іноді ініціатори вимагають від експертів точної (категоричної) відповіді на питання про причини пожежі, не враховуючи, що висновок експерта знаходиться в прямій залежності від того, наскільки кваліфіковано слідчим (ініціатором) зібрані матеріали по справі. Якщо справа недопрацьована, до експерта таких вимог пред'являти не можна. Питання про якість матеріалів, наданих на експертизу, іноді стає особливо гострим, якщо експертиза проводиться тільки за матеріалами справи. Без можливості особистого огляду експертом місця пожежі в більшій мірі зростає можливість надання експертом саме ймовірного висновку по пожежі.

В зв'язку з цим зростає відповідальність слідчого (ініціатора), що зобов'язаний долучити до справи якісний протокол огляду місця пожежі та інші матеріали, які необхідні для експерта. Разом з тим питання про допустимість і доказової цінності ймовірних висновків експерта до сих пір не отримав однозначного тлумачення навіть і в спеціальній юридичній літературі. Окремі автори висловлюються проти ймовірних висновків експерта.

Однак думки інших авторів і практика розслідування пожеж не співпадають з такою точкою зору, яка знижує роль інших дій слідчого (ініціатора) з розслідування пожежі.

Нерідко недосвідчені або недобросовісні слідчі схиляються до висновку пожежно-технічної експертизи, вважаючи, що експертиза компенсує непроведені або виконані слідчим слідчі дії не в повній мірі. Тому вимагання від експерта категоричного висновку не тільки принижує відповідальність і роль слідчого, але може привести і до порушення законності. Насправді далеко не у всіх випадках експерт може надати вичерпний висновок. Експертизи призначаються на будь-якій стадії слідства.

Коли зібраних по справі даних недостатньо для вичерпного дослідження, експерт, згідно зі статтею 69 КПК України, може заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи. У разі невиконання заявленого експертом клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних з проведенням експертизи, протягом 45 днів з дня направлення клопотання експерт повертає матеріали без виконання або не вирішує окреме(і) запитання, стосовно якого(их) не задоволено клопотання.

У практиці розслідування пожеж є випадки, коли пожежно-технічна експертиза взагалі не може дати остаточної відповіді щодо причин пожежі. Не існує таких технічних методів дослідження, щоб відокремити умисел від не обачності, при потраплянні джерела відкритого вогню (наприклад, сірники) на легкозаймисті матеріали, або коли залишається увімкнутим нагрівальний електроприлад, в наслідок чого виникла пожежа, де за умовами обстановки навмисні дії не виключаються.

У таких випадках тільки шляхом ретельно проведених подальших слідчих дій (але не технічною експертизою) можна встановити це питання і за сукупністю всіх обставин справи встановити причину пожежі. Це не означає, що у таких справах не слід вдаватися до спеціальних знань для обґрунтованого виключення інших, технічних версій.

Тому не можна погоджуватися з іноді існуючою негативною оцінкою експертиз, що не мають категоричного висновку про причину пожежі. При такій постановці питання слідство по суті ставилося б в положення, залежності експертизі. Остання, як відомо, становить лише один з видів доказів, в той час як слідчий наділений необхідними повноваженнями і несе всю відповідальність за якісне розслідування пожежі.

До сказаного додамо, що відповідно до КПК України в разі недостатньої ясності або повноти висновку може бути призначена додаткова експертиза, яка доручається тому або іншому експерту. У разі необґрунтованості висновку експерта або присутні сумніви в його правильності може бути призначена повторна експертиза, доручається іншому експерту або іншим експертам.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України Постанова ВР №4651-6 13 квітня 2012.
2. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України. (Наказ МВС № 591 від 17.07.2017).

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ, ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Кашпур А. С.,

НК – Черноус Ю. М., д-р юрид. наук, професор

Національна академія внутрішніх справ

Проблеми розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми, тривалий час перебувають і нині знаходяться у полі дослідницької уваги вчених.

Нині ми спостерігаємо стабільне зростання кількості кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми. Окреслена ситуація вимагає невідкладного реагування з боку державних та правоохоронних органів, застосування системи заходів з протидії протиправній діяльності неповнолітніх, і до одного із них належить розробка ефективної криміналістичної методики розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми, яка повинна ґрунтуватися на міцному теоретичному фундаменті.

Як відомо, у структурі криміналістичної методики розслідування провідне значення має криміналістична характеристика. Криміналістична характеристика кримінального проступку є «відправною» точкою у проведенні розслідування,

адже містить інформацію про предмет протиправного посягання, спосіб вчинення, обстановку та слідову картину, особу правопорушника та потерпілого.

Криміналістична характеристика кримінальних проступків, вчених неповнолітніми – це науково розроблена парадигма дослідження криміналістичної суті вказаних кримінальних проступків – їх діяльнісного (функціонального) і слідового (інформаційного) аспектів з метою формування вихідної бази для побудови окремих методик їх розслідування та застосування у практичній діяльності.

Криміналістична характеристика кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми, повинна ґрунтуватися на вивченні механізмів вчинення та слідоутворення конкретних кримінальних проступків, різних за своїм складом, але об'єднаних спільною ознакою – суб'єктом кримінального проступку, тобто – неповнолітнім. Обов'язковим елементом є визначення кореляційних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики.

Встановлення кореляційних зв'язків між елементами криміналістичної характеристики кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми, є пріоритетним завданням нашого дослідження, дозволяє побудувати цілісну криміналістичну характеристику, підвищити ефективність діяльності з виявлення, розслідування кримінальних проступків та їх попередження.

На підставі викладених наукових підходів можна визначити криміналістичну характеристику кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми, як імовірну модель кримінального проступку, основу для побудови таких же ймовірних умовиводів – слідчих версій та встановлення обставин кримінального провадження, досягнення його завдань.

Інститут кримінальних проступків є новим у вітчизняному кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві. Однак, вченими-криміналістами (В. В. Тищенко, О. В. Сіренко, Д. А. Патрелюк, С. В. Харченко, Б. В. Щур) напрацьовано ряд праць, що стосуються розслідування окремих видів кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми. У контексті нашого дослідження роботи вчених будуть використані під час дослідження криміналістичної характеристики та побудови методики відповідно до початкового та наступного етапів розслідування кримінальних проступків.

Сьогодні вчені почали звертати увагу на криміналістичну методика розслідування кримінальних проступків. Так, О. О. Вакулик зазначає, що методика розслідування кримінальних проступків не повинна розроблятися шляхом трансформування із вже існуючих методик розслідування злочинів невеликої тяжкості. Оскільки законодавцем пропонується: введення нового учасника кримінального провадження – дізнавача, який здійснює розслідування кримінальних проступків у спрощеному порядку; перелік можливих негласних слідчих (розшукових) дій під час дізнання; унормування джерел доказів (крім визначених у ст. 84 КПК України, пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста тощо), а також ряд інших новел. Тому, до розробки вищевказаної методики варто підходити як з урахуванням набутого досвіду у розслідуванні злочинів невеликої тяжкості, так і впроваджуваних особливостей процедури розслідування кримінальних проступків [1, с. 80-81].

Враховуючи зміни, які відбулися у кримінальному процесуальному законодавстві, важливим є забезпечення прав учасників кримінального провадження у процесі досудового розслідування кримінальних проступків. З даного приводу важливим є дослідження В.І. Божика «Забезпечення прав особи під час досудового розслідування кримінальних проступків» (Київ, 2020). Автор зазначає, що з огляду на різноманітні підходи до визначення механізму

забезпечення прав особи, власне забезпечення прав особи під час досудового розслідування кримінальних проступків слід розглядати як багаторівневий правовий механізм, який забезпечується державою і передбачає наявність дієвих гарантій реального захисту і відстоювання невід'ємних прав людини та їх виняткового правомірного обмеження при здійсненні спеціальної процедури розслідування кримінальних проступків [2, с. 8].

Будь-який кримінальний проступок є подією, що характеризується системою характерних ознак, виділення та опис яких на основі емпіричного узагальнення щодо практики розслідування використовується під час конструювання методики розслідування цих кримінальних проступків.

Щодо криміналістичної характеристики кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми, то її розробка дозволить: встановити криміналістично значущі ознаки даного кримінального проступку; визначити взаємозалежності між окремими елементами криміналістичної характеристики; визначити напрямки розслідування та побудувати його план; використати можливості типових моделей розслідування і типових комплексів слідчих (розшукових) дій.

Вказана криміналістична методика може бути використана органами дізнання, досудового розслідування, прокуратури і суду при розслідуванні та судовому розгляді справ про кримінальні проступки, вчинені неповнолітніми; під час здійснення наукових досліджень, спрямованих на розробку й удосконалення тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх і методики розслідування окремих видів кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми; у законотворчій діяльності при вдосконаленні кримінального процесуального законодавства; в навчальному процесі при викладанні навчальних дисциплін з криміналістики та кримінального процесу, підготовці підручників, навчальних і методичних посібників з криміналістики та проблем розслідування кримінальних проступків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вакулик О. О. Питання формування методики розслідування кримінальних проступків. Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 22 листоп. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 79-81.
2. Божик В. І. Забезпечення прав особи під час досудового розслідування кримінальних проступків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 20 с.

ЩОДО ТЕХНІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЕМОНТАЖУ ПАТРОНІВ 9 ММ Р.А., СПОРЯДЖЕНИХ ГУМОВИМИ КУЛЯМИ ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ЇХ СКЛАДОВИХ ЧАСТИН

Кобець І. С.

*Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

В зв'язку зі збільшенням на ринку травматичної зброї, її доступність, у т.ч. наявність зброї, переробленої із стартової під «травматичний» патрон, зумовила зростання обігу на території країни патронів різних виробників калібру 9 мм Р.А., споряджених гумовими кулями [1]. Причому, в результаті конкурентної боротьби, деякі виробники подібних патронів постійно збільшують і без цього їх високу

вважаючи здатність. Це, в свою чергу, викликає необхідність в дослідженні їх складових частин.

При проведенні балістичних експертиз, об'єктами яких є патрони (у т.ч. які споряджені гумовими кулями), відповідно до п. 6.2.2. Методики [2], з метою визначення конструкції, розмірних і вагових характеристик та інших властивостей частин і елементів конструкції об'єкта, необхідно провести демонтаж частини (а в окремих випадках і всіх) наданих патронів.

Однак, в зв'язку з певними особливостями конструкції патронів калібру 9 мм Р.А. споряджених гумовими кулями, матеріалів виготовлення гільз та куль, демонтаж даних патронів інерційним способом практично неможливий, оскільки:

- дульце гільзи завальцьоване;
- більшість гільз виготовлено зі сталі;
- кулі еластичні та легкі.

В процесі дослідження виникають певні труднощі, пов'язані з розвальцюванням дулець гільз ручним універсальним інструментом загального вжитку. Це в свою чергу призводить до значної деформації чи руйнування дулець гільз, що ускладнює або зовсім унеможлиблює їх подальший монтаж.

Після проведеного дослідження складових патрону, змонтований патрон втрачає певні балістичні властивості у порівнянні з аналогічним не демонтованим патроном, що проявляється під час проведення експериментальної стрільби (виникнення затримок при стрільбі тощо).

З метою уникнення значних деформацій та руйнувань гільз патронів під час їх демонтажу підручним інструментом загального вжитку, експертами-балістами Черкаського НДЕКЦ впроваджено та успішно використовується при проведенні балістичних експертиз для монтажу-демонтажу патронів травматичної дії калібру 9 мм Р.А. спеціалізований пристрій, подібний до важільного преса приладів «Барклай», УПС, «Діана» із набором пуансонів і матриць.

Процес технічного демонтажу (монтажу) патронів травматичної дії калібру 9 мм Р.А. виглядає наступним чином: після відбору необхідної кількості патронів для демонтажу, кожен з них по черзі вставляється в спеціальну матрицю (вона входить до наборів матриць для демонтажу, уміщенні кулі та завальцювання дульця патрону), в нижній частині якої навпроти капсуля мається наскрізний отвір (це необхідно для забезпечення безпеки під час поводження з патроном та уникнення випадкового пострілу). Матриця з отвором в усіх наборах є самою нижньою. Вище ставиться проміжна матриця, над якою ставиться матриця з пристроєм для розвальцювання гільзи. Після розвальцювання гільзи краї дульця рівні без дефектів, що дозволяє без значних зусиль видалити кулю з гільзи (як варіант можна використати звичайне шило).

Після дослідження усіх складових патрона, він монтується в зворотньому порядку. До гільзи засипається порох, і вона вставляється до матриці з отвором, вище якої монтується матриця, яка має конусоподібний отвір та вище монтується матриця з пристроєм, який через конусоподібний отвір проштовхує кулю до гільзи.

Після розміщення кулі в гільзі, залишаємо патрон в матриці з отвором, вище монтується проміжна матриця, над якою монтується матриця з напівсферичною виїмкою, за допомогою якої дульце патрону обжимається з усіх сторін рівномірно.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. СОУ 78-41-016:2013. Патрони несмертельної дії. Загальні технічні вимоги. Видання офіційне. К., МВС України, 2013. – 16с.
2. Методика встановлення належності об'єкта до бойових припасів вогнепальної стрілецької зброї та його придатність для стрільби / ДНДЕКЦ МВС України; ДЕЗП Мінюсту України; [Гамов Д.Ю.]. – К., 2012. – 25с. Реєстраційний код 3.2.05.

ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

*Кузьменко О. В., канд. юрид. наук, доцент
Університет державної фіскальної служби України*

Особи, які не досягли повноліття, вимагають особливого ставлення в суспільстві, оскільки їх незрілість не дозволяє їм повністю усвідомити характер своїх дій, а також події, які будуть наслідком їх негативної поведінки. Тому ефективним способом вирішення цієї проблеми є не тільки посилені виховний вплив з боку батьків (опікунів, піклувальників), а й правильне застосування запобіжних заходів у розслідуванні кримінального правопорушення.

На нашу думку, сумнівною є позиція авторів, які вважають, що запобіжні заходи є заходами державного примусу, що зобов'язують не вчиняти нові злочини. Цей обов'язок поширюється на всіх без винятку громадян, незалежно від застосовуваного до них запобіжного заходу. У п. 5 ч. 1 ст. 177 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України зазначено, що метою запобіжних заходів є запобігання спробам підозрюваного, обвинуваченого вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується [1]. Іншими словами, мова йде не про заборону, а про попередження можливого злочинної поведінки підозрюваного, обвинуваченого.

Ми підтримуємо думку О. В. Сівака, який стверджує, що «запобіжні заходи як правовий інститут не лише встановлюють певні правила відповідної поведінки підозрюваного, обвинуваченого в кримінальному провадженні, а й забезпечують виконання покладених на цих суб'єктів кримінального провадження обов'язків, сприяють виробленню в них адекватної соціально-активної поведінки. Вони допомагають особі, яка певним чином долучена до кримінального судочинства, усвідомити поняття необхідного, справедливого, відповідального, дає змогу виховати в неї відчуття поваги до закону та правопорядку» [2, с. 208].

Сучасний законодавець розуміє, наскільки проблематичним може бути питання судочинства над неповнолітніми, тому в КПК України є окремий розділ, який регулює ведення кримінального провадження щодо цієї категорії осіб. Крім того, важливим є застосування досвіду розвинутих країн.

Сьогодні в європейських країнах все частіше використовуються альтернативи попереднього ув'язнення для зменшення кількості затриманих, оскільки це захищає людину від негативних наслідків позбавлення волі. Ці альтернативні заходи включають заставу, нагляд поліції, заборону наближатися до певного місця чи особи чи займатися певною професією. Зокрема, у Болгарії, Литві, Естонії, Латвії та Словенії свобода обвинуваченого може бути обмежена розпорядженням про регулярне утримання в поліцейському відділенні, недотримання якого призведе до арешту та затримання [3, с. 98-99].

Застосування таких заходів часто супроводжується випробувальним терміном, протягом якого правопорушник повинен виконувати певні умови та виконувати певні обмеження. У Румунії, Угорщині та Латвії випробувальний термін на попередньому етапі спрямований переважно на неповнолітніх правопорушників.

У той же час застосування застави відповідно до законодавства США вказує на те, що це один з найгуманніших і ефективних запобіжних заходів в кримінальному провадженні та розглядається з точки зору забезпечення прав людини в світлі міжнародного гуманітарного права. Слід зазначити, що юрисдикція Верховного суду щодо неповнолітніх є обов'язковим.

У Федеративній Республіці Німеччина випадки злочинності неповнолітніх передаються на особливу процедуру. Ними займаються спеціальні відділи окружних і земельних судів. Особи, які вчинили правопорушення, діляться на дві вікові групи: від 14 до 18 років і від 18 до 21 року. Судді повинні мати досвід спілкування з молоддю. Якщо суд діє за участю двох присяжних, то однією з них повинна бути жінка. Одноособовий суддя може приймати рішення тільки заходів виховного характеру [3, с. 100].

Згідно з французьким законодавством, слідчий суддя у справах неповнолітніх повинен вивчити анкету неповнолітнього злочинця, щоб вибрати для нього відповідний запобіжний захід. У Франції процес вибору між різними заходами, передбаченими КПК Франції щодо неповнолітніх, здійснюється в залежності від особливостей самого неповнолітнього, збір, вивчення і дослідження яких проводяться компетентними фахівцями. На наш погляд, така практика досить є цікавою і корисною для її впровадження в норми КПК України.

Слід також зазначити, що передача під нагляд поліції або іншого спеціального виховного органу широко поширена в багатьох країнах світу і популярна в процесуальному і виховному аспекті кримінального судочинства. Виходячи з цього, на наш погляд, з метою розширення системи заходів, а саме спеціальних заходів, які можуть застосовуватися до неповнолітніх, ми пропонуємо доповнити главу 38 КПК України новим запобіжним заходом – передача неповнолітнього підозрюваного або обвинуваченого під нагляд уповноважених підрозділів Національної поліції України, яка може бути альтернативою іншим запобіжним заходам, які, на думку слідчого, прокурора і слідчого судді, не зможуть ефективно забезпечити виконання неповнолітніми підозрюваних, обвинувачених обов'язків і функцій кримінального судочинства.

Отже, можна констатувати, що в зазначених країнах неповнолітнім приділяється особлива увага в процесі досудового розслідування. Зокрема, заходи, що застосовуються до них, є переважно м'якшими. Крім того, існують додаткові гарантії, що забезпечують дотримання прав, свобод та інтересів неповнолітніх. А в деяких країнах, наприклад, Великобританії, Бельгії, Франції, Німеччині та США, провадження у справах неповнолітніх здійснюється спеціалізованими судами, що дає змогу повністю врахувати вікові та психологічні особливості підлітків.

Саме тому, на нашу думку, було б доцільно запровадити на практиці спеціальні служби, подібні до тих, що діють у Німеччині, Польщі та Франції, до яких входять фахівці з високими професійними знаннями в галузі психології та педагогіки, що дає їм значну перевагу перед юристом при встановленні контакту з неповнолітній. Такі підрозділи можуть повністю відповідати вимогам ст. 178 КПК України та допомогти слідчому судді та суду обрати правильний та ефективний запобіжний захід стосовно неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого у кримінальному провадженні. Введення додаткових спеціальних заходів до КПК України буде ефективним, вони діятимуть як альтернатива

затриманню та допоможуть у здійсненні кримінального провадження щодо неповнолітніх.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 28.08.2021).

2. Сівак О. В. Правова природа запобіжних заходів у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2016. № 1. С. 206-220.

3. Ільченко, О. В. Міжнародний досвід застосування запобіжних заходів щодо неповнолітніх. *Правові горизонти*. 2018. № 8. С. 95-100.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ, ЗА ДОПОМОГОЮ ВПРОВАДЖЕННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ БАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ VALSCAN

Листопад Д. О.

Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

МВС України

Підвищення ефективності роботи правоохоронних органів по розкриттю і розслідуванню злочинів нині є неможливим без впровадження в криміналістику нових інформаційних технологій і автоматизованих систем. Разом з тим, використання засобів сучасної комп'ютерної техніки дозволяє істотно підвищити якість і результативність інформаційно-аналітичної роботи експертів-криміналістів і слідчих при розкритті та розслідуванні злочинів, вчинених з застосуванням вогнепальної зброї. Такі злочини є одними з найбільш суспільно-небезпечних. Саме тому високої актуальності набуває питання підвищення ефективності ідентифікації та обліку куль і гільз зі слідами вогнепальної зброї за допомогою автоматизації балістичних обліків.

На вирішення завдань балістичної ідентифікації та обліку спрямована діяльність Експертної служби МВС України. Відповідно до положень наказу МВС України від 10 вересня 2009 року № 390 «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України» балістичні обліки експертної служби функціонують на центральному та обласних рівнях і складається, зокрема, з оперативно-пошукових колекцій:

– куль, гільз та патронів зі слідами зброї (формується з куль, гільз, патронів зі слідами зброї, їх копій та зображень, вилучених під час проведення ОМП, інших слідчих дій та оперативно-розшукових заходів);

– куль та гільз, експериментально відстріляних з вилученої, знайденої та добровільно зданої зброї;

– куль та гільз, експериментально відстріляних з табельної зброї, що знаходиться на озброєнні правоохоронних органів, уповноважених органів державної влади;

– куль та гільз, експериментально відстріляних з табельної зброї, що знаходиться а озброєнні правоохоронних органів, уповноважених органів державної влади;

– куль та гільз, експериментально відстріляних зі зброї, зареєстрованої на об'єктах дозвільної системи;

- куль та гільз, експериментально відстріляних зі зброї, яка перебуває у власності громадян;
- відомостей про зразки саморобної зброї;
- гільз утраченої гладкоствольної вогнепальної зброї;
- відомостей про вчинені із застосуванням вогнепальної зброї злочини та факти її вилучення з незаконного обігу;
- з інформаційно-довідкових колекцій:
- зброї, яка формується з натурних зразків, частин, механізмів, заготовок, інструментів та відомостей про них;
- куль та гільз зі слідами зброї (формується з куль та гільз, що експериментально відстріляні зі зразків вогнепальної зброї) [1].

При цьому найбільш трудомістким етапом ідентифікаційного дослідження є процес порівняння, що спричиняє необхідність автоматизувати процес ідентифікації, виключивши при цьому суб'єктивну оцінку факторів з метою найбільшої об'єктивності отриманих висновків. Так, перед експертами гостро постає питання необхідності впровадження і використання автоматизованих інформаційно-пошукових систем, що підвищують результативність, оперативність, об'єктивність перевірок по центральній та обласним колекціям та систематизації криміналістично значимої інформації.

З метою автоматизації рішення ідентифікаційних завдань у судовій балістиці України з 2018 р. почалося впровадження в практичну діяльність автоматизованої балістичної ідентифікаційної системи чеського виробництва BalScan.

Система BalScan була розроблена компанією Laboratory Imaging для перевірки та порівняння маркування на стріляних боєприпасах. Гільзи та кульки перевіряються, порівнюються, скануються у 2D або 3D та зберігаються у базі даних [2]. Спеціальне програмне забезпечення здійснює пошук у базі даних та відображає список можливих збігів. Завдяки чому у судового експерта є повний набір функцій порівняння для підтвердження відповідності.

Балістична ідентифікаційна система BalScan використовує в своїй основі фотограмметричний метод і дозволяє отримувати тривимірні розгортки поверхонь куль та гільз. У BalScan можна оцифрувати широкий діапазон калібрів, при цьому кулі, днища картриджів або поверхні гільз скануються з роздільною здатністю 3 мкм, включаючи 3D-інформацію [2]. BalScan також підходить для сканування та порівняння деформованих куль та фрагментів кулі. Автоматична пошукова система в базі даних заснована на можливості порівняння важливих областей досліджуваного доказового матеріалу, таких як мікроподряпини на поверхні куль, сліди на бойках і гільзах.

Обмін інформацією між серверами системи BalScan здійснює база даних Oracle, що є важливою частиною системи. При цьому, база даних організована у двох різних формах:

- бази даних кримінальних справ, яка містить докази, пов'язані з місцем злочину разом зі слідами зброї на кулях та гільзах;
- бази даних вогнепальної зброї, що включає кулі та гільзи, отримані в результаті контрольного відстрілу зареєстрованої вогнепальної зброї.

Базу даних можна встановити на автономному сервері, підключеному до інших робочих станцій BalScan у приватній мережі. Активні робочі місця забезпечують експертизу в реальному часі, оцифрування куль та гільз, пошук у базі даних та порівняння. Пасивні робочі місця (без пристрою BalScan) забезпечують лише пошук та порівняння.

Станом на кінець 2020 року у підрозділах Експертної служби МВС функціонують 27 комплексних систем багатофункціонального дослідження об'єктів BalScan, які об'єднано в одну мережу [3]. Разом з тим, темпи впровадження системи в Україні є досить низькими. Варто відзначити, що за оцінками Експертної служби України ще близько 321664 одиниць зброї потребує внесення до електронної бази даних [3].

Таким чином, зростання швидкості впровадження сучасних ідентифікаційних систем, насамперед системи BalScan, в експертну практику балістичного обліку України сприятиме збільшенню ефективності систематизації та підвищенню рівня функціонування балістичного обліку, розкриттю, розслідуванню та попередженню злочинів, скоєних з застосуванням вогнепальної зброї.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Наказ Міністерства внутрішніх справ «Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків експертної служби МВС України» України від 10 вересня 2009 року № 390. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09#Text>.
2. Forensic Examination System. BalScan. URL: <https://www.forensic.cz/en/products/balscan>.
3. Експертної служби МВС України: офіційний сайт. Режим доступу: <https://dndekc.mvs.gov.ua/>

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ЗА УМОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ

*Лісіцький А. В.,
НК – Черноус Ю. М., д-р юрид. наук, професор
Національна академія внутрішніх справ*

З'ясовуючи особливості правової регламентації використання спеціальних знань, слід наголосити на їх важливості під час розслідування злочинів, вчинених шляхом підпалу.

Спеціаліст у кримінальному процесі має статус учасника кримінального провадження, з відповідними правами й обов'язками (ст. 71 КПК України) [1].

Також спеціальними знаннями володіє експерт, який застосовує їх у формі проведення судової експертизи (ст. 69 КПК України) [1].

Інститут спеціальних знань у кримінальному процесі є досить широким за своїм змістом, охоплює рівні форми використання спеціальних знань з будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла.

Поняття «спеціаліст», його процесуальний статус, права й обов'язки регламентовані законодавчо. Вони стосуються передусім надання допомоги з техніко-криміналістичного забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій.

Однак, завдання спеціаліста не обмежуються техніко-криміналістичним забезпеченням проведення слідчих (розшукових) дій.

КПК України регламентує залучення спеціаліста до виконання таких завдань кримінального провадження під час проведення процесуальних дій:

– для участі в огляді з метою одержання допомоги щодо питань, які потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор може запросити спеціалістів (ст. 237 КПК України);

– огляд місця події, інші слідчі (розшукові) дії доцільно проводити із залученням спеціаліста. Під час проведення слідчих (розшукових) дій здійснюються вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складаються плани і схеми, виготовляються графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу (ст. 240 КПК України);

– отримання зразків для експертизи. У разі якщо проведення експертизи доручене судом, відібрання зразків для її проведення здійснює суд або за його дорученням залучений спеціаліст (ст. 245 КПК України);

– залучення спеціаліста до проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 246 КПК України) та ін.

У ст. 71 КПК України передбачено, що слідчий під час досудового розслідування може залучити спеціаліста до проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії з метою досягнення завдань кримінального провадження.

Під час розслідування злочинів, вчинених шляхом підпалу, використання спеціальних знань здійснюється шляхом: залучення спеціалістів для участі у проведенні слідчих (розшукових) дій; проведення судових експертиз; одержання консультацій у обізнаних осіб та ін.

Непроцесуальні форми використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, вчинених шляхом підпалу, мають місце тоді, коли результати їх застосування не відбиваються у процесуальних документах. Поширеною непроцесуальною формою використання спеціальних знань є відомчі ревізії та розслідування. Наступною непроцесуальною формою використання спеціальних знань під час розслідування є консультативна допомога спеціалістів. З цією метою використовується вже накопичений досвід спеціаліста з урахуванням особливостей конкретних обставин. Така допомога надається в усній або письмовій формі [2, с. 542-543].

Варто зазначити про непроцесуальні форми використання спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій у процесі розслідування злочинів, вчинених шляхом підпалу. Передусім мова йде про проведення спеціалістом попередніх (експрес) досліджень. Попереднє дослідження здійснюють за допомогою засобів криміналістичної техніки, із залученням пересувних криміналістичних лабораторій, які оснащені новими технічними засобами, наборами хімічних реактивів.

Але наведені дані не вичерпують проблематику, адже для участі в проведенні слідчих (розшукових) дій, у тому числі огляді місця пожежі, обов'язково залучаються спеціалісти з гасіння, ліквідації та дослідження пожежі, за потреби можуть залучатися відповідні спеціалісти газового господарства, енергонагляду та технічного нагляду, з ремонту побутової техніки, з контролю за устаткуванням, ремонтом та експлуатацією систем пічного опалення тощо. Керівництво територіальних органів поліції та Державної служби України з надзвичайних ситуацій узгоджує з керівниками відповідних підприємств, установ та організацій, де працюють такі спеціалісти, порядок їх виклику та прибуття на місце пожежі.

Специфічним учасником слідчих (розшукових) дій під час розслідування пожеж є працівник Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Він набуває статусу спеціаліста, що фіксується у протоколі слідчої (розшукової) дії. Під час проведення огляду місця події його завдання полягають у допомозі слідчому щодо планування проведення слідчої (розшукової) дії, висуненні версій та їх перевірки, передусім, що стосуються причин виникнення пожежі. Спеціаліст з дослідження пожеж встановлює осередок пожежі, механізм її розвитку, виявляє, попередньо досліджує, фіксує, вилучає зразки, технічну та іншу документацію та

предмети, що мають відношення до події кримінального правопорушення і у майбутньому будуть визнані речовими доказами.

Також спеціаліст з дослідження пожеж надає допомогу у складенні протоколу та додатків до нього, адже володіє необхідною термінологією, надає слідчому допомогу у фіксації в протоколі слідчої (розшукової) дії інформації щодо виявлених зразків, об'єктів, речовин тощо. Окрема увага звертається на дослідження системи протипожежного захисту. Оцінюється її наявність, справність, відповідність встановленим вимогам.

Спеціаліст з дослідження пожеж реалізує й профілактичну функцію, адже повідомляє слідчому, керівництву Державної служби України з надзвичайних ситуацій інформацію про недоліки в системі протипожежного захисту, зазначає про заходи, які необхідно вжити.

Також даний спеціаліст проводить попереднє дослідження щодо стану справності систем протипожежного захисту чи їх окремих елементів. За результатами проведених досліджень, спеціаліст з дослідження пожеж готує і надає слідчому «акт про пожежу». Вказаний документ має важливе значення для кваліфікації кримінального правопорушення, надалі може використаний судовим експертом пожежно-технічної експертизи.

Таким чином, можна зробити висновок про важливість спеціальних знань під час розслідування злочинів, вчинених шляхом підпалу, й важливість удосконалення нормативно-правової регламентації даних питань.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Криміналістика : підручник [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Самодін та ін.]; за заг. ред. В. В. Пясковського. Київ, НАВС, 2020. 752 с.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО СТАНОВИТЬ ЛІКАРСЬКУ ТАЄМНИЦЮ У ХОДІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Матоліч В. В.,

НК – Навроцька В. В., канд. юрид. наук, доцент

Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ

У ході здійснення досудового розслідування кримінального провадження у органу досудового розслідування часто виникає необхідність отримати інформацію, що становить лікарську таємницю, яка стосується потерпілого. Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає процедуру отримання такої інформації шляхом надання слідчим суддею тимчасового доступу до речей і документів, що полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх. Таким чином, законодавець визначив окрему процедуру судового контролю за наданням доступу до інформації, що становить певний вид таємниці, у тому числі і лікарську, яка б, за потреби, могла забезпечити особі право на збереження конфіденційної інформації у таємниці, на випадок відсутності процесуальної необхідності в отриманні таких даних.

Правовий режим інформації, що становить лікарську таємницю, визначено Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Законом України «Про інформацію», Законом України «Про доступ до публічної інформації», а також низкою підзаконних нормативно-правових актів, зокрема, спільним наказом МВС та МОЗ від 06.07.2016 №612/679 «Про порядок обліку фактів звернення та доставлення до закладів охорони здоров'я осіб у зв'язку із заподіянням їм тілесних ушкоджень кримінального характеру та інформування про такі випадки органів і підрозділів поліції».

Провівши комплексний аналіз цих законодавчих актів можна дійти висновку, що особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стала відомою інформація, що становить лікарську таємницю можуть розкрити таку інформацію тільки у випадках, прямо передбачених законодавчими актами. Крім цього, така інформація може бути розкрита тільки за згоди особи, якої вона стосується. Така згода має бути добровільною та абсолютно визначеною. Зокрема, слушною є позиція Вислоцької Т. Ю. про те, що даючи таку згоду особа має чітко визначати обсяг відомостей, на розголошення яких дається дозвіл. [1, 150]

Що стосується процедури надання тимчасового доступу до інформації, що становить лікарську таємницю у ході здійснення досудового розслідування кримінального провадження, законодавець у статті 163 Кримінального процесуального кодексу України визначив, що після отримання відповідного клопотання слідчий суддя здійснює судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, за винятком випадку встановлення обставин, що свідчать про існування реальної загрози зміни або знищення речей чи документів. Таке клопотання розглядається слідчим суддею за участю сторони кримінального провадження, яка подала клопотання, та особи, у володінні якої знаходяться речі і документи (неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання). [2] Особою, у володінні якої знаходяться речі та документи, що містять інформацію, яка становить лікарську таємницю є відповідний заклад охорони здоров'я, у якому потерпілий отримував медичну допомогу. Виклик та участь потерпілого, як особи, якої стосується така інформація та врахування його позиції при розгляді клопотання законом не передбачена.

Однак, у переважній більшості випадків інформація, що становить лікарську таємницю та стосується потерпілого, є необхідною органу досудового розслідування у ході здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення, зокрема за: частиною першою статті 122 (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження), статтею 125 (умисне легке тілесне ушкодження), частиною першою статті 126 (умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій), статтею 126¹ (домашнє насильство), частиною першою статті 133 (зараження венеричною хворобою), статтею 134 (незаконний аборт або стерилізація), частиною першою статті 139 (ненадання допомоги хворому медичним працівником) Кримінального кодексу України та інших. Кримінальним процесуальним кодексом України визначено, що таке провадження може бути розпочате тільки на підставі заяви потерпілого і безумовною підставою закриття такого кримінального провадження є відмова потерпілого, а у передбачених законом випадках його представника від обвинувачення.

З урахуванням наведеного, було б доцільним передбачити у нормах Кримінального процесуального кодексу України, що стосуються особливостей

здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, що здійснюючи розгляд клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів, які містять інформацію, що становить лікарську таємницю, яка стосується потерпілого, слід здійснювати виклик у судове засідання потерпілого, як особи, якої стосується ця інформація та з'ясувати його думку щодо заявленого клопотання, оскільки у таких провадженнях вирішальною є позиція потерпілого. Це обумовлено також і тим, що на момент розгляду такого клопотання слідчим суддею, могла відпасти потреба у наданні тимчасового доступу до інформації, оскільки потерпілий фактично відмовляється від обвинувачення, однак, з об'єктивних причин не подав відповідної заяви.

Також слід зауважити, що Кримінальним процесуальним кодексом України визначено, що доступ до речей та документів надається тимчасово. Однак, незважаючи на це законом не регламентовано чіткі строки на які надається такий доступ. З урахуванням загальних положень Кримінального процесуального кодексу України щодо заходів забезпечення кримінального провадження такі заходи застосовуються з метою забезпечення дієвості кримінального провадження, тому і строки надання тимчасового доступу не можуть перевищувати строки здійснення кримінального провадження.

Документи, що містять інформацію, яка становить лікарську таємницю, як правило, вилучаються органом досудового розслідування в оригіналі. Це обумовлено тим, що такі документи необхідні для проведення відповідних експертиз у кримінальному провадженні. Після їх вилучення орган досудового розслідування виносить постанову про визнання цих документів речовими доказами у кримінальному провадженні і в подальшому питання про долю таких речових доказів вирішується на підставі статті 100 Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до вимог якої документи, що є речовими доказами, залишаються в матеріалах кримінального провадження протягом усього часу їх зберігання.[2] Однак, видається доцільним оригінали документів, що містять інформацію, яка становить лікарську таємницю, повертати відповідному закладу охорони здоров'я, оскільки такі можуть бути необхідними при проведенні лікування особи у випадку погіршення стану її здоров'я.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вислоцька Т. Ю. Кримінально-правова охорона таємниці в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 275 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10; 11-12; 13. С. 88.

ПСИХІАТРИЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ – ЛИШЕ СТАЦІОНАРНІ!

Навроцька В. В., канд. юрид. наук, доцент

Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ

Судово-психіатричні експертизи можуть бути амбулаторними та стаціонарними, експертизи в кабінеті слідчого, в кабінеті судді, заочні та посмертні. Заочні та посмертні експертизи проводяться без експертного освідчення особи і ґрунтуються тільки на вивченні експертами матеріалів кримінального провадження.

Такі експертизи (*de lege ferenda*) можуть проводитися тільки стаціонарно, адже це достатньо складне дослідження.

Якщо виходити суворо із тексту закону, то слід зробити висновок про те, що судово-психіатрична експертиза у кримінальних провадженнях може бути проведена амбулаторно і навіть в кабінеті у слідчого.

В рамках амбулаторної судово-психіатричної експертизи, що проводиться без будь-якого стаціонарного спостереження і дослідження особи, дуже складно правильно визначити реальний психічний стан досліджуваного, характері та діагнозі можливого психічного розладу, необхідність певного лікування. Велика ймовірність можливої помилки, неправильних висновків.

Тільки в умовах стаціонарного спостереження за досліджуваним можна прийти до обґрунтованого та єдино можливого висновку про психічний стан досліджуваного на момент вчинення діяння чи на момент провадження.

Звісно, прийняття рішення про те, що психіатрична експертиза у кримінальному провадженні повинна проводитися тільки стаціонарно, має кілька негативних моментів, пов'язаних із матеріально-процедурним забезпеченням реалізації цього рішення. Нестача матеріальних засобів, приміщень, ліків, спеціалістів, максимальна завантаженість судово-психіатричних експертних комісій якнайсерйознішим чином впливає на рішення про вибір способу здійснення цієї експертизи. Адже реального поміщення в спеціалізований заклад із надання психіатричної допомоги для дослідження внаслідок відсутності місць, доводиться іноді чекати. Це ж об'єктивно відображається на строках розслідування. А тому іноді без особливої на те потреби не приймається рішення про саме такий спосіб здійснення експертизи. І це при тому, що акти амбулаторних висновків нерідко не відображають справжній психічний стан досліджуваного.

Тому усвідомлюючи всі складнощі, все одно слід ставити питання про єдиний порядок призначення та здійснення саме стаціонарних судово-психіатричних експертиз як найбільш дієвої гарантії прав осіб, які потребують застосування примусових заходів медичного характеру, а також інших учасників процесу (котрі об'єктивно зацікавлені в тому, щоб шляхом застосування примусових заходів медичного характеру кримінальної відповідальності не уникали симулянти, які не мають до того ні правових, ні фактичних підстав).

ЧИ Є СПЕЦІАЛЬНЕ СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ ФОРМОЮ СПРОЩЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА?

*Омельчук Л. В., канд. юрид. наук, доцент
Університет державної фіскальної служби України*

Однією із форм диференціації кримінальної процесуальної форми є спеціальне кримінальне провадження (процедура «*in absentia*»), яке відбувається за відсутності підозрюваного/обвинувачено, що переходить від органів досудового розслідування, прокуратури або ж суду. Варто зауважити, що такий вид провадження також в науковій літературі відносять до різновидів заочного провадження, що розглядається як форма спрощення кримінального провадження. Спрощене кримінальне судочинство – це законодавчо встановлена процедура розгляду кримінальних справ, якій притаманні скорочені строки і відсутність окремих стадій, а також скасування

деяких процесуальних інститутів і норм з метою забезпечення оптимальних шляхів досягнення завдань кримінального процесу [1, с. 31].

При цьому науковцями відмічається, що заочне провадження варто розцінювати і як спрощене, і як, навпаки, провадження із підсиленими процесуальними гарантіями. Так, для заочного провадження необхідні окремі процесуальні умови, зокрема, клопотання сторони про заочний судовий розгляд кримінального провадження, перебування підозрюваного/обвинуваченого за межами території України з метою переховування від органів досудового розслідування чи суду, коли місце перебування його невідомо тощо.

Якщо говорити про власне судовий розгляд кримінального провадження, його варто диференціювати на дві групи, де, з однієї сторони, йдеться про заочний судовий розгляд, який проходить за клопотанням обвинуваченого, а з іншої – заочний судовий розгляд кримінальних проваджень, коли обвинувачений перебуває за межами України і ухиляється від явки до суду. Так, наприклад, діючий КПК України передбачає право суду виносити вироки стосовно осіб, які вчинили кримінальні проступки, без проведення судового розгляду, якщо обвинувачений не оспорює обставини, викладені в обвинувальному акті.

Предметом же нашої оцінки є заочний судовий розгляд кримінального провадження, за умови, що обвинувачений перебуває на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук. Вважаємо, що для цієї особливої процесуальної форми здійснення кримінального провадження законодавець обґрунтовано передбачив додаткові вимоги щодо порядку здійснення судового розгляду за вказаних умов. Ці вимоги ускладнюють процесуальну форму, порівнянні із загальним порядком судового провадження, тому обґрунтованим буде говорити про неможливість віднесення спеціального судового провадження до форм спрощення кримінальної процесуальної діяльності.

Так, згідно ст. 323 КПК України судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у ч. 2 ст. 297-1 КПК України, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та/або оголошений в міжнародний розшук. За наявності таких обставин за клопотанням прокурора, до якого додаються матеріали про те, що обвинувачений знав або повинен був знати про розпочате кримінальне провадження, суд постановляє ухвалу про здійснення спеціального судового провадження стосовно такого обвинуваченого. Якщо у справі декілька обвинувачених, суд постановляє ухвалу лише стосовно тих обвинувачених, щодо яких існують обставини для спеціального судового провадження. [2]

При цьому серед додаткових процесуальних гарантій варто зауважити, що участь захисника у спеціальному судовому провадженні є обов'язковою. Також повістки про виклик обвинуваченого у разі здійснення спеціального судового провадження надсилаються за останнім відомим місцем його проживання чи перебування, а процесуальні документи, що підлягають врученню обвинуваченому, надсилаються захиснику. Інформація про такі документи та повістки про виклик обвинуваченого обов'язково публікуються у ЗМІ загальнодержавної сфери розповсюдження згідно з положеннями ст. 297-5 КПК України та на офіційному веб-сайті суду. З моменту опублікування повістки про виклик у засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження

та на офіційному веб-сайті суду обвинувачений вважається належним чином ознайомленим з її змістом. [2]

Також КПК України передбачається, що якщо після постановлення ухвали про спеціальне судове провадження обвинувачений з'явився або був доставлений до суду, судовий розгляд продовжується з моменту постановлення такої ухвали згідно із загальними правилами, передбаченими цим Кодексом. При цьому за клопотанням сторони захисту суд продовжує судовий розгляд з моменту з'явлення обвинуваченого в судовому засіданні та повторно досліджує окремі докази, які досліджувалися за відсутності обвинуваченого (якщо про таке дослідження доказів просить сторона захисту). [2]

Наведені положення ілюструють підсилення процесуальної форми спеціального судового провадження, а також вказують на можливість навіть порівняно довшого судового провадження за умов, передбачених ч. 4 ст. 323 КПК України, на шляху доведення винуватості обвинуваченого. Тому викладене вище дозволяє стверджувати, що віднесення спеціального судового провадження як різновиду заочного провадження до форм спрощення кримінального провадження в Україні є помилковим.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Морозова И., Анненков А., Дадонов С. Сделки о признании вины как вариант мирового соглашения // Рос. юстиция. 2000. № 10. С. 31.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 16.08.2021)

СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ЩОДО ІНОЗЕМЦІВ

Фаєр І. В.,

НК – Курилін І. Р., канд. юрид. наук, доцент

Національна академія внутрішніх справ

Кримінальне провадження здійснюється в конкретних умовах часу, місця, обстановки, виходячи із дій та поведінки осіб, причетних до механізму злочинної діяльності та під впливом інших обставин. Вказана складна система взаємозв'язків у криміналістиці називається типовими слідчими ситуаціями.

У слідчій практиці існує об'єктивна повторюваність слідчих ситуацій, що створює передумови для їх типізації. Стосовно типових ситуацій можна намітити певний алгоритм дій слідчого в процесі одержання доказової інформації. Знання типових ситуацій дозволяє не тільки передбачати їх виникнення у відповідних умовах як закономірних, але й обирати відповідні засоби, прийоми і методи розслідування [1, с. 61-65].

Під час розслідування корисливо-насильницьких злочинів, вчинених щодо іноземців, виникає ряд труднощів, зумовлених процесом моделювання таких слідчих ситуацій з їх подальшим розв'язанням. Вони обумовлені:

– необхідністю врахування взаємозв'язку різних компонентів слідчої ситуації, слідчої та оперативної обстановки, розгалуженої структури підозрюваних у складі організованих злочинних угруповань, а також іноземців, які у третині випадків причетні до вчинення корисливо-насильницьких щодо іноземців-потерпілих;

– складністю процесу реалізації оперативних матеріалів внаслідок залучення до розслідування злочинів, вчинених щодо іноземців, значної кількості сил та засобів різних служб правоохоронних та інших компетентних органів (Національної поліції, МВС України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України, Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України, Інтерполу та Європолу, представників дипломатичних та консульських установ та ін.);

– обмеженістю часу, який може бути використаний для підготовки та проведення тактичної операції із затримання підозрюваних «за гарячими слідами»;

– необхідністю застосування заходів міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні з метою з'ясування обставин корисливо-насильницького злочину та ін.

Формування типових слідчих ситуацій має важливе значення для розробки криміналістичної методики розслідування корисливо-насильницьких злочинів, вчинених щодо іноземців.

Аналіз типових слідчих ситуацій створює передумови для їх розв'язання. Слідчий має змогу аналізувати подібні слідчі ситуації, пристосовувати такі відомості до конкретного кримінального провадження.

В основі побудови типових слідчих ситуацій – слідчі версії. Версії у кримінальному провадженні представляють певну систему – систему загальних та окремих версій. До останньої групи відносяться версії відносно особи підозрюваного, який вчинив корисливо-насильницький злочин щодо іноземця. Це такі версії: 1) версії, які ґрунтуються на ознаках, які прямо чи побічно вказують на вчинення корисливо-насильницького злочину конкретною особою; 2) версії, які ґрунтуються на ознаках інсценування потерпілим-іноземцем або іншими особами; 3) версії, ґрунтуються на ознаках, що містяться у матеріалах провадження, але не вказують на конкретну особу, наприклад: корисливо-насильницький злочин вчинили знайомі потерпілого, співвітчизники потерпілого, іноземці, що мешкають в районі, гастролери, особи, які раніше засуджувались за аналогічні злочини та ін. Підставами для висунення таких версій може слугувати і знання оперативної обстановки в районі.

Вивчення емпіричних джерел дозволило сформувавши типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування залежно від обставини затримання підозрюваного, який вчинив корисливо-насильницький злочин: злочинця затримано на місці; злочинця затримано через деякий час (від кількох годин до трьох діб); злочинець зник з місця події, але відомі його ознаки; злочинець зник з місця події, його ознаки – невідомі.

Узагальнюючи, можна навести такі типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування корисливо-насильницьких злочинів, вчинених щодо іноземців.

Для першої ситуації характерним є те, що у розпорядженні слідчого є інформація про вчинення ймовірним підозрюваним корисливо-насильницьких злочинів. Особи, які вчинили злочин, не встановлені, але вивчення матеріалів кримінального провадження дозволяє зробити припущення щодо їх особи. Така ситуація є найбільш складною, потребує від слідчого значних професійних навичок.

Друга слідча ситуація характеризується більшим обсягом інформації щодо ймовірних підозрюваних, які вчинюють корисливо-насильницькі злочини. Незважаючи на те, що всіх осіб, причетних до злочинної діяльності, ще не встановлено, слідчий має доказову та орієнтуючу інформацію, що засвідчує причетність певних осіб до вчинення злочинних діянь.

Третя слідча ситуація має ще більшу інформаційну визначеність щодо підозрюваних, які реалізують злочинну діяльність з вчинення корисливо-насильницьких злочинів, та є найбільш сприятливою для здійснення досудового розслідування. Наприклад, кількох членів злочинного угруповання затримано на місці вчинення злочину.

Ефективним з точки зору наступного доказування причетності до злочинної діяльності, є затримання злочинів в місці передачі чи збуту предметів злочинного посягання, зброї, наркотичних засобів (за умови попереднього документування злочинної діяльності). Успіх наступного розслідування буде залежати від того, наскільки детально встановлено всі складові злочинного механізму, зафіксована причетність конкретних осіб до безпосереднього вчинення злочинних дій чи сприяння їх вчиненню.

За будь-яких умов, слід враховувати, що початковий етап розслідування корисливо-насильницьких злочинів, вчинених щодо іноземців, вимагає прискіпливої уваги до планування та організації вказаної діяльності. За окреслених умов необхідно:

- завчасно розроблювати план досудового розслідування, і тому числі план проведення окремих слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій, враховуючи можливість виникнення нетипових ситуацій тактичного ризику;
- виявляти віктимні категорії іноземців й проводити належну профілактичну роботу;
- документувати злочинну діяльність, затримувати причетних до злочинної діяльності осіб;
- виявляти, фіксувати, вилучати якомога максимально широке коло джерел слідчої інформації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Черноус Ю. М., Сакаль А. П. Початковий етап розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених транснаціональними організованими злочинними угрупованнями : навч. посіб. Київ : Аванпост-прим, 2015. 185 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАВОДСЬКОЇ ТАБЛИЧКИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ, СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ

Федьорко С. Ю.

*Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України*

На сьогоднішній день однією із найпоширеніших проблем, які виникають під час дослідження транспортних засобів, в тому числі під час проведення судових експертиз, є дослідження їх ідентифікаційних, дублюючих табличок. Так, зустрічаються випадки коли заводом-виробником передбачене кріплення на транспортний засіб, способом кріплення, що не дає можливості дати категоричний висновок щодо її належності досліджуваному транспортному засобу (саморізи, гвинти, клей). Також, однією з проблем під час дослідження табличок є відсутність деяких зразків для порівняння досліджуваної таблички з оригіналом. Найчастіше такі випадки бувають, коли табличка виготовляється не серійно, наприклад офіційним представництвом, після відновлювальних робіт автомобіля чи пошкодження самої таблички в процесі експлуатації.

Кожен автомобіль (за винятком ввезених у деякі країни, наприклад, Австрію) зобов'язаний мати заводську табличку. Табличка, як правило, кріпиться до остова кузова в місцях передбачених заводом-виробником. У табличці вказується виробник і повний ідентифікаційний номер VIN.

Найчастіше таблички виробляються із сплавів алюмінію та полімерних матеріалів. Записи видавлюються або наносяться лазером. Іноді частина записів виконується шляхом фарбування. Таблички можуть бути окисдованими (чорного кольору). Такі таблички найчастіше кріпляться до кузова металевими або пластмасовими заклепками, а в деяких випадках (наприклад, MERCEDES BENZ, MAZDA) – гвинтами. У американських і нових автомобілях виробництва Німеччини використовується металізований папір або пластикові таблички, які приклеюються до кузова. Слід зазначити, що в теперішній час заводи-виробники у практичній діяльності використовують таблички, які приклеюються до кузова автомобіля [2].

Під час дослідження таблички необхідно звернути увагу на її зовнішній вигляд (у тому числі лакофарбове покриття, якщо табличка пофарбована), місце закріплення, спосіб виготовлення деталей кріплення, форму і матеріали, з яких виготовлені деталі кріплення, спосіб виконання записів, їх орієнтацію та зміст. Також, необхідно встановити чи є табличка справжньою (виготовлена заводом-виробником автомобілів цієї марки), чи виготовлена іншим виробником. У цьому разі табличка може бути виготовлена уповноваженим виробником (у деяких країнах, в які поставляються автомобілі, немає заводських табличок, наприклад, в Австрії).

Установлення справжності таблички складається з кількох етапів:

- підготовчий етап – з таблички видаляється забруднення;
- порівняння ідентифікаційного номера, записаного на табличці, з номером, який нанесений на кузові автомобіля;
- встановлення орієнтації таблички, дослідження елементів її кріплення (заклепок, гвинтів, а якщо табличка приклеєна – клею) з метою визначення можливої заміни таблички;
- дослідження записів, розташованих на табличці;
- порівнянні форми, розмірів таблички з оригінальними заводськими табличками цієї марки автомобіля (при цьому табличка виміряється з точністю до 0,1 мм, звертається увага на особливості її форми (спіляні краї, виїмки, окантовка));
- дослідження матеріалів, з яких зроблена табличка (табличка очищається тампоном, змоченим в ацетоні, виконується мікрошліфування для встановлення структури фарби);
- встановлення способу виконання записів, розташованих на табличці.

Недемонтовані таблички і їх кріплення вивчаються за допомогою оптичного методу (використовується лупа з 2-10-ти кратним збільшенням і різні джерела освітлення). У разі виявлення ознак підробки таблички, її можна зняти з кузова і дослідити під мікроскопом.

При дослідженні додаткового маркування (виробничого номера, стікера тощо) звертається увага на таке:

- місце їх розташування (для кожної марки і моделі автомобіля розміщення стікерів не є суворо регламентованим);
- їх зовнішній вигляд (забруднення сторонніми матеріалами, фарбами, мастилом тощо) і матеріали, з яких виготовлені таблички або стікери;
- спосіб їх виготовлення та закріплення;
- розташування і зміст записів, розташованих на табличках або стікерах;

– спосіб виконання записів.

Методи дослідження вибираються залежно від способу виготовлення табличок і липучок які використовує завод-виробник (найчастіше використовуються оптичні методи, для паперових, полімерних липучок можна використати ультрафіолетову або інфрачервону спектроскопію).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Прохоров-Лукин Г. В. Методика криминалистического исследования легковых автомобилей в целях установления подлинности их идентификационных номеров, моделей и времени выпуска. Министерство юстиции Украины. КНИИСЭ. Киев, 1998.
2. Стандартна операційна процедура комплексного дослідження транспортних засобів та документів, що їх супроводжують SOP.T.19/17-5.4-01/ [Науменко С. М., Граціанов А. І., Колотило С. А., Князев І. О., Швигар М. О.] ДНДЕКЦ, 2010.

ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЧОВИН ГРУПИ ПОХІДНИХ ФЕНІЛЕТИЛАМІНУ (НА ПРИКЛАДІ МЕСКАЛІНУ ТА 2С-В)

*Цинда Р. В., Шинкаренко Д. Ю., Король К. П.
Черкаський НДЕКЦ МВС*

До групи похідних фенілетиламіну відносяться, органічні сполуки на основі структури фенілетиламіну, які можуть бути утворені шляхом заміни або заміщення одного або декількох атомів водню в структурі ядра фенетиламіну замісниками. Більшість цих речовин є галюциногенами та стимуляторами центральної нервової системи, а тому підлягають заходам контролю на території України. Незважаючи на це, вони все частіше стають об'єктами судової експертизи.

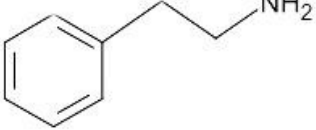
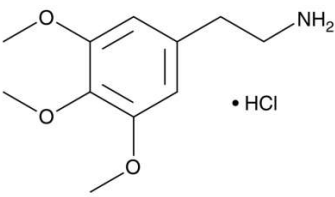
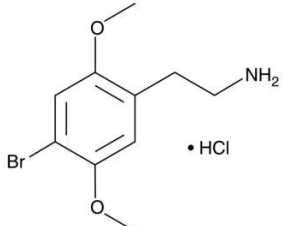
Так, до лабораторії Черкаського НДЕКЦ МВС почастишали випадки надходження мескаліну – особливо небезпечної психотропної речовини, обіг якої заборонено та 2С-В – психотропної речовини, обіг якої обмежено.

Мескалін у хімічному відношенні – це 3,4,5-триметоксифенетиламін ($C_{11}H_{17}NO_3$, молекулярна маса основи становить 211.257 г/моль, а гідрохлориду – 247.7 г/моль) [1].

У хімічному відношенні 2С-В – це (4-бромо-2,5-диметоксифенетиламін) ($C_{10}H_{14}BrNO_2$, молекулярна маса основи становить 260,13 г/моль, а гідрохлориду – 296.6 г/моль) [2].

Таблиця 1

Зображення структурних формул фенілетиламіну, мескаліну та 2С-В.

		
Рисунок 1. Структурна формула фенілетиламіну [3].	Рисунок 2. Структурна формула мескаліну [1].	Рисунок 3. Структурна формула 2С-В [2].

Аналітичний підхід, призначений для ідентифікації досліджуваних речовин, передбачає використання декількох не пов'язаних між собою методів.

Дослідження методом якісних аналітичних реакцій.

Для виявлення імовірної присутності, в досліджуваній речовині, мескаліну та 2С-В проводили кольорову реакцію з реактивом Маркі. Для цього наважку речовини (декілька крапель рідини) поміщали у заглиблення планшетки для крапельних реакцій та додавали по краплі реактив Маркі до зміни забарвлення. В разі наявності в речовині мескаліну, колір змінюється від помаранчевого до помаранчево-червоного, 2С-В – від жовтого до зеленого [4].

У випадках коли досліджувані речовини, мають забарвлення, що заважає більшості крапельних реакцій (наприклад, колір таблетки відповідає кольору реакції), тому дані речовини потребують попередньої пробопідготовки (одним із варіантів якої є підготовка екстракту з подальшим його випарювання до сухого залишку на поверхні білої фарфорової пластинки). Отриманий розчин можна використовувати для подальших досліджень. Слід наголосити, що дані кольорові реакції вказують лише на можливу присутність мескаліну та 2С-В в досліджуваних об'єктах.

Дослідження методом тонкошарової хроматографії.

Для проведення дослідження наважку досліджуваної речовини розчиняли метанолом. Отриманий розчин, а також розчини стандартних зразків, наносили на стартову лінію хроматографічної пластини «Merck TLC Silica gel 60 F₂₅₄». Хроматографування проводили в системах [4]:

I. метанол : 25% розчин аміаку (100:1.5);

II. хлороформ : метанол : 25% розчин аміаку (82:17:1);

III. хлороформ : етанол : діетиламін (9:1:1).

Після піднімання лінії фронту розчинника на лінію фінішу, пластинки виймали з камер, підсушували при кімнатній температурі (або в потоці теплого повітря) до повного зникнення запаху розчинника. З метою детектування хроматографічних зон досліджуваних речовин пластинки оглядали в УФ променях кварцової лампи при довжині хвилі 254 нм, виявляючи при цьому зони гасіння флуоресценції УФ-випромінювання. Далі пластинки проявляли реактивом Маркі або 10% розчином нінгідрину в етанолі. При нанесенні розчину нінгідрину пластинку витримували при температурі 70 °С не менше 10-15 хвилин. Орієнтовні значення коефіцієнтів хроматографічної рухливості (R_f) для пластин «Merck TLC Silica gel 60 F₂₅₄» наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Орієнтовні значення R_f речовин

Речовина	Системи розчинників			Забарвлення	
	I	II	III	Реактив Маркі	Розчин нінгідрину
Мескалін	0.07	0.31	0.25	помаранчеве	дає забарвлення
2С-В	0.10	0.31	0.35	жовте → зелене	дає забарвлення

Варто зазначити, що при використанні, як проявника, 10%-го розчину нінгідрину та візуалізацію результатів в УФ-променях, потрібно користуватися системою III, яка є більш специфічною для досліджуваних речовин. При використанні, як проявника, реактиву Маркі зони чітко відрізняються за

кольором. Наведені значення можуть змінюватися в залежності від умов навколишнього середовища, партій реактивів, хроматографічних пластин та інших факторів.

Дослідження методом газової хромато-мас-спектрометрії.

Отримані метанольні розчини досліджували за допомогою газового хроматографа «Shimadzu GC 2010 Plus» з мас-селективним детектором «GCMS-QP2020 EI» [4]. В результаті проведеного дослідження на хроматограмах об'єкта дослідження виявлено пік речовини з часом утримання RT = 12.300 хв., мас-спектр якої ідентифіковано як мескалін (Mescaline) та пік речовини з часом утримання RT = 13.98 хв., мас-спектр якої ідентифіковано як 2С-В.

Збільшення нелегального обігу на території України речовин групи похідних фенілетиламіну, а саме мескаліну та 2С-В, веде до збільшення випадків зловживання ними. Вказані речовини все частіше стають об'єктом виявлення органами досудового розслідування, а відповідно і об'єктом дослідження в експертній практиці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. [https://www.caymanchem.com/product/11950/mescaline-\(hydrochloride\)](https://www.caymanchem.com/product/11950/mescaline-(hydrochloride))
2. [https://www.caymanchem.com/product/11734/2c-b-\(hydrochloride\)](https://www.caymanchem.com/product/11734/2c-b-(hydrochloride))
3. <https://www.caymanchem.com/product/14206/2-phenethylamine>
4. Рекомендуютые методы анализа кактуса пейоте (мескалиновых пуговиц)/ мескалина и псилоцибиновых грибов/ псилоцибина. ST/NAR/19. 2005

ВИКОРИСТАННЯ РОЗЧИНІВ НІНГІДРИНУ ЯК ХІМІЧНОГО МЕТОДУ ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ РУК У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Шаповал Ю. О.

Черкаський НДЕКЦ МВС

З моменту введення дактилоскопії, як криміналістичної галузі, особлива увага приділялася розробці та впровадженню різних способів обробки поверхонь, за допомогою яких можна виявляти сліди рук, а також прийомів, що дозволяють зробити їх більш чіткими. Адже частка слідів рук серед усіх матеріальних слідів злочинів є не тільки значною за кількістю, але й значущою, оскільки вони містять інформацію про особу, яка їх залишила.

А, як відомо, процес розслідування ряду кримінальних правопорушень – це пізнавально-доказова діяльність, успіх якої багато в чому залежить від виявлення, вилучення та подальшого дослідження матеріальних слідів злочину з метою отримання доказової інформації.

У сучасній класифікації методів виявлення слідів рук виділяють оптичні, фізичні, хімічні і фізико-хімічні методи [1]. Однак саме завдяки хімічним методам, які застосовують експерти в дактилоскопічних лабораторіях, виявляється велика кількість невидимих, «давніх» потожирових слідів рук на таких поверхнях як папір чи тканина, поверхнях, вкритих брудом, жиром чи іншими речовинами.

Сліди називаються потожировими, оскільки речовина, що утворює слід, складається з поту та жиру. Така суміш містить більш як 98 % води, біля 1 % мінералів та органічних речовин, а також відмерлі клітини епідермісу, нейтральні жири та забруднення) [1-4].

Хімічний склад речовини відбитків пальців в подальшому змінюється з часом. Причини цьому – випаровування летких компонентів, дія мікроорганізмів, нагрівання, вплив світла, вологи та повітря [2].

В основі застосування хімічних методів виявлення слідів рук лежить обробка поверхні хімічними сполуками, що взаємодіють з потожировою речовиною, у результаті чого відбувається забарвлення сліду.

На сьогодні найбільш поширеним, простим у застосуванні та досить прийнятним зі сторони вартості реактивів хімічним методом виявлення слідів рук залишається нінгідринний метод.

Нінгідрин (2,2-дигідроксиіндан-1,3-діон) є органічною сполукою, що відноситься до класу кетонів, спиртів та конденсованих карбоциклів (хімічна формула – $C_9H_6O_4$, молярна маса – 178.14 г/моль, густина – 0.862 г/см³) [5]. Це білий кристалічний порошок, який добре розчиняється в ефірі, ацетоні, спирті.

Він вступає в реакцію з амінокислотами та білками, які містить потожирова речовина. У результаті реакції з'являється кольоровий продукт, який називається пурпуром Руемана, що є найефективнішим проявником слідів папілярних узорів значної давності на папері, деревині, картоні та інших поглинаючих поверхнях [6].

Використовують розчини нінгідрину в ацетоні або етиловому спирті у вигляді 0,2 %, 0,8 % та 1,2 %-них розчинів. Розчин наносять на досліджувану поверхню за допомогою пульверизатора, тампона, через фільтрувальний папір або шляхом занурення невеликого об'єкта у посудину з розчином.

Нінгідринний метод, як і всі хімічні методи відносяться до руйнуючих методів (частково або повністю видозмінюють первинний стан об'єктів дослідження).

У свій час криміналісти звернули увагу, що під час обробки розчином нінгідрину з метою виявлення слідів рук, паперових документів, значно руйнуються та стають непридатними для подальшого (наприклад, почеркознавчого) дослідження рукописні записи, виконані аніліновими барвниками. В подальшому було запропоновано перейти на розчин нінгідрину в петролейному ефірі.

Запропонований Т. Ф. Моїсєєвою склад нінгідринного реагенту містить 400 мг нінгідрину, розчиненого у 2 мл метанолу, 1 мл оцтової кислоти, 7 мл етилацетату і петролейний ефір, яким доводять до 100 мл загального об'єму [4].

Забарвлення слідів виникає через 4–6 годин після обробки. Однак для прискорення процесу забарвлення (за необхідності), є допустимим використання теплового впливу на об'єкт зі слідами. Але при цьому слід очікувати потемніння фону та зменшення контрастності виявленого сліду.

При всіх позитивних властивостях розчинів нінгідрину, слід вказати й на його недоліки, як хімічного методу виявлення слідів рук:

– нетривале зберігання реактивів. Нінгідрин порівняно легко розкладається при зберіганні, і його якість необхідно періодично перевіряти на контрольних слідах. Метод розрахований на виявлення не більше 60–80 % слідів рук на об'єкті і не придатний для об'єктів, які зазнали зволоження через вимивання хлоридів. Фермент швидко втрачає активність, тому його необхідно зберігати в прохолодному сухому місці [3];

– непристосований до виявлення слідів рук на окремих поверхнях. Сліди, виявлені на чорних і кольорових поверхнях, погано помітні. Сліди рук на лакованому, полірованому, пофарбованому дереві і пластмасі виявляти нінгідринном не можна, оскільки ацетон розчиняє лак і фарбу і тим самим знищує сліди. Також нінгідрин не можна застосовувати, якщо в поверхневому шарі досліджуваного об'єкта містяться сполуки, що вступають із нінгідринном у

кольорову реакцію. При обробці таких об'єктів нінгідрином інтенсивно забарвлюється фон поверхні, що знижує контрастність виявлених слідів, або вони зливаються з фоном [2].

Отже, розвиток та вдосконалення методів роботи зі слідами рук і відповідних технічних засобів сприяє вирішенню одного з основних завдань кримінального провадження, а саме забезпеченню швидкого, повного та неупередженого розслідування. Подальше впровадження в слідчу та експертну практику різних методів виявлення слідів рук (у т.ч. і хімічних) та їх розробка потребують використання сучасних досягнень природничих наук та інноваційних технологій [5].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Пясковський В. В. Криміналістика / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

2. Шведова О. В. Дактилоскопічні дослідження: навчальний посібник. Київ : КНТ, 2010. 145 с.

3. Современные средства выявления следов рук. Компания «КРИМ-МАРКЕТ». [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.xn----8sbpjdlb6afy.xn--p1ai/images/easyblog_articles/15/sirchiepdf.pdf

4. Моисеева Т. Ф. Комплексное криминалистическое исследование потожировых следов человека. Москва : ООО «Городец-издат», 2000. 224 с.

5. I. Pyrih, V. Tertyshnyk, O. Sokolenko, A. Sachko, A. Vishnikin. Use of chemical methods for collection and examination of handprints in examination of criminal offenses. *Journal of Chemistry and Technologies*, 2020, 28(2), С.133-141

6. Методика дактилоскопічної експертизи. Експертна спеціальність 4.6 «Дактилоскопічні дослідження» / [укл. Жолтанська І. І., Кузнецов В. А., Щавелев А. В., Димитрова Ю. В., Кушніренко Н. В.]. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2014. – 119 с. : іл.

СУДОВО-ОДОРОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЗАПАХОВИХ СЛІДІВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Ящук В. О.,

НК – Самодін А. В., канд. юрид. наук, доцент

Національна академія внутрішніх справ

Розслідування кримінальних правопорушень за сучасних умов вимагає використання широкого кола джерел слідової інформації, залучення результатів їх дослідження до доказування у кримінальному провадженні. Мова йде про нові джерела слідової інформації: сліди звуку, електронні сліди, молекулярно-генетичні сліди, а також – запахові сліди. Вказані та інші обставини обумовлюють нові завдання криміналістики, яка використовуючи останні досягнення природничих і технічних наук, пристосовує їх до розв'язання окремих завдань розслідування кримінальних правопорушень, трансформує їх у криміналістичну практику.

Давно відомими, але недостатньо дослідженими є сліди запаху. Сьогодні сліди запаху використовуються для розкриття, розслідування та попередження кримінальних правопорушень. Однак, варто констатувати ряд проблемних питань, які перешкоджають їх ефективному використанню під час кримінального провадження. До одного із таких проблемних питань належить

призначення та проведення судово-одорологічної експертизи у кримінальному провадженні. Розглянемо дане питання детальніше.

Проблеми призначення, проведення судово-одорологічних експертиз та використання отриманих результатів у кримінальному провадженні, пов'язані із низкою обставин: 1) змінами кримінальної процесуальної регламентації проведення судово-одорологічної експертизи під час кримінального провадження; 2) організаційними складнощами, адже Експертна служба увійшла до складу МВС України та відокремлена від Національної поліції; 3) необхідності атестації та державної реєстрації методик експертних досліджень.

Як зазначають фахівці, робота з матеріальними об'єктами, якими є сліди-джерела запаху і сліди-запахи, з процесуальної сторони не має якихось винятків із загального порядку й проводиться найчастіше у ході невідкладних слідчих дій по встановленню і закріпленню слідів злочину. Тому, будь-які дії слідчого по виявленню, фіксації, вилученню та консервації одорологічних слідів слід відображати у протоколі відповідної слідчої дії в порядку КПК України. Маніпуляції з відбору, консервації та упакувці слідів повинні проводитися у присутності понятих, причому на цю дію треба спеціально звертати їх увагу, показувати їм місце і спосіб виявлення сліду, а іноді і роз'яснювати суть дії і те, для яких цілей вилучаються предмети із запаховими слідами. Взагалі, питання про встановлення об'єктів (осіб) за запахом привертає увагу вчених і практиків. Значення його позитивного вирішення не викликає сумніву. На даний час все упирається у те, наскільки достовірні наукові висновки, які можуть бути отримані за допомогою вибірки (одорологічних досліджень), що здійснюється собакою [1, с. 418].

Закономірним є висновок, що методика проведення судово-одорологічної експертизи потребує подальшого обґрунтування. Згідно ст. 8 Закону України «Про судову експертизу», методики проведення судових експертиз підлягають атестації та державній реєстрації. Вказане питання розкрито за змістом Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2008 р. № 595 [2]. У Порядку роз'яснюється поняття «методика проведення судової експертизи» – це результат наукової роботи, що містить систему методів дослідження, які застосовуються в процесі послідовних дій експерта з метою виконання певного експертного завдання [2].

Державна реєстрація методик проводиться Міністерством юстиції України, який є держателем Реєстру методик проведення судових експертиз і визначає організаційні та методологічні засади його ведення.

У зв'язку із викладеним вище, слід підкреслити необхідність вирішення проблемної ситуації, адже методика судово-одорологічної експертизи не зареєстрована у Реєстрі методик проведення судових експертиз.

Також, серед основних видів (підвидів) судових експертиз, визначених у п. 1.2. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень 1998 року [3], судово-одорологічна експертиза не розглядається.

Варто зауважити, що попри висвітлені вище проблемні питання, судово-одорологічна експертиза успішно використовується у діяльності з розслідування кримінальних правопорушень. Для прикладу можна навести

ухвалу слідчого судді Чернівецького районного суду Вінницької області від 3 травня 2018 року. Слідим було подано клопотання про доручення проведення експертизи в межах кримінального провадження внесеного за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч.3 ст. 185 КК України. Так, у даному кримінальному провадженні, під час проведення огляду місця події, із зовнішньої сторони ручки вхідних дверей до квартири, вилучено сліди одорологічного походження (запахів), що поміщено до паперового конверту білого кольору, який належним чином опечатаний. Крім цього із внутрішньої сторони ручки вхідних дверей до квартири, вилучено сліди одорологічного походження (запахів), що поміщено до паперового конверту білого кольору, який належним чином опечатаний. Слідчий клопотав про призначення судово-odoroлогічної експертизи з метою вирішення наступних питань: чи наявні у наданому на дослідження об'єкті запахів сліди людини? чи придатні дані сліди для ідентифікації особи? чи походять запахів сліди людини з наданого об'єкту від певної однієї або від декількох осіб? Слідчий суддя, дослідивши матеріали клопотання, долучені до нього документи, встановив, що проведення експертизи в даному випадку необхідне для встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні, й необхідні спеціальні знання у області одорології. В зв'язку з чим, клопотання слідчого було задоволене. Проведення судово-odoroлогічної експертизи було доручено експертам Вінницького НДЕКЦ МВС України [4].

Таким чином, можемо констатувати наявність проблемної ситуації щодо необхідності нормативно-правового регулювання та науково-методичного забезпечення проведення судово-odoroлогічної експертизи. Вказана проблематика є актуальною та потребує наступних досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. ; за загальною редакцією О. Г. Рувіна. Київ: Ліра-К, 2019. 424 с.
2. Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз : затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2008 року №595. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-2008-%D0%BF#Text>
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
4. Справа №150/250/18. Провадження по справі №1-кс/150/59/18. Ухвала слідчого судді Чернівецького районного суду Вінницької області від 3 травня 2018 року. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/73765234?1582474289>

Секція 10. Судоустрій; прокуратура та адвокатура

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ В АДВОКАТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

*Кобилка Є. О.,
НК – Чубань В. С., канд. екон. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Під юридичною технікою в адвокатській діяльності розуміється, система правил, засобів і прийомів, що використовуються адвокатом Юридичних справах. Її важливими складовими є юридична техніка тлумачення (інтерпретації) правових актів (актів законодавства, актів застосування права, зокрема судових рішень), а також юридична техніка подолання колізій і прогалин у правовому регулюванні суспільних відносин.

Передусім визначимося зі змістом понять. Тлумачення правових актів адвокатом складається із з'ясування ним для себе змісту закріпленого в акті юридичного правила (норми права), а також у певних випадках із роз'яснення змісту цього правила іншим зацікавленим особам. Синонімами до цього поняття є терміни “юридична інтерпретація” та “юридична герменевтика” (від грец. – мистецтво інтерпретації текстів). Тлумачення є необхідною стадією реалізації права адвокатом, адже це завжди вимагає з'ясування останнім відповідних юридичних правил для себе, а в певних випадках – також їх роз'яснення іншим особам. Воно має пізнавальний і водночас творчий характер; є юридичним мистецтвом, опанування та постійне вдосконалення якого – необхідний і дуже важливий елемент професійної майстерності адвоката. Необхідність тлумачення зумовлена особливостями права, а саме: його формальною визначеністю в певному тексті, системністю, що вимагає врахування зв'язків між нормами права; необхідністю забезпечення органічної єдності духу і букви права; особливістю мови як “відкритої структури”, що залишає певну невизначеність при використанні правничої термінології (класичний приклад, наведений Г. Л. А. Хартом: заборона пересування на транспортних засобах у парку Відпочинку); застосуванням термінології, яка містить оціночні поняття, такі як “тяжкі наслідки”, “моральна шкода” тощо [1].

Юридична техніка розвивалася протягом усієї історії існування права. Вона проявлялася зовні у вигляді навичок, прийомів практичної діяльності щодо реалізації права, а пізніше – як рекомендації щодо найбільш доцільних способів здійснення цієї діяльності. Зміст цих рекомендацій збагачувався і змінювався з розвитком права як явища суспільного життя. Загалом можна стверджувати, що зміст юридичної техніки органічно впливає з сутності та ознак самого права, оскільки вона виникає у зв'язку з функціонуванням права, а в міру нагромадження практичного досвіду переростає в теоретичне знання про шляхи, способи та засоби реалізації права у процесі здійснення юридично значущої діяльності [2].

Право не зможе відповідати своєму соціальному призначенню, якщо при утворенні права не приділяти належної уваги формі права. Звідси велика роль

юридичної техніки, що органічно пов'язана з формою права. Безпосередньо юридична техніка стосується головним чином зовнішньої форми права, виявляючись як у спеціально-юридичному змісті правового акта, так і в зовнішньому словесно-документальному викладі вираженої в ньому волі. Водночас форма й зміст взаємозв'язані, і вплив на одне з них відбивається на іншому. Юридична техніка впливає на нормативні та індивідуальні акти, зміст яких безпосередньо залежить від форми правового акта, а також на структуру права, яка, в свою чергу, впливає на зміст права.

У юридичній літературі XIX – початку XX століть під терміном “юридична техніка” розуміли наукову обробку права юристами, тому що право утворюється народом, а юристи лише оброблюють його з позиції права (Ф. Савиньї), вчення про оформлення правових думок, тлумачення оформленого права та заповнення в ньому прогалин (Р. Штамлер), мистецтво застосування права (Ф. Тарановський), форму, протиставлену змісту, протиставлену змісту, форму, що за своєю суттю є значною мірою штучною конструкцією того, що дано в праві, продукт скоріше дії, ніж розуму (Ф. Жені); юридичну техніку ототожнювали з догматичним юридичним методом (Л. Успенський)

У сучасному варіанті юридична техніка спирається не лише на досягнення формальної логіки, а передусім на результати діалектичної логіки, між якими існує органічний зв'язок: юридична техніка будується на формальній логіці, яка коригується діалектичною. Так, французький учений П. Сандевуар вважає, що “юридична техніка – це сукупність науково-методологічних способів, які використані при утворенні й застосуванні норм права” [3].

Матеріал у тексті юридичного документа повинен узгоджуватися в усіх своїх частинах і розміщуватися у логічній послідовності. Композиційна стрункість документа залежить від характеру та відомостей, що містяться в ньому. Юридичний документ бажано присвячувати одному питанню, він не повинен містити тематично різномірних, логічно не пов'язаних між собою відомостей.

Таким чином, юридичну техніку слід розглядати як складовий елемент правової культури; вона є сукупністю засобів, правил, прийомів; юридичні документи будуть якісними та досконалими лише тоді, коли будуть складені та оформлені відповідно до правових, логічних, лінгвістичних і структурних вимог юридичної техніки; юридична техніка є важливим засобом попередження та усунення правотворчих і правозастосовних помилок; володіння юридичною технікою є невід'ємним елементом професійної свідомості та професійної правової культури; вона вимагає професійної майстерності викладу правового матеріалу; основним призначенням юридичної техніки є: точний, повний, чіткий, правильний виклад акту-волевиявлення в акті-документі, відображення у тексті документа справжньої волі правотворця/правозастосувача.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування : посібник / А. В. Красницька. – 2-е вид., допов. і перероб. – К. : Парламент. видавництво, 2006. – 538 с.
2. Леоненко Н. Т. Законодательная техника: учеб. пособие / Н. Т. Леоненко. – Новосибирск : Изд-во СибАГС, 2015. – 276 с.
3. Шутак І. Д. Юридична техніка і технологія : теорія і практика застосування / І. Д. Шутак // Юридична техніка і технологія : теорія і практика застосування : Тези доп. та повідомл. учасн. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 24-25 лист. 2016 р.) / за заг. ред. І.Д. Шутака. – Х. : Право, 2016. – 228 с.

ОБРАННЯ V. ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ

Мамалига В. В.,

Кучук А. М., д-р юрид. наук, професор

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Судова влада – це незалежна і самостійна гілка державної влади, яка здійснюється судами. Незалежність і самостійність – це принцип ефективної діяльності суду. Але якщо суди та судді вільні від будь-якого зовнішнього чи внутрішнього впливу з боку органів законодавчої та виконавчої влади, фізичних та юридичних осіб, то хто має право формувати та обирати їх?

Відповідно до ст. 128 Конституції України: «Призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом. Призначення на посаду судді здійснюється за конкурсом, крім випадків, визначених законом. Голову Верховного Суду обирає на посаду та звільняє з посади шляхом таємного голосування Пленум Верховного Суду в порядку, встановленому законом [1].

Хотілося б уточнити, що я вважаю за правильне проведення конкурсу для суддів і, взагалі, весь процес добору та призначення суддів. Бо сьогодні фундаментальний правовий принцип за яким переважна більшість держав намагається функціонувати – це верховенство права, або іншими словами правовладдя. А суди та судді, як ніхто повинні підтримувати та дотримуватися цього принципу. Тому обрати абиякого не можна. Я вважаю, що професії пов'язані з захистом правопорядку є найбільш недооціненими, бо якщо в будь-якому суспільстві чи державі порушувати усталені правила та норми, і ніяк їх не захищати, то хаосу не уникнути.

Але існує ст. 5 Конституції України, в частинах другій та третій якої висвітлено наступне: «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами [1].

Виникає питання: якщо джерелом влади в Україні є народ, чому він ніяк не впливає на формування судової гілки влади?

Я розумію, що в цьому і полягає незалежність та самостійність, але ж хтось має це робити і робить. І, на мою думку, є неправильним, те що звичайний громадянин взагалі не бере у цьому участі. Адже, згідно Основному Закону нашої держави людина має право голосу та право обирати, якої б з трьох гілок влади це не стосувалося. Як же вирішити цю проблему?

Вирішення, з яким я абсолютно згодна, я вбачаю в словах, які висловив президент Національної академії правових наук України, академік Національної академії наук України, член Конституційної Асамблеї В. Тацій. Він виступив з ініціативою впровадження в Україні інституту мирових суддів. Мирові судді – судді найнижчої ланки – могли б взяти на себе 30–40 % цивільних і кримінальних справ, що полегшило б роботу вищих органів судової влади [3].

Мирових суддів могли б обирати звичайні громадяни, що задовольнило б положення Конституції. Так громадяни брали б безпосередню участь у формуванні судової гілки. І механізм обрання та призначення інших суддів, який наявний у нас нині, ніяк би від таких змін не постраждав.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Блажкевич А. Перспективи впровадження інституту мирових суддів в Україні в контексті зарубіжного досвіду. URL http://nbuviap.gov.ua/asambleya/pers_vprov_inst.php

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА

Мелех Л. В., канд. юрид. наук, доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

Головним напрямом розвитку інформаційного суспільства є проведення комплексу заходів стосовно інформатизації судової системи використовуючи сучасні інформаційні технології на нормативному рівні.

Конкретні завдання, основні принципи і напрямки інформатизації в судовій системі є визначені у законах України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2015–2020 рр.» і «Про судоустрій і статус суддів», а також в Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи та інших нормативно-правових актах (Програма) [1].

На мій погляд, важливим документом в теоретико-прикладному розумінні є Концепція, у якій є визначена головна мета Програми як комплексний результат вдосконалення інформаційно-телекомунікаційної системи судів: 1) поліпшення думки населення про суди, ролі їх і соціальної значимості, підвищення доступності та зростання довіри до органів правосуддя; 2) якісне покращення рівня судового захисту прав та свобод громадян і юридичних осіб; 3) підвищення правового рівня проінформованості населення, ділової їх активності стосовно забезпечення захисту своїх прав, свобод та законних інтересів у судовому порядку; 4) формування позитивного іміджу судової системи у цілому. Варто також зауважити те, що вказана Програма не містить посилань на запровадження електронного судочинства, оперуючи встановленням найотимальніших шляхів її реалізації.

Вважаю, що є негайна потреба у проведенні аналізу виконання наведених завдань Програми із метою визначення напрямків та заходів, що стосуються запровадження електронного судочинства. Перше з них зв'язане із скороченням строків судового розгляду і підвищення рівня доступності правосуддя на базі використання новітніх інформаційних технологій.

Практика Європейського суду із прав людини є побудована на комплексному розумінні тривалості розумного строку провадження, що є необхідним для оцінювання використавши аналіз конкретних обставин справи і урахувавши об'єктивні критеріїв, до яких Суд відносить такі: 1) складність справи, а саме обставини та факти, які базуються на праві та тягнуть певні юридичні наслідки; 2) поведінку заявника: якщо є затримка розгляду справи із його вини, то це, є фактором, який послаблює ефективність скарги, але не можна вимагати від заявника активної співпраці із судовою владою; 3) поведінку державних органів, так як лише затримки, у яких можна звинуватити державу, можуть виправдати висновок про невиконання вимоги, яка має розумний строк; 4) значущість для позивача питання, що знаходиться на розгляді у суді, чи окреме становище учасника справи у процесі.

Як зазначено у літературі, в кожному окремому випадку Європейський суд з прав людини визначає дотримання державою критерію розумності судового

процесу, беручи до уваги усі обставин справи, та висновок його може бути інший від аналогічних, здавалось би, вихідних умо [2].

У багатьох країнах уповільнення розгляду справ є основною рисою для існування судової системи. Європейською комісією із питань ефективності правосуддя проведено було дослідження, у результаті було зроблено висновок про комплексний характер даної проблематики.

До прикладу, судовий розгляд трудових спорів в країнах у яких проводили дослідження є різноманітним – здебільшого від 3 місяців (Нідерланди, Іспанія) до 695 днів (Італія) та 440 днів (Словенія); спори що стосуються розлучення найскоріше розглядаються у Румунії (82 дні) і Нідерландах (104 дні), а найтриваліший процес є у Португалії (359 днів).

На мій погляд, Україна не є унікана у контексті наявності фактів тяганини під час розгляду справ в судах. Одночасно така проблема на вітчизняних теренах є наслідком пов'язаності ряду факторів, серед яких, на мою думку, базовими є питання організації роботи суддів і стану організаційного забезпечення суддів в кожному суді та у системі судів господарської юрисдикції у цілому.

Із врахуванням ситуації, що склалася відносно зволіканням розгляду справ акцентуємо увагу на тому, що часто є випадки, коли судовий розгляд справи без поважних причин відкладено безпідставно, чи узагалі суддею не проводиться. Окрім того, варто звернути увагу на дуже невисокий рівень знань суддів (це стосується старшого віку), що пов'язані з використанням новітніх інформаційних технологій в проведенні судочинства (надсилання копій судових рішень до ЄДРСР, виготовлення проектів судових рішень в автоматизованих системах документообігу, пошук статистичних даних і судової практики, що є актуальною, архівування даних).

Згідно із законами України «Про інформацію», «Про державну таємницю» і «Про захист в інформаційно-телекомунікаційних системах» у інформаційних системах вагомим об'єктом захисту є інформація із обмеженим доступом, яка становить державну чи іншу, що є передбачена законодавством України, таємницю, конфіденційну інформацію, яка є державною власністю або передана є державі у володіння, користування, розпорядження. Тому, у інформаційній системі основним об'єктом захисту виступає інформація із обмеженим доступом, що зберігається і циркулює в вигляді повідомлень, даних, які мають певну обмеженість та цінність як для власника її, так і для порушника технічного захисту інформації.

На мій погляд, із врахуванням досвіду роботи інформаційних, автоматизованих систем документообігу, що функціонують в господарських судах, потрібно виокремити типові потенційні загрози відносно використання зазначених систем: 1) загроза конфіденційності (несанкціонованого одержання) інформації усіма потенційними та можливими каналами витоку її; 2) загроза доступності інформації (несанкціонованого чи випадкового обмеження) і ресурсів інформаційної системи; 3) загроза цілісності (несанкціонованої зміни) інформації; 4) загроза спостереженості роботи інформаційної системи (порушення процедур ідентифікації і аутентифікації, процедур контролю доступу та дій користувачів, повна чи часткова втрата керованості інформаційної системи, загроза від несанкціонованих атак на програмні, апаратні і телекомунікаційні засоби інформаційної системи); 5) комп'ютерні вірусні загрози.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шукліна Н. Г. Запровадження інновацій у систему підготовки висококваліфікованих кадрів для судової системи. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2012. № 1. С. 3235.
2. Юрченко О. М. Щодо поняття спеціальної діяльності правоохоронних органів під час проведення гласних негласних, слідчих (розшукових) дій. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія Право*. 2012. № 2 (6). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12yomsrd.pdf>

ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

*Мороз О. Б., канд. юрид. наук, доцент,
Гурковська К. А.
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Аналіз практики свідчить про потребу в оновленні методики збирання, процесуального закріплення та оцінки доказової інформації в адміністративних справах. Істотних уточнень потребує правова конструкція інституту доказів і концепція доказування. Інститут доказів також зазнає суттєвих змін за рахунок впливу інноваційних технологій та появи нового виду інформаційного простору. Це сприяє появі таких засобів доказування, які враховують реалії сьогодення, тому закріплення на законодавчому рівні можливості використовувати нові види доказів свідчить про якісно новий рівень здійснення національного адміністративного судочинства [1, с. 174].

У КАСУ, зокрема в ст. 99, чітко визначено поняття електронних доказів. Електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), вебсайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані найчастіше зберігаються на картах пам'яті чи мобільних телефонах, на серверах чи системах резервного копіювання, а також на інших місцях збереження даних в електронній формі, зокрема і в інтернет-мережі [1, с. 176].

На практиці в адміністративному судочинстві електронними доказами є не тільки текстові документи на паперових носіях, але і будь-яка інформація в електронному форматі, що включає в себе такі обставини справи щодо провадження. Щодо визначення поняття «електронні докази» юристи визначають щодо форми подання інформації та значно розширили поняття та узагальнення застосування електронних доказів порівняно із застосуванням письмових доказів [2].

Саме електронні, як і будь-які інші докази, є в застосуванні в кожній без обмежень категорії розгляду адміністративних справ. Суд не може застосовувати певні засоби доказування, а інші ні, тому застосування електронних доказів, є пріоритетним вибором учасників судової справи.

Електронні докази мають подаватися в оригіналі або в електронній копії, яка засвідчена електронним цифровим підписом. Але при цьому учасник справи, який подає копію електронного доказу, має зазначити, що у нього або в іншої особи є в наявності оригінал електронного підпису.

Електронний цифровий підпис є найбільшим реквізитом такої форми подачі електронного доказу (копії).

Перш за все, електронні докази, як і інші форми доказів, вивчаються судом на приналежність і допустимість за наступною структурою: визначення предмета докази і облік доказів, що відносяться до предмету та змісту доказування. Можна сказати, що дуже важливий етап є наступний – усунення доказів, вивчених чи взятих з порушенням застосування закону.

Щоб визнати електронний документ доказом, він повинен чітко бути представленим вимогам, викладеним у ст. 6 Закону України "Про електронні документи та електронний документообіг", який передбачає, що автор електронного документа повинен бути встановлений за допомогою електронного підпису. Створення електронного документа закінчується накладенням електронного підпису. У ст. 8 Закону зазначено, що юридичну силу електронного документа не можна заперечувати лише через те, що він знаходиться в електронній формі. Прийнятність електронного документа як доказу не може бути відмінена лише на підставі того, що він знаходиться в електронному форматі [3].

Також треба відмітити, що при прийнятті електронних доказів суд враховує чи є в наявності оригінал цих доказів. Також, якщо оригінал електронних доказів не представлений, а одна із сторін справи або суд ставить під сумнів сумісність копії (паперової копії) оригіналу, такі докази не розглядаються судом (частина 8 стаття 99 КАСУ).

Таким чином, процедура реєстрації, реєстрації та перевірки електронних доказів залишається неврегульованою. Порядок їх подання повинен бути спрощений та уніфікований. У сукупності такі заходи дозволять уникнути непорозумінь у судовій практиці і суворо дотримуватися букви закону [4, с. 168].

Можемо зробити висновок, що використання електронних доказів у адміністративному судочинстві є досить складним процесом.

Налагодження процедурного механізму використання електронних доказів, їх дослідження у суді, збереження їх юридичних властивостей залишається питанням, яке потребує детального дослідження. Електронні докази знаходяться на одній сходинці з іншими видами доказів (речові докази, покази свідків, висновки експертів) та мають рівноцінну доказову спроможність [5, с. 107].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Козинець І. Г., Кравченко В. Я. Окремі питання доказів та доказування в адміністративному судочинстві на сучасному етапі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 173–177.
2. Арсірій Р. Про електронні докази в адміністративному судочинстві. URL: <http://oask.gov.ua/node/4524>
3. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV (дата оновлення 07.11.2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 29.12.2019).
4. Манжула А. А. Доказ в адміністративному процесі крізь призму інноваційних перетворень та інформатизації судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 167–169.
5. Зленко А. В., Муляр Г. В., Ховпун О. С. Використання електронних доказів у адміністративному судочинстві. Судова апеляція. № 3 (56), 2019. С.101-107.

АДМІНІСТРАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Обрусна С. Ю., д-р юрид. наук, доцент

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Однією із важливих категорій науки адміністративного права є поняття «адміністративно-правове забезпечення». Разом із тим аналіз низки наукових публікацій свідчить, що погляди дослідників щодо розуміння його змісту суттєво різняться. Тому є потреба у виробленні єдиних підходів до його визначення. Не менш актуальною є проблема визначення змісту адміністративно-правового забезпечення залежно від сфери тих чи інших суспільних відносин. Винятку не становить і судова сфера. Особливо, коли мова йде про таку її новацію як електронний суд. Розуміння суті адміністративно-правового забезпечення впровадження електронного суду значно сприятиме успішній реалізації вказаного проекту.

Питання адміністративно-правового забезпечення впровадження електронного суду нині залишається висвітленим в межах окремих наукових публікацій, що підтверджує необхідність його подальшого розроблення.

Протягом тривалого часу в науці адміністративного права проблеми розвитку суспільних відносин у певних сферах розглядалися через призму категорії «адміністративно-правове регулювання». Її зміст аналізувався виходячи із низки підходів, що застосовувались до формулювання її визначення: інструментального, інституційного, нормативно-юридичного, діяльнісного тощо. Спільною рисою, що об'єднує вказані підходи, є пріоритетна роль держави у всіх суспільних процесах. Це пояснюється успадкованим від радянського адміністративного права постулатом про те, що воля і інтереси держави є пріоритетнішими за інтереси особи.

Нині ми спостерігаємо переорієнтацію спрямованості адміністративного права на людиноцентристські позиції та концепцію сервісної держави. Такі зміни призвели до поступової втрати категорією «адміністративно-правове регулювання» провідного значення як адміністративно-правового інституту. Це пояснюється тим, що адміністративно-правове регулювання передбачає формування його мети органами держави за провідної ролі імперативного методу. Це більш жорстка правова конструкція, якій не притаманні полісуб'єктність та врахування індивідуальних особливостей. Адміністративно-правове забезпечення визначає мету, прийняття правових норм за системою публічного адміністрування суб'єктами громадянського суспільства. Держава у такому випадку змінює або створює за допомогою правових засобів умови, за яких такими суб'єктами мети буде досягнуто.

Огляд наукового доробку вітчизняних вчених дав можливість прийти до таких висновків. По-перше, формулювання змісту категорії «адміністративно-правове забезпечення» в науці адміністративного права здійснюється на основі низки підходів: організаційно-формулюючого, інституційно-конкретизуючого та інструментального. По-друге, більшість дослідників вказують на необхідність так званого широкого та вузького розуміння поняття «адміністративно-правове забезпечення».

Суть вузького розуміння визначається сферою суспільних відносин (судова сфера, освіта, охорона здоров'я, національна безпека тощо). Що стосується широкого розуміння, то його зміст залежить від вище названих підходів, за якими він визначається. Так, відповідно до організаційно-формулюючого підходу

адміністративно-правове забезпечення – здійснюване державою за допомогою спеціальних механізмів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона та розвиток [1, с. 550]. За інструментальним підходом – це інструмент, засіб забезпечення чогось [2, с. 128].

Заслуговує уваги прагнення науковців сформулювати більш уніфіковане визначення категорії «адміністративно-правове забезпечення». Так, О. М. Гумін та Є. В. Пряхін визначають її як упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державними органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація і розвиток [3, с. 49].

Щодо визначення змісту адміністративного забезпечення діяльності органів публічної влади заслуговує уваги формулювання, запропоноване В. П. Бойком. Він вважає що, це сукупність певних дій публічної адміністрації, спрямованих на створення оптимальних умов функціонування механізму держави шляхом прийняття владно-публічних приписів, виконання розпорядчої діяльності, координування протилежних суб'єктів публічної адміністрації, та здійснення інших дій організаційно-правового характеру з метою правового впливу на суспільні відносини та захисту прав, свобод та законних інтересів осіб [4, с. 98].

Більш ґрунтовно вказана проблематика представлена у дослідженнях В. Д. Куценка, який на основі аналізу думок вчених сформулював суть вище названої категорії. На його думку, це теоретична, правотворча, правозастосовча і правореалізаційна діяльність спеціальної судової адміністрації щодо впорядкування, закріплення і розвитку надання адміністративних послуг через електронний ресурс, а також здійснення в цій системі виконавчо-розпорядчої діяльності з метою якісного підвищення ефективності діяльності судової гілки влади щодо відновлення порушених прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб [5, с. 8].

Вважаємо, що таке формулювання потребує певних уточнень. По-перше, якщо мова йде про визначення суті певної категорії, вона не має бути досить громіздкою. По-друге, у даному випадку не варто обмежувати коло суб'єктів адміністративно-правового забезпечення лише судовою адміністрацією.

Тому, проаналізувавши підходи науковців щодо визначення суті вказаної категорії, пропонуємо таке її формулювання. Адміністративно-правове забезпечення впровадження електронного суду – це теоретична, правотворча, правозастосовча і правореалізаційна діяльність публічної влади, а також окремих суб'єктів громадянського суспільства щодо впорядкування, закріплення і розвитку надання суддівських послуг через електронний ресурс, здійснення в цій системі виконавчо-розпорядчої діяльності з метою забезпечення справедливого правосуддя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Фролков М. В. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення захисту прав споживачів. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 26. С. 547 – 555.
2. Дручек О. М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України. *Форум права*. 2013. № 2. С. 123 – 128.
3. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 4. С. 46 – 50.
4. Бойко В. П. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення ефективності судової влади України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 96 – 100
5. Куценко В. Д. Поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення електронного суду. *Науковий вісник публічного і приватного права*. 2017. Вип. 6. Т. 2 С. 3 – 9.

ВИЩИЙ АНТИКОРУПЦІЙНИЙ СУД В СИСТЕМІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ

Поліщук О. М.,

НК – Тептюк М. П.

Черкаський державний технологічний університет

07.06.2018 Верховною Радою України прийнято Закон України № 2447-VIII «Про Вищий антикорупційний суд»[1], яким визначено, зокрема, статус та завдання, підсудність справ Вищого антикорупційного суду, вимоги до кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду, порядок зайняття посади, а також додаткові гарантії безпеки суддів цього суду.

21.06.2018 Верховною Радою України прийнято Закон України № 2470-VIII «Про утворення Вищого антикорупційного суду»[2].

Вищий антикорупційний суд є постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судустрою України. Вищий антикорупційний суд є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням. Місцезнаходженням Вищого антикорупційного суду є місто Київ.

Правову основу діяльності Вищого антикорупційного суду становлять Конституція України [3], Закон України «Про судоустрій і статус суддів»[4], Закону України «Про Вищий антикорупційний суд».

Повноваження Вищого антикорупційного суду

Вищий антикорупційний суд:

1) здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанцій у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до його юрисдикції (підсудності) процесуальним законом, а також шляхом здійснення у випадках та порядку, визначених процесуальним законом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у таких кримінальних провадженнях;

2) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику у кримінальних провадженнях, віднесених до його підсудності, та інформує про результати узагальнення судової практики Верховний Суд.

Суддею Вищого антикорупційного суду може бути особа, яка відповідає визначеним Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» вимогам до кандидатів на посаду судді, а також додатковим спеціальним вимогам, встановленим цією статтею.

На посаду судді Вищого антикорупційного суду може бути призначений громадянин України не молодший тридцяти п'яти років, який має значний досвід здійснення професійної діяльності у міжнародних міжурядових організаціях чи міжнародних судових установах за кордоном у сфері права з питань протидії та боротьби із корупцією, володіє знаннями та практичними навичками застосування сучасних міжнародних антикорупційних стандартів і найкращих світових практик у сфері протидії та боротьби із корупцією, практики Європейського суду з прав людини та відповідає одній із таких вимог:

1) має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років;

2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років;

3) має досвід професійної діяльності адвоката, у тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років;

4) має сукупний стаж роботи (професійної діяльності) щонайменше сім років.

Суддям Вищого антикорупційного суду, поряд із передбаченими Законом України «Про судоустрій і статус суддів» заходами підтримання кваліфікації суддів, повинні бути створені умови для задоволення індивідуальних потреб в особистому професійному зростанні, підвищенні рівня професійної компетентності з питань судочинства у сфері протидії та боротьби з корупцією, новітніх міжнародних антикорупційних стандартів і світових практик у сфері протидії та боротьби з корупцією.

Національна школа суддів України систематично буде організовувати навчання суддів Вищого антикорупційного суду для закріплення та оновлення необхідних знань, вмінь та навичок, тренінги з вивчення новітнього міжнародного досвіду судочинства у сфері протидії та боротьби з корупцією, у тому числі із залученням представників міжнародних організацій, іноземних навчальних закладів.

Отже, створення Вищого антикорупційного суду – довогоочікуваний і необхідний крок. Він має визначену юрисдикцію, а саме: розглядатиме виключно топ-корупційні справ, які підслідні Національному антикорупційному бюро України. Конкурсний відбір кандидатів на посади суддів завершився, триває процедура призначення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 24, ст.212).
2. Закон України «Про утворення Вищого антикорупційного суду» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 29, ст.237.
3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
4. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» // (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545).

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУДОВО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ

*Тептюк Є. П., канд. іст. наук
Черкаський районний суд*

Аналіз чинного законодавства про доступ до публічної інформації та практики реалізації Закону України «Про доступ до публічної інформації» і застосування його судами виявляють багато проблем, які виникають у процесі розгляду відповідних справ. На ряд цих проблем слушно звернув увагу Пленум Вищого адміністративного суду України. Але в умовах судової реформи та інших реформ публічної влади, які останнім часом проводять в Україні, є актуальним окреслення певних напрямків вдосконалення законодавчого регулювання та судового захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, у цьому разі – права людини на доступ до публічної інформації.

На думку багатьох дослідників права, проблеми доступу до публічної інформації знаходяться насамперед у законодавчій площині.

Так, відповідно до першого Закону, конфіденційна інформація – це та, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, і яка може поширюватися у визначеному ними порядку

за бажанням останніх відповідно до встановлених ними умов (ст. 7). А Закон «Про інформацію» передбачає, що конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також та, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може бути поширена за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених останньою умов, а також у інших випадках, встановлених законом (ст. 21). Автор пропонує для усунення вказаних протиріч вилучити із Закону України «Про інформацію» відповідні правові норми, врегульовані Законом України «Про доступ до публічної інформації» [1, с. 66-67].

Нарешті, необхідно відзначити велику увагу, яка приділяється питанням комерційного використання публічної інформації, створення на її базі нових інформаційних продуктів та послуг, у зв'язку з чим публічну інформацію розглядають як важливий економічний ресурс, що потребує встановлення особливих правил його використання. Остання позиція має важливе значення для розвитку інформаційного суспільства та інформаційної економіки, і, на її думку, повинна бути врахована для вдосконалення національного інформаційного законодавства України [2, с. 165].

І. Р. Березовська також вказує на низку невирішених проблем щодо законодавства України про доступ до публічної інформації, зазначаючи, що в ньому враховано положення численних міжнародних нормативно-правових актів, якими розширено можливості для реалізації конституційних прав громадян на інформацію та свободу інформаційної діяльності, створено умови для реалізації потреб активної частини суспільства в інформаційній взаємодії з органами публічної влади. Водночас авторка вказує на невпорядкованість термінології інформаційного законодавства, його хаотичний розвиток, що призводить до неузгодженості правових норм законодавчих актів; неправомірне застосування грифів обмеження доступу до інформації; проблему забезпечення пасивного доступу громадян до інформації; відсутність реальних механізмів забезпечення відповідальності за порушення інформаційного законодавства. Вирішення цих проблем, стверджує І. Р. Березовська, забезпечить реальне здійснення передбаченого Конституцією України права людини на доступ до інформації, що є необхідною умовою забезпечення прозорості діяльності публічної адміністрації, а також сприятиме розбудові в Україні інформаційного простору на засадах європейських цінностей [3, с. 28].

У 2015 році у Верховній Раді України групою народних депутатів було підготовлено проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у сфері доступу до публічної інформації щодо вдосконалення їх окремих положень».

Запропоновано визначити Уповноваженого Верховної Ради з прав людини наглядовим органом у сфері доступу до публічної інформації та наділити його такими повноваженнями: розгляд скарг на порушення законодавства про доступ до публічної інформації; перевірка (на підставі звернення або за власною ініціативою) діяльності розпорядників інформації на відповідність законодавству про доступ до публічної інформації та видання обов'язкових до виконання приписів за підсумками перевірки або розгляду скарг; сприяння обізнаності з механізмами реалізації права на доступ до публічної інформації, видання роз'яснень і рекомендацій; участь в організації

навчання з питань доступу до публічної інформації; підготовка щорічного звіту щодо стану реалізації права на доступ до публічної інформації (як частину щорічної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини); підготовка пропозицій щодо реформування законодавства з питань доступу до інформації за власною ініціативою або за зверненням інших суб'єктів [4].

У статті 12 Закону України «Про доступ до публічної інформації» до суб'єктів відносин у сфері доступу до публічної інформації віднесено: запитувачів інформації, розпорядників інформації а також структурні підрозділи або відповідальну особу з питань доступу до публічної інформації розпорядників інформації. У статті 16 Закону відповідальні особи з питань доступу до публічної інформації розпорядників інформації є відповідальними за опрацювання, систематизацію, аналіз та контроль щодо задоволення запиту на інформацію, надання консультацій під час оформлення запиту, а також за оприлюднення інформації, передбаченої цим Законом. Але вказані особи, якщо вони не керівники або посадові особи розпорядника, не ухвалюють рішень щодо надання або ненадання інформації, не можуть відмовляти чи задовольняти відповідні запити, тому не виконують адміністративно-господарських або організаційно-розпорядчих повноважень, а отже, не належать до посадових осіб, що є суб'єктами адміністративної відповідальності за порушення права на доступ до публічної інформації згідно з положенням статті 212-3 КпАП.

У зв'язку з неналежним виконанням покладених на них обов'язків можуть бути винними у порушенні права особи на доступ до публічної інформації. Тому, на нашу думку, було б доцільно розширити склад суб'єктів відповідальності за вказане адміністративне правопорушення, передбачивши адміністративну відповідальність не лише посадових осіб, визначених в Законі України «Про доступ до публічної інформації», а і безпосередніх виконавців, на яких покладено відповідний обов'язок.

Статтю 24 Закону України «Про доступ до публічної інформації», за якою особа, на думку якої її права та законні інтереси порушені розпорядниками інформації, має право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди в порядку, визначеному законом, необхідно доповнити положенням, згідно з яким ця шкода в порядку регресу має бути стягнута з винної особи, що було б досить дієвим механізмом гарантування права людини на доступ до публічної інформації, зробивши його насправді ефективним.

На нашу думку, у Кримінальному кодексі України також потрібно передбачити відповідальність за порушення права на доступ до публічної інформації, якщо ним завдано істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб.

Законодавче забезпечення права на доступ до публічної інформації повинно враховувати наявність і стан забезпечення судових гарантій цього права, роботу судів з його захисту. А це вимагає узгодження між собою інформаційного законодавства та законодавства, яке стосується правосуддя, і яке змінюється у зв'язку із запровадження в Україні нової судової реформи. Як відомо, під час цієї реформи зазнали істотних змін не тільки судова система, а й процесуальне законодавство. Тому потрібен додатковий аналіз, як змінено систему адміністративних судів, які зміни у зв'язку з цим внесено в

адміністративне судочинство, зокрема щодо порядку розгляду адміністративних справ про порушення права людини на доступ до публічної інформації. Зокрема виникає питання: наскільки обов'язковою для судів є згадана нами раніше Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 29 вересня 2016 року «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації», враховуючи ліквідацію Вищого адміністративного суду в Конституції України.

Тобто вдосконалення законодавчого регулювання та судового захисту права людини на доступ до публічної інформації має відбуватися в контексті здійснюваної в Україні судово-правової реформи. Тільки за такої умови можна правильно визначити напрями цієї роботи і забезпечити її комплексний і системний характер.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Каменська Н. П. Реалізація права на доступ до публічної інформації за інформаційними запитами. *Інформація і право*. 2011. № 3 (3). С. 64–69.

2. Аблякімова Е. Е. Правове і суспільне значення публічної інформації. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2013_50_7 (дата звернення: 14.05.2013).

3. Березовська І. Р. Актуальні питання доступу громадян до публічної інформації та проблеми застосування Закону України «Про доступ до публічної інформації». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2016. № 855. С. 26–31.

4. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України у сфері доступу до публічної інформації щодо вдосконалення їх окремих положень. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.02.2017).

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДДІВ УКРАЇНИ

Шунько М. Г.

Сумський державний університет

Відносно до п. 5.2 та 5.3 Європейської хартії про закон «Про статус суддів», державою гарантується відшкодування збитків за шкоду, заподіяну в результаті протиправної поведінки або незаконних дій судді під час виконання ним обов'язків судді. Законом може передбачатися можливість, аби держава могла порушити справу з метою примусити суддю компенсувати суму, виплачену державою за шкоду, заподіяну ним, у разі грубого й невинуватого порушення правил, що регулюють виконання обов'язків суддями. Кожна особа повинна мати можливість оскаржити неправильно винесене рішення в конкретній справі до незалежного органу без необхідності дотримання окремих формальностей. Там, де в результаті повного та ретельного розгляду цей орган виявить безперечне порушення з боку судді, як це зазначається в п. 5.1, цей орган має повноваження передати справу на розгляд дисциплінарної інстанції або принаймні рекомендувати здійснити таку передачу органу, що має відповідну компетенцію згідно із судовим законом [1]

Л. Москвич вважає, що суддя повинен нести цивільно-правову відповідальність лише у випадках грубої недбалості, явного зловживання,

грубої необережності або кримінального правопорушення. Загальним правилом повинна бути відповідальність держави за помилки або навіть порушення закону конкретними суддями, які виконують свої обов'язки не як особи в своїх інтересах, а від імені держави [2, с. 205]. Підставою відповідальності не може бути правова позиція судді або навіть судова помилка, адже у такому випадку має бути застосований імунітет [3, с. 120], відповідно до якого суддя не може бути притягнутий до відповідальності за правову позицію, викладену при мотивуванні постановленого рішення. Крім того, скасування або зміна судового рішення вищими судами не має тягнути за собою відповідальність судді [4], оскільки існує низка факторів, що впливають на рішення (різні трактування закону, прогалини або неточності в правовому регулюванні певної теми, зміна судової практики) [5, с. 184].

У зв'язку з цим позиція колишнього голови Вищої ради юстиції В. Євдокимова є цілком доречною. Він вважає, що якщо суддя порушить норми матеріального права та зумовить їх неправильне застосування, то цю ситуацію можуть виправити апеляційні та касаційні суди. Якщо ж це порушення процесуального законодавства, то воно, як правило, здійснюється навмисно і повинно має суворо каратися [6].

Цивільно-правова відповідальність судді є переважно майновою і призначена для захисту майнових інтересів фізичних та юридичних осіб. Ця відповідальність повинна мати місце лише у виняткових випадках серйозного порушення службових обов'язків, явного зловживання та грубої недбалості. Існують характеристики відповідальності за різні типи актів суддів: за суто судову діяльність при прийнятті рішень та за діяння, які не пов'язані з процесуальною діяльністю – адміністративні акти суддів [7, с. 10]. Обов'язковою вимогою відшкодування шкоди, заподіяної суддею при здійсненні правосуддя, має бути намір судді порушити чинне законодавство, тим самим порушуючи права та законні інтереси особи [5, с. 183].

Підсумовуючи, хотіли б наголосити, що цивільно-правова відповідальність судді Вищого спеціалізованого суду носить переважно майновий характер. Підставою для її застосування має бути визнане лише умисне порушення суддею норм процесуального права, а порушення норм матеріального права здебільшого виникають через неоднозначне трактування правових норм та відсутність єдності судової практики та може бути вирішено у порядку судового оскарження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Європейська хартія про закон «Про статус суддів» м. Лісабон від 10 липня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236#Text (дата звернення: 21.04.2021).
2. Москвич Л. М., Марочкіна Л. М., Сібільова Н. В. Організація судових та правоохоронних органів : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. Закладів. 2-ге вид., перероб і допов. Харків : Одиссей, 2011. 376 с.
3. Подкопаев Д. В. Про підставу дисциплінарної відповідальності суддів. *Юридичний вісник*. 2005. № 12. С. 119–121.
4. Про незалежність судової влади: постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 р. № 8. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 6. С. 2-6., п. 10.
5. Овчаренко О. М. Притягнення судді до цивільно-правової відповідальності за чинним законодавством України. *Вісник Господарського Судочинства*. 2013. № 3. С. 179–188.

6. Перший голова ВРЮ Валерій Євдокимов: «Я хочу, щоб ВРЮ була розумом, честю і совістю нашої епохи» : інтерв'ю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236#Text (дата звернення: 21.04.2021).

7. Виноградова Л. Є. Юридична відповідальність суддів загальних судів України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2004. 187 с.

PROBLEMS REGARDING THE PROFESSIONAL ORIENTATION OF THE FOREIGN LANGUAGE TEACHING PROCESS FOR FUTURE LAW ENFORCEMENT SPECIALISTS

*Spirkina O. O., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of
National University of Civil Defence of Ukraine*

Nowadays, proficiency in a foreign language at a high level is not only an indicator of the general level of culture or erudition of a specialist, but also an urgent need for any graduate of a higher educational institution. First of all, the requirement of today is the developed skills of future law enforcement specialists to master professionally-oriented oral speech.

The long history of the development of the theory and practice of teaching foreign languages to students of non-linguistic specialties, including legal ones, shows a number of changes in approaches to the organization of the educational process and the search for scientific and methodological concepts of foreign language training.

The analysis of research and a number of publications on the professional orientation of training students of higher legal educational institutions, as well as practical experience, have shown contradictions between the requirements of the standard of higher legal education regarding the possession of future law enforcement specialists' foreign language communication skills and outdated methods, technologies and forms of organizing the educational process in legal higher educational institutions, the lack of systematic and holistic training of lawyers with highly developed foreign language communicative competence.

Thus, in Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Defence of Ukraine, according to the syllabus, students in junior years in the specialty 081 "Law" in the field of knowledge 08 "Law" study themes that are consonant with their professional academic disciplines. For example, students of the 1st-2nd years in their foreign language classes study such themes as "Constitutional law", "Civil Law", "Administrative Law", "Criminal Law" etc., which allow them to study professional disciplines and simultaneously consolidate their knowledge in foreign language classes and study the necessary lexical material. We believe that this is a positive aspect.

However, the practice of teaching foreign languages for non-linguistic specialties in Ukrainian higher educational institutions shows that, despite the emphasis of attention by teachers and their understanding that in teaching foreign languages it is necessary to develop a communicative orientation, for the most part, they set themselves the task of forming the skills and abilities of their students necessary for reading and translating literature in the specialty. As a result, students cannot fully learn how to communicate on the topics of their future activities, master professionally-oriented communication at a high level. Moreover, not enough attention is paid to the development of cross-cultural communication skills, so it is

impossible to talk about the formation of students' full-fledged foreign language communicative competence.

In our opinion, in addition to the above, there are other reasons that explain the low level of foreign-language professionally-oriented training of future law enforcement specialists.

One of the most significant reasons is the different level of basic training of students in a foreign language. Unfortunately, our personal practical experience shows that the majority of students has insufficient training or complete lack of it. In contrast, there may be a small group of students who have a high level of foreign language proficiency – they have graduated from a gymnasium or lyceum with an advance curriculum in English.

In this case, the teacher is faced with a dilemma – to work with students who have a high level of knowledge, or to teach the basics of a foreign language, for example, the verb to be, etc. with the lion's share of the group. Traditionally, more attention is paid to the second group of students, which practically negates the acquisition of professionally oriented communication skills.

The reason is also the inability of students to use their previously acquired knowledge and skills in a foreign language in professionally oriented situations. Oddly enough, the use of new professional vocabulary in various situations usually causes great difficulties for students. For example, students are asked to act out the following situation: tell a friend that he/she is receiving higher legal education and wants to become a lawyer in the future, and explain what lawyers do, where they can work, and why he/she chose such a profession. Unfortunately, this elementary role game can cause a number of difficulties for students, and for some of them is an impossible one.

The outdated content of a number of textbooks and manuals on the specialty, as well as the lack of modern professionally oriented sets of textbooks such as "Oxford" or "Cambridge" textbooks with audio- and videodiscs for law students, is undoubtedly also the reason. From the previous reason, another reason follows – insufficient provision of teaching foreign languages to students of non-linguistic specialties with modern audiovisual means and a weak material base for using the latest information technologies of training. As a result, teachers do not have the opportunity to rationally organize an effective educational process both during classes and within the framework of independent work of students. An important reason is the low level of motivation of students to learn a foreign language. Most of them do not understand and do not see the prospects and opportunities that knowledge of a foreign language provides for their further professional career and personal growth.

In addition, it is important to pay attention to the level of methodological training of teachers, their knowledge of the latest methods and a communicative approach to teaching a foreign language. For the most part, teachers of higher educational institutions of non-linguistic specialties use outdated methods and technologies of teaching foreign languages and are not interested in learning and applying new ones.

It is also worth paying attention to the lack of interdisciplinary coordination between the Department of Foreign Languages and specialized departments that directly train future specialists. Teachers of the Department of Foreign Languages of Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Defence of Ukraine try to solve this problem and, when drawing

up the curriculum in a foreign language, took into consideration the specialized subjects taught to students in junior years.

Thus, graduates of legal higher educational institutions generally have difficulties not only in performing objectively complex types of speech activities (participation in disputes, presentations at conferences, annotations, abstracts of professional texts, etc.), but also in the most elementary situations of communication in a foreign language.

LIST OF REFERENCES

1. Гришкова Р. О. Формування іншомовної соціокультурної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей: монографія. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. 424 с.

2. Овчаренко Л. Р. Професійна спрямованість процесу навчання іноземної мови вчителів природничо-математичних спеціальностей // Молодий вчений. №4.3 (44.3). Квітень. 2017. С. 167–171.

3. Силабус навчальної дисципліни «Іноземна мова» циклу загальної (обов'язкової) підготовки за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти із спеціальності 081 «Право» у галузі знань 08 «Право». Розроблено кафедрою іноземних мов Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України. 2021. 20 с.

Секція 11. Міжнародне право

ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

Никон О. О.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Орієнтуючись на досвід нормотворчої діяльності членів ЄС, необхідно максимально визначити й реалізувати правові норми та принципи національної правової системи, з урахуванням норм і принципів європейського права [1, с. 4].

Відповідно до стратегії євроінтеграції нашої держави, адаптація законодавства України до законодавства ЄС полягає в зближенні національного законодавства із сучасною європейською системою права, що забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в межах ЄС, сприятиме поступовому зростанню рівня життя населення. Імплементация положень європейського законодавства, передбачена економічною частиною Угоди про асоціацію (УА), є вкрай важливою в контексті проведення реформ, оскільки положення угоди можуть та повинні слугувати основою для нової моделі соціально-економічного розвитку України. Тому при розробці концепції та програми секторальних економічних реформ необхідно відразу враховувати вимоги базових Директив ЄС, гармонізація з якими передбачена угодою.

Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) має бути створена протягом 10 років з моменту набрання чинності УА. Загалом, аби ПВЗВТ почала діяти, Україна має імплементувати близько 200 нормативно-правових актів ЄС, міжнародних договорів та стандартів. 2015 рік доцільно використати для підготовки та обговорення законопроектів, які гармонізують вітчизняне законодавство з базовими Директивами ЄС, що регулюють взаємовідносини в основних напрямках торгівлі [2, с. 4].

Для імплементации європейського законодавства Україні необхідно провести ряд реформ:

– реформа державної служби. Базова реформа, яка дозволить модернізувати основний інструмент (державну службу), необхідний для забезпечення на адміністративному рівні успішного проведення реформ. Без її проведення більшість реформ будуть приречені на саботаж з боку чиновників;

– реформа антикорупційного законодавства. Передбачається усунення умов і стимулів для здійснення корупційних діянь, забезпечення невідворотності покарання за вчинення корупційних діянь, обмеження впливу приватного капіталу на політику;

– дерегуляційна реформа. Демонтаж старої регуляторної системи, успадкованої з радянських часів, яка розрахована на функціонування в умовах командно-адміністративної системи, та створення нової регуляторної системи, що відповідає сутності та потребам ринкової економіки. Реалізація даної реформи дозволить покращити інвестиційний та бізнес-клімат;

– податкова реформа. Головний акцент – суттєве спрощення адміністрування податків, відмова від застосування системи авансових податкових платежів, зниження фіскального тиску на фонд заробітної плати [2, с. 5].

Незважаючи на достатньо велику кількість наукових досліджень, пов'язаних із характеристикою різних аспектів зближення правової системи України з міжнародним правом, слід наголосити, що на разі є відсутніми комплексні теоретико-правові пошуки.

“Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є однією з основних складових процесу інтеграції України до ЄС, що є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики. Це процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність *acquis communautaire*” [1].

Відповідно до розділу II Закону України “Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу” від 18 березня 2004 р., “...*acquis communautaire* (*acquis*) – це правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в межах Європейського Співтовариства, спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ” [3].

Адаптація (лат. *adapto* – пристосовую) – процес пристосування до умов, які змінюються; у міжнародному праві адаптація є процесом приведення національного законодавства до норм і стандартів міжнародного права шляхом удосконалення національного законодавства (внесення змін і доповнень, прийняття нових нормативно-правових актів), укладання або приєднання до міжнародних договорів [4, с. 338].

Адаптація національного законодавства до законодавства міжнародних організацій здійснюється уповноваженими органами державної влади за шляхом правотворчості, планування, координації та контролю. Адаптація є складовою інтеграційних процесів, передумовою гармонізації національного законодавства із законодавством міжнародних організацій. Це планомірний процес, що включає декілька послідовних етапів, на кожному з яких має досягатися певний ступінь відповідності національного законодавства міжнародно-правовим нормам і стандартам.

Стандартизація – це діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усунення бар'єрів у торгівлі і сприяння науково-технічному співробітництву. В результаті впровадження стандартизації створюється стандарт. Тобто документ, що встановлює для загального і багаторазового застосування правила, загальні принципи або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, з метою досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній галузі, розроблений у встановленому порядку на основі консенсусу (мається на увазі згода всіх зацікавлених сторін з урахуванням більшості їх вимог). В якості об'єкта стандартизації можуть виступати продукція, процеси та послуги. Зокрема: матеріали, складники, обладнання, системи, їх сумісність, правила, процедури, функції, методи чи діяльність.

Уніфікація права (франц. *unification*, від лат. *unus* – один і *facere* – робити) — процес приведення чинного права до єдиної системи, усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних відносин. Зумовлена ускладненням суспільного життя і розвитком суспільних відносин. Стосується як правотворчості, так і правозастосування [4, с. 339].

Головними методами уніфікації в праві є систематизація національного законодавства, імплементація норм міжнародного права у національне законодавство, його адаптація до вимог міжнародного права тощо.

Імплементація (англ. implementation – «здійснення», «виконання») – процес транспонування актів законодавства, включаючи створення порядку та процедур їхнього впровадження (імплементація у вузькому розумінні); цей процес також включає тлумачення, практику застосування, забезпечення дотримання та виконання норм права, органами державної влади (імплементація в широкому сенсі) [4, с. 339].

В міжнародному праві – це фактична реалізація міжнародних зобов'язань на національному рівні, а також один із способів включення міжнародно-правових норм у національну правову систему за умови дотримання мети і жнародних норм.

Чинна законодавча база України є суперечливою, нестабільною, а тому недосконалою. Однак ЄС особливого значення надають саме якості правових актів. Рада ЄС прийняла спеціальне рішення з приводу правил їх підготовки, за якими правовий акт має бути: чітким, не двозначним, без надмірного застосування скорочень, не містити жаргонних висловів, надто довгих фраз, незрозумілих посилань на інші тексти, ускладнень, що ускладнюють його читання. Україні також потрібно враховувати економічні, політичні та соціальні наслідки прийняття відповідних актів законодавства, адаптованих до вимог законодавства ЄС.

Аналізуючи розвиток вітчизняної та зарубіжної правової думки, можна виокремити кілька цілей адаптації права України до права ЄС: набуття членства в ЄС; проведення адміністративної, якісної судової реформи, утвердження верховенства права та демократизації суспільних процесів; сприяння доступу українських підприємств на ринок ЄС; залучення іноземних інвестицій; усунення небажаних наслідків розширення ЄС тощо.

Актуальною проблемою є недосконалість, а подеколи й суперечливість нормативно-правових актів, що негативно впливає на процес реалізації прав і виконання обов'язків усіма суб'єктами суспільних відносин, сповільнює розвиток України як правової держави.

Одним із шляхів розв'язання зазначеної проблеми в Україні є законодавче врегулювання процесу прийняття нормативно-правових актів суб'єктами нормотворення та врахування положення, що необхідною умовою й головним принципом нормотворчого процесу є законність як об'єктивна властивість права загалом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Матеріали Урядового порталу. URL.: <http://www.kmu.gov.ua>.
2. Імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: торговельна та бюджетно-податкова сфери // Матеріали міжнародної конференції «Угода про асоціацію: економічні тригери» 12 березня 2015 року. Міжнародний центр перспективних досліджень (МЦПД). 43 с. URL: <http://www.icps.com.ua>.
3. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1629-IV. URL: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>.
4. Пархоменко Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. *Часопис Київського університету права*. 2012/1. С. 338 – 342.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ З ПИТАНЬ МИТНОЇ СПРАВИ

Перецьолкін С. М., д-р юрид. наук, доцент,

Насірлі Е. М.

Університет митної справи та фінансів

Нормативно-правові засади міжнародного співробітництва Азербайджанської Республіки з питань митної справи складають законодавчі акти Азербайджанської Республіки, зокрема Митний кодекс, а також численні багатосторонні та двосторонні міжнародні митні договори.

Одним із перших кроків у напрямі формування законодавчої бази міжнародного співробітництва Азербайджанської Республіки (АР) з питань митної справи стало приєднання 17 червня 1992 р. до Конвенції про створення Ради митного співробітництва від 15 грудня 1950 р. Цей крок дозволив започаткувати взаємодію АР із Радою митного співробітництва та долучитися до здійснюваного в її рамках багатостороннього міжнародного митного співробітництва.

Серед подальших найбільш вагомих кроків у цьому напрямі доречно згадати про такі: приєднання у жовтні 1995 р. до Угоди про співробітництво та взаємодопомогу в митних справах між державами – членами Співдружності Незалежних Держав від 15 квітня 1994 р.; підписання в 1996 р. Угоди про партнерство та співробітництво з Європейським Союзом і його державами-членами та приєднання до Митної конвенції про міжнародні перевезення з використанням ВУД; приєднання у лютому 2000 р. до Протоколу Угоди про прикордонний контроль, а в травні 2000 р. до Міжнародної конвенції про гармонізовану систему опису та кодування товарів від 14 червня 1983 р.; обрання АР до складу Фінансового комітету Всесвітньої митної організації (ВМО); приєднання в лютому 2002 р. до Міжнародної конвенції про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах від 21 жовтня 1982 р., а в грудні 2003 р. до Міжнародної конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 9 червня 1977 р.; приєднання в січні 2005 р. до Митної конвенції про контейнери від 2 грудня 1972 р.; приєднання в лютому 2006 р. до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18 травня 1973 р.; обрання у 2019 р. представника АР заступником Голови Ради ВМО та керівником його європейського регіону тощо.

Вагому роль у формуванні нормативно-правових засад міжнародного співробітництва з питань митної справи АР відіграла Державна програма розвитку митної системи АР від 2 лютого 2007 р. Згідно з її положеннями планувалося виконати такі завдання: а) забезпечити прискорення товарного обігу на митному кордоні АР і створити сприятливі умови для суб'єктів підприємництва; б) прискорити заходи в сфері обмеження монопольної діяльності та запобігання недобросовісної конкуренції; в) удосконалити механізм митного регулювання в сфері заохочення і розширення експорту, охорони внутрішнього ринку; г) зміцнити матеріально технічну бази митної системи. Стосовно засобів виконання визначених завдань, то до них було віднесено: 1) удосконалення законодавчої бази та митного регулювання; 2) приведення методів митного контролю у відповідність до міжнародних стандартів, а також автоматизація митних процедур; 3) посилення боротьби з контрабандою та іншими правопорушеннями у сфері митної справи; 4) розвиток митної

інфраструктури; 5) підготовка кадрів і розширення міжнародного співробітництва [1].

Додержуючись приписів цієї Програми, зазначає У. К. Касумова, держава приймала також активну участь у діяльності міжнародних митних структур, їх програм економічного співробітництва і партнерства. Однією з таких структур є Програма Центрально-азіатського регіонального економічного співробітництва в галузі модернізації митної служби (CAREC). Метою CAREC є допомога країнам Центральної Азії в тому, щоб реалізовувати свій економічний потенціал через пропаганду регіонального співробітництва в чотирьох головних сферах: транспорт, стимулювання торгівлі, торгова політика і енергетика. Значною мірою на формування нормативно-правових засад міжнародного співробітництва з питань митної справи АР вплинула її участь в інших формах міжнародного митного співробітництва. Так, під час роботи міжнародної конференції представників митних служб країн Європи, Південного Кавказу та Азії, що відбулася у жовтні 2011 р. в м. Батумі, особливої уваги було надано питанню модернізації митного законодавства держав південно-кавказького регіону на основі загальновизнаних норм і стандартів міжнародного митного права. Перш за все це питання стосувалося нової редакції Митного кодексу АР, під час розробки якої було враховано досвід багатьох європейських держав, зокрема Естонії та Швеції. Первинний варіант Митного кодексу пройшов експертизу Європейської комісії в Брюсселі та був визнаний спеціалістами з двадцяти чотирьох держав-партнерів таким, що відповідає діючим міжнародним стандартам, зокрема положенням Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18 травня 1973 р. та іншим міжнародним митним договорам ВМО та актам Світової організації торгівлі (СОТ) [2].

Представлені стандарти та норми міжнародного митного права і в чинному Митному кодексі АР. Зокрема, у його змісті закріплено численні положення стосовно статусу та правосуб'єктності уповноважених економічних операторів. Неодноразово акцентується увага на потребі приведення діяльності митних органів у відповідність до вимог норм і стандартів ВМО та актів СОТ. Відповідно до ст. 319 Митного кодексу, номенклатура товарів для зовнішньоекономічної діяльності АР, повинна відповідати Гармонізованій системі опису та кодування товарів (HS) ВМО, Комбінованій номенклатурі (CN) ЄС та Єдиній товарній номенклатурі зовнішньоекономічної діяльності Співдружності Незалежних Держав. Крім цього, у Митному кодексі зазначається, що АР бере участь у міжнародному співробітництві в галузі митного регулювання з метою уніфікації законодавства АР та практики в цій галузі з нормами міжнародного права та загальновизнаною міжнародною практикою. Згідно з положеннями ст. 14 Митного кодексу АР, митні органи під час виконання своїх функцій відповідно до міжнародних угод співпрацюють з митними та іншими компетентними органами іноземних держав, а також з міжнародними організаціями. У зв'язку з цим, відповідний орган виконавчої влади уповноважений призначати своїх представників (митних аташе) у державах і міжнародних організаціях. Зі свого боку в ст. 20 Митного кодексу АР зазначається, що для здійснення заходів, що забезпечують безпеку митних органів, останні можуть співпрацювати з іншими правоохоронними органами, а також із митними службами інших країн [3].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Государственная программа по развитию таможенной системы Азербайджанской Республики. Собрание законодательства Азербайджанской Республики. 28 февраля 2007 г. № 2. Ст. 106.

2. Касумова У. К. Некоторые проблемы развития и совершенствования таможенной системы Азербайджана. Вестник Волжского университета им. В. Н. Татищева № 2 (82). URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-problemy-razvitiya-i-sovershenstvovaniya-tamozhennoy-sistemy-azerbaydzhana> (дата звернення : 31.08.2021).

3. Law of the Republic of Azerbaijan on approval of the Customs Code of the Republic of Azerbaijan Customs Code of the Republic of Azerbaijan. URL : https://customs.gov.az/modules/law/lawfolder/11/FILE_B6B3FE-1BD7C5-78F927-89F67A-4E7411-2AFF72.pdf (дата звернення : 31.08.2021).

ПРОТИПОЖЕЖНЕ БУДІВЕЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ

Томіленко М. А.,

НК – Степура В. С., канд. екон. наук, доцент

Національний авіаційний університет

Сучасні глобалізаційні процеси в світі неминуче впливатимуть на інтеграцію будівельної галузі України, в першу чергу, в європейську та світову системи стандартів, технічних регламентів, нагляду і контролю, які характерні для економічно розвинених країн.

Сучасне будівельне законодавство Нової Зеландії складається з двох компонентів: статутного закону і статутного регламенту. Основними нормативно-правовими актами, які регламентують будівельну галузь Нової Зеландії є Будівельний акт від 2004 р. та Регламент про будівельні норми і правила від 1992 р. [1, 2].

Будівельний акт № 72 від 24 серпня 2004 р. встановлює принципи технічного регулювання будівельної галузі, зокрема, закріплює застосування параметричних будівельних норм і правил, визначає правила ліцензування професійної діяльності, а також містить положення, які запроваджують функції, обов'язки та повноваження наглядово-контролюючих органів та інші положення щодо будівельної діяльності.

Регламент про будівельні норми і правила від 1992 р. в свою чергу поділяється на правовий та технічний компоненти. Правовий компонент Регламенту конкретизує поняття «кодифікованих норм і правил», які містяться в Будівельному акті. Регламент указує, що такими нормами і правилами є Будівельний кодекс, який включено до додатку 1 в Регламенті про будівельні норми і правила [3]. Будівельний кодекс є технічним компонентом Регламенту. Він містить викладені параметричною мовою загальні правила безпеки в будівництві, які є обов'язковими до застосування кодифікованими будівельними нормами та правилами Нової Зеландії.

Для правильного розуміння механізмів застосування параметричних норм, закладених в будівельне законодавство Нової Зеландії, будівельні норми і правила слід класифікувати за їх правовим статусом на обов'язкові та добровільні. Обов'язкові норми і правила кодифіковані та позначаються терміном Будівельний кодекс. Добровільні норми і правила мають двоярусну структуру. Верхній ярус представляє з себе комплект настанов до Будівельному кодексу, призначений для надання допомоги суб'єктам технічного регулювання в дотриманні вимог Будівельного кодексу. Нижній ярус складають: (а) так звані «схвалені документи», представлені нормами і правилами, на які посилаються настанови, і (б) інші будівельні норми і правила, застосування яких в будівельній практиці не регламентується [4, с. 285].

За методом нормування Будівельний кодекс Нової Зеландії є параметричним і встановлює мінімальні вимоги до об'єктів будівництва. Таким чином, параметричні норми не описують детальні вимоги до проектування та будівництва будівель і споруд. Замість цього, вони встановлюють вимоги до того, яким характеристикам повинен відповідати кінцевий продукт будівництва та його компоненти для того, щоб не становити загрозу життю і здоров'ю людей та природному середовищу.

Структурно Будівельний кодекс розбитий на 8 частин, кожна з яких охоплює певний аспект безпеки будівельної продукції [3]: а) Загальні положення. Дана класифікація будівель і споруд; в) Стійкість. Вимоги до несучих конструкцій; с) Пожежна безпека; d) Доступність. Вимоги до забезпечення доступного середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями; е) Волога. Захист від вологи; f) Безпека споживачів; g) Інженерні системи та пристрої (електроустановки, водопровід, каналізація тощо); н) Енергоефективність. Вимоги, виконання яких сприяє заощадженню енергії.

Будівельний кодекс складається з двох вступних розділів і 35 технічних розділів. Два вступних розділи описують загальні положення, змальовуючи в загальних рисах класифікацію видів експлуатації або типів будівель і визначення термінів. У традиціях класичного параметричного нормування, кожен з 35 технічних розділів складається з трьох компонентів: 1) цілі нормування; 2) функціональні вимоги до об'єкта нормування; 3) критерії роботи об'єкта нормування.

Відповідальність за підготовку пропозицій щодо зміни будівельного законодавства покладено на Департамент у справах житлового та цивільного будівництва [5]. Зміни, які вносяться до Будівельного акту та Будівельного кодексу, є результатом зворотного зв'язку держави з будівельною галуззю Нової Зеландії. Департамент у справах житлового та цивільного будівництва здійснює постійну роботу зі збору та аналізу інформації з будівництва, проводить зустрічі і обговорення з проектувальниками, будівельниками та споживачами будівельної продукції. До розробки нормативних положень залучаються зацікавлені представники державних установ і приватних організацій та підприємств [3].

Законодавство передбачає два протилежні по суті та методам категорії засобів, спрямовані на забезпечення дотримання Будівельного кодексу: (1) настанов до Будівельного кодексу і (2) альтернативних рішень [6]. Настанови є добровільними будівельними нормами і правилами. Їх призначення полягає в тому, щоб надати можливість суб'єкту технічного регулювання скористатися заздалегідь схваленими розпорядчими нормами і стандартами, суворе дотримання яких забезпечує дотримання параметричних вимог Будівельного кодексу.

Для суб'єктів технічного регулювання, чиї рішення, матеріали, вироби і методи не вписуються в жорсткі рамки розпорядчого нормування, будівельне законодавство Нової Зеландії пропонує можливість застосування Альтернативних рішень. Альтернативне рішення – це технічний засіб дотримання вимог будівельного законодавства, який дозволяє незначне або істотне відхилення від схвалених рішень, викладених в Настанові по дотриманню норм.

Новозеландський досвід технічного регулювання показує, що держава відіграє істотну, проте не обов'язково вирішальну роль в системі технічного регулювання в цілому і в окремих її компонентах зокрема. Відмінною особливістю сучасних систем технічного регулювання Нової Зеландії є широке застосування механізмів саморегулювання і залучення фахівців приватного сектора для виконання функцій нагляду, контролю та оцінки відповідності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Building Act 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.govt.nz/act/public/2004/0072/latest/whole.html>.
2. Building Regulations 1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.govt.nz/regulation/public/1992/0150/latest/DLM162570.html>.
3. The building code [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legislation.govt.nz/regulation/public/1992/0150/latest/DLM162576.html>.
4. Техническое регулирование в строительстве. Аналитический обзор мирового опыта [Текст] : Snip Innovative Technologies ; рук. Серых А. – Чикаго: SNIP, 2010. – 889 с. : ил.
5. Department of Building and Housing New Zealand Government [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oag.govt.nz/2012/efficiency-stories/collaboration/department-of-building-and-housing>.
6. ACD 2009 About Compliance Documents / Department of Building and Housing New Zealand Government. – 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dbh.govt.nz/building-about-compliance>.

МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ГЕНДЕРНІ ПИТАННЯ

*Федоренко Я. А., д-р іст. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Сучасний геополітичний курс України на Європейський Союз вимагає від нашої держави активних дій в напрямку удосконалення законодавчої бази, котра регулює гендерні відносини в суспільстві. З огляду на даний факт, доцільним є звернення до міжнародних нормативно-правових актів, які заклали міцні підвалини для ефективного вирішення проблеми паритетного становища чоловіків і жінок в політиці, економіці, освіті.

Першим міжнародним актом, який чітко закріпив принцип рівноправності чоловіків і жінок як необхідну умову соціального прогресу й поліпшення умов життя людства, став Статут Організації Об'єднаних Націй, прийнятий у 1945 році. Одним зі своїх завдань, відповідно до його положень, ООН проголосила утвердження віри «в основні права людини, гідність та цінність людської особистості, рівноправність чоловіків і жінок, рівність прав великих і малих націй», а також «ніяких обмежень відносно прав чоловіків і жінок брати участь у будь-якій якості та на рівних умовах в її (ООН) головних і допоміжних органах» [1].

Важливим юридичним документом стала також Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в грудні 1979 р. Її ратифікували 192 країни, серед них і Україна, яка приєдналася до Конвенції 19 грудня 1980 р.

Основна тема, якій присвячені і преамбула, і статті Конвенції – це формулювання закликів до практичних дій держав щодо ліквідації дискримінації жінок. Вони розкриті в перших шістнадцяти статтях. Ще в дванадцяти вписані вимоги до звітності та адміністративні механізми впровадження положень Конвенції.

Уперше в документі на рівні міжнародних норм наголошувалось на відповідальності урядів за дискримінацію жінок. Конвенція має відігравати, і у багатьох випадках відіграє, роль каталізатора у розвитку державної політики

на національному та міжнародному рівнях, оскільки встановлює відповідальність урядів за дискримінацію не лише в суспільній, але й у приватній сфері, тобто за дискримінацію в родині. Також у Конвенції вперше дано визначення того, що таке дискримінація жінок.

Конвенція популяризує модель «дійсної рівності», що складається з:

- рівності можливостей;
- рівності в доступі до можливостей;
- рівноцінності результатів [2].

Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок регулярно посилює текст Конвенції і надає державам-учасницям, міжнародним та громадським організаціям Загальні рекомендації, які інтерпретують ті чи інші права. Так, зокрема, 6 жовтня 1999 р. ООН прийняла Факультативний протокол до Конвенції, який створив можливість подання до Комітету ООН з ліквідації дискримінації жінок індивідуальних скарг, ратифікований нашою країною в 2003 р.

Комітет також дає рекомендації щодо політик стосовно забезпечення тих чи інших прав. Ці рекомендації важливо враховувати при звітуванні держави щодо виконання Конвенції.

Важливим документом міжнародного співробітництва у сфері забезпечення гендерної рівності стала Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки. Мир. Безпека», прийнята 31 жовтня 2000 року. Це перша резолюція Ради Безпеки, що закликає до поглиблення ролі жінок у процесах запобігання та врегулювання конфліктів з метою підтримання миру й безпеки. У резолюції йдеться про важливість:

- рівної та повної участі жінок у питаннях миру й безпеки, зокрема, у вирішенні конфліктів і запобіганні їм;
- гендерної інтеграції в миротворчих місіях й операціях (гендерний мейнстримінг);
- забезпечення врахування специфічних потреб жінок і дівчат, їхнього досвіду та перспектив у політичних, правових і соціальних рішеннях;
- захист жінок та дівчат від сексуального насильства й інших форм насильства під час конфлікту;
- участі жінок у прийнятті рішень на всіх рівнях.

Прийняття даної Резолюції стало вагомим кроком щодо забезпечення паритетного становища чоловіків та жінок в секторі безпеки. Крім того, важливо було перевести у сферу політики та практичних дій розуміння того, що жінки непропорційно страждають від військових конфліктів та їх наслідків і водночас непропорційно представлені в процесах прийняття рішень і проведення мирних перемовин [3].

Факт прийняття нормативно-правового акту органом ООН, який є, відповідно до статті 24 Статуту ООН, відповідальним за підтримку міжнародного миру та безпеки, показує урядам країн, що Рада Безпеки ООН вважає за необхідне залучати досвід жінок при вирішенні конфліктів, відновленні миру, захисті жінок від гендерно зумовленого насильства під час конфліктів.

В Резолюції Рада Безпеки надає рекомендації, як державам, так і міжнародним організаціям, щодо залучення жінок до вирішення військових конфліктів, а саме:

- закликає держави забезпечувати більшу участь жінок на всіх рівнях прийняття рішень в межах національних, регіональних і міжнародних інститутів і механізмів запобігання, регулювання і вирішення конфліктів, наполегливо закликає держави-члени розширювати свою добровільну фінансову, технічну і матеріальну підтримку зусиль з підготовки персоналу з урахуванням гендерних аспектів, пропонує державам-членам включати надані рекомендації у національні програми підготовки військового і цивільного поліцейського персоналу, цивільному персоналу з проведення заходів щодо підтримки миру;

- закликає Генерального секретаря активізувати участь жінок на директивних рівнях у врегулюванні конфліктів і мирних процесах та призначити більше жінок на посади спеціальних представників та посланців у миротворчих місіях, польових операціях ООН, особливо серед військових спостерігачів, цивільного, поліцейського персоналу, співробітників з прав людини і гуманітарного персоналу; включення гендерного компонента в операції з підтримання миру, там де це доречно, включаючи зусилля, що вживаються відповідними фондами і програмами; дати державам-членам керівні вказівки щодо підготовки та надати їм матеріали, які стосуються захисту, прав і особливих потреб жінок, а також значення залучення жінок до всіх заходів з підтримки миру;

- закликає всі сторони при погодженні і здійсненні мирних угод застосовувати підхід, заснований на врахуванні гендерних аспектів, зокрема: особливих потреб жінок і дівчаток в ході репатріації і переселення, а також в тому, що стосується реабілітації, реінтеграції та постконфліктного відновлення; підтримування заходів, спрямованих на підтримку місцевих мирних ініціатив, запропонованих жінками, і місцевих процесів врегулювання конфліктів і залучення жінок до діяльності усіх механізмів здійснення мирних переговорів; в) заходів, що забезпечують захист і повагу прав людини жінок і дівчаток, особливо в тому, що стосується конституції, виборчої системи і діяльності поліції і судових органів.

РБ ООН також закликає всі сторони в збройних конфліктах повною мірою дотримуватися міжнародно-правових норм, які застосовуються до прав і захисту жінок і дівчаток, особливо як цивільних осіб.

Важливими є рекомендації РБ ООН щодо відповідальності всіх держав за припинення беззаконня і здійснення судового переслідування осіб, винних у геноциді, злочинах проти людства і військових злочинах, включно із злочинами, що стосуються сексуального та інших форм насильства по відношенню до жінок і дівчаток, і у зв'язку з цим підкреслює необхідність забезпечення того, щоб, коли це можливо, на ці злочини не поширювалася дія положення про амністію.

Ще одним юридичним документом, що регулює гендерні відносини стала Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, відома як Стамбульська конвенція. Прийнято документ 11 травня 2011 року.

Стамбульська конвенція, як будь який документ Ради Європи, розроблялася усіма державами – учасницями цієї організації. Україна, як член Ради Європи, брала участь у розробці цього документа і голосувала за його прийняття.

Конвенцією ще раз підкреслюються повноваження держави щодо захисту прав людини як в публічній, так і приватній сферах. Документ базується на переконанні, що припинення насильства по відношенню до жінок та домашнього насильства потребує комплексних та мультидисциплінарних заходів та стратегій, учасниками яких є не тільки державні структури в особі соціальних служб, правоохоронних органів, судів, органи місцевого самоврядування, але й громадські організації, інші інститути громадянського суспільства, приватний сектор [4].

Як висновок можна відзначити, що наразі відбувається уніфікація та систематизація законодавства України щодо міжнародних документів, котрі регулюють такі гендерні питання, як соціальні ролі чоловіків і жінок; спосіб вираження відносин влади; система контролю за поведінкою чоловіків і жінок; особливий соціальний інститут тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Міжнародні документи у сфері забезпечення гендерної рівності та запобігання насильству щодо жінок, підписані та ратифіковані Україною // Центр гендерної культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.genderculturecentre.org/wp-content/uploads/2018/04/documents-Mizhnarodni-dokumenti-ratifikovani-Ukrainoyu.pdf>

2. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text

3. До 20-ї річниці прийняття Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/do-20-yi-richnici-prijnyattya-rezolyuciyi-radi-bezpeki-oon-1325-zhinki-mir-bezpeka-v-ukrayini-prijnyato-drugij-nacionalnij-plan-dij-z-vikonannya-rezolyuciyi>

4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/1680093d9e>

Секція 12. Організаційно-правові основи антитерористичної безпеки держави

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ

*Гвоздь В. М., канд. техн. наук, професор
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Підвищення стійкості держави і суспільства до терористичної загрози є важливим елементом забезпечення національної безпеки в цілому. Антитерористична система може вважатися стійкою, якщо у її складі є всі необхідні елементи, спроможна передбачати й оцінювати ризики і загрози, прогнозувати їх характер і можливі масштаби, формує резерви і альтернативні стратегії (плани) на випадок надзвичайних ситуацій, здатна швидко й адекватно реагувати на загрозу, адаптуватися до умов, що швидко змінюються, забезпечувати безперервність процесу управління і відновлюватися після руйнівних наслідків кризи[1].

Стратегія національної безпеки України, Воєнна доктрина України, Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України регламентують терористичну загрозу як одну з основних загроз національній безпеці України.

На сьогодні в Україні створено необхідні законодавчі умови для ефективної протидії тероризму на національному та міжнародному рівнях. Так, ратифіковано низку міжнародно-правових документів щодо протидії тероризму, зокрема:

- Конвенцію про злочини та деякі інші акти, які вчиняються на борту повітряних суден (1963 р.);
- Конвенцію про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден (1970 р.);
- Конвенцію про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації (1971 р.);
- Конвенцію про попередження та покарання злочинів проти осіб, що користуються міжнародним захистом (1973 р.);
- Міжнародну конвенцію про боротьбу з захопленням заручників (1979 р.);
- Конвенцію про фізичний захист ядерного матеріалу (1980 р.);
- Конвенцію про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства (1988 р.);
- Декларацію ООН про заходи щодо ліквідації міжнародного тероризму (1994 р.);
- Міжнародну конвенцію про боротьбу з бомбовим тероризмом (1997 р.);
- Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999 р.) та інші.

Система правового регулювання протидії тероризму в Україні, в цілому, відповідає стандартам розвинених країн і дозволяє достатньо ефективно протидіяти відповідним злочинним проявам. 20 березня 2003 р. Верховною Радою України схвалено базовий нормативно-правовий акт – Закон України «Про боротьбу з тероризмом». Цим Законом визначено правові засади протидії тероризму, основні принципи цієї діяльності, також визначено систему суб'єктів,

які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції, а також забезпечують формування та реалізують державну політику у цій сфері суспільних відносин. Від початку проведення антитерористичної операції до профільних нормативно-правових актів внесено низку змін, якими були врегульовані окремі проблемні питання у сфері боротьби з тероризмом. Сьогодні в Україні діє Концепція боротьби з тероризмом, якою визначено вісім основних напрямів реалізації заходів та п'ять пріоритетів державної політики у сфері боротьби з тероризмом, які базуються на комплексному системному підході до вирішення проблеми та охоплюють усі загальновизнані складники процесу протидії тероризму, а саме: запобігання терористичній діяльності, виявлення і припинення такої діяльності, усунення та мінімізація її наслідків, а також інформаційне, наукове та інше забезпечення боротьби з тероризмом, міжнародне співробітництво з питань боротьби з тероризмом [2]. З метою реалізації Концепції був розроблений і затверджений План заходів її реалізації [3]. Проте декларативний характер завдань, неконкретні терміни їх виконання, а також фінансування «за рахунок і в межах бюджетних призначень, передбачених органам виконавчої влади, іншим державним органам у Державному бюджеті України на відповідний рік» не забезпечили високих результатів імплементації Концепції. З позитивної сторони варто відмітити поліпшення міжвідомчої координації та інтенсифікації міжнародного співробітництва у сфері боротьби з тероризмом, а також на основі положень Концепції було розроблено Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків [4].

Виключно важливим є те, що у Стратегії національної безпеки України серед основних напрямів державної політики у сфері національної безпеки України визначено [5]:

- нейтралізацію сепаратистських та екстремістських рухів і організацій;
- забезпечення державної безпеки у сферах боротьби з тероризмом, економічної, інформаційної, кібернетичної безпеки;
- розвиток спроможностей щодо запобігання і боротьби з тероризмом, а також спільної боротьби з тероризмом.

Для нашої країни вкрай важливим є зарубіжний досвід у сфері боротьби з тероризмом. Прикладом тривалої співпраці з питань протидії тероризму є взаємодія США з країнами Європейського Союзу, зокрема, Францією, Німеччиною та Великою Британією. Так, у 2001 р. адміністрація Джорджа Буша-молодшого підписала ключову угоду з поліцейською службою ЄС (Європол). Угода надала можливість здійснювати обмін стратегічною та технічною інформацією з питань протидії тероризму, відмивання грошей, протиправної торгівлі наркотиками, ядерними, радіологічними речовинами та людьми. У 2002 р. додаткова угода між Європолом та компетентними органами США дозволила обмінюватися персональними даними підозрюваних осіб, а також запровадила інститут офіцерів зв'язку. З того часу взаємодія ЄС та США розширюється та охоплює також питання протидії фінансуванню тероризму, нелегальній міграції, іноземним бойовикам-терористам. Також запроваджено практику роботи об'єднаних слідчих груп або проведення відео конференцій за конкретними кримінальними провадженнями. У лютому 2015 р. відповідні служби США підписали дві нові угоди з Європолом щодо протидії нелегальній міграції та іноземним бойовикам.

В умовах сьогодення актуальним питанням є розробка проєкту Стратегії протидії тероризму в Україні, яка, на нашу думку, має інтегрувати найкращі світові практики та досвід проведення ООС в Україні.

Світовий досвід показує, що провідні країни світу періодично оновлюють свої стратегії боротьби з тероризмом. Наприклад, остання версія Контртерористичної стратегії Сполученого Королівства (CONTEST – The United Kingdom’s Strategy for Countering Terrorism – Annual Report) видана у липні 2016 р. та включає доповідь щодо тероризму та боротьби з ним за 2015 р. При цьому в документі не розглядаються питання внутрішнього тероризму у Північній Ірландії, оскільки вони відносяться до компетенції міністра у справах Північної Ірландії. Контртерористична стратегія Європейського Союзу (The European Union Counter-Terrorism Strategy) була прийнята у 2005 р. і має переглядатися раз на півроку [1].

До того ж потребує нормативного уточнення порядок взаємодії суб’єктів боротьби з тероризмом у різних ситуаціях, удосконалення порядку взаємодії держави з громадянами та суспільством у ході реалізації основних завдань державної політики у відповідній сфері.

Отже, підвищення стійкості України до терористичної загрози потребує певного удосконалення антитерористичного законодавства України, оновлення моделі взаємодії спеціальних служб і правоохоронних органів з населенням з питань запобігання і протидії тероризму, а також мінімізації наслідків вчинення терактів. У цих процесах має бути врахований як досвід проведення ООС на території окремих районів Донецької і Луганської областей, так і передовий іноземний досвід.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні: аналіт. доповідь / [Резнікова О. О., Місюра А. О., Дрьомов С. В., Войтовський К. Є.]; за заг. ред. О. О. Резнікової. – К.: НІСД, 2017. – 60 с.
2. Концепція боротьби з тероризмом в Україні: Указ Президента України від 5 березня 2019 року № 53/2019. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019#Text>
3. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції боротьби з тероризмом: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 липня 2013 року № 547-р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/547-2013-%D1%80#Text>
4. Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків: Постанова КМУ від 18 лютого 2016 р. № 92. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D0%BF#Text>
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ОСІБ РЯДОВОГО І НАЧАЛЬНИЦЬКОГО СКЛАДУ ТА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ В ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ (ООС)

*Губенко І. Я., канд. мед. наук, доцент, заслужений лікар України,
Шевченко О. Т., канд. психол. наук, заслужений працівник охорони здоров'я України
Черкаська медична академія*

Важливою складовою та ресурсом національної безпеки України є здоров'я її громадян, зокрема, військовослужбовців Збройних Сил, осіб рядового і начальницького складу та поліцейських.

З початком бойових дій на Сході України державою було вжито дієві заходи щодо організації медичного забезпечення сил ООС і цивільного населення Донецької та Луганської областей. Проте, у перші роки АТО, вагому роль в організації медичного забезпечення зіграла висока активність волонтерських і громадських організацій. Слід зазначити, що існуюча сьогодні модель медичного забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та поліцейських у зоні ООС сформувалася стихійно і досі залишається низка проблем, що мають значну наукову складову.

Медичне забезпечення військовослужбовців під час дії особливого періоду, надзвичайного стану, інших кризових ситуацій має проводитися в обсягах, що максимально відповідають основним вимогам мирного часу. За таких умов змінюється лише організація медичного забезпечення військ відповідно до характеру збройного конфлікту та конкретних умов оперативної і бойової обстановки [1].

Система медичного забезпечення Збройних Сил України, що побудована за територіальним принципом, включає медичні підрозділи військових частин і з'єднань, військові та визначені цивільні ЗОЗ. Залучення цивільних ЗОЗ для лікування поранених і хворих військовослужбовців визначено урядовою постановою, яка передбачає створення територіальних госпітальних баз (ТерГБ) МОЗ України і має на меті компенсувати потреби військ у спеціалізованій та високоспеціалізованій медичній допомозі [2].

Організація державою на належному рівні медичного забезпечення під час ООС потребує об'єднання спроможностей і зусиль медичних служб Збройних Сил та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів і системи охорони здоров'я цивільного населення в рамках єдиного медичного простору.

Значний внесок у напрацювання нормативно-правової бази взаємодії державної та відомчих систем охорони здоров'я здійснено завдяки активній співпраці НАМН України та медичних служб силових міністерств і відомств.

Організаційні аспекти цивільно-військової взаємодії (ЦВВ) щодо медичного забезпечення регламентовано низкою національних й міжнародних нормативно-правових документів, зокрема:

– Постанова КМУ від 16 жовтня 1995 р. № 819 «Про взаємодію медичних служб Збройних Сил України та інших військових формувань із державною системою охорони здоров'я і про створення загальнодержавної системи екстремальної медицини»;

– Постанова КМУ від 30 листопада 1998 р. № 1894-65 «Про визначення лікувальних установ Міністерства охорони здоров'я України, які братимуть участь в наданні медичної допомоги в особливий період»;

– Розпорядження КМУ від 24 травня 2017 р. № 352-р «Деякі питання медичного забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та поліцейських, які беруть участь в антитерористичній операції»;

– Спільний Наказ МО та МОЗ України від 07.02.2018 № 49/180 «Про визначення механізму надання вторинної (спеціалізованої) і третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги військовослужбовцям, які беруть участь в антитерористичній операції»;

– Спільний наказ МВС та МОЗ України від 16.08.2018 № 677/1503 «Про затвердження Порядку спільних дій сил цивільного захисту та закладів охорони здоров'я під час здійснення аеромедичної евакуації повітряними суднами ДСНС України».

З 2018 року, здебільшого, надання медичної допомоги хворим і пораненим військовослужбовцям на третьому й четвертому рівнях медичного забезпечення проводиться переважно в закладах цивільної системи охорони здоров'я, що відповідає її рівням медичної допомоги [3].

Основні завдання закладів охорони здоров'я та державних установ НАМН, що залучаються для надання вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги військовослужбовцям [4]:

– прийом, реєстрація та облік щодо кількості поранених (хворих) військовослужбовців;

– надання вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги і лікування поранених (хворих) військовослужбовців;

– проведення медичної та фізичної реабілітації поранених (хворих).

Для забезпечення ефективної ЦВВ Міноборони направляє представників від органів управління медичним забезпеченням Збройних Сил України до відповідних структурних підрозділів з питань охорони здоров'я визначених обласних державних адміністрацій, які включаються до складу робочих груп.

І насамкінець, зауважимо, що з метою налагодження ефективного механізму цивільно-військової взаємодії необхідно розробити та впровадити єдині протоколи надання екстреної медичної допомоги, лікування й реабілітації хворих і поранених для цивільної і військової систем охорони здоров'я України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Воєнно-медичної доктрини України: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2018 р. № 910. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/910-2018-%D0%BF#Text>

2. Про визначення лікувальних установ системи Міністерства охорони здоров'я України, які братимуть участь у наданні медичної допомоги в особливий період: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.1998 № 1894-65. – 17с.

3. Сердюк А. М., Риган М. М., Антоненко Л. П., Скалецький Ю. М. Співпраця державної та відомчих систем охорони здоров'я на особливий період – актуальна проблема для України. Медичне забезпечення антитерористичної операції: науково-організаційні та медико-соціальні аспекти: збірник наукових праць. За заг. ред. академіків НАН України В. І. Цимбалюка, А. М. Сердюка. Київ: НВЦ «Пріоритети», 2016. С. 27-32.

4. Про визначення механізму надання вторинної (спеціалізованої) і третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги військовослужбовцям, які беруть участь в антитерористичній операції та здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або в умовах запровадження воєнного чи надзвичайного стану: Наказ МО та МОЗ України від 16.08.2018 № 677/1503. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0252-18#Text>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ЗАГРОЗ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Дишкант М. М.,

НК – Бас О. В., канд. техн. наук

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Відповідно до [1] тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей.

Виняткове різноманіття форм і проявів тероризму в сучасному світі, розбіжності, що існують в його характері, спрямуванні та меті, а також розмитість кордонів тероризму як явища зумовлюють існування в наукових колах досить розгалуженої та суперечливої структури типології сучасного тероризму. Одним із найбільш складних моментів є визначення вихідних параметрів і критеріїв, якими можна було б керуватися при виробленні єдиної схеми сучасного тероризму, оскільки вони визначають його ідейно-політичний образ. Найбільш розробленим з огляду на нейтральність може вважатися питання класифікації визначень різних видів терористичних акцій [2].

Аналізуючи численні визначення, які були сформульовані певними державними установами, різними авторами, а також такі, що містяться у міжнародних конвенціях, що стосуються терористичної діяльності, можна виокремити певні характерні риси, які притаманні більшій частині визначень. Однією з таких рис є те, що тероризм намагаються пояснити через поняття «наси́льство». Так, Вілкінсон і Стюард визначають тероризм як «форму організованого насильства». У такому контексті під насильством розуміється загроза чи застосування сили для заподіяння фізичної шкоди окремим особам чи групі осіб. Марта Креншоу уточнює, що насильство використовують політично мотивовані особи та групи, тобто тероризм є специфічною формою «політичного насильства» [3]. Нещодавно з'явився термін «кримінальний тероризм» – загроза терором з боку злочинних елементів з метою залякування, шантажу уряду чи громадян.

Характеристикою є наявність жертви і аудиторії, на яку прямо чи опосередковано впливають терористи. Так, за Рубінштейном, тероризм поєднує «високий рівень політичної мотивації з низьким рівнем залучення мас». До того ж, теракти спрямовані проти мирного населення. Іншими словами, прояв тероризму – теракт має на меті не тільки безпосереднє заподіяння шкоди жертві, а й досягнення певного ефекту – загрози великій групі людей, що і є його кінцевою метою.

Не випадково є думки в наукових колах, протероризмакпро «форму політичного спілкування», наголошуючи, що це засіб впливу на певну частину суспільства. Що стосується «жертви», то Шмід називає так тих людей, на яких безпосередньо спрямовано теракт. «Жертвою» є людина чи група людей, «яка є об'єктом впливу, метою цього насильства» [3].

Ширшим від попереднього можна вважати трактування, запропоноване Чаліковою у 1989 р. та Ферро у 1998 р. – насилля і залякування «сильних слабкими», «зброя слабких», жертв державного терору. Аналогічне визначення у 1978 р. дав Бернгард: «Терор є насильством і залякуванням, використовуваним

слабшим щодо більш сильного, але воно є розмитим, нечітким. Тими самими словами можна назвати, наприклад, боротьбу за визволення власної нації, партизанську війну, диверсійні акції, які застосовує держава проти своїх опонентів у соціальних конфліктах» [3]. Але диверсійні акції та споріднені їм не є терористичними. Існує чітка межа, яка розділяє ці явища: у тероризмі при плануванні терактів заздалегідь відомо, що будуть безневинні жертви. «Відмінність терористів від «борців за свободу» полягає у тому, що останні не підривають людей, які мирно сплять, терористи ж це роблять», підкреслює В.Ф. Антипенко [4]. Адже саме безневинні жертви привертають увагу суспільства до теракту, а відтак до терористів та проблем і вимог, які вони піднімають. Тут можна зазначити, що головною складовою тероризму взагалі й терактів зокрема є психологічний компонент.

Отже, можна виділити окремі соціально-психологічні наслідки, які теракти викликають у суспільній свідомості: вони демонструють суспільству безсилля влади – в тій точці часу та простору, де стався теракт; у зоні теракту реалізувалася альтернативна влада; теракти створюють прецеденти активного силового протистояння; ідеологи тероризму називають такий соціально-психологічний механізм «пропагандною дією». Тут в дію вступає так званий «стокгольмський синдром», коли певна верства населення починає ідентифікувати себе з «борцями за ідею». А також, як правило, вони активізують будь-які сили та настрої, зокрема такі, що дистанціюються від тероризму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про боротьбу з тероризмом: Закон України Редакція від 03.07.2020 р. № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>.
2. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти: навчальний посібник 35 ник/кол. авторів; за заг. ред. проф. В. К. Грищука. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 328 с.
3. Солодовникова Х. К. Соціально-психологічні аспекти тероризму: навч. посібник / Х. К. Солодовникова. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2003. – 71 с.
4. Антипенко В. Ф. Зближення воєнних та терористичних форм і методів боротьби / В. Ф. Антипенко // Тероризм і боротьба з ним; під ред. А. І. Комарової, Ю. В. Землянського. – Т. 19(1). – К., 2000. – С. 189.

ДО ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ТЕРОРИЗМУ

*Єфремова Р. М.,
НК – Панімаш Ю. В., канд. пед. наук
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Сучасний тероризм з кожним роком набуває катастрофічного характеру, загрожує стабільності цілих народів, а тому вимагає рішучих заходів світового співтовариства, що можуть привести до зниження цієї загрози. Результативність боротьби з тероризмом залежить, зокрема, від створення ефективних правових основ протидії цьому явищу.

Теоретичні аспекти протидії інформаційному тероризму досліджували Л. В. Лабенко, В. М. Брижко, М. Я. Швець, Л. А. Бураєва, Р. О. Банк, В. Г. Пилипчук, О. П. Дзьобань та ін. Особливості інформаційного тероризму як одного із способів інформаційної війни висвітлені у працях Г. Г. Почепцова, В. О. Коршунова, А. М. Митко, І. І. Кольцової, І. М. Рижова, Т. П. Яцик та ін.

Інформаційний тероризм – це залякування суспільства шляхом використання високих технологій для досягнення політичних, релігійних чи ідеологічних цілей, а також дії, які призводять до відключення, виведення з ладу об'єктів критичної інфраструктури або знищення інформації [1].

В. О. Коршунов під інформаційним тероризмом пропонує розуміти новий вид терористичної діяльності, орієнтований на використання різних форм і методів тимчасового або незворотного виведення з ладу інформаційної інфраструктури держави або її елементів, а також за допомогою протиправного використання інформаційної структури для створення умов, що тягнуть за собою тяжкі наслідки для різних сторін життєдіяльності особистості, суспільства і держави [2, с. 6].

Двадцять перше століття характеризується доступністю інформаційних технологій, що значно підвищує ризики інформаційного тероризму. Розвиненість інформаційної інфраструктури суспільства сприяє створенню додаткових ризиків інформаційного тероризму. У свою чергу, інформаційний тероризм розділяють на психологічний тероризм, який передбачає контроль над засобами масової інформації з метою поширення дезінформації, чуток, демонстрації могутності терористичних організацій та на технічний тероризм метою якого є завдання збитків інформаційному середовищу.

Слід відзначити, що проблема протидії актам інформаційного тероризму – це комплексна проблема. На нашу думку, для успішної протидії інформаційному тероризму слід активно впроваджувати новітні наукові розробки та сучасні технології, створювати та удосконалювати підрозділи у сфері боротьби з кіберзлочинністю, проводити активне навчання та підвищення кваліфікації кадрів у сфері інформаційної безпеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Герасименко К. С. Сучасні ознаки загроз «інформаційного тероризму». Форум права. 2009. № 3. С. 162.
2. Коршунов В. О. Політичний тероризм: інформаційні методи боротьби: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.02. Дніпропетровськ, 2008. 18 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНТИТЕРОРЕСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Камінський І. М.,

НК – Журбинський Д. А., канд. техн. наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

На сьогоднішній день великого значення в Україні набули питання тероризму та боротьби з ним. Під цим негативним явищем приховується цілеспрямована діяльність, метою якої є застосування насильства, вбивств, посягань на життя та здоров'я, захоплення заручників та інші негативні дії.

Тероризм керується двома головними цілями. Перша – це залякати органи влади та вчинити тиск на них. Друга ціль – це викликати співчуття у колі своєї аудиторії, тобто тих кругів, з яких «вийшли» терористи. Саме тому за всі терористичні акти, які були вчинені, терористи несуть відповідальність. Акти тероризму завжди закінчуються негативними наслідками (жертвами, втратами, вбивствами тощо). Останнім часом великих темпів поширення набуває міжнародний тероризм, тобто такий, який зачіпає інтереси більше як двох

держав. Якщо характеризувати детальніше це явище, то можна побачити, що основним елементом його є наявність насильства. Це, як правило, позбавлення або загроза позбавлення людей життя, заподіяння матеріальної та моральної шкоди тощо [1].

Сучасний тероризм можна розділити на наступні види:

- 1) Державний (організовується однією державною проти іншої);
- 2) Міжнародний (такий тероризм проводять міжнародні терористичні організації);
- 3) Внутрішньодержавний (відбувається всередині держави у вигляді замаху на основи державності);
- 4) Релігійний (здійснюється шляхом насаджування своїх віросповідань);
- 5) Точковий (здійснюється на окремо взятому об'єкті) [2].

Щоб уникнути проявів такого негативного явища, уповноважені органи державної влади розробляють державну антитерористичну політику, яка визначає основні принципи, завдання, цілі та механізми її реалізації, а також контроль за виконанням [3-4]. Дана політика спрямована на боротьбу з тероризмом.

Така політика повинна створити такі умови, які б гарантували антитерористичну безпеку кожної особи, суспільства та держави загалом. Антитерористична політика має свої елементи: цілі, стратегії, методи, об'єкти впливу та силу.

Щодо силово напряду антитерористичної політики, то він має відповіді стратегії: недопущення викликів з боку противників шляхом демонстрації рішучості та впевненості; повільне виснаження; відплата за принципом «око за око» тощо [5].

При реалізації антитерористичної політики використовуються конкретні інструменти та методи, які в загальному поділені на нові та традиційні, а також поділяються за сферами використання. Серед них у боротьбі з тероризмом держава може використовувати економічні, психологічні, інформаційні та військові методи. У політичній, економічній дипломатичній та військовій сферах тиснуть на ті країни, які звинувачуються у підтримці тероризму.

Об'єкт силової політики держави визначаються конкретними цілями, стратегіями, методами та інструментами. Ним можуть бути і державні, і недержавні учасники міжнародних відносин, наприклад самі терористичні організації.

На сьогодні традиційні методи доповнились культурними, інформаційними, геофізичними.

У сучасних умовах можна спостерігати трансформацію методів силової політики. У військовій сфері характерною рисою є зміщення акцентів від опосередкованого до самого застосування сили та нарощування озброєності.

У сфері економічних засобів підвищилась ефективність різного роду блокад, санкцій, ембарго.

Інформаційні засоби та методи боротьби з тероризмом розвиваються на двох рівнях: технічному та гуманітарному. У гуманітарній сфері велике значення відіграє інформаційна війна як комунікативна технологія для впливу на людську свідомість, наприклад пропаганда. У технічній сфері застосовуються нові види комп'ютерних вірусів, кібератак та нові електронні технології [2].

В антитерористичній політиці широко застосовуються методи психологічного тиску на самі терористичні групи, їх прихильників та осіб, які їх підтримують.

Стратегічні цілі, завдання, принципи, пріоритети, механізми реалізації та контроль за антитерористичною політикою відображаються у окремому політико-правовому документі – державній антитерористичній стратегії.

Реалізується ця стратегія через правові основи. В Україні це – Конституція України, Закони України («Про боротьбу з тероризмом», «Про основи національної безпеки» тощо), правові акти органів державної влади та Президента України [3-4,6-7].

Антитерористична політика кожної держави ґрунтується на створенні таких умов, за яких гарантується кожному громадянину, суспільству та державі в цілому антитерористична безпека, а також забезпечення свобод і прав кожної людини [2].

Отже, така мета досягається шляхом реалізації антитерористичної політики держави, під якою розуміється діяльність уповноважених органів державної влади та управління щодо реалізації конкретних антитерористичних завдань.

Головна ціль цієї політики – боротьба з тероризмом, яка зможе забезпечити відчуття захищеності кожної особи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антипенко В. Поняття тероризму (кримінально-правове визначення) / В. Антипенко // Право України. – 1999. – № 2. – С. 92-95.
2. Бурлай Є. Теоретичні засади і практика боротьби з тероризмом / Є. Бурлай // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 3. – С. 213-225.
3. Про боротьбу з тероризмом. Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні. Указ Президента України від 5 березня 2019 року № 53/2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Гармашов І. Актуальні питання класифікації сучасного тероризму / І. Гармашов // Політичний менеджмент. – 2005. – № 6. – С. 147-155.
6. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Про національну безпеку України. Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ СПІВРОБІТНИКІВ – УЧАСНИКІВ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

Кіпич О. Ю.,

Горбаченко Ю. М., канд. іст. наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Безпосередньо реалізацією бюджетних програм соціального захисту учасників антитерористичної операції та розпорядником бюджетних коштів нижчого рівня є Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції [1]. Дана Служба відповідно до завдань, визначених Указом Президента України, планом заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України, здійснює реалізацію бюджетних програм соціального захисту учасників антитерористичної

операції [2]. Головними (першочерговими) напрямками практичної реалізації соціальної та правової допомоги учасників АТО є:

- забезпечення житлом осіб, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції та/або у забезпеченні її проведення (розроблено порядок використання коштів за бюджетною програмою «Забезпечення житлом», рекомендації обласним та міським державним адміністраціям щодо виконання організаційних заходів, здійснено розрахунки щодо потреби в коштах, а також пропозиції до розподілу бюджетних коштів між регіонами в розрізі обласних та міських державних адміністрацій пропорційно кількості учасників антитерористичної операції, здійснюється щоденний моніторинг інформації щодо кількості учасників АТО, які потребують поліпшення житлових умов);

- заходи з психологічної реабілітації постраждалих учасників антитерористичної операції (співробітники Центрів відвідують родини військовослужбовців, проводять індивідуальну роботу з надання психологічної підтримки (у тому числі в період 159 мобілізації), надають допомогу членам сімей військовослужбовців у вигляді проведення круглих столів, практичних семінарів, тренінгів, створено мобільні пункти реабілітації з метою надання психологічної допомоги безпосередньо в місцях розташування військових підрозділів);

- заходи з соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції (здійснюється аналіз стану виконання заходів з соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції та виявлення прогалин в нормативно-правових актах, процедури закупівлі освітніх послуг в регіонах, покращення поінформованості);

- забезпечення протезуванням та протезуванням виробами підвищеної функціональності за технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, окремих категорій громадян, які брали участь в антитерористичній операції та/або у забезпеченні її проведення і втратили функціональні можливості кінцівки або кінцівок (здійснюється щотижневий моніторинг бійців, які потребують протезування та забезпечення іншими видами технічних засобів реабілітації);

- забезпечення постраждалих учасників антитерористичної операції санаторнокурортним лікуванням [3]. Отже, система надання учасникам АТО пільг та гарантій є в достатній мірі законодавчо врегульованою. Що стосується конкретних пільг, то можна дійти до висновку, що всі пільги, які надаються учасникам АТО і членам їх сімей, лише доповнення до базових пільг, встановлених Законом: в галузі житлово-комунальних послуг, охорони здоров'я, освітніх послуг, користування громадським транспортом, трудових відносин, виплати грошової допомоги тощо.

Разом з тим, законодавчі механізми соціального захисту учасників АТО в державі потребують подальшого розвитку та удосконалення.

Головними проблемами у сфері соціального забезпечення військовослужбовців залишаються якість відповідних соціальних гарантій та їх доступність для військовослужбовців. Варто зазначити, що держава повинна зважати не тільки на якість соціального захисту військовослужбовців, але і на реальну можливість отримання військовослужбовцями цих пільг. Важливим для держави є забезпечення, перш за все, доступності і прозорості таких процедур, адже збільшення кількості бюрократичних інстанцій, які необхідно подолати, підвищує корупційні ризики і сприяє необґрунтованій тривалості процесу прийняття рішень щодо забезпечення соціальним захистом військовослужбовців та членів їх сімей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Положення про Державну службу України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції від 10 вересня 2014 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP140416.html
2. Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції» від 18 березня 2015 року №150.
3. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року "Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України".

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

*Кришталь М. А., канд. психол. наук, професор,
Перевізник В. М., канд. наук з держ. упр.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

Сьогодні для України найбільшу терористичну загрозу становить агресивна політика Російської Федерації, спрямована на дестабілізацію ситуації в державі, в тому числі шляхом інспірування сепаратистських проявів і всебічної підтримки диверсійно-терористичної діяльності маріонеткових квазідержавних утворень на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях.

Тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей.

Нормативно-правові акти (НПА) України визначають терористичну загрозу як одну з головних загроз національній безпеці України. Крім того, існує низка чинників, які дозволяють констатувати існування вірогідності посилення на території України терористичної загрози, зокрема: стратегічне географічне розміщення України; складна політична ситуація; активізація сепаратистських рухів; високий рівень корупції; постійне збільшення кількості осіб, які перебувають за межею бідності; порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина; розширення нелегального ринку зброї тощо [1].

У Глобальному індексі тероризму, який розробляється для визначення рівня уразливості держав до терористичних загроз, з початком збройної агресії Російської Федерації проти України наша держава перемістилася з 51-го (2013 рік) на 21-е місце (2018 рік) серед 163 країн світу.

Концепцією боротьби з тероризмом в Україні антитерористична безпека держави визначена як захищеність об'єктів можливих терористичних посягань від терористичних загроз. До таких об'єктів відносяться: фізичні особи та громадські об'єднання, державні органи, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, ділянки місцевості або території, інформаційний простір та його компоненти, споруди або майнові комплекси, об'єкти транспортної інфраструктури та інші об'єкти, стосовно яких можуть вчинятися терористичні акти. Концепцією також визначається, що об'єктом можливих терористичних посягань (тобто об'єктом забезпечення антитерористичної безпеки), крім об'єктів матеріального світу

(споруди, майнові комплекси, підприємства, установи тощо), можуть бути інші об'єкти, що можуть не мати фізичної форми, але відіграють не менш важливу роль у безпеці держави і її головного елемента – суспільства [2].

Відповідно до чинного законодавства України терористична загроза поділяється за рівнем на потенційну, ймовірну та реальну. Рівень терористичної загрози визначається Антитерористичним центром при СБУ на основі узагальнення, аналізу, оцінки інформації, отриманої відповідними структурними підрозділами суб'єктів боротьби з тероризмом.

Пріоритетами боротьби з тероризмом є запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності, усунення та мінімізація її наслідків, антитерористичне забезпечення об'єктів можливого терористичного посягання, інформаційне, наукове та інше забезпечення боротьби з тероризмом, розвиток міжнародного співробітництва у відповідній сфері [2].

Під правовим регулюванням антитерористичної безпеки слід розуміти сукупність нормативно-правових актів, які закріплюють правові норми, що регулюють суспільні відносини, які виникають щодо протидії тероризму, а також захисту прав, законних інтересів та забезпечення безпеки людини, суспільства, держави шляхом застосування передбачених законодавством спеціальних методів, сил і засобів, якщо в інший спосіб попередити чи усунути загрози антитерористичній безпеці неможливо.

Чинним законодавством України регламентовано забезпечення антитерористичної безпеки Законом України «Про боротьбу з тероризмом». Відповідно до положень статті 2 зазначеного Закону правову основу боротьби з тероризмом становлять наступні НПА: Конституція України, Кримінальний кодекс України, закон України «Про боротьбу з тероризмом», інші закони України, Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом 1977 року, Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом 1997 року, Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 року, інші міжнародні договори України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, а також інші НПА, що приймаються на виконання законів України [3].

Терористичні загрози, що постали сьогодні перед Україною, вимагають удосконалення функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом. З цією метою слід впроваджувати дієві механізми усунення (локалізації) терористичних ризиків для об'єктів можливих терористичних посягань, що органічно поєднуюватимуть політичні, правові, організаційні, інформаційні, соціальні, контррозвідувальні, розвідувальні, оперативно-розшукові, режимні, фінансові й інші заходи. Ми глибоко переконані, що забезпечення ефективного функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом можливо за умови використання позитивного досвіду та найкращих світових практик у сфері боротьби з тероризмом, у тому числі на основі поетапного впровадження положень Глобальної контртерористичної стратегії ООН.

Підсумовуючи вищезазначене, на нашу думку, потребує подальшої оптимізації система правового регулювання запобігання тероризму та підготовки населення до виявлення ознак терористичної діяльності в Україні шляхом відображення заходів з профілактики тероризму у відповідних законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах, а також дієвого контролю за їх реалізацією.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про національну безпеку : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
2. Концепція боротьби з тероризмом в Україні: Указ Президента України від 5 березня 2019 року № 53/2019. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019#Text>
3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 31.05.2005 № 638-IV. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>

ЗАВДАННЯ ТА СТРУКТУРА ЄДИНОЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ, РЕАГУВАННЯ І ПРИПИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТІВ ТА МІНІМІЗАЦІЇ ЇХ НАСЛІДКІВ

*Люленко І. О.,
НК – Засулько С. С., канд. юрид. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

З метою визначення механізму функціонування єдиної державної системи запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків, визначення рівня терористичних загроз та заходів реагування суб'єктів боротьби із тероризмом на загрозу вчинення або вчинення терористичного акту в державі постановою Кабінету Міністрів № 92 від 18.02.2016 р. було затверджено «Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків» (надалі – єдина державна система).

Відповідно до вищезазначеного нормативно-правового акту завданням єдиної державної системи є: запобігання терористичній діяльності, у тому числі забезпечення своєчасності виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню терористичних актів; інформування населення про рівні загроз вчинення або вчинення терористичного акту; забезпечення безпеки об'єктів можливих терористичних посягань, до яких належать: об'єкти, щодо яких здійснюється державна охорона; важливі державні об'єкти; об'єкти підвищеної небезпеки; об'єкти єдиної транспортної системи України; особливо важливі об'єкти електроенергетики; закордонні дипломатичні установи, консульські та інші представництва іноземних держав на території України; установи Державної кримінально-виконавчої служби; місця масового перебування людей.

Єдина державна система складається з постійно діючих територіальної і функціональної підсистем.

До територіальної підсистеми входять координаційні групи Антитерористичного центру при регіональних органах СБУ та їх штаби.

Суб'єкти територіальної підсистеми організують діяльність щодо запобігання, реагування, припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків.

До функціональної підсистеми входять структурні підрозділи суб'єктів боротьби з тероризмом та Міжвідомча координаційна комісія Антитерористичного центру при СБУ.

Територіальна і функціональна підсистеми взаємодіють шляхом: обміну інформацією про загрозу вчинення терористичного акту; проведення спільних оперативно-розшукових та інших заходів; проведення моніторингу стану і тенденцій поширення тероризму в Україні та за її межами; організації і

проведення командно-штабних та тактико-спеціальних навчань і тренувань з використанням сил і засобів суб'єктів боротьби з тероризмом.

Координуючим органом єдиної державної системи та суб'єктів боротьби з тероризмом є Антитерористичний центр при СБУ.

Управління функціональною підсистемою єдиної державної системи здійснюється суб'єктами боротьби з тероризмом у межах повноважень, координація діяльності якої здійснюється Міжвідомчою координаційною комісією Антитерористичного центру.

Управління територіальною підсистемою єдиної державної системи здійснюється координаційними групами Антитерористичного центру при регіональних органах СБУ.

Для забезпечення належного і своєчасного реагування на загрозу вчинення терористичного акту:

1) суб'єкти боротьби з тероризмом у межах своїх повноважень: здійснюють постійний обмін інформацією з Антитерористичним центром з використанням наявних засобів зв'язку; забезпечують готовність сил і засобів, що залучаються до проведення антитерористичних операцій; надають Антитерористичному центру пропозиції до проекту плану проведення антитерористичної операції на об'єктах можливих терористичних посягань; забезпечують належний рівень захисту та охорони об'єктів можливих терористичних посягань; здійснюють заходи щодо недопущення можливого застосування під час вчинення терористичного акту зброї, боєприпасів, вибухових, отруйних речовин і засобів масового ураження; організують заходи щодо інформування та підготовки населення до дій в умовах загрози або вчинення терористичного акту;

Антитерористичний центр: проводить моніторинг загроз вчинення терористичних актів на території України та за її межами; розробляє план проведення антитерористичної операції на об'єктах можливих терористичних посягань; визначає потребу в силах і засобах, що залучаються до проведення антитерористичної операції; сповіщає суб'єктів боротьби з тероризмом про прийняття рішення щодо рівня терористичної загрози.

Залежно від наявної інформації про загрозу вчинення або вчинення терористичного акту встановлюються такі рівні терористичних загроз:

“сірий (можлива загроза)” – за наявності факторів (умов), що сприяють вчиненню терористичного акту; “синій (потенційна загроза)” – за наявності інформації, що потребує підтвердження, про підготовку до вчинення терористичного акту; “жовтий (імовірна загроза)” – за наявності достовірної (підтвердженої) інформації про підготовку до вчинення терористичного акту; “червоний (реальна загроза)” – у разі вчинення терористичного акту.

Рівень терористичної загрози тимчасово встановлюється для усіх або окремих суб'єктів боротьби з тероризмом та діє на всій території України, в окремих її місцевостях або на об'єктах можливих терористичних посягань.

Рішення про встановлення, зміну, скасування рівня терористичної загрози, строк та район дії рівня терористичної загрози приймає керівник Антитерористичного центру за письмовим дозволом Голови СБУ. Про прийняття рішення керівник Антитерористичного центру негайно інформує Президента України.

Рішення про встановлення, зміну, скасування рівня терористичної загрози, строк та район дії рівня терористичної загрози оприлюднюється через засоби масової інформації.

Рівень терористичної загрози скасовується у разі запобігання вчиненню чи припиненню терористичного акту та ліквідації загрози життю і здоров'ю людей.

Відповідно до встановленого рівня терористичної загрози здійснюються такі заходи: у разі встановлення рівня терористичної загрози “сірий (можлива загроза)”: суб’єкти боротьби з тероризмом у межах своїх повноважень: усувають та мінімізують дії факторів, що сприяють виникненню та поширенню тероризму; проводять профілактичну роботу; удосконалюють правові та організаційні основи боротьби з тероризмом; розробляють нові методи боротьби з тероризмом; підвищують рівень інформованості суспільства про небезпеку та масштаби тероризму; формують громадську думку з метою сприяння державній політиці у сфері боротьби з тероризмом; розвивають міжнародне співробітництво у сфері боротьби з тероризмом;

Антитерористичний центр:

- визначає, аналізує причини і умови, які сприяють виникненню та поширенню тероризму; надає методичну допомогу та рекомендації суб’єктам боротьби з тероризмом щодо виявлення і усунення причин та умов, які сприяють виникненню та поширенню тероризму; координує дії суб’єктів боротьби з тероризмом щодо розширення взаємодії з правоохоронними органами і спеціальними службами іноземних держав, антитерористичними структурами ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, іншими міжнародними організаціями, що здійснюють боротьбу з тероризмом, на підставі міжнародних договорів;

- у разі встановлення рівня терористичної загрози “синій (потенційна загроза)”: суб’єкти боротьби з тероризмом у межах своїх повноважень: перевіряють інформацію про можливість вчинення терористичного акту; надають Антитерористичному центру інформацію про об’єкти можливих терористичних посягань; надають Антитерористичному центру інформацію про підготовку до вчинення терористичного акту; виявляють окремих осіб, групи та організації, дії яких спрямовані на підготовку та вчинення терористичного акту, припиняють їх протиправні діяння; здійснюють запобіжні, режимні, організаційні та роз’яснювальні заходи; проводять додатковий інструктаж співробітників правоохоронних органів, залучених до охорони громадського порядку, а також персоналу об’єктів можливих терористичних посягань на предмет своєчасного виявлення та припинення терористичних проявів; посилюють охоронні заходи у місцях масового перебування людей; збирають та узагальнюють інформацію про підготовку до вчинення терористичного акту; перевіряють готовність сил та засобів до реагування на вчинення терористичного акту та ліквідації його наслідків; посилюють охоронні заходи на об’єктах можливих терористичних посягань; Антитерористичний центр координує дії суб’єктів боротьби з тероризмом щодо перевірки інформації про вірогідність підготовки або вчинення терористичного акту;

- у разі встановлення рівня терористичної загрози “жовтий (імовірна загроза)” здійснюються заходи, визначені для рівня терористичної загрози “синій (потенційна загроза)”, а також: суб’єкти боротьби з тероризмом у межах своїх повноважень: здійснюють постійний контроль за розвитком подій, пов’язаних із загрозою вчинення терористичного акту; здійснюють прогнозування ймовірних наслідків вчинення терористичного акту та приводять у готовність сили та засоби, що залучаються до проведення антитерористичної операції; оцінюють можливості закладів охорони здоров’я та суб’єктів забезпечення цивільного захисту до реагування на терористичний акт; посилюють охорону і перепускний режим на об’єктах можливих терористичних посягань; організовують виконання робіт аварійно-рятувальними та спеціалізованими службами; здійснюють заходи щодо посилення безпеки, охорони громадського порядку та державного кордону; перевіряють власну готовність до захисту населення і територій у разі

виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, соціальних та воєнних надзвичайних ситуацій; здійснюють пошук вибухових пристроїв та зброї на об'єктах можливих терористичних посягань; інформують населення про порядок поведіння у разі загрози вчинення та вчинення терористичного акту; проводять у порядку, визначеному законодавством, оперативно-розшукові, контррозвідувальні, розвідувальні заходи з розшуку осіб, причетних до підготовки терористичного акту; оцінюють достатність наявних і визначають необхідність залучення додаткових сил і засобів суб'єктів боротьби з тероризмом; аналізують ефективність заходів з протидії терористичній діяльності, приймають на цій основі управлінські рішення.

Антитерористичний центр: здійснює підготовку та проводить позачергове засідання Міжвідомчої координаційної комісії Антитерористичного центру; забезпечує здійснення своєчасного обміну між суб'єктами боротьби з тероризмом інформацією про розвиток подій, пов'язаних із загрозою вчинення терористичного акту; здійснює додаткове обстеження району можливого проведення антитерористичної операції, за результатами чого уточнює план її проведення; перевіряє стан систем і засобів зв'язку, що використовуються під час проведення антитерористичної операції; проводить у взаємодії із засобами масової інформації роз'яснювальну роботу серед населення з метою запобігання виникненню паніки; у разі встановлення рівня терористичної загрози "червоний (реальна загроза)" здійснюються заходи, визначені для рівнів терористичної загрози "синій (потенційна загроза)" та "жовтий (імовірна загроза)", а також:

суб'єкти боротьби з тероризмом у межах своїх повноважень: надають Антитерористичному центру сили і засоби для проведення антитерористичної операції; здійснюють заходи з мінімізації та ліквідації наслідків терористичного акту; здійснюють евакуацію з місць можливих терористичних посягань населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, вживають заходів до порятунку людей, охорони їх майна, що залишилося без нагляду; розгортають пункти тимчасового розміщення людей, евакуйованих з місця вчинення терористичного акту, забезпечують їх їжею, одягом; здійснюють інші заходи, спрямовані на припинення терористичного акту;

Антитерористичний центр: розробляє або уточнює план проведення антитерористичної операції, визначає потребу в силах і засобах, що залучаються до її проведення; координує і організовує заходи з припинення терористичного акту, а також дії підрозділів і сил, які залучаються до здійснення таких заходів; забезпечує залучення всіх або окремих суб'єктів боротьби з тероризмом, а також сил і засобів до проведення антитерористичної операції; готує за результатами аналізу ситуації пропозиції щодо організації і проведення антитерористичної операції, подає Президентові України і Кабінетові Міністрів України інформацію про розвиток подій у разі вчинення терористичного акту та про вжиті заходи, а також про заходи, які планується здійснити; забезпечує взаємодію суб'єктів боротьби з тероризмом з відповідними центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, військово-цивільними адміністраціями, підприємствами, установами, організаціями незалежно від підпорядкування і форми власності; здійснює інші заходи відповідно до законодавства, спрямовані на запобігання або припинення терористичного акту, мінімізацію його наслідків.

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ДСНС УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Мельник О. Г., канд. техн. наук, доцент, с. н. с.,

Мельник Р. П., канд. техн. наук, доцент,

Діхтяренко Т. В.

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

На сьогодні вирішення проблеми антитерористичної безпеки України набуває першочергового значення, оскільки в сучасних умовах розвиток нашої держави відбувається за складної геополітичної ситуації [1]. Останні роки характеризуються непередбачуваністю та нестабільністю процесів, що відбуваються у сфері безпеки на глобальному та національному рівнях. У Глобальному індексі тероризму, який розробляється для визначення рівня уразливості держав до терористичних загроз, Україна перемістилася з 51-го (2013 рік) на 36-е місце (2020 рік) серед 135 країн. Останнім часом ймовірність поширення тероризму в Україні набуває загрозового характеру.

З урахуванням існуючих та потенційних терористичних загроз для України згідно з «Концепцією боротьби з тероризмом в Україні» [2] визначено, що антитерористична безпека держави – це захищеність об'єктів можливих терористичних посягань від терористичних загроз. При цьому одним із об'єктів можливих терористичних посягань може стати інформаційний простір та його компоненти. Інтереси держави в інформаційній сфері полягають у створенні умов для гармонійного розвитку інформаційної інфраструктури держави, реалізації конституційних прав і свобод громадян з метою зміцнення конституційного ладу, суверенітету й територіальної цілісності країни, становлення політичної і соціальної стабільності, економічного процвітання [3]. Таким чином, виникає необхідність постійного уточнення терористичних загроз державним інформаційним ресурсам, що, в свою чергу, вимагає безупинного підвищення якості систем захисту інформації.

Відповідно до [2] одними із завданнями запобігання терористичній діяльності є:

– запровадження дієвих механізмів взаємодії та обміну інформацією між суб'єктами боротьби з тероризмом та іншими державними органами;

– удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення заходів боротьби з терористичною діяльністю, насамперед шляхом впровадження сучасних форм, методів і технологій добування, оброблення та використання інформації;

– удосконалення фахової та спеціальної підготовки/перепідготовки особового складу та працівників суб'єктів боротьби з тероризмом шляхом упровадження новітніх методик, форм і методів, навчальних програм та ін.

Якщо раніше проблема захисту інформації була актуальною тільки для спеціальних служб, то згодом вона стала актуальною для всіх організацій, підприємств та відомств, в тому числі й для Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України), де оперативність, достовірність і конфіденційність інформації має величезне значення для безпеки людей та гарантування національної безпеки в цілому.

Оперативна доставка інформації в процесі повсякденної діяльності всіх галузевих служб і підрозділів ДСНС України, оперативна взаємодія з органами місцевого самоврядування в умовах децентралізації в Україні [4], іншими

міністерствами та відомствами супроводжуються складними інформаційними процесами, більшість з яких мають конфіденційний характер. Серед загроз, що можуть призвести до розголошення інформації, за своїми небезпечними наслідками особливе місце займають несанкціонований доступ до інформації, яка обробляється та циркулює на об'єктах інформаційної діяльності та в інформаційно-телекомунікаційних системах, а також витік інформації технічними каналами. Тому наказом ДСНС України [5] визначено, що «інформаційні, телекомунікаційні та інформаційно-телекомунікаційні системи повинні забезпечувати захист від несанкціонованих дій, які можуть призвести до випадкових або умисних змін чи знищення інформації».

Напрями забезпечення безпеки інформації – це нормативно-правові категорії, орієнтовані на забезпечення комплексного захисту інформації від внутрішніх та зовнішніх загроз на державному рівні, на рівні підприємства або організації, на рівні окремої особистості.

Наукова робота [6] присвячена розробленню сучасного методу захисту інформації безпосередньо інформаційно-аналітичних систем цивільного захисту ДСНС України і Центрів безпеки громадян в умовах децентралізації для здійснення надійного та швидкого управління, координації дій.

Проте, надшвидкий розвиток цифрових мереж та зростання об'єму інформаційного обміну потребує постійного моніторингу та вдосконалення методів та засобів захисту інформації, особливо це стосується служб, що забезпечують безпеку громадян та держави в цілому. Тому захист інформаційних систем ДСНС України як складової антитерористичної безпеки держави повинен бути забезпечений:

- удосконаленням фахової та спеціальної підготовки/перепідготовки особового складу ДСНС України з інформаційної безпеки;

- впровадженням сучасних форм, методів і технологій отримання, оброблення та використання оперативної та службової інформації в органах та підрозділах ДСНС України;

- подальшими науковими дослідженнями в даній галузі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Горник В. Г. Місце й роль антитерористичної безпеки у секторі державного управління національною безпекою. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. Том 30 (69), № 5, 2019. С. 79–84.

2. Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні : Указ Президента України від 05.03.2019 № 53. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019#Text> (дата звернення: 25.08.2021).

3. Богуш В. М., Юдін О. К. Інформаційна безпека держави. «МК-Прес», 2005. 432 с.

4. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.08.2021).

5. Про затвердження інструкцій та типових інструкцій з діловодства : наказ ДСНС України від 01.01.2021 № 1. URL: <https://www.dsns.gov.ua/ua/Nakazi/118902.html> (дата звернення: 25.08.2021).

6. Мельник О. Г. Розроблення методу захисту інформації інформаційно-аналітичних систем для здійснення управління силами та засобами цивільного захисту в умовах децентралізації / Мельник О. Г., Мельник Р. П. // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Технічні науки. Том 32 (71) № 2, 2021. С. 188–193.

АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ ПРИНЦИПІВ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ

Мороз С. В.,

НК – Бас О. В., канд. техн. наук

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Поняття та визначення принципів є дуже різноманітним за призначенням та сферою застосування. Це пояснюється тим, що принципи сьогодні не мають однаковості та універсальності у регулюванні суспільних відносин. Науковий аналіз діалектичного матеріалізму, який начебто пояснює логічність застосування принципів, що характеризують протидію у боротьбі з тероризмом, висуває закон єдності та боротьби протилежностей [1].

Принципи протидії тероризмові – базові положення, на яких ґрунтуються законодавство і правозастосовна практика, закріплені у ст. 3 Закону України «Про боротьбу з тероризмом». Протидія тероризмові ґрунтується на принципах: законності та неухильного додержання прав і свобод людини і громадянина; комплексного використання з цією метою правових, політичних, соціально-економічних, інформаційно-пропагандистських та інших можливостей; пріоритетності попереджувальних заходів; невідворотності покарання за участь у терористичній діяльності; пріоритетності захисту життя і прав осіб, які наражаються на небезпеку внаслідок терористичної діяльності; поєднання гласних і негласних методів боротьби з тероризмом; нерозголошення відомостей про технічні прийоми і тактику проведення антитерористичних операцій, а також про склад їх учасників; єдиноначальності в керівництві силами і засобами, що залучаються до проведення антитерористичних операцій; співробітництва у сфері протидії тероризмові з іноземними державами, їх правоохоронними органами і спеціальними службами, а також з міжнародними організаціями, які чинять протидію тероризмові [2].

Відповідно до класифікації розрізняють такі принципи як:

1. Принцип законності. Законність є загально правовим принципом, що включає неухильне дотримання і виконання розпоряджень Конституції України, законів і відповідних їм інших нормативних актів усіма державними і недержавними установами й організаціями, посадовими особами, громадянами.

2. Принцип комплексного використання правових, політичних, соціально-економічних, інформаційно-пропагандистських та інших можливостей; пріоритетності попереджувальних заходів. Цей принцип передбачає поєднання заходів різного характеру, що проводяться з метою попередження терористичної діяльності та неухильного дотримання прав і свобод людини і громадянина.

3. Принцип невідворотності покарання за участь у терористичній діяльності. У ст. 65 КК України встановлено загальні положення призначення покарання, а саме – покарання і заходи впливу повинні відповідати характеру і ступеню суспільної небезпеки злочину, обставинам його вчинення (які обтяжують покарання або пом'якшують його), а також особі винного.

4. Принцип пріоритету захисту життя і прав осіб, що наражалися на небезпеку внаслідок терористичної діяльності. Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є вищою цінністю, а їхній захист – обов'язком держави.

5. Принцип поєднання гласних і негласних методів боротьби з тероризмом. Цей принцип є окремим вираженням одного з основних складників ведення оперативно-розшукової діяльності. Він підкреслює взаємозв'язок оперативно-

розшукової і процесуальної діяльності, дозволяє перевіряти вірогідність отриманої оперативної інформації.

6. Принцип нерозголошення інформації про технічні прийоми і тактику проведення антитерористичних операцій, а також про склад учасників цих операцій. Суть цього принципу полягає у забезпеченні нерозголошення тактики проведення антитерористичних операцій і складу їхніх учасників.

7. Принцип єдиноначальності в керівництві силами і засобами, що залучаються до проведення антитерористичних операцій. Проведенню антитерористичних операцій присвячено розділ 3 Закону. Такі операції є складним комплексом заходів, пов'язаних із залученням великої кількості співробітників правоохоронних органів, застосуванням спеціальної техніки, зброї, спеціальних засобів.

8. Принцип співробітництва у сфері протидії тероризмові з іноземними державами, їхніми правоохоронними органами і спеціальними службами, а також з міжнародними організаціями, що здійснюють боротьбу з тероризмом. Україна відповідно до укладених нею міжнародних договорів співробітничает в галузі протидії тероризмові з іноземними державами, їх правоохоронними органами і спеціальними службами, а також з міжнародними організаціями, які здійснюють боротьбу з міжнародним тероризмом [2-4].

Висновки. Тероризм, терористична діяльність сьогодні є однією з глобальних проблем, які стоять перед людством. Дотримання та реалізація вказаних принципів матиме позитивний результат у боротьбі з тероризмом за умови врахування особливостей сучасного тероризму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Остапенко А. І. Принципи правового регулювання протидії тероризму в Україні [Електронний ресурс] / А. І. Остапенко // Навчально-науковий інститут права та психології Національного університету "Львівська політехніка", – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-aper/2017/may/2560/vnulpurn201581349.pdf>.

2. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти: навчальний посібник 35 нк / кол. авторів; за заг. ред. проф. В.К. Грищука. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 328 с.

3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>

4. Про Концепцію боротьби з тероризмом: Указ Президента України від 05 березня 2019 року № 53/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/53/2019#Text>

МЕДІА-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕРОРИЗМ, ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Омельчук А. С.,

НК – Журбинський Д. А., канд. техн. наук, доцент

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Світова інформаційна й цифрова нерівність дозволяє могутнішим суб'єктам (державам і світовим медіакомпаніям) інформаційного фронту диктувати «правила гри» щодо управління інформаційними потоками (з інтернетом включно) і реалізовувати власні стратегії зовнішньоінформаційних маніпулятивних впливів з метою корегування масової свідомості у потрібному напрямі.

З цього приводу М. Ожеван пише, що «в усіх його різновидах таке маніпулювання у найрізноманітніших стосунках і зносінах засноване на штучному моделюванні маніпулятором (агентом маніпулятивного впливу) таких ситуацій, коли об'єкт маніпулювання (контрагент) продовжує вважати себе самостійним суб'єктом, уявляє себе вільним у своєму виборі й таким, що здійснює власну волю, рухається до власних життєвих цілей тощо, хоча насправді виконує волю й реалізує цілі маніпулятора. Маніпулювання неминуче тією мірою, якою для окремих людей і навіть для цілих держав неминучою є така зрозуміла слабкість як «втеча від себе» й бажання перейти до стану «добровільного рабства». Мовою політичної психології такий стан називається втратою національно-державної ідентичності, а мовою міжнародної політики – десуверенізацією й зовнішнім управлінням» [1]. З позиції міжнародного інформаційного обміну це можна вважати макрорівнем: місцем зустрічі інтересів великої політики і впливових світових гравців. З позиції національно-державної інформаційної комунікації – мікрорівнем. Тут переважно перетинаються інтереси різноманітних політичних, економічних і соціальних груп, а інформаційне домінування прагне встановити той, кому належать влада і медіа. У межах заявленої теми дослідження ці особливості функціонування медіа-простору з усіма викликами і небезпеками є найхарактернішою ознакою, що визначає сучасну динаміку викликів і загроз медіа-інформаційного тероризму для України.

Попередній аналіз праць вітчизняних науковців свідчить, що заявлена проблема, з одного боку, зачіпає питання безпеки функціонування базових елементів національно-культурної ідентичності українського народу в умовах нарощування інформаційної комунікації, а з другого – стає основою переосмислення ваги «м'якої» сили у вирішенні багатьох проблем суспільства і держави.

Щодо інформаційно-психологічних впливів, то «молода українська політична нація й вибудувана нею держава за міжнародними стандартами все ще перебувають у підлітковому віці, а тому є дуже вдячними об'єктами інформаційно-маніпулятивних впливів, оскільки ідентифікують себе, зазвичай, не через самоототожнення, а через формули відкидання, безплідного заперечення» [1] своєї непростой історії. В умовах переходу українського суспільства до фази «інформаційного суспільства», в якому важливими є професійні компетенції людської особистості й особистий успіх за будь-яку ціну, а не національно-культурна ідентифікація особи, така тенденція кидає виклик не лише близькій перспективі державотворення, а й за умов духовно-культурної кризи і правого нігілізму суспільства [2-3] спричинятиме появу на національному ґрунті організованих груп (структур, сил) екстремістського і терористичного спрямування. Цю картину ми вже спостерігаємо на сході України і в окремих районах Західної, Центральної і Південної України.

Отже, передусім йдеться про прагнення кращого життя окремими прошарками населення. Зазвичай це молоді й амбітні люди, які на тлі «європейських перспектив» відкидають знаково-символьну систему держави (суспільства) як основу стійкості соціуму, що створює колективне «ми».

Саме цю мету переслідує медіа-інформаційний тероризм, що є способом руйнування цієї системи через зловживання медіа-комунікативними процесами. Аналіз сучасного вітчизняного політологічного дискурсу з цієї тематики дозволяє дійти висновку, що у такому контексті розглядає поняття медіа-інформаційного тероризму і наукова спільнота [1]. Сьогодні в межах національного політикуму про організаційні і ресурсні можливості медіа-інформаційного тероризму та протистояння йому йдеться в двох вимірах: внутрішньополітичному і

зовнішньому. У першому випадку йдеться про стан політичної культури і політичного життя в країні, у другому – про гібридну агресію Російської Федерації проти України. Розглянемо ці виміри детальніше.

У внутрішньополітичне життя українського суспільства медіа-інформаційний тероризм увійшов як спосіб завоювання політичної влади політичними партіями. Його важелі збільшувалися у міру того, як традиційні методи передвиборчих кампаній втрачали свою ефективність, а політична реклама, «чорний» піар, інформаційна агресія й тиск в умовах інформаційного «галасу обіцянок і брехні» не дозволяли виборцю подивитися на передвиборчу картинку своїми очима. Цю ситуацію добре проаналізовано у В. Циганова, про що йшлося вище [4]. Нас цікавить його оцінки щодо «високої теророгенності» українського національного інформаційного простору і його готовність до «прокату» медіа-тероризму. На його думку, і перше і друге визначаються такими чинниками:

- загостренням політичної боротьби за владу, яка періодично доходить до точки біфуркації (наприклад цивілізаційним вибором, що мав місце у 2004 і 2013 роках);

- перенасиченням, перевантаженням інформаційного поля різними фактами, версіями, інтерпретаціями, теоріями тощо, непов'язаними одне з одним;

- витисненням інформування/комунікації піаром, підміною реальності іміджами (іміджелогія);

- перетворенням медіа на засіб насильства, а насильства – на найбільш ефективний і єдино можливий соціальний інструмент для розв'язання соціальних проблем і конфліктів;

- використанням нових технологій (наприклад, технології «пересоціалізації» – флешмобом («натовп-спалах»), з метою підтримки (або незгоди) тієї чи іншої політичної сили [4].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ожеван М. Основні напрями зовнішніх інформаційно-маніпулятивних впливів на суспільні трансформації в Україні: засоби протидії. Стратегічні пріоритети. 2011. № 3 (20). С. 118–125.

2. Дзьбань О. П. Девіантність неповнолітніх як деструктивний чинник правового виховання. Вісник Нац. Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Харків: Право, 2011. Вип. 10. С. 229–231.

3. Каліновський Ю. Ю. Правове виховання як засіб подолання правового нігілізму в українському суспільстві. Вісник Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Харків: Право, 2011. Вип. 10. С. 234–236.

4. Цыганов В. Некоторые черты новейшего терроризма. Державна політика протидії тероризму: пріоритети та шляхи реалізації: зб. матер. «круглого столу» / за ред. М. Г. Гуцало. Київ: НІСД, 2011. С. 95–99. URL: <http://www.niss.gov.ua>.

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ, ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Пасинчук К. М., канд. пед. наук

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля

Національного університету цивільного захисту України

Тероризм як явище соціальної дійсності існує не одне століття, але й досі у науковій доктрині немає усталеного його визначення. Останнім часом тероризм стає дедалі кривавішим, жорстокішим, цинічнішим та різноманітнішим. Постійно зростає кількість держав, які відчули на собі жахливі наслідки терористичних актів.

Вплив сучасного тероризму на суспільно-політичний розвиток людства розглянуто в спеціальних працях В. Вітюка, І. Гармашова, О. Грачова, С. Єфімова та ін. Важливу групу становлять наукові розробки з питань протидії тероризму в контексті проблем міжнародної та національної безпеки (Г. Адлер, В. Антипенко, В. Буткевич, В. Глушков, В. Глущенко, В. Денисов, В. Ємельянов, І. Кресіна, І. Лазарєв, В. Ліпкан, А. Мацко, А. Машкова, М. Сенченко, І. Хижняк та ін.). Г. Адлер, зокрема, акцентує увагу на міжнародних правовідносинах «за участю України в сфері боротьби з тероризмом як злочином міжнародного характеру» [1].

Міжнародний тероризм належить до найбільш небезпечних і важко прогнозованих явищ, вирізняється особливим динамізмом і багатоплановістю, а також здатністю до адаптації й модернізації в умовах основних цивілізаційних тенденцій сучасності – глобалізації та інформатизації. Так, одним із загрозливих проявів міжнародного тероризму стає інформаційний тероризм, в основі якого – маніпуляція свідомістю мас, розповсюдження інформаційно-емоційного ефекту, на який розраховано більшість терористичних актів, залучення прихильників серед членів суспільства, вплив на владні структури, які приймають політичні рішення. Осмислення в цьому відношенні феномену інформаційного тероризму є передумовою формування більш чітких уявлень щодо сутності сучасного міжнародного тероризму, запобігання загроз, здатних зруйнувати державні інститути, основи державної стабільності, як і основи національної безпеки демократичних країн взагалі.

Термін «тероризм» походить від лат. слова «terror» – великий страх, жах і за змістом є одним із різновидів екстремізму як прихильності крайнім поглядам, методам, діям, заходам у політиці. У літературі та законодавчих актах чимало визначень поняття тероризму, які певним чином різняться між собою.

В українській науці доволі поширеним став підхід, запропонований В. П. Ємельяновим, що передбачає розгляд тероризму у трьох значеннях: 1) у вузькому (власному) розумінні; 2) у широкому розумінні; 3) у найбільш широкому розумінні [2, с. 7]. Так, тероризм у вузькому розумінні співпадає з поняттям «терористичний акт», кримінальна відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 258 КК України. Тероризм у широкому розумінні охоплює тероризм у вузькому сенсі і всі інші злочини терористичної спрямованості. До категорії цих злочинів крім терористичного акту належать також інші злочини (наприклад, захоплення заручників, викрадення людини, захоплення будинків, споруд, водного або повітряного судна, залізничного рухомого складу тощо), якщо ці діяння вчиняються публічно і спрямовані на

заякування населення з метою впливу на прийняття якогось рішення або відмови від нього [2, с. 10]. Таким чином, у широкому значенні під тероризмом слід розуміти вчинення або загрозу вчинення суспільно небезпечних діянь (вибухів, підпалів, знищення людей та речей), які посягають на громадську безпеку і спрямовані на створення обстановки страху, неспокою, пригніченості з метою прямого чи непрямого впливу на прийняття певного рішення або відмови від нього [3, с. 84].

Міжнародний тероризм – явище багатогранне й складне, про що може свідчити відсутність будь-якого єдиного понятійного підходу на міжнародному рівні. Наприклад, Державний департамент США визначає його як «тероризм, що стосується громадян і території більш ніж однієї країни». Тероризм стає міжнародним, як наголошує Л. Моджорян [4], коли:

- і терорист, і жертви тероризму є громадянами однієї держави чи різних держав, але злочин скоєний за межами цих держав;
- терористичний акт спрямований проти осіб, що захищені міжнародним правом;
- терористичний акт готують в одній державі, а скоюють в іншій;
- вчинивши терористичний акт в одній державі, терорист переховується в іншій, унаслідок чого постає питання про його екстрадицію.

Сучасна цивілізація містить у собі складні високотехнологічні системи, від безперебійного функціонування яких багато в чому залежить її існування. Розвиток зазначених систем супроводжується їхнім ускладненням і водночас підвищенням рівня вразливості й виходу з ладу. Зазначене, на думку експертів, призводить до того, що інфраструктура стає «вразливою для локальних аварій, котрі вже в свою чергу можуть викликати широкомасштабні або катастрофічні аварії».

На думку В. К. Майбороди, С. А. Кузьміна та інших експертів, міжнародні терористичні організації досі мають змогу використовувати територію України як транзитну територію для проникнення до країн Західної Європи, переховування своїх членів, створення бізнесових структур для фінансового забезпечення своєї діяльності, спроб придбання зброї та інших засобів ураження [5; 4; 6].

Отже, в Україні є проблема загроз тероризму, внутрішні першопричини якої слід шукати в політичній, економічній, соціальній сферах. Водночас, за висновками вітчизняних експертів, нині для України найімовірнішими та найнебезпечнішими є виклики й потенційні загрози, спричинені міжнародно-державним тероризмом з боку РФ.

Слід зазначити, що в Україні впродовж останніх років на законодавчому рівні загалом сформовано систему забезпечення антитерористичної безпеки, яка дає змогу організувати роботу з відвернення й припинення терористичних актів, запобігання кризовим ситуаціям та відповідає стандартам провідних держав світу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Adler H. E. Problemy borotby z teroryzmom u nacionalnomu zakonodavstvi derzhav i mizhnarodnopravovij praktyci : avtoref. dys. ... k. yu. n. / H. E. Adler. – K. : B.y., 2003. – 13 s.
2. Проблеми систематизації та комплексного розвитку антитерористичного законодавства України : монографія / кол. авт. : В. С. Зеленецький, В. П. Ємельянов, В. Я. Настюк та ін. ; за заг. ред. В. С. Зеленецького та В. П. Ємельянова. – Харків : Право, 2008. – 96 с.

3. Кальман А. Г. Словарь криминологических и статистических терминов : словарь / А. Г. Кальман, И. А. Христич. – Харьков : Гимназия, 2001. – 96 с.
4. Моджорян Л. А. Тероризм: правда і вигадки / Л. А. Моджорян. – К. : Політвидав України, 1985. – 175 с.
5. Майборода В. К. Вступне слово / В. К. Майборода // Державна політика у сфері запобігання тероризму: міжнародний досвід і його актуальність для України : [зб. матер. наук.-практ. конф.], Київ, 31 жовт. 2008 р. – К. : Інтертехнологія, 2008. – С. 6–7.
6. Общие тенденции исламского политического процесса в мире [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.easttime.ru/section>.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АНТИТЕРОРЕСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

*Янковський Є. В.,
НК – Журбинський Д. А., канд. техн. наук, доцент
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України*

До пріоритетів розвитку антитерористичної політики держави належить розбудова стійкості держави та суспільства до всіх видів загроз, включаючи терористичну [1-4]. Стійкість означає здатність системи (об'єкта) адаптуватися до дії загроз і умов, і відновлюватися до початкового стану. Загалом держава може вважатися стійкою, якщо вона здатна:

- 1) безперебійно функціонувати в нормальному режимі, адаптуватися до умов, що змінюються;
- 2) витримувати неочікувані удари;
- 3) відновлюватися після руйнівних наслідків явищ/дій за умови збереження безперервності процесу управління [5].

Антитерористична система вважається стійкою, якщо вона має у своєму складі всі необхідні елементи, спроможні передбачати й оцінювати ризики й загрози, прогнозувати їхній характер і можливі масштаби, формує резерви та альтернативні стратегії (плани) на випадок надзвичайних ситуацій, здатна швидко й адекватно реагувати на загрозу, адаптуватися до умов, що швидко змінюються, забезпечувати безперервність процесу управління й відновлюватися після руйнівних наслідків [5].

Фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень розроблено проект Концепції забезпечення національної стійкості, що включає загальне бачення й комплексний підхід до протидії широкому спектру загроз; ефективну взаємодію державних органів, громад, бізнесу та населення в запобіганні й реагуванні на загрози та подолання їхніх наслідків, а також координацію такої діяльності; високий рівень обізнаності громадян і посадових осіб щодо характеру й актуальності загроз/небезпек, а також порядку дій у разі їх настання; високу готовність держави та суспільства до реагування на будь-які загрози і здатність чинити опір; безперервність основних процесів у державі (урядування, надання критично важливих для суспільства послуг, бізнес-процесів тощо; надійні й постійно діючі двосторонні канали комунікації держави з населенням [6]. Усе це сприяє створенню (або посиленню) необхідних спроможностей і формує здатність суспільства й держави протистояти загрозам, швидко адаптуватися до змін безпекового

середовища та підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх уразливостей, а також швидко відновлюватися після кризи до бажаної рівноваги на попередньому або новому рівні [6]. На думку О. О. Резнікової, К. Є. Войтовського важливу роль у формуванні системи забезпечення національної стійкості відіграють такі елементи, як: національна система оцінювання загроз, яка передбачає прогнозування й моделювання кризових ситуацій, а також визначення уразливостей; стратегічне планування та аналіз, метою яких є збалансування багатьох конкуруючих інтересів, а також розвиток необхідних спроможностей; кризовий менеджмент, який має забезпечити високу керованість і координованість процесів, партнерські відносини між учасниками, обмін інформацією, планування; утворення регіональних/місцевих центрів безпеки, що дозволяє приймати рішення на найнижчому рівні з координацією на найвищому управлінському рівні [6].

До прикладу, контртерористична стратегія Європейського Союзу (The European Union Counter-Terrorism Strategy (2005 р.) визначає чотири основні напрями контртерористичної діяльності: попередження, захист, переслідування, реагування. Стратегія визначає, що основна відповідальність за боротьбу з тероризмом покладається на держав – членів ЄС, а ЄС може доповнити таку діяльність шляхом посилення національних спроможностей; сприяння внутрішньоєвропейській взаємодії; розвитку спільних можливостей; сприяння міжнародній взаємодії (поза межами ЄС) [5].

Стосовно змістовного наповнення Концепції забезпечення Національної стійкості в Україні, то ми підтримуємо позицію О. О. Резнікової, яка вбачає такі напрями та структурні елементи, як:

- удосконалення кризового менеджменту, стійкість громад, економічна стійкість, суспільна стійкість;
- утворення національного координатора, визначення структури його допоміжних органів;
- розподіл відповідальності та повноважень державних органів за визначеними напрямами забезпечення національної стійкості;
- формування національної системи оцінювання загроз і ведення національного реєстру/профілю загроз;
- формування національної мережі уповноважених державних органів і наукових установ з питань стратегічного аналізу;
- постійно діючі механізми взаємодії органів державної та місцевої влади, неурядових організацій, приватного бізнесу та міжнародних партнерів з питань забезпечення національної стійкості (на національному й місцевому рівнях) [6];
- формування та функціонування постійно діючих двосторонніх каналів комунікацій держави з населенням, а також поширення необхідних знань;
- обов'язковість проведення періодичних міжвідомчих навчань і тренувань за участю населення та інших заходів за метою підвищення рівня обізнаності та готовності до реагування на широкий спектр загроз [6];
- створення необхідних резервів і розвитку спроможностей у різних сферах;
- правове забезпечення відповідних процесів, у т. ч. щодо: – законодавчого врегулювання питань стратегічного планування в державі з урахуванням принципів сталого розвитку, безпеки та стійкості;

- створення єдиної нормативно-правової бази у сфері планування та реагування на кризові ситуації й загрози для скоординованих дій державних органів;
- запровадження єдиних стандартів та рекомендацій (інструкцій) з окремих питань забезпечення національної стійкості [6].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Про боротьбу з тероризмом. Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні. Указ Президента України від 5 березня 2019 року № 53/2019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Про національну безпеку України. Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні : аналіт. доп. / О. О. Резнікова, А. О. Місюра, С. В. Дрьомов, К. Є. Войтовський; за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 2017. 60 с.
6. Резнікова О. О., Войтовський К. Є. Щодо концепції забезпечення національної стійкості в Україні : аналіт. зап. Київ : НІСД, 2020. 8 с. URL: <https://niss.gov.ua>.

АВТОРСЬКИЙ ПОКАЖЧИК

Аблязов Д. Е.....	46	Кобилка Є. О.	58,163
Андреев В. В.....	132	Король К. П.	156
Андрієвська Л. О.....	55	Коропатов О. М.....	89
Андрухів Є. М.....	68	Корчова І. В.....	95
Бас О. В.....	197,211	Красій М. О.....	98
Білека А. А.	58,61,80,83,93,94,122, 123,125	Кришталь А. О.....	99
Білозьоров Є. В.	4	Кришталь Д. О.	62
Брит І. Д.....	6	Кришталь М. А.....	203
Бруньов О. О.	134,136	Кришталь Т. М.....	101,103
Брус В. В.....	83,85	Кузнецова Л. В.....	46,60
Ващенко Д. О.....	8,87	Кузьменко О. В.	141
Вільська Є. Р.....	89	Курилін І. Р.....	152
Гаврильців М. Т.....	48	Кучук А. М.....	25,165
Гамбург Л. С.....	9	Листопад Д. О.....	143
Гвоздь В. М.....	192	Лісіцький А. В.....	145
Головач О. А.....	91	Литвиненко А. О.....	65
Головін Д. В.....	119	Люленко І. О.	205
Голубничий В. В.....	28	Мазниченко Д. О.....	27
Горбаченко Ю. М.....	201	Мамалига В. В.....	165
Городецький К. В.	103	Матоліч В. В.....	147
Губенко І. Я.....	195	Мелех Л. В.....	68,166
Гудим І. В.	50	Мельник О. Г.....	209
Гурковська К. А.....	168	Мельник Р. П.	209
Даценко В. О.....	24,122	Миколенко А. С.....	85,123
Дерев'яно Б. В.....	70	Милян Л. М.....	17
Дика Д. В.....	11	Митник Ю. А.....	28,31,61
Дишкант М. М.....	197	Мінченко О. В.	35
Діхтяренко Т. В.....	209	Мороз О. Б.....	168
Дулгерова О. М.....	13	Мороз С. В.....	211
Єфремова Р. М.....	198	Навроцька В. В.....	147,149
Журбинський Д. А.....	199,212,217	Насірлі Е. М.....	184
Завгородня Ю. С.....	15	Никон О. О.....	181
Закалик Г. М.....	17	Носик Р. М.....	74
Засулько С. С.....	205	Обрусна С. Ю.....	91,170
Зеленько К. М.....	20	Омельчук А. С.....	212
Зіньова О. С.....	57	Омельчук Л. В.....	150
Іваненко Д. Д.....	74	Орлов В. О.....	85
Іщенко О. Ю.....	76	Орлова О. О.....	36,50
Калашнік Є. О.....	50	Панімаш Ю. В.....	198
Калініченко А. Р.....	72	Пархоменко Т. В.....	27
Калюжна Є. С.....	51	Пасинчук К. М.....	215
Камінський І. М.....	199	Пекарчук В. М.....	38
Карагіоз Р. С.....	22	Перевізник В. М.....	203
Кашпур А. С.....	137	Перепьолкін С. М.....	184
Кіпич О. Ю.....	201	Піковський В. Ю.....	105
Клименко А. Д.....	93,94	Позігун І. О.....	108
Клименко А. Н.....	24	Поліщук О. М.....	172
Кобець І. С.....	139	Прокопенко Д. В.....	39,125
		Репан М. І.....	115

Решетник В. А.....	62	Хайлова Т. В.....	117
Самодін А. В.....	160	Худолей О. С.	11
Свіренюк О. О.	81	Цинда Р. В.	156
Скоробогатов Ю. А.....	111	Черненко О. М.	27
Словінський В. К.....	134,136	Чорноус Ю. М.....	137,145
Собченко А. О.....	39	Чубань В. С.....	6,8,24,28,39,85,163
Солонько М. Ф.....	60	Шамрук Н. Б.....	129
Стеблянка А. В.	113	Шаповал Ю. О.	158
Степура В. С.....	186	Шевченко Н. С.	65
Стояцька Г. М.....	36	Шевченко О. Т.	195
Сукмановська Л. М.	115	Шевчук В. В.	40
Тептюк Є. П.....	173	Шинкаренко Д. Ю.....	156
Тептюк Л. М.....	72	Шувар Н. М.....	17
Тептюк М. П.....	172	Шунько М. Г.	176
Тищенко О. М.	87	Янковський Є. В.....	217
Томенко М. В.....	31	Ящук В. О.	160
Томіленко М. А.....	186	Chuban' V. S.....	77
Тулінов В. С.....	117	Kricher O. Yu.....	77
Усов Д. В.....	20	Spirkina O. O.	178
Фаєр І. В.....	152	Usov Dmytro	42
Федоренко Я. А.....	188		
Федьорко С. Ю.	154		
Філяніна Л. А.....	127		

ЗМІСТ

Секція 1. Теорія та історія держави і права

<i>Білозьоров Є. В.</i> ДІЯЛЬНІСНА ТЕОРІЯ ПРАВОЗНАВСТВА ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ ПРАВА	4
<i>Брит І. Д., Чубань В. С.</i> ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РР.	6
<i>Ващенко Д. О., Чубань В. С.</i> МІСЦЕ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА У СИСТЕМІ ПРАВОВИХ НАУК	8
<i>Гамбург Л. С.</i> МОРАЛЬНЕ ПІДҐРУНТЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЮРИДИЧНОГО ОBOB'ЯЗКУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ПІКЛУВАТИСЬ ПРО СВОЄ ЗДОРОВ'Я	9
<i>Дика Д. В., Худолей О. С.</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВИХ МЕХАНІЗМІВ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ	11
<i>Дулгерова О. М.</i> ЕТАПИ ЕВОЛЮЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ	13
<i>Завгородня Ю. С.</i> ПРАВА ДИТИНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТЕОРІЇ ЛЮДСЬКИХ ПРАВ	15
<i>Закалик Г. М., Шувар Н. М., Милян Л. М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЕМПАТІЇ ТА АЛЬТРУЇСТИЧНИХ СХИЛЬНОСТЕЙ МОЛОДІ ЯК ВНУТРІШНЄ ПОКЛИКАННЯ ДО ВОЛОНТЕРСТВА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ І СЬОГОДЕННЯ	17
<i>Зеленько К. М., Усов Д. В.</i> ВІРТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ	20
<i>Карагіоз Р. С.</i> ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У ДЕРЖАВНОСТІ СУЧАСНИХ ДЕРЖАВ	22
<i>Клименко А. Н., Даценко В. О., Чубань В. С.</i> ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА У СИСТЕМІ ЮРИДИЧНИХ НАУК	24
<i>Кучук А. М.</i> ЮРИДИЧНІ ІННОВАЦІЇ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА: АКТУАЛЬНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ	25
<i>Мазниченко Д. О., Черненко О. М., Пархоменко Т. В.</i> МЕХАНІЗМИ, ОСНОВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ І ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	27
<i>Митник Ю. А., Голубничий В. В., Чубань В. С.</i> ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ НАУК	28
<i>Митник Ю. А., Томенко М. В.</i> КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК ОСНОВА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	31
<i>Мінченко О. В.</i> СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА	35

<i>Орлова О. О., Стояцька Г. М.</i>	
КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОФІЛЬ СТУДЕНТІВ-УЧАСНИКІВ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК: НЕОБХІДНІСТЬ ПІЗНАННЯ	36
<i>Пекарчук В. М.</i>	
МЕТОДОЛОГІЯ ПРАВознавства: НЕОБХІДНІСТЬ ЗМІНИ ПАРАДИГМИ.....	38
<i>Собченко А. О., Прокопенко Д. В., Чубань В. С.</i>	
ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА.....	39
<i>Шевчук В. В.</i>	
ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ.....	40
<i>Usov Dmytro</i>	
POSTMODERN PHILOSOPHICAL PROJECTS OF TOLERANCE.....	42

Секція 2. Конституційне право; муніципальне право

<i>Аблязов Д. Е., Кузнецова Л. В.</i>	
СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ТЛУМАННЯ ПРИНЦИПИЦУ ВЕРХОВЕНСТВА КОНСТИТУЦІЇ.....	46
<i>Гаврильців М. Т.</i>	
НОРМАТИВНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ФУНКЦІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ.....	48
<i>Калашнік Є. О., Гудим І. В., Орлова О. О.</i>	
СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ	50
<i>Калюжна Є. С.</i>	
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ.....	51

Секція 3. Цивільне право і цивільний процес; сімейне право

<i>Андрієвська Л. О.</i>	
ЗАКОННА СИЛА СУДОВИХ РІШЕНЬ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	55
<i>Зіньова О. С.</i>	
ПОНЯТТЯ СПАДКОВОГО ПРАВА ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ.....	57
<i>Кобилка Є. О., Білека А. А.</i>	
ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «ЗАКОН» У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ РИМСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.....	58
<i>Кузнецова Л. В., Солонько М. Ф.</i>	
ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО	60
<i>Митник Ю. А., Білека А. А.</i>	
ПРО ДЖЕРЕЛА ВИНИКНЕННЯ ТА ЗМІСТУ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА.....	61
<i>Решетник В. А., Кришталь Д. О.</i>	
МІСЦЕ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ.....	62

Шевченко Н. С., Литвиненко А. О.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВІ: НАСЛІДКИ ТА ПРОТИДІЯ	65
---	-----------

Секція 4. Господарське право, господарсько-процесуальне право

СУТНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ ТА ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЇХ ІСТОТНИХ УМОВ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ	68
---	-----------

Дерев'янко Б. В.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ Й УПОРЯДКУВАННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	70
---	-----------

Калініченко А. Р., Тентюк Л. М.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ВИДИ ДОГОВОРІВ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ	72
---	-----------

Носик Р. М., Іваненко Д. Д.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН У ГІРНИЧО- ПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ	74
---	-----------

Секція 5. Трудове право; право соціального забезпечення

Іщенко О. Ю.

ВІДПУСТКА У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ ДЛЯ ЧОЛОВІКІВ	76
--	-----------

Chuban' V. S., Kricher O. Yu.

OVERALL CHARACTERISTICS OF AMENDMENTS TO THE LABOUR CODE FOR THE PERIOD OF TAKING MEASURES ON PREVENTING OF CONTRACTION AND ZYMOSIS OF CORONAVIRUS DISEASE COVID-19	77
--	-----------

*Секція 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право;
природоресурсне право*

Білека А. А.

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБІГ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ	80
--	-----------

Свіренюк О. О.

СТАРТ РИНКУ ЗЕМЛІ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	81
---	-----------

*Секція 7. Адміністративне право і процес; фінансове право;
інформаційне право*

Брус В. В., Білека А. А.

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ	83
--	-----------

Брус В. В., Миколенко А. С., Орлов В. О., Чубань В. С.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	85
---	-----------

<i>Ващенко Д. О., Тищенко О. М.</i>	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ»	87
<i>Вільська Є. Р., Коропатов О. М.</i>	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ	89
<i>Головач О. А., Обрусна С. Ю.</i>	
СУБ'ЄКТИ НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ	91
<i>Клименко А. Д., Білека А. А.</i>	
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	93
<i>Клименко А. Д., Білека А. А.</i>	
ДО ПИТАННЯ ПРО «COMMUNITY POLICING»	94
<i>Корчова І. В.</i>	
ВИДАННЯ ПРИПISУ ТА ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ РЕАГУВАННЯ З ПИТАНЬ ТЕХНОГЕННОЇ ТА ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ	95
<i>Красій М. О.</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 172-6 «ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ» КУПАП	98
<i>Кришталь А. О.</i>	
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЯВІВ АКАДЕМІЧНОЇ НЕДОБРОЧЕСНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	99
<i>Кришталь Т. М.</i>	
ДО ПИТАННЯ ПРАВА НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ	101
<i>Кришталь Т. М., Городецький К. В.</i>	
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ КОНСУЛЬТАЦІЙНИХ ПУНКТИВ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРИ ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	103
<i>Піковський В. Ю.</i>	
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ АБО СУДНАМИ ОСОБАМИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СТАНІ АЛКОГОЛЬНОГО, НАРКОТИЧНОГО ЧИ ІНШОГО СП'ЯНИННЯ АБО ПІД ВПЛИВОМ ЛІКАРСЬКИХ ПРЕПАРАТІВ, ЩО ЗНИЖУЮТЬ ЇХ УВАГУ ТА ШВИДКІСТЬ РЕАКЦІЇ	105
<i>Позігун І. О.</i>	
ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ПРИНЦИП АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ	108
<i>Скоробогатов Ю. А.</i>	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УПРАВЛІННЯМ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	111
<i>Стеблянюк А. В.</i>	
КРИПТОВАЛЮТА ТА ЇЇ ОПОДАТКУВАННЯ	113
<i>Сукмановська Л. М., Репан М. І.</i>	
РОЛЬ ЗАГАЛЬНИХ СЛУЖБ ПІДТРИМКИ ПОСТРАЖДАЛИХ ОСІБ У БОРОТЬБИ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ В УКРАЇНІ	115

Хайлова Т. В., Тулінов В. С.

КОНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН..... 117

**Секція 8. Кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право**

Головін Д. В.

**ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ЗАКУПКИ
НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ..... 119**

Даценко В. О., Білека А. А.

**ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ВАГІТНИХ ЖІНОК І ЖІНОК,
ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ ВІКОМ ДО ТРЬОХ РОКІВ..... 122**

Миколенко А. С., Білека А. А.

**УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ
ПРИЗНАЧЕНОГО ПОКАРАННЯ 123**

Прокопенко Д. В., Білека А. А.

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ТА ПОКАРАННЯ В УКРАЇНІ..... 125**

Філянїна Л. А.

**ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТИТИ ВЛАСНІ
ПРАВА ТА ІНТЕРЕСИ (МОРАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ) 127**

Шамрук Н. Б.

**ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ВІКТИМНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ..... 129**

**Секція 9. Кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

Андреев В. В.

ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ МІКРОЧАСТИНОК У КРИМІНАЛІСТИЦІ..... 132

Бруньов О. О., Словінський В. К.

**ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНІХ ОЗНАК ВИБУХО-НЕБЕЗПЕЧНИХ
ПРЕДМЕТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ СИСТЕМИ FOXRAUNE..... 134**

Бруньов О. О., Словінський В. К.

ПРО ЙМОВІРНІ ВИСНОВКИ ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ..... 136

Кашпур А. С., Черноус Ю. М.

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ,
ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ..... 137**

Кобець І. С.

**ЩОДО ТЕХНІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЕМОНТАЖУ ПАТРОНІВ 9 ММ Р.А.,
СПОРЯДЖЕНИХ ГУМОВИМИ КУЛЯМИ ДЛЯ ВСТАНОВЛЕННЯ
ЇХ СКЛАДОВИХ ЧАСТИН 139**

Кузьменко О. В.

**ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ЗАСТОСУВАННЯ
ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ 141**

<i>Листопад Д. О.</i>	
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ, ЗА ДОПОМОГОЮ ВПРОВАДЖЕННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ БАЛІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ VALSCAN	143
<i>Лісіцький А. В., Черноус Ю. М.</i>	
ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ЗА УМОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ	145
<i>Матоліч В. В., Навроцька В. В.</i>	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ, ЩО СТАНОВИТЬ ЛІКАРСЬКУ ТАЄМНИЦЮ У ХОДІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	147
<i>Навроцька В. В.</i>	
ПСИХІАТРИЧНІ ЕКСПЕРТИЗИ – ЛИШЕ СТАЦІОНАРНІ!	149
<i>Омельчук Л. В.</i>	
ЧИ Є СПЕЦІАЛЬНЕ СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ ФОРМОЮ СПРОЩЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА?	150
<i>Фаєр І. В., Курилін І. Р.</i>	
СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ЩОДО ІНОЗЕМЦІВ	152
<i>Федьорко С. Ю.</i>	
ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАВОДСЬКОЇ ТАБЛИЧКИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ, СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ КОМПЛЕКСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ	154
<i>Цинда Р. В., Шинкаренко Д. Ю., Король К. П.</i>	
ЕКСПЕРТНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЧОВИН ГРУПИ ПОХІДНИХ ФЕНІЛЕТИЛАМІНУ (НА ПРИКЛАДІ МЕСКАЛІНУ ТА 2С-В).....	156
<i>Шаповал Ю. О.</i>	
ВИКОРИСТАННЯ РОЗЧИНІВ НІНГІДРИНУ ЯК ХІМІЧНОГО МЕТОДУ ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ РУК У КРИМІНАЛІСТИЦІ.....	158
<i>Ящук В. О., Самодін А. В.</i>	
СУДОВО-ОДОРОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЗАПАХОВИХ СЛІДІВ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ	160

Секція 10. Судоустрій; прокуратура та адвокатура

<i>Кобилка Є. О., Чубань В. С.</i>	
ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ В АДВОКАТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	163
<i>Мамалига В. В., Кучук А. М.</i>	
ОБРАННЯ V. ПРИЗНАЧЕННЯ СУДДІВ.....	165
<i>Мелех Л. В.</i>	
ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА.....	166
<i>Мороз О. Б., Гурковська К. А.</i>	
ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	168

Обрусна С. Ю.

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ
ЕЛЕКТРОННОГО СУДУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА..... 170**

Поліщук О. М., Тетюк М. П.

**ВИЩИЙ АНТИКОРУПЦІЙНИЙ СУД В СИСТЕМІ
СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ 172**

Тетюк Є. П.

**НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ТА СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ
В КОНТЕКСТІ СУДОВО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ..... 173**

Шунько М. Г.

**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ
ВИЩИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СУДІВ УКРАЇНИ 176**

Spirkina O. O.

**PROBLEMS REGARDING THE PROFESSIONAL ORIENTATION
OF THE FOREIGN LANGUAGE TEACHING PROCESS
FOR FUTURE LAW ENFORCEMENT SPECIALISTS..... 178**

Секція 11. Міжнародне право

Никон О. О.

**ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС 181**

Перецьолкін С. М., Насірлі Е. М.

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ З ПИТАНЬ МИТНОЇ СПРАВИ..... 184**

Томіленко М. А., Стенура В. С.

ПРОТИПОЖЕЖНЕ БУДІВЕЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО НОВОЇ ЗЕЛАНДІЇ..... 186

Федоренко Я. А.

МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ГЕНДЕРНІ ПИТАННЯ 188

Секція 12. Організаційно-правові основи антитерористичної безпеки держави

Гвоздь В. М.

**ДО ПИТАННЯ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ
ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ..... 192**

Губенко І. Я., Шевченко О. Т.

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ОСІБ РЯДОВОГО І НАЧАЛЬНИЦЬКОГО СКЛАДУ
ТА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ, ЯКІ БЕРУТЬ УЧАСТЬ
В ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ (ООС) 195**

Дишкант М. М., Бас О. В.

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ЗАГРОЗ
ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ..... 197**

Єфремова Р. М., Панімаш Ю. В.

ДО ПИТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ТЕРОРИЗМУ 198

Камінський І. М., Журбинський Д. А.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ 199

Кіпич О. Ю., Горбаченко Ю. М.

**СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ СПІВРОБІТНИКІВ – УЧАСНИКІВ
АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ..... 201**

<i>Кришталь М. А., Перевізник В. М.</i>	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ.....	203
<i>Люленко І. О., Засулько С. С.</i>	
ЗАВДАННЯ ТА СТРУКТУРА ЄДИНОЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ, РЕАГУВАННЯ І ПРИПИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТИВ ТА МІНІМІЗАЦІЇ ЇХ НАСЛІДКІВ.....	205
<i>Мельник О. Г., Мельник Р. П., Діхтяренко Т. В.</i>	
ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ДСНС УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	209
<i>Мороз С. В., Бас О. В.</i>	
АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ ПРИНЦИПІВ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ.....	211
<i>Омельчук А. С., Журбинський Д. А.</i>	
МЕДІА-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ТЕРОРИЗМ, ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ.....	212
<i>Пасинчук К. М.</i>	
МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ, ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ	215
<i>Янковський Є. В., Журбинський Д. А.</i>	
ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АНТИТЕРОРЕСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	217
АВТОРСЬКИЙ ПОКАЖЧИК	220

Наукове видання

Правовий дискурс

***Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної
конференції здобувачів та викладачів
закладів вищої освіти***

12 жовтня 2021 року

Редактор – ЯУЖЕВА Олена Олександрівна

*Редколегія може не поділяти поглядів авторів.
За зміст вміщених у збірнику матеріалів
персональну відповідальність несуть автори.*

Підп. до друку 24.09.2021.
Формат 60 × 84 1/8.
Гарнітура Cambria.
Обл.-вид. арк. 17,16. Ум. друк. арк. 28,88.
Замовлення № 23.

Видавець Третяков О. М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції Серія ДК No 4862 від 11.03.2015 р.
Україна, 18001, м. Черкаси, вул. Слави, 1, к. 24.
Тел.: 067 4701314. E-mail: book_brama@ukr.net

Друк: Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
НУЦЗ України.
м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8.
Тел. 0472/55-09-39. E-mail: chipb@dsns.gov.ua